

VIATA ROMÎNEASCĂ

REVISTA A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

Din cuprins:

AL II-LEA CONGRES UNIONAL
AL SCRITORILOR SOVIETICI

★

CAMIL PETRESCU
Un om între oameni (Vol. II - fragment)

★

DEMOSTENE BOTEZ
(oversurt)

★

CLAUDIA MILLIAN
(oversurt)

★

SIMION ALTERESCU
Conceptia umanistă în dramaturgia lui M. Davidoglu

★

Op. S. CROHMĂLNICEANU
Cronica literară

★

SICĂ ALEXANDRESCU
O nouă piesă valoroasă

★

RECENZII

★

REVISTA REVISTELOR

12

VIATA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

95

Biblioteca Municipală
SALA DE LECTURĂ

24

* P / 5 4 4 7 2 7 *

Biblioteca Centrală
Regională
Hunedoara-Deva

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUSIANU"
Hunedoara - Deva
Nr. Inv. 91544727

12

DECEMBRIE ~ 1954 ~ ANUL VII

5.273 D

CUPRINSUL

Pag.

AL II-LEA CONGRES UNIONAL AL SRIITORILOR SOVIETICI

Salutul adresat de C.C. al P.C.U.S.	5
Cuvîntul de deschidere rostit de Olga Forş	10
Situaţia şi sarcinile literaturii sovietice — Raportul tovarăşului A. A. Surkov	12

★

CAMIL PETRESCU: Un om între oameni (vol. II — fragment)	37
---	----

★

DEMOSTENE BOTEZ: Scrisoare unui poet ieşean	146
CRISTIAN SÎRBU: Eşti pretutindeni	148
NICOLAE TĂUTU: De vorbă cu tovarăşul Marcenco	149
CLAUDIA MILLIAN: Autoportret	152

OAMENII ŞI FAPTELE ZILELOR NOASTRE

V. NEGRU: Scrisori dintr-o gospodărie colectivă	154
---	-----

★

GEORGE DAN: Corabia cu regi-strigoi	164
ION PETRACHE: Urmaşilor	166
PETRE LUSCALOV: Scrisoare de departe	167
ION BĂNUŢĂ: Bobul de orez; Rătăcind pe Valea Peleş	169

★

MAXIM TANC: Culesul alunelor (în romîneşte de Const. Argeşeanu)	171
N. PEREVALOV: Inea (în romîneşte de Ioan Meîtoiu)	173
NICOLAI RİBALCO: Florile (în romîneşte de Ioan Meîtoiu)	174

PE DRUMUL REALISMULUI SOCIALIST

SIMION ALTERESCU: Concepţia umanistă în dramaturgia lui M. Davidoglu	175
--	-----

TEXTE ŞI DOCUMENTE

THEODOR VIRGOLICI: O pagină din Emil Gîrleanu	187
---	-----

CONDICA DE SUGESTII

CONSTANTIN ADAM: Lui A. Mirea; Scrisoare deschisă pentru caricaturistul „Gazetei Literare”; Documentarea	190
--	-----

TEORIE ŞI CRITICĂ

Ov. S. CROHMĂLNICEANU: Cronica literară	196
SICĂ ALEXANDRESCU: O nouă piesă valoroasă	209

RECENZII

	<u>Pag.</u>
IOAN HOREA: „Lumina zilei“	218
EUGENIA TUDOR: „Fata apelor“	221
RADU PETRESCU: Călătoria unui cărturar moldovean din veacul al XVII-lea în China	226
DAN SOREANU: „Insula dezamăgirilor“	229
★	
REVISTA REVISTELOR	233
★	
CUPRINSUL ANUAL al revistei „VIAȚA ROMÎNEASCĂ“ pe anul 1954 . . .	240

AL II-LEA CONGRES UNIONAL AL SCRITORILOR SOVIETICI

SALUTUL ADRESAT DE C.C. AL P.C.U.S.

MOSCOVA (Agerpres). — TASS transmite salutul adresat celui de al II-lea Congres unional al scriitorilor sovietici de către Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice:

Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice salută călduros cel de al II-lea Congres unional al scriitorilor sovietici și prin el pe toți reprezentanții puternicei literaturi a Țării Socialismului victorios.

Partidul comunist dă o înaltă prețuire marelui rol al literaturii sovietice în educarea omului nou, în întărirea unității moral-politice a societății sovietice, în lupta pentru construirea comunismului.

În anii care au urmat primului Congres al scriitorilor, literatura sovietică a obținut succese considerabile. Au fost create opere artistice care oglindesc veridic patosul construirii socialismului, faptele vitejești fără seamăn ale patrioților sovietici în anii grei ai Marelui Război pentru Apărarea Patriei, eroismul în muncă al poporului nostru în lupta pentru refacerea postbelică a economiei. Niciodată încă nu a avut o literatură un cerc atât de larg de cititori binevoitori și plini de simpatie ca literatura noastră sovietică.

Năvalnicul avânt economic, politic și cultural al republicilor sovietice a dus la înflorirea literaturii popoarelor U.R.S.S. Dezvoltarea și îmbogățirea reciprocă a literaturilor naționale se desfășoară în condițiile strînsei colaborări a scriitorilor din toate republicile frățești. În Uniunea Sovietică a fost creată o literatură beletristică multinațională, de mare însemnătate istorică, care întruchipează ideile înaintate ale timpurilor noastre. În acești ani prestigiul internațional al literaturii sovietice a crescut, cercul cititorilor ei din afara hotarelor Uniunii Sovietice, în special din țările de democrație populară, a sporit nemăsurat de mult. Literatura sovietică a cucerit aprecierea a milioane de cititori din străinătate, prin faptul că ea se ridică întotdeauna în apărarea intereselor oamenilor muncii, prin faptul că, în contrast cu ideologia imperialistă îmbibată de ura față de om, literatura sovietică apără ideile umanismului, ale luptei pentru pace și prietenie între popoare, fiind pătrunsă de credință optimistă în viitorul luminos al omenirii.

În activitatea lor creatoare, scriitorii sovietici se inspiră din mărețele idei ale luptei pentru comunism, pentru adevărata libertate și fericire a maselor populare, împotriva oricărei asupririi și exploatări a omului de către om. Mincinoasei și fățarnicei lozinci burgheze a „independenței” literaturii față de societate, concepțiilor false ale „artei pentru artă”, scriitorii noștri le opun

cu mândrie înaltele lor poziții ideologice de slujire a intereselor oamenilor muncii, a intereselor poporului.

Cel de al II-lea Congres unional al scriitorilor este chemat să discute cele mai importante probleme de creație, să traseze calea înaintării viitoare a literaturii noastre spre noi culmi.

În fața țării noastre, în fața poporului sovietic, stau astăzi sarcini mărețe. Pe baza succesele obținute de industria și agricultura socialistă se înfăptuiesc măsuri mărețe îndreptate spre dezvoltarea continuă și multilaterală a economiei și culturii socialiste, necesare pentru întărirea societății socialiste și trecerea treptată de la socialism la comunism. Întrecerea dintre socialism și capitalism se desfășoară pe un plan internațional tot mai larg și trece într-un stadiu nou, mai înalt, cercurile agresive și reacționare ale capitalului fiind hotărâte să împiedice, recurgând la violență, creșterea forțelor socialismului și înfăptuirea aspirațiilor popoarelor spre eliberarea de sub jugul capitalului și al asupririi coloniale. În aceste condiții crește nemăsurat de mult rolul literaturii beletristice sovietice în transformarea socială, rolul ei activ-educativ.

Literatura beletristică, ca și toate celelalte genuri de artă, este chemată să însuflețească oamenii sovietici în munca lor creatoare și în biruirea tuturor greutăților și lipsurilor înfrîmpanate pe această cale, în măreața cauză a construirii comunismului.

Poporul sovietic așteaptă de la scriitorii săi să creeze figuri veridice și luminoase ale glorioșilor noștri contemporani, care rezolvă sarcinile colosale legate de ridicarea neîncetată a industriei grele — temelia dezvoltării continue a întregii economii naționale și garanția inviolabilității hotarelor patriei noastre — figuri ale contemporanilor noștri care înalță gigantice centrale electrice, perfecționează metodele de construcție, valorifică milioane de hectare de pământuri înțelenite, luptă pentru ridicarea întregii agriculturi și pentru o mai bună satisfacere a nevoilor crescînde de produse și mărfuri de consum popular ale oamenilor muncii.

C.C. al P.C.U.S. cheamă pe scriitori să studieze profund realitatea pe baza însușirii creatoare a marxism-leninismului, care permite să se vadă în întreaga sa complexitate și plenitudine adevărul real al vieții, așa cum se dezvoltă ea în actualele condiții internaționale, în condițiile luptei ce se desfășoară între lagărul imperialismului și lagărul socialismului și democrației, să se înțeleagă procesele de dezvoltare care au loc în țara noastră și pe care le îndrumază partidul comunist, să se înțeleagă legile și perspectivele de creștere a societății noastre, să se dezvăluie contradicțiile și conflictele vieții.

Poporul sovietic vrea să vadă în scriitorii săi luptători înflăcărați care se angrenează activ în viață, care ajută poporul să construiască o societate nouă, în care toate resursele bogăției obștești să se reverse din plin, în care să crească un om nou cu o psihologie liberă de rămășițele capitalismului. Scriitorii noștri sînt chemați să educe oamenii sovietici în spiritul ideilor comuniste și ale moralei comuniste, să contribuie la dezvoltarea multilaterală și armonioasă a personalității, la înflorirea deplină a tuturor talentelor și aptitudinilor oamenilor muncii. Datoria scriitorilor sovietici este să creeze o artă veridică, o artă a marilor idei și sentimente, care să dezvăluie profund bogata lume sufletească a oamenilor sovietici, să întruchipeze în figurile eroilor ei întreaga multilateralitate a activității lor, a vieții obștești și individuale, în indisolubila lor unitate. Literatura noastră este chemată nu numai să reflecte noul, ci să ajute totodată prin toate mijloacele la victoria acestuia.

O sarcină importantă și de onoare a literaturii este educarea tinerețului, a tinerilor muncitori, colhoznici, intelectuali și ostași ai Armatei Sovietice, în spiritul dragostei de muncă, optimismului, neînfricării, încrederii în victoria cauzei noastre, în spiritul devotamentului fără margini față de patria socialistă, pentru ca ei să fie oricînd gata să dea o ripostă nimicitoare agresorilor imperialiști dacă aceștia ar încerca să tulbure munca pașnică a popoarelor noastre.

Într-un moment cînd cercurile imperialiste agresive strîng din nou și reînvie forțele fascismului german nimicit, literatura sovietică nu poate sta în afara luptei împotriva forțelor reacționare ale lumii vechi. Literatura beletristică sovietică este chemată să cultive și să întărească cu toată ardoarea revoluționară sentimentele patriotice ale oamenilor sovietici, să întărească prietenia între popoare, să contribuie la continua strîngere a rîndurilor puternicului lagăr al păcii, democrației și socialismului, să cultive sentimentele internaționalismului proletar și solidarității frățești ale oamenilor muncii. Datoria scriitorilor sovietici este să ridice și mai sus steagul luptei pentru strîngerea rîndurilor tuturor forțelor iubitoare de pace în interesul securității popoarelor, să demaște și să înfieriize planurile criminale ale imperialiștilor, care amenință să declanșeze un nou război mondial.

Continuînd cele mai bune tradiții ale literaturii clasice ruse și mondiale, scriitorii sovietici dezvoltă în mod creator metoda realismului socialist, al cărei întemeietor a fost marele scriitor proletar Maxim Gorki, ei urmează tradițiile poeziei combative a lui Vladimir Maiakovski. Realismul socialist cere artistului înfățișarea veridică, concretă din punct de vedere istoric, a realității în dezvoltarea ei revoluționară. A fi la înălțimea sarcinilor realismului socialist înseamnă a poseda cunoștințe profunde despre adevărata viață a oamenilor, despre sentimentele și gîndurile lor, înseamnă a da dovadă de o înțelegere pătrunzătoare a simțămintelor lor și de priceperea de a le reda într-o formă artistică atrăgătoare și accesibilă, demnă de adevăratele modele ale literaturii realiste — și a reda toate acestea cu înțelegerea cuvenită a măreței lupte a clasei muncitoare și a întregului popor sovietic pentru întărirea continuă a societății socialiste create în țara noastră, pentru victoria comunismului. În condițiile actuale, metoda realismului socialist cere scriitorului înțelegerea sarcinilor desăvîșirii construirii socialismului în țara noastră și trecerii ei treptate de la socialism la comunism. Realismul socialist permite să se manifeste o largă inițiativă creatoare, să se aleagă forme și stiluri din cele mai variate, potrivit înclinațiilor și gusturilor individuale ale scriitorului. Abaterile de la principiile realismului socialist dăunează dezvoltării literaturii sovietice. În multe privințe literatura noastră rămîne încă în urma vieții care se dezvoltă impetuos, în urma cerințelor cititorului, care a crescut din punct de vedere politic și cultural. Unii scriitori nu manifestă exigența cuvenită față de munca lor, scriu opere mediocre și slabe, de natură să sărăcească realitatea sovietică. În ultimul timp au fost create prea puține figuri pregnante, expresive din punct de vedere artistic, care să constituie o pildă însușitoare pentru milioanele de cititori. Nu există încă opere artistice monumentale despre eroismul proletariatului rus și al partidului leninist în perioada primei revoluții ruse și a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie; există prea puține cărți despre Armata noastră Sovietică — străjuitoarea credincioasă a muncii pașnice a oamenilor sovietici. Rămîn încă serios în urmă critica literară și știința literaturii, care sînt chemate să prelucereze bogata moștenire a scriitorilor clasici și să generalizeze experiența literaturii sovietice, să contribuie la creșterea ideologică și artistică a literaturii noastre.

Tendențele manifestate într-o serie de lucrări spre o oarecare înfrumusețare a realității, spre ascunderea contradicțiilor dezvoltării și a greutăților creșterii, au avut o influență negativă asupra dezvoltării literaturii noastre. Lupta împotriva rămășițelor capitalismului în conștiința oamenilor nu-și găsește oglindirea cuvenită în literatură. Pe de altă parte, unii literați, ruși de viață, în căutarea unor conflicte născocite, au scris opere de min-tuială, și-au permis să înfățișeze societatea sovietică într-un chip denaturat, iar uneori chiar calomnios, ponegrind în bloc oamenii sovietici.

Sprijinind în mod activ tot ceea ce este nou, înaintat și în măsură să contribuie la progresul societății noastre, scriitorii sovietici trebuie să înfieze cu toată vigoarea și pasiunea rămășițele lumii vechi — lumea proprietății private — din conștiința oamenilor, să biciuiască pe oamenii indiferenți și rutinieri, să contribuie la dezrădăcinarea din viața noastră a tot ceea ce este antisocial și perimat, de natură să împiedice dezvoltarea rapidă a economiei și culturii socialiste.

Partidul cheamă pe scriitori să manifeste inițiative creatoare îndrăznețe, să îmbogățească și să dezvolte mai departe toate speciile și genurile literare, să ridice nivelul măiestriei lor artistice pentru a satisface în deplină măsură cerințele spirituale mereu crescînde ale cititorului sovietic.

Scriitorii sovietici au condițiile cele mai favorabile pentru creație. Ei au milioane de cititori prieteni — lucru la care nu puteau decît să viseze cei mai buni scriitori ai trecutului — cititori exigenți, conștienți și maturi, care îndrăgesc literatura lor.

Fiind pentru scriitorii din străinătate pildă însuflețitoare și izvor de experiență în lupta pentru o artă nouă, înaintată și progresistă, literatura sovietică se îmbogățește la rîndul ei folosind în dezvoltarea și perfecționarea ei cele mai bune realizări ale scriitorilor progresiști străini. În lupta pentru o înaltă măiestrie artistică, literații noștri pot și trebuie să folosească într-o măsură și mai mare experiența prețioasă a prietenilor lor din străinătate.

Pentru rezolvarea sarcinilor de onoare și de răspundere care stau în fața literaturii sovietice, o mare importanță revine activității Uniunii scriitorilor, care în ultimii 20 de ani a devenit o puternică organizație obștească, bazată pe principiile conducerii colective, unind în jurul ei toate forțele creatoare ale oamenilor de litere, membri și nemembri de partid.

Literatura sovietică și scriitorii sovietici au crescut și s-au călit din punct de vedere ideologic în lupta împotriva diferitelor influențe străine, împotriva manifestărilor ideologiei burgheze și a rămășițelor capitalismului. Uniunea scriitorilor sovietici trebuie să acorde și de acum înainte atenția principală orientării ideologice a literaturii sovietice, educației ideologice și creșterii măiestriei artistice a scriitorilor, să lupte cu hotărîre împotriva abaterilor de la principiile realismului socialist, împotriva încercărilor de a îndepărta literatura noastră de viața poporului sovietic, de problemele actuale ale politicii partidului comunist și Statului Sovietic, să lupte împotriva recidivelor naționalismului, cosmopolitismului și a celorlalte manifestări ale ideologiei burgheze, împotriva încercărilor de a împinge literatura în mœciria filistinismului, a lipsei de idei și a decadentei. Ca cea mai înaintată literatură din lume, literatura sovietică este chemată să slujească cauza oamenilor muncii și să stea pe culmile creației artistice universale. Uniunea scriitorilor trebuie să aibă permanenta preocupare ca scriitorii noștri să participe întotdeauna la viața poporului, să împărtășească interesele și aspirațiile lui, să fie participanți activi la construirea societății comuniste, să

vadă și să cunoască pe contemporanii noștri, adevărații eroi — constructorii comunismului.

Una din sarcinile cele mai importante ale Uniunii scriitorilor sovietici este acordarea de ajutor permanent scriitorilor debutanți în dezvoltarea lor creatoare, îmbogățirea literaturii sovietice cu talente tinere.

Chezășia noilor realizări ale literaturii sovietice va fi unirea ideologică tot mai strânsă a tuturor forțelor scriitoricești active, desfășurarea curajoasă a criticii și autocriticii principiale în rîndurile scriitorilor, discutarea tovarășească a problemelor de creație.

Comitetul Central al partidului comunist urează spor la muncă celui de al II-lea Congres al scriitorilor sovietici și își exprimă convingerea fermă că scriitorii noștri își vor consacra toate forțele slujirii devotate a poporului sovietic, vor crea opere demne de marea epocă a construirii comunismului.

*Comitetul Central al Partidului Comunist
al Uniunii Sovietice*

CUVÎNT INTRODUCȚIV

(rostit de scriitoarea sovietică Olga Forș)

Dragi tovarăși, dragi prieteni! Noi, scriitorii din Uniunea Sovietică ne-am adunat aici în cel de al doilea Congres unional.

În primul rînd, îngăduiți-mi să-mi exprim adîncul respect față de memoria lui I. V. Stalin, ale cărui sfaturi și experiență revoluționară au contribuit atît de mult la dezvoltarea și îmbogățirea conținutului politic al literaturii sovietice. Să-i cinstim memoria. *(Toți se ridică în picioare).*

Cu adîncă mîhnire să ne amintim astăzi de Alexei Maximovici Gorki, care nu mai e printre noi. Ca întemeietor al literaturii sovietice, căreia i-a închinat cu devotament întreaga lui forță de creație, el a fost primul președinte al Uniunii scriitorilor noștri, el a fost acela care în 1934 a prezidat primul Congres al scriitorilor sovietici.

Astăzi, din rîndurile noastre lipsesc o serie întreagă de scriitori de seamă, participanți la primul Congres. Mulți dintre ei au căzut vitejește în anii Marelui Război de Apărare a Patriei. Propun să cinstim memoria lor, păstrînd o clipă de tăcere. *(Toți se ridică).*

În aceste două decenii, care s-au scurs de la primul Congres și pînă astăzi, poporul nostru a realizat nenumărate fapte mărețe și glorioase. Noi am trecut prin crîncenele încercări ale Războiului de Apărare a Patriei, noi am repurtat o victorie strălucită asupra dușmanului, am arătat în fața lumii întregi unitatea și curajul nostru deosebit.

Prin strădaniile și munca extraordinară a partidului și a tuturor oamenilor sovietici, economia națională a țării noastre a fost refăcută. În toți acești douăzeci de ani, literatura sovietică, alături de întregul popor, și-a dat contribuția pe măsura puterilor în această muncă măreață.

Forța literaturii noastre constă în aceea, că în toate etapele construirii socialismului în țara noastră, în mișcarea ei spre comunism, ea a căutat să exprime voința, nădejdea și aspirațiile marelui Lenin, voința Partidului Comunist drag nouă tuturor, bătrînilor și tinerilor scriitori.

Forța literaturii noastre constă în aceea că ea nu cunoaște alte interese afară de interesele poporului, alte sarcini decît sarcinile de stat ale construirii comunismului.

Literatura sovietică este o literatură a mai multor națiuni libere și egale; ea constituie o armă puternică a societății noastre în lupta pentru binele general al întregului popor.

În decursul acestor două decenii, literatura sovietică, împreună cu întregul popor, a pășit cu succes înainte. Peste tot, în toate republicile unionale surori, întreaga literatură a căpătat o dezvoltare neobișnuită. Sfaturile date de A. M. Gorki au fost transpuse în viață.

Lucrările celui de al doilea Congres al nostru, care se desfășoară în fața nenumăratelor milioane de cititori de diferite naționalități de pe cuprinsul Țării noastre sovietice, în fața prietenilor noștri din țările de democrație populară, și prietenilor noștri care au sosit la noi din lumea capitalistă, în fața aceloră căroră le este drag adevăratul progres și pacea în lumea întreagă, — noi trebuie să le purtăm în așa fel, încît să devină o cheazășie a dezvoltării și înfloririi literaturii noastre multinaționale.

Este de datoria noastră să nu uităm că literatura sovietică este un detașament de frunte al literaturii din întreaga lume în luptă împotriva războiului și a asupririi omului de către om.

Chiar și în prezent, forțele negre ale imperialiștilor caută să se unească în vederea unui nou război sîngeros. Voinței lor de a face răul noi trebuie să-i opunem voința noastră de a face binele, voința sutelor de milioane de oameni care tind spre pace și prietenie între popoare. Forțelor întunericului noi trebuie să le opunem forța noastră luminoasă, forța oamenilor care cred într-un viitor fericit al întregii omeniri. În această unificare a forțelor și gîndurilor noastre, literatura noastră măreață, literatura marelui popor care a realizat Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, literatura poporului care construiește cu succes comunismul, este chemată să joace un rol de seamă.

Alături de noi este întreaga literatură progresistă din lume; numeroși reprezentanți ai ei sînt astăzi oaspeți ai Congresului nostru. În numele scriitorilor sovietici, eu le transmit un salut frățesc, de prietenie (*Aplauze*).

Din însărcinarea conducerii declar deschis cel de al doilea Congres unional al scriitorilor sovietici. (*Aplauze*).

SITUAȚIA ȘI SARCINILE LITERATURII SOVIETICE

Raportul tovarășului A. A. Surkov

Tovarăși!

Acum 20 de ani, de la tribuna primului Congres unional al scriitorilor sovietici, Maxim Gorki spunea:

„Dacă aici, în această sală s-a pus temelia unificării întregii literaturi unionale, după Congres va trebui să începem unificarea practică pentru ca munca noastră grea să fie încununată de succes; va trebui să continuăm și să dezvoltăm tot mai mult și mai departe această muncă pentru a crea acea literatură puternică de care au nevoie nu numai țara noastră, popoarele țării noastre, ci îndrăznesc să spun, întreaga lume“.

Timp de 20 de ani, scriitorii Țării Sovietice au lucrat fără să uite aceste cuvinte călăuzitoare ale marelui lor prieten și învățător, sever și exigent, simțindu-se moștenitorii legitimi ai tuturor comorilor create de geniul artistic al omenirii.

Cele două decenii, care ne despart de lucrările primului Congres, au fost pline de evenimente istorice de o mare însemnătate, care s-au petrecut în viața popoarelor U.R.S.S. și în viața omenirii.

În aceste două decenii, pe baza realizărilor primelor cincinale, poporul sovietic sub conducerea Partidului Comunist a înfăptuit construirea socialismului. Orînduirea socialistă se sprijină pe o puternică industrie socialistă, pe agricultura colectivă mecanizată ce se întărește din an în an, pe uriașele succese în domeniul revoluției culturale.

În procesul construirii noii orînduiri sociale socialiste, s-a întărit sistemul de stat sovietic, s-a format unitatea moral-politică de nezdruccinat a popoarelor sovietice.

Popoarele din patria noastră, datorită forței de neînvins pe care le-o dă socialismul ce s-a statornicit pe pământul sovietic, au ieșit învingătoare din marea încercare, trecînd prin foc și suferințe în anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei împotriva cotropitorilor fasciști germani.

În urma nimicirii fascismului, peste o treime din omenire a ieșit de sub dominația sistemului capitalist, formînd puternicul și invincibilul lagăr al păcii și democrației.

Atît prin întreaga sa activitate creatoare cît și prin biografiile celor mai buni reprezentanți ai săi, literatura Țării Sovietice este strîns legată de popor. Ea a participat activ la construcția socialismului, la toate evenimentele social-politice cele mai importante, care au însoțit mersul nostru spre comunism.

Toate acestea s-au oglindit în dezvoltarea literaturii noastre, în conținutul și patosul ei, în creșterea rolului ei activ în lupta pentru comunism, în lupta progresului, împotriva reacțiunii pe arena mondială.

A crescut nemăsurat de mult participarea activă a scriitorului sovietic la viața obștească și politică a țării. O sută cincizeci de scriitori, onorați de înalta încredere a poporului au fost aleși deputați în Sovietul Suprem al U.R.S.S., în Sovietele supreme ale Republicilor surori, deputați ai sovietelor locale. În cei 20 de ani care au trecut, scriitorii sovietici au participat activ la toate mișcările progresiste importante ale opiniei publice mondiale. În anii de după război, scriitorii sovietici au devenit participanți cei mai activi la lupta pentru pace care se desfășoară în lume.

În cei 20 de ani care despart aceste două Congrese, în literatura sovietică s-au petrecut schimbări uriașe. În literatură au venit oameni noi; numărul membrilor și candidaților Uniunii scriitorilor sovietici a crescut de la 1500 în 1934 până la 3695 în 1954. Literaturile reprezentate la primul Congres s-au întărit, s-au completat cu oameni noi, s-au îmbogățit cu cărți noi. Au răsărit și s-au dezvoltat noi literaturi surori.

Dezvoltarea literaturii sovietice a însoțit dezvoltarea generală uriașă a culturii în țară, în urma căreia poporul nostru, realizând alfabetizarea generală, a dobândit posibilitatea realizării învățământului mediu general.

Revoluția culturală, lărgindu-se și adâncindu-se neîncetat, a dat literaturii zeci de milioane de cititori noi. Învirea acestor cititori a determinat o creștere uriașă a tirajelor literaturii beletristice.

Această creștere apare concret în următoarele cifre:

În 1934 au fost editate în țară 1852 de opere ale literaturii beletristice sovietice ruse, cu un tiraj general de 32.943.000 exemplare. În 1953 au apărut 2733 de opere într-un tiraj general de 159.801.000 exemplare.

În 1934 au fost editate 1233 opere ale scriitorilor celorlalte popoare frățești ale U.R.S.S., cu un tiraj general de 7.192.000 exemplare. În 1953 au apărut 1552 opere, cu un tiraj general de 38.526.000 exemplare.

În 1934, în U.R.S.S. au fost editate 348 de titluri din literatura beletristică străină, cu un tiraj general de 4.797.000 exemplare. În 1953 au apărut 420 de titluri cu un tiraj general de 24.480.000 exemplare.

Pentru a ne face o idee justă despre creșterea cercului de cititori de literatură beletristică în țara noastră, trebuie să ținem seama și de uriașa rețea de peste 300.000 biblioteci, datorită cărora cărțile ajung în mâinile a zeci de milioane de cititori.

Cifrele citate mai sus ne amintesc marea răspundere artistică a fiecărui scriitor pentru munca lui, față de numărul uriaș de cititori, al căror nivel cultural și politic crește neconținut; sporește de asemenea numărul cititorilor străini.

Literatura sovietică multinațională

În cei 20 de ani care au trecut de la primul Congres, s-au întărit neîncetat legăturile frățești dintre literaturile Republicilor Sovietice Socialiste.

Rezultatul general al dezvoltării literaturilor sovietice în anii de după Revoluția din Octombrie este una din mărturiile cele mai grăitoare ale triumfului politicii naționale a partidului și statului nostru în domeniul culturii.

Revoluția din Octombrie a deschis drum larg pentru dezvoltarea politică, economică și culturală a fiecărui popor, mai mare sau mai mic, care făcea parte din fostul imperiu rus. Multe popoare mici care se aflau în trecut în

bezna analfabetismului total și erau condamnate la pieire, au renăscut în condițiile Puterii Sovietice la o viață istorică nouă. Peste 40 de popoare au căpătat pentru prima dată după Revoluția din Octombrie alfabet proprii. Fiecare din aceste popoare a dat naștere unei arte naționale proprii, unei literaturi proprii, care se dezvoltă cu succes.

Toate elementele noi pe care le aduce în viața popoarelor lupta noastră comună pentru comunism, dezvăluind neîncetat trăsăturile internaționalismului proletar, duc la îmbogățirea formei naționale de expresie a geniului artistic al popoarelor.

Noi sîntem martorii și participanții unui proces extrem de important de apropiere creatoare dintre literaturile noastre și de formare a unei mase comune de multe milioane de cititori în țara noastră și peste hotarele ei:

lata ce spun cifrele:

Dacă în 1934 au fost traduse în limbile popoarelor frățești ale U.R.S.S. 481 opere ale literaturii ruse cu un tiraj de 3.529.000 exemplare, în 1953 au fost editate 1022 opere cu un tiraj general de 16.007.000 exemplare.

În 1934 au apărut traduse în limba rusă 150 de opere ale scriitorilor din Republicile surori, cu un tiraj general de 1.045.000 exemplare, iar în 1953 au fost editate 419 opere cu un tiraj general de 21.427.000 exemplare.

Între cele două Congrese, datorită dezvoltării creatoare a literaturilor surori și întăririi neîncetate a unității moral-politice a societății noastre multinaționale, schimbul de valori literare între popoarele sovietice a dobîndit o nemaiîntîlnită amploare.

Datorită traducerilor reciproce, lucrările talentaților reprezentanți ai literaturilor popoarelor sovietice mici intră în fondul de aur al valorilor culturale unionale.

Trebuie să subliniem cu o deosebită tărie însemnătatea limbii ruse în acest schimb de valori culturale.

În condițiile triumfului înțelepte politici naționale a Partidului Comunist, limba rusă a avut și are de jucat în societatea noastră rolul de onoare de a fi un mijloc puternic de schimb de valori culturale și literare dintre popoarele frățești ale Uniunii.

Cele două decenii care au trecut sînt marcate în viața majorității literaturilor surori de un astfel de simptom al maturității, ca dezvoltarea impetuoasă a prozei și apariția unor mari opere dramatice. Acest simptom s-a manifestat deosebit de puternic în literaturile surori ale Orientului Sovietic.

Experiența foarte bogată a poeziei clasice și sovietice ruse a exercitat o mare influență asupra dezvoltării celor mai variate genuri și forme ale poeziei, atît în literaturile ajunse la maturitate cît și în literaturile tinere ale Uniunii Sovietice. Nu este întîmplător faptul că cele mai curajoase căutări inovatoare ale poezilor literaturilor surori se efectuează sub semnul însușirii tradițiilor „celui mai bun și celui mai talentat poet al epocii noastre sovietice” — Vladimir Maiakovski.

Unul din rezultatele cele mai însemnate ale dezvoltării întregii noastre literaturi multinaționale în perioada dintre cele două Congrese este acțiunea și influența reciprocă creatoare crescîndă între literaturile surori. În această privință un rol uriaș l-a avut intensă muncă scriitoricească de traducere reciprocă a operelor.

În această perioadă, în limba rusă și într-o serie de alte limbi ale popoarelor sovietice frățești, au fost traduse la un înalt nivel calitativ nu numai operele multor clasici ai literaturilor surori cunoscute și apreciate, dar și cele care au intrat pentru prima oară în fondul cultural al poporului

nostru. Totodată, în această perioadă s-a desfășurat și mai intens munca de traducere în limbile popoarelor frățești, a tuturor capodoperelor beletristice ale literaturii clasice ruse.

A sporit și numărul traducerilor în limba rusă și în limba altor popoare frățești a celor mai bune opere ale scriitorilor sovietici contemporani.

Însuși procesul de traducere, la care au fost atrași, spre cinstea literaturii noastre, cei mai buni scriitori ai tuturor popoarelor frățești, este nu numai un act de asimilare, ci totodată și un act de însușire de către traducător a tradițiilor și a măiestriei marilor scriitori din trecut și scriitorilor contemporani talentați.

Fără a micșora însemnătatea experienței literaturii clasice ruse și contemporane pentru dezvoltarea tuturor literaturilor noastre surori, putem vorbi cu un sentiment sincer de mândrie despre succesele noastre comune, și despre influența exercitată asupra tuturor literaturilor, inclusiv asupra celei ruse, de marile creații ale clasicilor literaturilor surori și de anumite opere remarcabile ale unor scriitori contemporani.

Pătrunderea intensă în lumea spirituală a popoarelor frățești a lucrărilor clasicilor și ale marilor scriitori contemporani înseamnă că literatura noastră multinațională se ridică, în dezvoltarea ei, pe o treaptă nouă, superioară.

Îndrumarea acestui proces în mod inteligent, în cunoștință de cauză, ținând seama de perspectivele dezvoltării continue, depinde de noi.

Conștiința însemnătății istorice a muncii de traducere a lucrărilor din literaturile surori a fost întotdeauna proprie celor mai buni reprezentanți ai literaturii sovietice.

Totuși munca de traducere este uneori încredințată unor oameni insuficient înzestrați, meșteșugari, care nu sînt în stare să asigure nivelul artistic cuvenit traducerilor din scriitorii clasici sau contemporani. Iată de ce, vorbind cu legitimă mândrie despre avîntul muncii de traducere la noi în țară, despre miile de cărți traduse, editate în tiraje de milioane, nu trebuie să uităm nici o clipă că printre aceste mii de cărți, multe sînt denaturate prin calitatea inferioară a traducerilor.

Al doilea Congres al scriitorilor trebuie să dea directive stricte noii conduceri a Uniunii, să se ocupe în mod serios de a pune ordine în munca de traduceri, ca de o operă cultural-politică extrem de importantă și să găsească posibilitatea ca în cel mai scurt timp să lărgască cercul de traducători, recrutați dintre maeștrii talentați ai cuvîntului și care au o înaltă cultură. În primul rînd este absolut necesar să se pună capăt practicii dăunătoare a traducerilor literale, cînd este vorba de opere în proză și de opere dramatice.

Numai sporirea hotărîită a exigenței față de calitatea ideologică și artistică a lucrărilor poate fi o garanție sigură împotriva stagnării în creație, o garanție a perfecționării neîncetate a literaturii noastre.

Insemnătatea mondială a literaturii noastre

După cum se știe, victoria repurtată asupra cotropitorilor fasciști germani și a imperialiștilor japonezi, de către forțele armate ale U.R.S.S. în cel de al doilea război mondial, nu a schimbat numai în mod radical situația internațională a țării noastre ca o mare putere conducătoare, dar a dus și la răsturnarea puterii capitalului într-o serie de țări din Europa și Asia. Numărul total al populației din țările lagărului păcii și democrației depășește în prezent 900 milioane. Toate acestea au schimbat după

război raportul forțelor sociale din lume, care este departe de a fi în folosul capitalismului.

Crearea marii Republici Populare Chineze, instaurarea într-o serie de țări din Asia și Europa a orînduirii popular-democrate, creșterea nemai-văzută a simpatiei și a dragostei maselor de milioane de oameni ai muncii din țările capitalismului pentru țara noastră ca luptătoare curajoasă și cinstită pentru pace și democrație, au influențat și soarta literaturii sovietice în anii de după război.

Pentru a avea o imagine clară a felului în care s-a lărgit cercul de cititori de peste graniță în preajma celui de al doilea Congres, să analizăm câteva date asupra răspîndirii lucrărilor literaturii noastre peste hotare în ultimii ani.

În perioada dintre 1945—1953, după date incomplete, în țările de democrație populară și în țările capitaliste, au apărut lucrări a peste 900 scriitori sovietici traduse în peste 44 limbi străine, în peste 9.000 ediții. Numai în anii 1951/1953, au fost editate în străinătate 94.196.000 exemplare ale lucrărilor din literatura beletristică sovietică. De aci reiese cît de mare este numărul de cititori cîștigat de literatura noastră peste hotare. Firește, cea mai mare răspîndire o au traducерile din literatura beletristică sovietică în țările de democrație populară și în China populară. Dar în ciuda atmosferei „războiului rece” și a numeroaselor bariere puse în drumul literaturii noastre spre masele de cititori din țările capitaliste, cărțile scriitorilor sovietici au fost traduse în anii de după război în foarte multe țări.

Numărul cititorilor noștri aproape că s-a dublat, socotind zeci de milioane de cititori din țările de democrație populară și milioanele de cititori din țările capitaliste. Acești cititori noi impun literaturii sovietice noi cerințe; la glasul lor — noi, scriitorii sovietici, trebuie să ne plecăm urechea.

Oamenii din țările de democrație populară, care se găsesc pe diferite trepte ale mișcării spre socialism, așteaptă de la literatura sovietică tablouri veridice ale vieții oamenilor muncii din țara noastră, dezvoltarea istorică veridică a principalelor momente ale formării caracterului omului socialist.

Cu cît se va desfășura mai larg lupta popoarelor coloniale și din țările dependente pentru libertate, independență și condiții umane de existență, cu atît mai mulți oameni din aceste țări vor întoarce privirile către operele scriitorilor noștri, ca spre un izvor de energie combativă, ca spre un izvor al încrederii omului și a omenirii în forțele sale, în viitorul său minunat.

Nu trebuie să uităm niciodată situația specială pe care o ocupă în prezent literatura noastră între celelalte literaturi din lume, ea fiind un izvor de lumină, de idei dătătoare de viață, de energie combativă pentru oamenii muncii de peste hotare, un izvor de experiență creatoare pentru scriitorii progresiști din celelalte țări.

Scriitorii din țările de democrație populară, unde se rezolvă sarcinile construirii socialismului caută căile însușirii metodei realismului socialist și, înlăturînd rămășițele încă foarte vii ale trecutului burghez, devin ajutoare active ale poporului și statului în opera construirii vieții noi și transformării socialiste a personalității umane.

Din această pricină, în ultimii ani, interesul profund al scriitorilor din țările de democrație populară a crescut considerabil față de tot ce se referă la istoria dezvoltării literaturii noastre, față de tot ceea ce poate să îmbogățească cunoștințele lor despre întruchiparea concretă, într-o operă literară, a metodei realismului socialist.

De aceea, este atît de mare răspunderea fiecărui scriitor al Țării Sovietice pentru munca sa. Tot atît de mare este răspunderea fiecărui scriitor, critic

sau cercetător al literaturii pentru fiecare cuvînt de apreciere a proceselor ce au loc în literatura noastră.

Cunoașterea lucrărilor talentaților scriitori progresiști de peste hotare ne dă dreptul să spunem că creația lor se dezvoltă pe calea marilor tradiții ale realismului. Dar, în afară de aceasta, lucrările lor cele mai puternice și cele mai mature din punct de vedere social, conțin și elemente ale noului, care deosebeau activitatea lui Gorki, în perioada de dinainte de Revoluție, de marii realiști din trecut.

Cele mai bune lucrări ale prietenilor noștri conțin nu numai elementul criticii ascuțite și fără de compromis a realității capitaliste contemporane lor, dar și idei, sentimente și imagini, care întruchipează elementul progresist, dătător de viață. Toate acestea vorbesc despre faptul că prietenii noștri se află într-o etapă de căutare pentru a găsi calea aplicării noii metode de creație la condițiile sociale în care trăiesc și la acele fenomene de viață pe care le aleg ca obiect al zugrăvirii.

Despre acest fapt ne vorbește interesul activ și uriaș al scriitorilor progresiști de peste hotare pentru creația întemeietorilor metodei realismului socialist — Maxim Gorki, Vladimir Maiakovski — față de experiența creatoare a întregii literaturi sovietice.

La rîndul ei, literatura noastră sovietică studiază cu mare interes experiența de creație a scriitorilor din China populară, din țările de democrație populară și a marilor scriitori progresiști din țările capitaliste. Această experiență ne ajută pe noi, scriitorii sovietici, în lupta pentru o înaltă măiestrie artistică.

Unele rezultate ale drumului parcurs în 20 de ani

Vorbind despre rezultatele drumului parcurs de literatura noastră în acești 20 de ani, trebuie în primul rînd să ne oprim asupra însemnătății ei, în viața poporului, în anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei.

În această perioadă de neuitat s-a dezvoltat în modul cel mai concret tot ce este nou, tot ce au acumulat literaturile Uniunii Sovietice în anii care au precedat războiul.

În acești ani, scriitorii tuturor popoarelor frățești din U.R.S.S. s-au prezentat ca un detașament unic de luptă al patrioților sovietici.

În primele zile de război peste o mie de scriitori sovietici (mai mult de o treime din întreaga componență a Uniunii scriitorilor) s-au înrolat voluntari în armata operativă și în flota maritimă militară.

Pe toate fronturile Marelui Război pentru Apărarea Patriei, de la Marea Neagră pînă la Marea Barent, printre apărătorii orașelor-erou, printre partizanii eroici, răzbuunători ai poporului, cu arma în mînă sau cu creionul și blok-notesul ziaristului de front — scriitorii sovietici păseau pe drumurile grele ale războiului, alături de eroii și cititorii lucrărilor lor.

Noi păstrăm cu sfîntenie în memoria noastră numele tovarășilor noștri de arme, scriitorii literaturilor surori, care au murit în anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei.

Marele avînt patriotic care a cuprins pe oamenii sovietici în zilele războiului și-a găsit o expresie curajoasă, veridică, emoționantă, în operele create în anii accia de neuitat.

Soarta literaturii noastre din timpul războiului se deosebește ca lumina de întuneric de soarta slujitorilor „artei pure” ai literaturii burgheze. În acei ani, cînd fascismul, vremelnice triumfător, amenința cu pieirea Franța și Anglia, scriitorii democrați cinstiți au rămas credincioși poporului lor.

Ceilalți însă — și erau mulți — au preferat ori să emigreze peste ocean pentru a se feri acolo de bombardamentele nocturne asupra Londrei și Coventry-ului, ori s-au „închis în sine”, capitulând de fapt în fața înrobitorilor, ori și-au pus în mod cinic pana în slujba cotropitorilor.

Scriitorii sovietici însă au rămas alături de poporul lor și în zilele de grele încercări și în zilele victoriei.

Din prima și pînă la ultima zi a războiului, operele de toate genurile și de toate speciile, n-au lipsit din paginile presei periodice, au răsunat puternic la radio, de pe scenele teatrelor, pe front și în spatele frontului, pe ecranele cinematografelor, erau prezente pe toate fronturile, din tranșee în tranșee cîntecele lirice și eroice. Ca și în anii de pace, în perioada războiului au apărut romane noi și nuvele, culegeri de povestiri și versuri, poeme și lucrări dramatice.

Din zilele cele mai grele ale primului an și pînă la marșul victorios al ostașilor învingători pe drumurile Germaniei, poezia sovietică multinațională a însoțit cu credință pe fiecare ostaș sovietic, sporind în inima lui flacăra dragostei față de patrie și ura nimicitoare față de dușmanii ei.

În anii războiului s-au dezvoltat toate genurile poeziei. Printre numeroasele lucrări poetice, scrise în zeci de limbi, este reprezentată și poezia politică cetățenească, plină de intensitate și patos, lirica meditativă în care se concentrau emoțiile cele mai prețioase ale soldatului ca și satira ascuțită și biciuitoare, cîntecul, balada, poemul epic și liric, drama și tragedia în versuri.

În versurile poezilor sovietici, create în anii războiului ca și în publicistica scriitoricească, și în lucrările de toate speciile și genurile, chiar în cele mai grele zile și luni pline de amărăciunea insucceselor militare și a retragerilor, a răsunat încrederea de nezdruccinat în victoria viitoare. Acest sentiment a unit oameni de diferite vîrste și cu diferite temperamente poetice.

(Apoi, raportorul analizează amănunțit poezia sovietică din anii războiului.)

Criticii și cercetătorii noștri literari, — spune tov. Surkov — care emit uneori raționamente scolastice, aride despre importanța tradiției lui Maiakovski pentru dezvoltarea poeziei sovietice, nu au binevoit să analizeze sub acest unghi, experiența creatoare a poeziei sovietice din anii războiului. Poate că ei ar fi găsit aci multe exemple vii despre influența binefăcătoare a lui Maiakovski asupra muncii poezilor diferitelor popoare, poate că tocmai în experiența anilor de război s-ar fi dezvoltat „în toată greutatea, brutal, vizibil” verigile puternice ale continuării tradiției cetățenești și lirice ale poeziei lui Maiakovski de către poezia sovietică contemporană.

Glorioasa tradiție gorkiană a publicisticii înflăcărate a găsit în anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei o minunată dezvoltare în activitatea unui mare grup de scriitori sovietici.

Din păcate, în anii de după război, numeroși scriitori, care se afirmaseră ca minunați maestri ai publicității, au părăsit munca pe acest tărîm, deși este absolut limpede că în epoca „războiului rece” ascuțit, pe de o parte, și a muncii constructive încordate a oamenilor sovietici, pe de altă parte, scriitorului publicist i se deschide un foarte larg cîmp de activitate.

Spre regretul profund și general nu a fost analizat și generalizată în mod critic experiența scriitorilor noștri care au abordat în timpul marii înțeleștări tema războiului, în proză și în dramaturgie.

(Tov. Surkov vorbește despre operele de proză și dramaturgie din anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei.)

Dacă criticii și cercetătorii ar fi analizat mai profund lucrările create în anii războiului, ar fi extras din ele mii de dovezi grăitoare și expresive ale adevăratului caracter popular, ale umanismului literaturii sovietice.

Marele Război pentru Apărarea Patriei a unit și mai strâns pe toți scriitorii popoarelor U.R.S.S. într-o singură familie de prieteni, i-a înfrățit prin unitatea tematicii, prin comunitatea înaltei răspunderi pentru viața și onoarea literaturii și a ridicat nemăsurat de mult autoritatea literaturii și a scriitorilor în rîndurile milioanele de cititori, a întărit legătura indisolubilă a literaturii cu poporul.

Eroul-soldat cu care scriitorii s-au imprietenit în anii războiului, înapoindu-se la munca pașnică constructivă, a adus după sine și pe scriitorul-ostaș în uzină, în mină, în satul colhoznic.

Marele Război pentru Apărarea Patriei a răscolit viața poporului din țara noastră pînă în adîncurile ei și a antrenat în apărarea activă a patriei întregul popor de la mic la mare. Victoria strălucită asupra cîmpitorilor germano-fasciști și a imperialiștilor japonezi a fost rodul eforturilor eroice comune, al abnegației și devotamentului soldaților de pe front și soldaților din spatele frontului.

Pentru literatură, bilanțul celor 20 de ani străbătuți reprezintă un prilej de discuție despre cărțile care au fost scrise și care sînt oferite cititorilor spre judecare.

Cu miile se numără cărțile scriitorilor tuturor popoarelor frățești din U.R.S.S., scrise și tipărite în acești 20 de ani. În această perioadă sute de piese au trăit o viață îndelungată sau scurtă pe scenele teatrelor. Numeroase filme realizate după scenariile create de scriitori au strălucit cu o viață puternică pe pînza albă a ecranelor. Dar nici raportorul, nici coraportorii, oricîți ar fi ei, nu ar putea nu să aprecieze, dar nici măcar să noteze pe scurt tot ce s-a scris în acești ani și ceea ce s-a oferit spre judecare cititorului, spectacolului sovietic cît și celor de peste hotare.

După cum arată experiența literaturii noastre, trecerea unei cărți din torentul general al operelor în raftul cărților iubite depinde, de regulă, nu de acțiunea „îndrumătoare” a Uniunii scriitorilor, nu de eforturile propagandistice ale criticii, ci numai de însuși caracterul lucrării, de calitățile ei ideologico-artistice.

Dacă o carte nu îndreptățește speranțele cititorului, nici o forță n-o va putea pastra în tezaurul „valorilor nepieritoare”.

Pentru a da o imagine despre activitatea creatoare a scriitorilor sovietici în cele două decenii dintre Congrese, trebuie măcar să numesc operele care s-au păstrat pentru mult timp în mintea cititorului.

După primul Congres al scriitorilor, am fost martorii terminării unor asemenea opere remarcabile în multe volume ca „Viața lui Klim Samghin” a lui M. Gorki, „Pe Donul liniștit” a lui M. Șolohov, „Calvarul” și „Petru I” ale lui A. Tolstoi, „Bruskii” a lui F. Panfiorov, cartea a II-a a marelui roman al lui A. Fadeev, „Ultimul din Udeghe” (din păcate, neterminat încă).

Creația scriitorilor sovietici din generația mai vîrstnică a îmbogățit literatura noastră cu numeroase cărți valoroase, atît pentru dezvoltarea proprie a autorilor, cît și pentru dezvoltarea întregii literaturi sovietice.

(Din exemplul numeroaselor lucrări create de scriitorii literaturii sovietice multinaționale, raportorul arată ce succese însemnate au dobîndit proza, poezia, dramaturgia, publicistica și schița, dramaturgia cinematografică,

literatura pentru copii, în perioada dintre primul și al doilea Congres.) În acești ani, o mare contribuție au adus-o în literatură reprezentanții generației mai vîrstnice a scriitorilor sovietici. S-au afirmat în literatură și au cucerit prin operele lor un larg cerc de cititori și scriitorii care au intrat în literatură după primul Congres. Deosebit de mulți scriitori tineri au intrat în literatură în perioada de după război.

Realismul socialist — metoda noastră de creație

La 23 aprilie 1932 au fost lichidate R.A.P.P.-ul și celelalte organizații asemănătoare din domeniul literaturii și artei.

Acest eveniment a jucat un uriaș rol pozitiv în istoria literaturii noastre. Scriitorii sovietici au venit la primul lor Congres ca o familie unită. Congresul a fost o demonstrație vie a acestei unități, a încrederii literaturii și scriitorilor în conducerea partidului, a dorinței lor de a participa la construcția socialistă.

Toate acestea l-au îndreptățit pe A. M. Gorki să spună:

„În ce văd eu victoria bolșevismului la Congresul scriitorilor? În aceea că acei dintre ei care se considerau fără de partid, „șovăelnici“, au recunoscut — cu o sinceritate deplină de care nu îndrăznesc să mă îndoiesc — au recunoscut bolșevismul ca fiind unica idee de luptă conducătoare, în creație, în arta zugrăvirii prin folosirea cuvîntului“.

„În sfîrșit, Congresul oferă dreptul de a spera că de acum înainte noțiunea de „literat fără de partid“ va rămîne doar o noțiune formală, fiecare dintre noi în sinea lui se va simți un membru activ al partidului lui Lenin, care și-a dovedit atît de minunat și la timp încrederea în onoarea și munca literaților fără de partid prin aprobarea Congresului unional“.

Cuvintele lui Gorki au confirmat faptul că principiul leninist al partinității literaturii a fost, în noile condiții istorice, baza literaturii noastre, întruchipîndu-se în poziția ideologică și creatoare a majorității covîrșitoare a scriitorilor sovietici membri de partid și fără de partid.

Cele două decenii dintre Congrese au constituit pentru literaturile noastre o perioadă de continuă întărire pe pozițiile partinității.

Putem să ne dăm seama cît de mult a crescut literatura noastră din punct de vedere ideologic și artistic, trecînd în revistă drumul de creație al unui șir întreg de scriitori de seamă, care se bucură de o largă popularitate în țară.

Încă înainte de primul Congres, s-au precizat clar pozițiile ideologice și artistice ale unor asemenea reprezentanți, din vechea generație, ai literaturilor frățești, ca Ianka Kupala, Iakub Kolas, Pablo Tîcina, Maxim Rîlski, Mikola Bajan, Iuri Ianovski, Gheorghi Leonidze, Simon Cikovani, Leo Kiaceli, Stepan Zorian, Djiafar Djabarlı, Berdî Kerbabaev, Aibêk Muhtar Auezov, Sadridin Aini. Mulți dintre acești scriitori s-au lămurit asupra locului lor în rîndurile constructorilor activi ai socialismului, nu dintr-odată și nu fără șovăieli.

Cele două decenii dintre Congrese au fost pentru majoritatea covîrșitoare a scriitorilor literaturilor frățești care aparțin generației mai vechi, ani de rodnică realizare creatoare a unor noi valori ideologice.

Aproximativ aceleași procese au avut loc și în literatura sovietică rusă.

Alexei Tolstoi spunea:

„Scriitorul crește împreună cu epoca. Fiecare operă nouă a sa este totodată și o universitate pentru el și un produs al creșterii lui“.

Dacă ne ferim la calea creației lui Alexei Tolstoi, și a altor scriitori de-ai noștri, se va vedea profunda justete a ideii cuprinse în cuvintele citate.

Cititorul îl cunoștea pe Tolstoi ca scriitor talentat și patriot rus și înainte de primul Congres.

Și mai pregnantă apare noua calitate a personalității lui Tolstoi dacă vom pătrunde adânc în analiza muncii lui asupra epopeii „Calvarul“, terminată în prima zi a Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Acest tablou al vieții ruse, larg prin cuprinderea unor mari evenimente istorice, tablou care a fost creat de-a lungul multor ani, și care din acest motiv a reflectat etapele evoluției ideologice a autorului, arată cum treptat o povestire despre lumea îngustă a vieții unui număr de patru intelectuali ruși se transformă într-un mare tablou epic al vieții poporului, iar evenimentele revoluționare și oamenii simpli ridicați de partid la luptă împotriva lumii vechi, prezenți la începutul romanului doar ca un fond pasiv, devin principala forță motrică a istoriei, care determină nu numai soarta Rusiei, dar și soarta personală a eroilor romanului.

Cred că după Tolstoi, trebuie să vorbesc în primul rînd despre evoluția ideologică și artistică a lui Konstantin Fedin, începînd cu pozițiile sale inițiale, exprimate în primul roman „Orașe și ani“ și terminînd cu romanele lui de după război.

Mulți ani despart aceste lucrări. Și multe valori noi, acumulate de scriitor în torentul istoriei revoluționare a țării lui îl fac pe Fedin de astăzi să semene cu Fedin de la începutul anilor XX, tot așa cum eroul „Primelor bucurii“ și al „Verii neobișnuite“, Kiril Izvekov, seamănă cu eroul principal al primelor romane ale scriitorului.

Cele aproape două decenii care despart romanul „Frații“ de terminarea romanului „Primele bucurii“ au fost ani de reexaminare radicală de către autor a punctului său de vedere asupra oamenilor și evenimentelor.

Ce le lipsea eroilor primelor romane ale lui Fedin? Ei nu s-au dovedit a fi destul de activi în torentul marilor evenimente care i-au copleșit.

A fost necesară experiența construcției socialiste care a îmbogățit lumea spirituală a scriitorului pentru ca în noile lui romane, bucuria înfăptuirilor sociale, bucuria participării cu abnegație la construirea lumii noi, să se dezvăluie ca izvor al forței spirituale a eroilor.

Comparați evoluția eroilor lui Leonid Leonov de la Mitka Vekșin din romanul „Hoțul“, pînă la eroii „Invaziei“, pînă la eroii preferați ai autorului din ultimul său roman „Pădurea rusă“.

Urmăriți aceste schimbări profunde petrecute în creația talentatului Alexandr Malîșkin, mort înainte de vreme, în perioada dintre cele două romane ale sale „Sevastopol“ și „Oameni dintr-un fund de provincie“.

Amintiți-vă cum de la ciclul povestirilor „Taina tainelor“, Vsevolod Ivanov a trecut prin romanul inegal ca valoare „Aventurile fakirului“ la romanul realist „Parhomenko“, schimbîndu-și nu numai stilul și mijloacele de povestire, ci și pozițiile sale ideologico-filozofice fundamentale.

Amintiți-vă cum s-a format drumul ideologic și creator al lui Valentin Kataev de la „Delapidatorii“ și „Cvadratura cercului“ prin romanul impulsiv, plin de căutări foarte serioase „Timp, — înainte!“ la minunata sa carte „O pînză în depărtare“ și la operele din ultima perioadă.

Amintiți-vă cum de la asemenea cărți ca „Dragostea lui Jeanne Ney“ și „Străduța de trecere“ Ilya Ehrenburg a ajuns la romanele „Și-a fost ziua a doua“, și „Fără respirație“, iar apoi la romanele din ultimul deceniu.

Analizați concepția despre lume și metoda de creație care s-au manifestat strălucit în ultimele cărți ale lui Mikola Bajan, comparați-le cu poeziile

lui de la sfârșitul anilor 20 și începutul anilor 30; comparați ultimele poezii ale lui Maxim Rîlski cu primele lui poezii „neoclasică”, poeziile contemporane ale lui Pablo Ticina, cu operele lui anterioare scrise cu talent, dar uneori purtînd pecetea influențelor simboliste.

Gîndiți-vă cît de adînc s-a reflectat experiența constructivă a societății noastre socialiste asupra conținutului și caracterelor romanelor eminentului Andrei Upit, scrise în condițiile Letoniei Sovietice.

În persoana lui V. Veresaev, M. Prișvin, S. Sergheev-Țenski, K. Treniov, noi avem scriitori a căror personalitate creatoare s-a format în anii dinaintea de revoluție. Dar oare în ultimul ciclu de „povestiri neinventate” ale lui Veresaev, în cele mai bune piese sovietice ale lui K. Treniov, în „Epopoea Sevastopolului” a lui S. Sergheev-Țenski sau în tot ceea ce a scris M. Prișvin în ultimele două decenii nu observăm o nouă concepție clară asupra lumii?

Cît de profundă a fost influența realității transformate prin revoluție asupra lumii lăuntrice a scriitorilor, o dovedește faptul că mulți dintre cei mai buni scriitori ai noștri s-au considerat obligați dintr-o pornire lăuntrică, să revie asupra unor redactări anterioare ale celor mai însemnate opere ale lor.

Din acest punct de vedere este semnificativ în cel mai înalt grad faptul că puțin înainte de moarte, Maxim Gorki a pus la punct noua redactare a piesei „Vassa Jeleznova”, nouă prin orientarea ei ideologică.

Cînd compari cele două redactări ale piesei „Vassa Jeleznova”, cînd citești romanele lui Andrei Upit din perioada sovietică, sau cărțile trilogiei autobiografice a lui Fedor Gladkov și multe alte opere pe temele trecutului istoric, fără să vrei îți vin în minte cuvintele lui Gorki despre necesitatea de a interpreta evenimentele trecutului în lumina învățăturii marxist-leniniste.

Pecetea caracterului epocii noastre asupra romanelor, poeziilor, poemelor, pieselor, scrise pe teme istorice, s-a și vădit în faptul că scriitorii și-au îndreptat în primul rînd atenția asupra epocilor de cotitură, cele mai dramatice, ale trecutului istoric.

În cele mai bune opere scrise pe baza datelor istoriei, trăsăturile metodei realismului socialist s-au vădit înainte de toate prin aceea că în aceste lucrări principala forță activă a istoriei este poporul.

Au suferit eșecuri în creație acei scriitori care, urmînd canoanele moarte ale vechii beletristicii istorice, și-au luat rolul de admiratori estetici ai amănuntelor arhaice ale trecutului îndepărtat și l-au idealizat.

Tematica istorică a fost în repetate rînduri arena provocărilor burghezo-naționaliste, cînd sub masca imboldurilor patriotice erau slăviți și idealizați „eroii” care au jucat un rol reacționar în istorie (de pildă, Djelal-ad-din, Edighei, Kenesari Kasimov și alții).

Și spiritul de partid al literaturii noastre, și mișcarea ei furtunoasă înainte, îndreptată spre dezvăluirea a noi și noi resurse ale metodei realismului socialist, s-au vădit cu deosebită forță și expresivitate în lucrările consacrate realității noastre sovietice, vieții oamenilor muncii de la orașe și sate, luptei lor pentru comunism.

Scriitorii noștri nu au uitat cuvintele lui M. Gorki, care spunea la primul Congres:

„Individualitatea socialistă, după cum vedem din exemplul eroilor muncii din țara noastră care reprezintă floarea masei muncitoare, — individualitatea socialistă se poate dezvolta doar în condițiile muncii colective, care și-a pus în față scopul înalt și înțelept al eliberării oamenilor muncii din întreaga lume de sub puterea capitalismului care schilodește oamenii”.

Tocmai în virtutea acestui fapt literatura, dorind să oglindească mai reliefat procesul dinamic al formării personalității socialiste, nu a putut ocoli o latură atât de importantă a vieții societății sovietice, ca dezvoltarea industriei noastre, dezvoltarea clasei noastre muncitoare, care a condus întotdeauna lupta oamenilor muncii pentru socialism.

Milioane de cititori și-au întipărit în minte și i-au îndrăgit pe Gleb Ciupalov, Piotr Surkov, Alioșa Malenki, Ivan Gora, Semion Davidov și zeci de alte chipuri ale oamenilor muncii din romanele lui Gladkov, Fadeev, Alexei Tolstoi, Șolohov și ale multor altor scriitori sovietici. În paginile romanelor lui Furmanov, Serafimovici și ale altor scriitori sovietici din vechea generație, cititorii au întâlnit chipuri cunoscute de muncitori, care au săvârșit revoluția, care au apărut cu arma în mână cuceririle ei și care apoi s-au pus în fruntea construcției socialismului la orașe și la sate.

În multe cărți apărute în perioada primului cincinal și a celorlalte cincinale, în operele lui Kataev, Ehrenburg, Ketlinskaia, Krîmov, iar în ultimii ani în cărțile lui Kocetov, Popov, Ajaev, Mustafin, Mehti, Husein și ale altora, cititorii au văzut alături de muncitorii care au devenit ingineri și organizatori ai producției, maiștri ai muncii, și pe cei mai simpli participanți la lupta pentru comunism, care transformă munca dintr-o obligație grea „într-o chestiune de *onoare*, într-o chestiune de *cinste*, într-o chestiune de *vitejie* și *eroism*“.

În cele mai reușite dintre chipurile create de scriitorii mai sus citați, strălucesc ca niște bucăți luminoase de metal nobil însușirile oamenilor care au transformat munca dintr-o grea obligație insuportabilă într-o poezie înaltă.

Acest simbol există. Și metoda realismului socialist a ajutat pe scriitori să distingă acest simbol și să-l lumineze cu talentul lor. Dar cât de puține sînt încă în literatura noastră aceste grăunțe luminoase, cât de datori mai sînt încă scriitorii noștri milioanei de făuritori ai valorilor materiale! Și oricît am fi de darnici cu laudele la adresa realizărilor înnoitoare ale scriitorilor, deschizători ai drumului poeziei tumultuoase a eroismului în muncă, ce-a răsunit puternic în viața reală, trebuie să recunoaștem că bucuria muncii creatoare a vibrat cu cea mai mare forță poetică în „Poveștirile din Ural“ ale lui Pavel Bajov, care a povestit despre maiștrii care, în noaptea neagră a muncii de rob au știut să poarte flacăra nestinsă a însuflețirii în muncă.

În ciuda lipsurilor mari și recunoscute cu care literatura noastră multinațională a venit la cel de al doilea Congres al ei, noi putem afirma cu mîndrie că în ultimii 8—9 ani, toate literaturile frățești au obținut multe realizări în tratarea tematicii internaționale.

În ultimii ani, proza noastră pe teme internaționale s-a îmbogățit cu un șir întreg de lucrări larg răspîndite în mijlocul poporului — monumentala trilogie terminată de curînd „Cîntec deasupra apelor“ de V. Vasilievskiaia, romanul „Teheran“ al lui G. Sevunț, romanul „Va veni ziua“ de M. Ibrahimov și o serie de alte cărți.

În repertoriul teatrului sovietic din anii de după război, piesele lui K. Simonov, B. Lavreniev, V. Sobko, I. Galan, A. Iacobson și ale altor dramaturgi sovietici, au ocupat un loc de frunte.

În anii de după război a răsunit cu deosebită tărie tema internațională în poezia noastră. La nivelul înalt al demascărilor satirice, în spiritul tradiției „poeziilor de peste hotare“ ale lui Maiakovski, sînt scrise cărți ca „Prietenii și dușmanii“ a lui K. Simonov, „Două torente“ a lui N. Tihonov, „Impresii din Anglia“ a lui M. Bajan, „Dincolo de marea albastră“ a lui A.

Malișco, „Baladă indiană“ a lui M. Tursun-Zade, „Un negru vorbește“ a lui S. Vurgun. Poezii bune, puternice și expresive despre lupta pentru pace, despre lupta oamenilor muncii, au fost scrise de M. Tank și P. Brovka, P. Tîcina, M. Rîlski, I. Sporta, G. Leonidze, G. Abașidze, S. Cikovani, E. Dolmatovski, L. Oșanin și alți poeți sovietici.

Urmînd tradiția de luptă a lui Demian Bednîi și Maiakovski, S. Marșak, A. Bezîmenski, S. Mihalkov, S. Vasiliev, S. Oleinik, și alți poeți satirici ai noștri atacă pe dușmanii păcii cu săgețile lor satirice.

Tratarea de către literatura noastră a tematicii internaționale este deosebit de importantă în prezent, cînd uneltirile ațîțătorilor la război încep să aibă un caracter amenințător de provocator, cînd este deosebit de necesar să se ascuță vigilența forțelor iubitoare de pace din lume și să se întărească voința lor se a opune o rezistență activă ațîțătorilor la război.

Soarta unor opere ca „Poemul pedagogic“ a lui A. Makarenko, „Timur și băeții lui“ de A. Gaidar și „Apă vie“ de A. Kojevnikov este o dovadă grăitoare și expresivă a rolului nou, fără precedent, al literaturii în viața societății.

„Poemul pedagogic“ este o operă absolut nouă prin genul ei. Depășind de aproape două decenii limitele funcțiilor sale literar-estetice, „Poemul pedagogic“ are o influență puternică asupra formării pedagogiei socialiste, noi.

Maxim Gorki spunea de la tribuna primului Congres:

„Realismul socialist afirmă că viața este o înfăptuire, o creație, al cărei scop este dezvoltarea neîncetată a celor mai prețioase însușiri individuale ale omului, pentru a birui forțele naturii, pentru sănătatea și viața lui îndelungată, pentru marea fericire de a trăi pe pămînt, pe care el, potrivit creșterii neîntrerupte a necesităților lui vrea să-l transforme în întregime într-un lăcaș minunat al omenirii unite într-o singură familie“.

Tocmai aceste trăsături ale metodei realismului socialist, subliniate atît de clar de Gorki, marchează toate succesele creatoare evidente ale literaturii noastre multinaționale dobîndite în cele două decenii care s-au scurs.

Dar dacă un scriitor va încerca să zugrăvească activitatea omului în mod unilateral, fără a dezvălui scopul ei, fără a lămuri viața personalității în toate manifestările ei, el va suferi în mod invariabil un eșec. Nu puține asemenea eșecuri au fost menționate de critică în ultimii ani.

Un merit incontestabil al romanului „Neamul Jurbinilor“ de V. Kocetov, de pildă, care se remarcă printre celelalte cărți scrise pe tema vieții clasei muncitoare, îl constituie, ca să zicem așa, tocmai „cele trei dimensiuni“, adică înfățișarea deplină a oamenilor.

Dar scriitorul care preocupîndu-se de probleme sufletești mărunte, izolează eroii de ceea ce este esențial în viața lor, — de o cauză socială importantă, — suferă în mod inevitabil un eșec. După mine eșecul unor scriitori cu experiență îndelungată, — Ilya Ehrenburg în povestirea „Dezghetul“ și Vera Panova în romanul „Anotimpuri“ — nu decurge deloc din faptul că autorii acestor lucrări și-au concentrat atenția asupra criticii fenomenelor întunecate ale vieții. Acesta este un drept incontestabil al lor. Chestiunea este că în ciuda legilor obiective ale metodei, ei s-au situat pe terenul subred al „structurii sufletești“ abstracte și au opus legilor dezvoltării personalității omului social, bunul plac al ideilor subiective ale autorilor, făcînd din omul sovietic un personaj a cărui viață personală se deosebește net de viața lui socială și de activitatea lui în muncă.

Printre dușmanii literaturii sovietice care atacă cu frenezie principiul partinității, care se ridică împotriva metodei realismului socialist, are mare circulație afirmația că literatura noastră este uniformă, că scriitorului sovietic

î se răpește dreptul la originalitate, la manifestarea liberă a individualității creatoare, iar literaturii î se ia prin aceasta posibilitatea de a se dezvolta, de a merge înainte prin numeroase curente care se întrec între ele.

Acum o jumătate de veac, V. I. Lenin în articolul său „Organizația de partid și literatura de partid“, scria că: „problema literară se pretează cel mai puțin unei egalizări mecanice, nivelării, dominației majorității asupra minorității“, că „în această chestiune este necesară asigurarea unui spațiu cât mai larg inițiativei personale, înclinațiilor individuale, mai mult spațiu pentru gândire și imaginație, formă și conținut“.

Aceste cuvinte ale lui Lenin, confirmate astăzi în mod practic de întreaga dezvoltare a literaturii noastre, presupun — în condițiile existenței unei orientări comune în elaborarea metodei realismului socialist, — posibilitatea existenței diferitelor curente, a întrecerii creatoare între ele, și a unor largi discuții asupra avantajelor unui curent sau altuia.

Numai acel care nu vrea să vadă, nu va vedea deosebirea dintre Alexei Tolstoi și Fedin, Pogodin și Korneiciuk, Tvardovski și Aseev, Isakovski și Selvinski, Bajan și Malîșko, Kuleșov și Tank ș.a.m.d.

Scriitorii care apreciază în același fel fenomenele vieții și comportarea oamenilor, sînt infinit de diferiți în exprimarea în imagini artistice a rezultatelor celor văzute și simțite de ei.

Și la noi, ca în orice literatură, există scriitori al căror nume, dacă n-ar figura deasupra sau sub „opera“ lor, ar fi imposibil să-i deosebești unul de altul, dar aceasta nu este vina metodei realismului socialist, ci o urmare a lipsei de talent, deoarece lipsa de talent este întotdeauna impersonală.

Cele trei decenii ale dezvoltării literaturii noastre au arătat că pe măsura elaborării celor mai diferite laturi, calități și particularități ale metodei realismului socialist de către scriitorii talentați, literatura noastră capătă o varietate tot mai mare de stiluri creatoare, de procedee individuale, de „condeie“ scriitoricești. La noi, în cadrul orientării unice, nu numai că pot exista, dar există diferite curente care se deosebesc între ele prin particularitățile cele mai diverse.

Constructorii comunismului — eroii cărților noastre

Congresul nostru a fost precedat de o discuție destul de aprinsă, organizată în paginile gazetelor, pe tema croului pozitiv în literatura sovietică.

Această discuție s-a pierdut în amănunte. Participanții ei nu au luat drept bază pentru discuții bogatul material acumulat de literatura noastră.

Referindu-ne direct la acele lucrări care au avut cea mai puternică înrîurire asupra formării caracterului tînărului sovietic, putem spune că acest material infirmă categoric argumentele acelora care împing pe scriitori pe calea șablonului „eroilor ideali“.

Nimeni nu va nega faptul că romanele „Așa s-a călit oțelul“ de N. Ostrovski, „Tînăra gardă“ de A. Fadeev, „Povestea unui om adevărat“ de Boris Polevoi, sau „Timur și băieții lui“ de Arkadie Gaidar, au jucat și joacă un rol uriaș în formarea caracterului tineretului nostru.

Prin ce au atras inima tineretului eroii — fără îndoială „pozitivi“ — ai acestor cărți? Oare prin faptul că ei, în toate manifestările lor, erau „ideali“?

Dimpotrivă.

În aceste cărți (și tocmai în aceasta constă secretul popularității lor nemaivăzute), eroii nu trec cu seninătate prin încercările grele care apar în calea lor. Ei dobîndesc foarte greu victoria finală.

Ca dintr-un corn al abundenței, viața aruncă deasupra capului lui Pavel Korceaghin încercări care de care mai grele. Dar caracterul lui se oțelește din ce în ce mai mult, călîndu-se la focul acestor încercări. Tocmai pentru faptul că scriitorul nu a îngustat soarta eroului, ci a dezvoltat întreaga dialectică complicată a vieții sale extrem de grele, cititorul l-a îndrăgit pe Pavel Korceaghin, făcînd din el un exemplu de comportare. Cititorul l-a îndrăgit pe Pavka pentru faptul că în acțiunile sale, în concepția sa despre viață se îmbină realismul aspru, — apropiat de inima omului marelui noastre epoci revoluționare — cu patosul înalt al eroismului tineresc.

Dar Pavel Korceaghin nu este o excepție.

Oare adolescentul Timur al lui Gaidar este „un băiețel cuminte, ideal“?

Oare aviatorul Mereseiev, care se găsește într-o situație extrem de grea, rănit în luptă, găsește simplu și imediat răspunsuri și soluții la problemele complicate ale soartei sale?

Oare el nu are momente de disperare și slăbiciuni? Oare caracterul său este ideal și ireproșabil? Oare toate faptele și hotărârile sale sînt „absolut comsomoliste“? Oare în colectivul tinerilor eroi cu trăsături deosebite din „Tînăra gardă“ noi nu deosebim fiecare figură, fiecare caracter, fiecare temperament, tocmai pentru faptul că în fața unor încercări grele pentru inimi tinere, tinerii și tinerele eroine nu se comportă după o logică impusă de autor pentru a dezvoltă caracterul „ideal“, ci după logica vie a comportării specifice structurii fiecăruia? Și ar fi păcat să nu spunem că tocmai personajele cele mai puțin „ideale“ — Serioja Tiulenin și Liuba Șevțova — emoționează mai mult inima tînărului cititor.

Dacă marii scriitori din trecut au creat chipurile nemuritoare ale „oamenilor de prisos“, de la prințul Hamlet pînă la Oneghin și Peciorin, dacă eroii lor cei mai iubiți, negînd cu mînie orînduirile sociale existente, se găseau deseori în fața unui zid care îi despărțea de viitor, sau căutau o ieșire în idealizarea utopică a trecutului — scriitorii sovietici, sprijinindu-se pe învățătura marxist-leninistă, pe activitatea revoluționară a poporului care transformă lumea, au avut posibilitatea să creeze chipul eroului nou, înaripat de fericirea acțiunii revoluționare, erou care vede departe înainte viitorul omenirii.

Atît caracterele eroilor pozitivi creați de literatura sovietică cît și procedeele de zugrăvire, sînt variate. Acești eroi lasă o urmă de neșters în inimile cititorilor și înfăptuiesc marea operă de formare a omului nou al societății socialiste.

La crearea unui chip satiric negativ, este cu neputință și dăunător să încerci să confecționezi rețete de îmbinare a tonurilor întunecate și luminoase în personalitatea personajului și fondul social al operei. Este tot atît de dăunătoare încercarea de a reglementa raportul dintre ceea ce este înaintat și ceea ce este înapoiat, sau progresist și „obișnuit“, în chipul și caracterul eroului pozitiv dintr-o lucrare literară. Ori ce fel de reglementare ucide pe loc eroul și cartea, duce la înlocuirea caracterului viu, convingător, printr-o morală didacticistă.

Chipul viu, uman, luat din adîncurile vieții, va aluneca de petere-nul ferm al realității numai atunci cînd autorul, în ciuda adevărului vieții, își va copleși eroul cu tot felul de fapte eroice, mai mult decît poate el suporta.

Chipul lui Serghei Tutarinov, născut din realitatea vieții noastre colhoznice de după război, care cuprinde trăsăturile vii ale contemporanului nostru înaintat, ar fi fost mult mai puternic și convingător dacă autorul, îndrăgostit de el, nu și-ar fi pus drept scop în cartea „Lumină deasupra

pământului“ sublinierea excesivă a calităților eroului său. Procedînd astfel, Babaevski a încălcat normele reale care determină rolul personalității în viața colectivului, și, apropiindu-l pe Tutarinov de un „ideal“ care se afla deasupra colectivului, a subminat încrederea cititorului în veridicitatea dezvoltării acestui chip.

În ceea ce privește chipurile marilor oameni de stat, de știință, artă și literatură, create de scriitorii noștri în ultimii 20 de ani, îndeosebi în anii de după război, trebuie menționat că aci deseori se observă, îndeosebi în lucrările de dramaturgie și dramaturgie cinematografică, cazuri de zugrăvire denaturată, neveridică, a rolului personalității în istorie.

În legătură cu asemenea fapte care au avut loc în arta noastră, este bine să amintim cuvintele lui Marx și Engels scrise acum 104 ani, despre felul în care trebuiesc zugrăviți oamenii care au ajuns în fruntea mișcării politice, cuvinte care au o semnificație mai largă.

Ar fi foarte de dorit — scriau ei — ca oamenii care stăteau în fruntea mișcării — fie pînă la revoluție în societățile secrete sau în presă, fie după revoluție în calitate de personaje oficiale — ca ei să fie în sfîrșit zugrăviți în culorile aspre rembrandtiene cu toată strălucirea lor vie. Toate descrierile existente nu zugrăvesc niciodată aceste figuri în aspectul lor real, ci doar în cel oficial, purtînd coturni în picioare și aureolă în jurul capului. În aceste portrete rafaelice transfigurate, dispăre întreaga veridicitate a zugrăvirii.“

La rîndul său, Partidul ne-a amintit despre menirea literaturii sovietice:

„Sarcina literaturii sovietice constă în a ajuta statul să educe tineretul în mod just, să răspundă cerințelor lui, să educe tînăra generație într-un spirit optimist, devotată propriei ei cauze, neînfricată în fața piedicilor, gata să biruie orice obstacole.“

Pentru a îndeplini cu cinste această măreață sarcină istorică, literatura noastră nu poate să meargă pe calea creării „eroului ideal“, sau a chipului „personalității ideale“.

Pornind pe această cale alunecoasă, ea riscă să cadă pe panta unei creații de calitate inferioară, să înlocuiască cunoașterea realității printr-o combinație de „difuzoare de idei“ și predici didactice.

Inima cinstită a cititorului sovietic, nu va vibra în fața surogatelor de eroi pozitivi prezentați sub forma acelor personaje „trandafirii“ care apar în unele lucrări în chip de „maestri de ceremonii“ ai socialismului.

Forța eroilor, pe care tînărul nostru contemporan vrea să și-i ia drept model, trebuie să se sprijine pe adevărul profund al vieții, pe dezvoltarea caracterelor lor potrivit legilor zugrăvirii „unor caractere tipice în împrejurări tipice.“

Pentru un înalt conținut de idei al literaturii

Literatura este o armă ascuțită de influențare social-politică. Ea este strîns legată de politică și subordonată acesteia. Firește că dezvoltarea literaturii, îndeosebi în condițiile noastre, nu a avut loc independent de lupta de clasă ascuțită, de lupta ideologică, care au însoțit statornicirea societății socialiste.

Odată cu victoria definitivă a socialismului în Uniunea Sovietică, odată cu nimicirea rezistenței fățișe a forțelor de clasă dușmănoase, a fost înlăturată posibilitatea apariției în societatea noastră a contradicțiilor antagonice.

Dar au rămas rămășițele capitalismului, acele pete vechi în viața de

toate zilele, în conștiința și în sentimentele oamenilor, a rămas încercuirea capitalistă cu toate consecințele decurgînd din aceasta.

Reacțiunea mondială a încercat deseori să influențeze literatura noastră. În mediul literar nu au putut să nu străbată ecouri ale luptei care avea loc în realitate. Noi ne întîlnim cu ecourile acestei lupte în paginile cărților, în articolele de critică și teorie literară.

De aceea, făcînd un bilanț al acestor două decenii trecute, evocînd cu multă bucurie și mîndrie calea pe care am parcurs-o, noi trebuie să ținem seama că aceasta a fost o cale de luptă acerbă împotriva recidivelor celor mai variate influențe ideologice străine. În această luptă scriitorii au avut întotdeauna un sprijin hotărît și înțelept din partea Partidului Comunist și a întregii opinii publice sovietice.

Hotărîrile partidului din 1946 — 1948, ne-au ajutat nouă, scriitorilor și activiștilor din alte domenii ale artei sovietice, în unirea forțelor pentru a lupta împotriva influențelor ideologice străine.

Și în anii dinainte de război, și în anii de după război ne-am întîlnit cu asemenea credincioși tovarăși de drum ai „artei pure“ cum este formalismul, care duce la ruperea formei de conținut, sau naturalismul, care împinge literatura pe calea obiectivismului.

Printre cele mai persistente cazuri de recidivă în ceea ce privește influențele reacționare străine, se numără și tendințele cosmopolite.

Opinia noastră publică a luat atitudine între anii 1949—1950 în mod hotărît împotriva acestui „curent“ dăunător, demascînd în fața societății esența lui străină și dușmănoasă.

Reacțiunea violentă împotriva încercărilor cosmopolite din anii de după război este explicabilă mai ales întrucît nu întîmplător inițiatorul „războiului rece“, imperialismul american, propunîdu-și drept scop să obțină dominația mondială prin acapararea economică, politică și culturală a națiunilor și a statelor și-a luat drept bază ideologică a expansiunii sale tocmai cosmopolitismul.

O mărturie a faptului că și de acum înainte ne putem aștepta la încercări de a ataca pozițiile fundamentale ale literaturii noastre de pe „platforma“ nihilistă, este apariția înainte de Congres în revista „Novii mir“ a unei serii de articole care au fost condamnate în unanimitate de opinia noastră publică literară.

Credincioși tradițiilor patriotismului sovietic și internaționalismului proletar, noi vom lupta împotriva cosmopolitismului dizolvant, împotriva ideologiei respingătoare a ațîțătorilor la război. Nici unui om de litere sovietic cîstit, care a făcut greșeli de ordin cosmopolit, fie el critic sau scriitor, nu-i este închisă posibilitatea ca, revizuindu-și pozițiile greșite, să lucreze rodnic și în înțelegere cu toată familia unită a literaturii sovietice, pentru binele dezvoltării literaturii noastre.

Recidivele tendințelor străine și dușmănoase, care s-au făcut simțite pe tărîmul practicii și teoriei literare, s-au manifestat în metodele „stîngiste“ în critică, care au reînviat cele mai vătămătoare rămășițe ale proletcultismului și ale criticii jignitoare a R.A.P.P.-ului.

Un dușman serios, cu care opinia noastră publică literară trebuia să lupte necontenit a fost naționalismul burghez.

Trebuie să fim deosebit de vigilenți față de manifestările de recidivă a naționalismului burghez în literatură, deoarece reacțiunea mondială îmbină în mod cinic propovăduirea cosmopolitismului cu folosirea iezuită a putregaiului burghezo-naționalist în lupta împotriva păcii, a adevăratei libertăți și democrații.

Criticii noștri și istoricii literari, împreună cu toată opinia publică literară, au participat activ la lupta împotriva influențelor ideologice străine; ei au adus contribuția lor la procesul de înțelegere a experienței acumulate de literatura noastră.

Criticii și istoricii literari au muncit mult în acest timp pentru justa înțelegere de pe pozițiile marxismului a multor fenomene ale culturii artistice a trecutului.

În acest timp au fost editate lucrări voluminoase de istorie a literaturii ruse, lucrări în mai multe volume de istorie a literaturii engleze, franceze, germane, etc. Au apărut și apar lucrări serioase, cu caracter monografic, consacrate marilor scriitori și critici ai trecutului, problemelor studierii stilului, limbii, măiestriei clasicilor.

Mult mai slab sînt elaborate problemele literaturii sovietice. Cu toate acestea și în acest domeniu au apărut o serie de cărți, consacrate studierii creației lui M. Gorki și V. Maiakovski.

Fiind intransigenți față de orice manifestări ale ideologiei străine, în același timp în interesul dezvoltării literaturii, noi nu trebuie atunci cînd criticăm lucrări sau articole, în care există greșeli, să transformăm critica în campanii zgomotoase de „nimicire”. Trebuie să subliniem că criticii noștri n-au găsit întotdeauna un ton și un stil potrivit cu interesele dezvoltării literaturii.

Cînd este vorba de un critic sau de un scriitor *sovietic*, care greșește într-o problemă sau alta, sîntem datori să depunem toate eforturile pentru a-i explica și lui și cititorului natura greșelilor, și în felul acesta să-i arătăm calea spre lichidarea lor. Trebuie să ne întipărim pentru totdeauna în minte ideea că avînd de a face cu un scriitor viu, a cărui activitate este folositoare pentru literatură și societate, nu luptăm împotriva lui, ci împotriva greșelilor lui, și explicînd cu răbdare natura greșelilor lui, luptăm în felul acesta pentru el ca scriitor sovietic.

Avem nevoie de o asemenea atmosferă în activitatea noastră critică, de o asemenea atitudine față de cărțile *sovietice* ale autorilor *sovietici*, încît să desființăm odată pentru totdeauna din practica noastră o astfel de manifestare a concepției mic-burgheze ca nimicirea, chiar în cazurile cînd în cărți sau în manuscrise există greșeli care trebuiesc criticate cu asprime și fără compromis.

După cum se știe, noi toți, și scriitori și critici, sîntem de acord că noul conținut trebuie să fie exprimat în operele literare într-o formă artistică corespunzătoare caracterului său nou.

Totuși, viața de zi cu zi a literaturii noastre, și în anii dinainte și de după război, arată, din păcate, că ne permitem să călcăm deseori normele de aur ale intransigenței față de calitatea artistică a muncii scriitoricești, mai ales cînd este vorba să analizăm lucrările pe teme actuale.

Am întîlnit asemenea cazuri de indulgență profund dăunătoare și greșită și în activitatea colegiilor noastre redacționale și în activitatea consiliilor redacționale ale editurilor. Asemenea indulgență au manifestat și participanții la discuțiile publice ale noilor cărți, și criticii noștri, atunci cînd apreciau aceste lucrări în paginile presei. Au fost cazuri cînd s-au acordat Premiile Stalin, în anii de după război, unor lucrări literare fără îndoială slabe, după criteriul că posedă o tematică nouă sau că o asemenea literatură este tînără.

Nu de mult, în mediul nostru a avut loc o discuție aprinsă cu privire la caracterul dăunător al așa numitei „teorii” a lipsei de conflict; au fost căutați autorii și cei care au luat parte la răspîndirea acestei teorii.

Scriitorii aruncau vina pe critici și redactori, iar redactorii și criticii pe scriitori.

Ar fi fost suficient să analizăm liniștiți împrejurările, pentru ca să ne dăm seama că sint vinovați și unii și alții.

În acest caz, pentru noi este important faptul că tocmai critica, care de la înălțimea poziției sale ideologice și teoretice ar fi trebuit să fie prima care să observe acest fenomen negativ, — a fost una din vocile de frunte din corul „adeptilor teoriei lipsei de conflict“.

Făcînd un pas greșit în problema luptei împotriva „teoriei lipsei de conflict“, fără să înțeleagă cauza principală a acestui pas greșit, criticii noștri, cu întîrziere și nu toți deodată au luat atitudine atunci cînd în unele opere literare s-a manifestat fenomenul invers, și anume trecerea de la „lipsa de conflict“ la extrema opusă a înfățișării fenomenelor realității numai în culori negre.

Criticii noștri și istoricii noștri literari rămîn în urmă pînă acum față de cerințele societății și literaturii.

Nu a fost analizat, din punctul de vedere al unei cercetări profunde și sintetice, rezultatul activității de 37 ani a literaturii, și prin urmare principiile generale ale metodei realismului socialist n-au fost ilustrate cu exemple reale și palpabile.

Din cauza timidității criticilor și a cercetătorilor în fața experienței vii a literaturii noastre, se întîmplă și faptul că declarațiile cu privire la o nouă „doctrină“ marxistă despre frumos, la elaborarea esteticii marxiste, asupra căreia s-ar părea că și scriitorii și criticii și filozofii ar trebui să muncească împreună, rămîn și pînă acum simple declamații și jurăminte.

Din cauza aceleiași timidități, credem noi, există și un alt neajuns în critica noastră și în istoria noastră literară, și anume nepriceperea de a aprecia fenomenele literaturii în unitatea lor indisolubilă și în condiționarea reciprocă a conținutului și a formei.

Intensificarea hotărîită a activității criticilor literari și a istoricilor literari, atragerea institutelor Academiei de Științe în rezolvarea problemelor importante ale generalizării experienței literaturii noastre contemporane, analizarea în reviste și ziare a problemelor de teorie și istorie literară, a problemelor de critică curentă și bibliografie, îmbunătățirea activității secțiilor de critică literară la edituri și crearea unei reviste speciale consacrate cercetării problemelor de teorie și istorie literară, — iată primele măsuri care trebuiesc luate neapărat pentru însușirea acestui domeniu atît de important în activitatea literară.

Succesele neîndoielnice și importante ale literaturii sovietice în perioada dintre cele două Congrese nu exclud ci, dimpotrivă, implică analiza cea mai exigentă, cea mai largă a lipsurilor ei. Nu avem dreptul să nu vorbim de la tribuna Congresului despre rămînerea în urmă a literaturii față de cerințele realității noastre în dezvoltare impetuoasă, față de creșterea neconținută a exigenței cititorilor. Trebuie să criticăm cu tărie și deschis lipsurile literaturii noastre, pornind nu de la neîncrederea nihilistă în posibilitățile ei, ci de la convingerea că literatura noastră dispune de un asemenea detașament de scriitori talentați, că ea a atins un astfel de nivel de experiență creatoare și de maturitate, încît poate soluționa probleme mult mai complexe, decît cele pe care ea le-a rezolvat și le rezolvă.

În literatură există chipuri minunate de oameni ai clasei muncitoare, dar și cei mai talentați scriitori trebuie să muncească încă foarte mult pentru

ca în poezie, proză, dramaturgie să răsună cu toată puterea tema muncii omului care creează valorile materiale ale societății — minerul și petrolistul, metalurgistul și siderurgistul, constructorul de case și constructorul de vapoare.

Literatura noastră a acordat întotdeauna multă atenție marelui proces de transformare socialistă a satului, vieții și muncii celor care muncesc pământul. Dar scriitorii au rezolvat adeseori problemele înfățișării vieții colhozurilor și colhoznicilor în mod superficial, simplist, și nu au pătruns în viața colhoznicului de astăzi cu același curaj și aceeași profunzime cu care a făcut-o, de pildă, la timpul său Șolohov în „Pământ destelenit“.

Omul sovietic, care a imprimat dezvoltării istoriei un ritm fără precedent, este nerăbdător. El așteaptă din partea literaturii un răspuns mai cald, mai oportun, la problemele care îl frământă, el vrea să-l vadă pe scriitor nu în calitate de cronicar, care să fixeze viața și lupta lui „retroactiv“, ci în calitate de prieten și de tovarăș de luptă, în calitate de explorator al viitorului, care îmbogățește pe constructori cu idei noi, deschizând noi orizonturi.

Cititorul este deseori nemulțumit de cărțile noastre din cauza înfățișării unilaterale a realității sovietice, din cauză că mulți dintre noi nu pot sau se tem să urmeze tradițiile predecesorilor noștri clasici și deseori trec pe primul plan problema sau materialul și nu omul, se tem să arate omul „în cele trei dimensiuni“ ale existenței lui istorice — în mod multilateral, în toată bogăția lumii lui spirituale, în unitatea dintre interesul social și cel personal.

Cititorul de versuri și de proză, spectatorul de la teatru și cinematograf, așteaptă de la literatura sovietică o mai mare varietate de genuri — romane, povestiri și nuvele, poeme epice, lirică socială și personală, tragedii și drame, satiră plină de minie și comedie veselă din viața de toate zilele. Cititorul are dreptul să ceară ca orice operă să fie la nivelul largului său orizont intelectual, la nivelul exigenței lui deosebit de ridicate față de calitatea artistică a operei respective.

Realitatea literaturii noastre cere stăruitor din partea scriitorului o participare mai intensă în viață, atât din punctul de vedere al creării operelor consacrate problemelor celor mai mari și contemporane ale vieții omului sovietic și ale societății sovietice, cât și din punctul de vedere al unei cunoașteri mai profunde și mai multilaterale a vieții, cunoaștere bazată pe un contact organic dintre scriitor și oameni prin eforturile cărora se construiește comunismul.

Partidul Comunist consideră literatura drept ajutorul său activ în educarea comunistă a maselor populare, drept o armă în lupta împotriva rămășițelor vechiului, un mijloc de generalizare a noului în viață și în caracterul omului sovietic. Dar rezolvând sarcinile cu caracter general, trebuie să scoatem în evidență în mod deosebit acele genuri și specii ale literaturii, de dezvoltarea cărora depinde creșterea formelor înrudite ale artei. Atenția deosebită a scriitorilor trebuie să fie concentrată asupra activității în domeniul dramaturgiei și dramaturgiei cinematografice, în domeniul acelor specii de poezie care sînt legate de creația muzicală. În aceste sectoare la noi se observă în mod deosebit rămînerea în urmă care frînează dezvoltarea unor specii de artă deosebit de importante și cu răspîndirea cea mai mare.

Astăzi, cu ajutorul partidului, am căpătat posibilitatea să lărgim rețeaua existentă a revistelor de artă și literatură. Sîntem bucuroși că putem comunica Congresului că la Leningrad apare o nouă revistă literară „Neva“, că almanahul existent „Drujba Narodov“ („Prietenia popoarelor“) se va trans-

forma într-o revistă lunară, că va fi editată o revistă intitulată „Junost” („Tinerete”) și că va reapare revista „ Internaționalnaia Literatura” („Literatura internațională”). Înființarea acestor noi reviste va contribui la activizarea vieții de creație a scriitorilor, la ridicarea nivelului criticii noastre literare.

Să consolidăm Uniunea scriitorilor

Uniunea scriitorilor, ca organizație obștească, este organizația care transmite și înfăptuiește ideile partidului în literatură, o formă de conducere colectivă a literaturii de către scriitori. Uniunea scriitorilor, creată din inițiativa lui A. M. Gorki, și-a îndeplinit în decurs de 20 de ani acest rol.

În preajma Congresului unional, în toată țara au avut loc congrese ale scriitorilor din republici, conferințe cu scriitorii în regiuni și ținuturi. La aceste conferințe și congrese, într-o atmosferă cu adevărat democratică de largi dezbateri critice și autocritice au luat cuvântul, ținând rapoarte, corapoarte și participând la discuții, peste 1300 de scriitori, ceea ce reprezintă mai mult de o treime din componența Uniunii.

În multe cuvântări s-a făcut o critică serioasă diverselor aspecte ale muncii Uniunii scriitorilor, inclusiv în problemele care se referă la munca organizatorică. Această critică descori aspră, a avut drept scop consolidarea Uniunii pe calea lichidării definitive a lipsurilor și a greșelilor în munca Uniunii. La nici un congres, la nici o conferință nu s-au auzit voci care să pună la îndoială însuși principiul organizării Uniunii scriitorilor, ca organ de conducere colectivă a literaturii. Această părere s-a făcut auzită numai în scrisoarea unui grup de scriitori din Moscova, publicată în „Literaturnaia Gazeta”. La congrese și conferințe, dimpotrivă, s-a subliniat dezvoltarea generală și consolidarea organizațiilor de scriitori, s-a vorbit despre intensificarea legăturilor creatoare frățești între scriitorii diverselor republici, despre creșterea în viitor a rolului Uniunii în conducerea organelor de presă și în lupta împotriva influențelor ideologice străine; s-a subliniat necesitatea ridicării acestui rol.

Sarcinile pe care trebuie să le rezolve în colectiv literatura la Congres și după Congres sînt mărețe. Pentru îndeplinirea lor, sînt necesare eforturile întregului colectiv al scriitorilor sovietici. Numărul membrilor Uniunii scriitorilor între cele două Congrese aproape că s-a dublat. Dar numărul cărților bune a crescut într-o proporție mult mai mică. Printre membrii Uniunii scriitorilor sovietici, există oameni care au încetat să scrie.

În perioada dintre cele două Congrese au intrat în literatură mulți oameni noi, și totuși vîrsta medie a scriitorului a crescut cu 10—15 ani iar greutatea specifică a tinerilor scriitori în vîrstă pînă la 30 de ani, a scăzut mult. Aceasta înseamnă că în fața noastră stă sarcina deosebit de importantă a atragerii în literatură a tineretului talentat. Pentru acest tineret talentat trebuie să fie create condiții care să îmbine bunăvoința față de talentele tinere cu exigența cea mai severă față de calitatea operelor cu care tineretul debutează în literatură.

★

Dezvoltarea literaturii sovietice în cei 20 de ani, crearea unui număr uriaș de valori artistice cu o calitate socialistă nouă, constituie un indiciu că astăzi este determinată clar particularitatea care deosebește literatura noastră de literatura tuturor orientărilor anterioare, printre care se numără și literatura realismului critic. Aceste particularități rezidă în aceea că lite-

ratura noastră apără și afirmă realitatea socialistă, că pe baza unui tablou strict obiectiv și concret istoric al vieții, îi este dat pentru prima oară să înfățișeze victoria multilaterală a eroului pozitiv de partea căruia este și puterea, și legea, și morala societății socialiste; că literatura sovietică este o literatură multinațională unitară și că ea ridică nemăsurat de mult rolul scriitorului în viața poporului.

Succesul literaturii sovietice, răspîndirea uriașă a operelor literare în țara noastră și în străinătate, demonstrează mersul triumfal al noului erou — omul sovietic — prin toate țările lumii. Principala preocupare a scriitorilor sovietici trebuie să fie îmbogățirea acestui erou în operele literare cu trăsăturile și calitățile noi pe care le educă în oameni zi de zi viața sovietică în dezvoltarea ei neîntreruptă.

Noi toți am ascultat cu o imensă emoție sufletească în această sală istorică, cuvintele de salut adresate de Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, celui de al doilea Congres al scriitorilor sovietici. Ascultînd acest salut am fost stăpîniți de sentimentul recunoștinței fierbinți pentru înalta apreciere pe care partidul o dă locului pe care-l ocupă literatura în viața societății sovietice. Însuflețiți de această încredere, promitem Partidului Comunist, Guvernului Sovietic și marelui nostru popor muncitor că vom munci cu o energie și mai mare pentru a crea cărți noi, demne de măreția activității constructive a poporului erou, vom fi întotdeauna ajutoare credincioase și neobosite ale partidului în opera de educare a unor cetățeni demni de viitoarea societate comunistă! (*Aplauze furtunoase și prelungite*).

(Text prescurtat, publicat în ziarul „Pravda“).*)

*) În numerele viitoare vom da, în continuare, lucrările Congresului.

UN OM ÎNTRE OAMENI

Volumul II — fragment

Ce-a fost mai departe în noaptea cea de taină

Drumeagul gloduros pe care mergeau acum lăsa în stînga via cea mare a Mitropoliei, mărginită cu tufişuri spinoase şi corcoduşi care le scuturau picături de ploaie în cap. Noaptea se mai luminase puţin, devenise uşor ceţoasă; din cînd în cînd răzbătea luna, care răsărise dincolo de puful albi-cios al norilor. După cîteva sute de paşi, Dincă se îndreptă spre o poartă de uluci ascuţite sus, spunîndu-le celor din urmă să şadă jos, sau să se lipească de gardul de tufiş, ceea ce înfrigaţii căuzaşi, trecuţi prin spaimele arestării, făcură numaidecît. Se lăsau ca nişte copii în grija lui, fiindcă îşi dădeau seama că numai el e în stare să-i ducă la liman în întîmplările atît de încercate ale acestei nopţi de la birtul din Dealul Filaretului, prea pline de neprevăzut. Ofiţerul de pompieri ciocăni uşor în poartă, după ce domoli cu vorba vreo trei dulăi ce păreau că îl cunosc. Apoi aşteptă liniştit, căci văzu că se mişca la geamul dinspre uliţă perdeaua. Ieşi cu un ciomag în mînă Licsandru Hergă... dar dintr-o dată i se auzi vocea groasă, încărcată în întunerec parcă de un surîs.

— Dumneata erai, frate? Mă miram eu de ce nu te latră cîinii.

Sublocotenentul îi spuse într-o şoaptă piezişă:

— Licsandre, vino mai aproape, vreau să-ţi spun ceva.

Îşi şuşotiră apoi cîtva timp la ureche şi după asta, mulţumit, Dincă îi spuse cu vocea mai ridicată:

— Atunci, ţine cîinii...

Licsandru îi şopti din prag Licsandrei să cheme pe Mitru şi pe Damin, apoi închise cei trei cîini în magazia de scînduri, de lîngă casă.

Căuzaşii veniră din întuneric în şir, unul după altul, alunecînd pe rînd în şanţuleţul lutos prin care se scurgea la vale apa drumeagului. Erau acum ca la douăzeci de inşi în tinda şi în odaia de la faţă a meşterului tăbăcar. Vorbeau pe întuneric, în şoapte, fără să-şi vadă faţa, şi chiar dacă ar fi văzut-o, puţini dintre ei s-ar fi recunoscut din pricina emoţiilor prin care trecuseră. În afară de Dincă, îl mai cunoşteau pe Licsandru Hergă doar Bălcescu şi Nicolae Goleşcu, de cînd cu vizita făcută cîndva la tăbăcăria lui Dobrovici. Colonelul îl uitase, fireşte, şi l-ar fi uitat poate şi Bălcescu, dacă nu l-ar fi văzut chiar acum după întoarcere, la Axente Sever acasă, unde-i întîlnise şi pe ceilalţi tabaci prieteni. Mitru se şi ivi, de altfel, în noaptea ceţoasă,

la gard și după el, în urma Licsandrei, Damian și Toma, care, în așteptarea secerișului, întârzia la București, la feciorul lui.

Simțeau că s-a întâmplat ceva cu totul neobicinuit și se îmbrăcaseră în grabă. Pe urmă, Hergă le șopti și lor că aseară boierii au ținut adunare la birtul cu grădină și au fost arestați de Agie. Au scăpat și acum trebuie să fie duși în oraș. Îi arată cât putu pe întuneric, fiindcă unii rămăseseră pe prisma fără parmalic, dar înălțată două palme de la poteca ce ducea spre poartă. Stăteau jos, căci aici era cel puțin uscat.

Bălcescu se lăsă numai decît convins de Licsandru Hergă că e mai bine să aștepte toată lumea aici, decît să mai umble așa droaie pe ulițe. Așa dar, se hotărî ca Dincă și Licsandru să o ia pe lîngă mînăstire și apoi prin prundiș, să răsbată în mahalaua Dobrotesei, acasă la Axente Sever.

Total ieși pe potruva dorinței lor. La dascălul ardelean găsiră o altă consfătuire, abia sfîrșită. O potruvise Axente Sever dinadins ca să nu fie silit să meargă la consfătuirea boierilor în Dealul Filaretului. Fire bănuitoare, nu-i plăceau acestui ardelean ciolănos și slab „ciocoi din București”. N-avea încredere în ei. „Eu cînd mărg la revoluție vreau să știu bine care e ăl din dreapta mea și care ăl din stînga”. Erau acum la el alți doi dascăli ardeleni, de la Radu-Vodă, unul înalt și rotofei de-a binelea, Constantin Dorcea după nume, celălalt îndesat și fălcos, cu ochii vii, cu o bărbuță neagră, Vasile Maioreșcu, frate cu Ion Maioreșcu, inspectorul școalelor de la Craiova.

Mai erau încă și trei dascăli de dincoace de munte. Un boiernaș moldovean, fugit de la Iași de cînd cu întîmplările din martie, pe care, ca să se simtă independent de domnitorul Moldovei, la stăruința lui Costache Filipescu, Vodă Bibescu primise să-l facă dascăl de franceză cu numele schimbat de Dumitru Rădulescu; ceilalți doi erau frați; unul, Scarlat Turnavitu, fusese cel dintîi premiant pe școală al colegiului de la Sfîntu Sava, în 1832... și fratele lui, Ștefan, care mai avea și slujbă de ajutor de procuror. Erau feciorii unui pitar, Costache Turnavitu, arendaș de pe la Turnu Măgurele. Acesta, om sanchiu și cîrcotaș, dar iubitor de carte, avea patru băieți și pe toți îi dăduse la învățătură. Scarlat fusese mai întîi, ca și frații lui, elev la școala înființată de Dinicu Golescu la conacul din Golești. De acolo, trecuseră la Sfîntu Sava și după ce sfîrșise anii Colegiului, Scarlat a fost timp de șase ani dascăl la Giurgiu, de unde fu în sfîrșit adus profesor la școala al cărui strălucit premiant fusese. Era mic de statură, cu fruntea rotundă și cheală, cu ochii mici și cam botos, sau poate că părea numai, fiindcă purta o barbă arămie scurtă în fir, în jurul fălcilor ieșite în față. Al șaselea ins care se găsea de față era Deivos, locotenentul îmbătrînit în grad, cu fața măslinie și mustața neagră, pe care Odobescu și Voinescu I, omul lui, ar fi vrut să-l scoată din oștire și nu-i dădeau nici o comandă. Acum era de multă vreme la pompieri, unde erau uitați aceia dintre ofițeri care nu erau de neam și se strecuraseră totuși în armată. Excepție uimitoare la aceasta era însă colonelul Dăscălescu, fiu de popă de țară, care ajunsese aghiotant domnesc, fiind din cale afară de frumos. Era, în sfîrșit, un preot încă tînăr, popa Dumitru Georgescu de la Țîșerica, acum arsă, Sfîntu Ion și dascăl și el la școala bisericească de la Sfîntul Gheorghe. Fusese prieten bun cu Scarlat Turnavitu, dar acum se cam răciseră, de cînd acesta îi ceruse de nevastă pe fata lui cea mai mare, care împlinise chiar săptămîna trecută cincisprezece ani, Tinka o chema, căci popa îl găsea prea bătrîn la trezeci și doi de ani pentru ea. Acum se uitau cam de pe multe, așa, pieziș, unul la altul.

Axente Sever nu vru să se afle nici de data asta chiar între căzuși,

asa încît el și Deivos se opriră în odaia din față a lui Mitru. Era întuneric, căci apropierea zorilor fusese înșelătoare. Între dascăli veniră aci la Mitru, doar Bălcescu, Arăpilă, Nicolae Golescu și, firește, Dincă.

În ce privește împrăștierea căzușilor, Axente Sever găsi că nu era cine știe ce greutate. Căzușii aveau să aștepte ivirea zorilor, ca să nu stîrnească pe cît se va putea cîinii mahalalelor, și apoi aveau să fie duși unul cîte unul printre vii și în gropile de nisip mărginașe.

Un grup, Bălcescu, Arăpilă, Telegescu, Nicolae Golescu, Marin Serghiescu, Demostene Turnavitu și Dincă urmau să meargă, călăuziți de ofițerul de la pompieri, numai prin zăvoaiele Dîmboviței pînă la Sf. Elefterie și de acolo s-o ia pe Podu de Pămînt pînă la via lui Aristia, vie mărișoară de zece pogoane, care era gard în gard cu grădina cea mare de la Belvedere a Goleștilor. Aveau să ceară apoi de la grajdurile palatului caii de trebuință și să părăsească toți degrabă Bucureștii.

O mare discuție stîrni însă ciudata propunere a lui Bălcescu de a rămîne și el în București, împreună cu N. Golescu, ca să fie alături de poporul bucureștean în acele clipe. Se opuse Nicolae Golescu, dar mai ales Axente Sever.

— Apoi... iată că asta nu se poate... A fost tare cuminte hotărîrea luată ca domnia ta, frate Bălcescule, și dumnealui, fratele Alecu, să nu vă găsiți în București în clipa cînd se va stîrni revoluția... Asta nu e joacă... Dacă va izbucni un foc aici, apoi unul la Islaz, altul la Telega... va mai veni poate pofta și altor oameni de inimă să se ridice... Atunci eu vă întreb pe dumneavoastră: au care va face legătura și unde va fi comînda preste toți, dacă dumneavoastră, dumneata și fratele Alecu, cei doi care sînteți azi tot Comitetul executiv, sînteți închiși în București, au sînteți fugari de nu vi se știe urma. Cum vom face? Eu nu zic nu, poate că izbînda să vie din întîiul ceas... dar ea poate să vie și mai greu... să șovăie... să fie cîtva timp schimbătoare... Apoi atunci ce facem? Eu zic că trebuie să rămîie totul așa cum mi-ați spus mie alaltăieri. Și încă mai mult... Eu nu văd ce mai căutați acum dumneavoastră la Telega... mai ales acum cînd fratele Teologu a fost arestat? După pîrcirea mea era mai bine chibzuit că să vă găsiți dumneavoastră amîndoi la Golești... Acolo vă aflați între București, Telega, Ocnele Mari și Islaz, ca în inima unei stele... Ar fi cum s-ar zice postul comandamentum. Ștafetele noastre vă pot găsi acolo oricînd... Fiecare știe ce are de făcut... Datoria conducătorului, după ce a pregătit cu luare aminte totul și a dat poruncile cuvenite, este să stea liniștit în birlogul lui, să cugete singuratec, așteptînd să izbucnească bătălia și să i se aducă vești... Dacă el se amestecă printre soldați, cum de l-or ajunge veștile?

— Revoluția este în mers și nimic nu o poate opri, frate Axente.

— Așa o fi... se amestecă în vorbă Marin Serghiescu, — dar dacă o fi nevoie să i se îndrepte cumva planul, apăi cine o să facă asta?

— Nici gînd, frate, nu poate fi ca să mai schimbăm ce ați hotărît odată în comitetul executiv, fiindcă a fost bine chibzuit... Musai să facem așa, întări dirz ardeleanul.

Fu și părerea lui Nicolae Golescu.

Se făcu, totuși, o schimbare în acest plan. Fiindcă alaltăieri căpitanul Teologu fusese arestat și nu-l mai putea întovărăși pe Bălcescu la Telega, se hotărî ca Marin Serghiescu să meargă la Ocnele Mari cu profesorul Ștefan Turnavitu, care și el era bun prieten cu căpitanul Grigore Marghiloman, cel care avea comanda pazei de acolo, iar pe Bălcescu să-l întovărășească Telegescu; acesta fiind din partea locului, putea să fie de mare folos.

Dincă ieșise din odaie, șușotind apoi tot timpul pe prispă cu Deivos, care nu putea pricepe în ruptul capului năzdrăvana întîmplare de la birt.

— Măi Dincă, al dracului oltean ca tine n-am pomenit... Auzi, să-l arestezi tu pe Căpitanul Costache Chiorul?... Și tocmai cînd el arestase toată conducerea revoluției?... Mă, ascultă, mai sînt mehedințeni ca tine pe acolo pe la Cerneții ăia?

Dincă rîdea înveselit mai ales de ciuda lui Deivos că nu fusese și el aseară acolo.

— Știi că am vrut să vă chem, domnule locotenent? dar nu v-am găsit... Ați fi văzut cu ochii dumneavoastră.

— Fusese poruncă de la Comitet ca eu să stau pe lîngă profesori și tabaci... să ținem sfătuire și noi acolo... Dar ascultă, măi Dincă, tu socoți că dorobanții ăia de la podișcă n-au prins cumva de veste cum au fost păcăliți? Cît crezi că o să mai stea acolo în șanț, oricît or fi ei de proști, fără să se ducă să vadă ce s-a întîmplat la birt? Ascultă-mă pe mine, acum ne pomenim aici cu ei toți... Și de data asta nu mai e de glumit, mă... Pînă mîine seară sîntem toți cu fiare la picioare, în beciul cu apă de la Snagov. Nu se lasă Costache Chiorul cu una cu două: de dimineată, cum o fi scos din beciul birtului, o să aresteze, în dreapta și-n stînga, pe capete, pe oricare-l va întîlni. Ba, stai, mă, n-am dreptate. Să știi că n-am dreptate. Are el altceva mai bun de făcut decît să-i aresteze pe căuzași... mai ales cînd o vedea că o să se prăpădească lumea de rîs, aflînd cum ți-ai bătut joc de el... O să fie orb și turbat de mînie. Ți-o spun eu. Ii împinse chipul spre ceafă, rîzînd. N-o să te caute decît pe tine, Dincă, să te împuște cu mîna lui...

Dincă se scărpină în cap, gînditor și sigur de el.

— Asta o să fie cam greu...

— Hei, păi că n-o să te caute singur, o să te caute cu patruzeci de dorobanți după el.

— Nu, o să fie greu din altă pricină... N-o să mă mai găsească în București, dacă nu dă de mine în două ceasuri... Aoleo, dar mi se pare că aveți dreptate... Trebuie să ne grăbim, că ne apucă zorile... Domnule locotenent, hai în casă la boieri, să le amintim că aici nu sîntem la sindrofie... Văd că s-au pornit pe taifas.

În timpul acesta, Licsandru, Mitru și Damian făceau de pază fiecare într-o parte a casei, ca la o sută-două de pași, iar căuzașii din căsuța meșterului se simțeau ca niște bolnavi, care așteaptă fără putere rezultatul sfatului de medici care discută alături despre ei.

Deivos și Dincă intrară peste cei care mai plănuiau încă în odaia din față a lui Mitru. Era tocmai la timp. Nicolae Golescu, care se simțise pe neașteptate bolnav, îl apucă pe Deivos de epoletul stîng, ca și cum ar fi căutat sprijin și-i spuse cu o voce slăbită:

— Deivos, dumneata și cu Dincă veți fi *nos officiers d'ordonnance*... veți fi ofițerii de legătură dintre diferitele grupuri și Comitetul executiv. Îl vei găsi la început pe fratele Bălcescu, căutîndu-l la castelul de la Filipești al lui Costache. Găsești acolo pe soru-sa, care singură va ști să-ți arate unde să-l afli pe fratele Bălcescu... Poți să mergi fără prea multă fereală, căci pe Costache nu-l bănuiește încă nimeni...

Marele Vornic Costache Filipescu era unul dintre cei mai aleși prieteni ai lui Bălcescu, dar, deși cu tot sufletul în rîndurile revoluționarilor, se ținuse mai deoparte, tocmai ca să facă servicii mai bune tovarășilor săi.

Nicolae Golescu spuse mai departe.

— Dumneata, Dincă, mergi la Giurgiu, la Tell, și pe urmă, de acolo, împreună cu el, la Islaz. Apoi, ca și Deivos vă veți îndrepta spre Golești!

unde va fi *le poste de commendement*. Veți găsi acolo pe Bălcescu și pe văru-meu, Alecu.

Bălcescu tăcuse tot timpul, încruntat. Ii venea nespuse de greu să părăsească chiar în zilele acestea, Bucureștii. Până la urmă, îl convinsese însă Arăpila, care-i arătase că nimeni nu-i mai potrivit ca el, Bălcescu, care să ridice la nevoie noianul cel mare al țărănimii și că tocmai pentru asta nu trebuie să rămâie în București. Bălcescu se gândi că, într-adevăr, odată deslănțuită revoluția, chiar dacă nu va izbuti de la început, trebuie să se facă stăruitoare încercări în diferite alte centre pînă se va năruî stăpînirea lui Bibescu.

Via lui Aristia era chiar lîngă Podu de Pămînt, colț cu „ulița Farmazonului”. Din pricina holerii, el își adusese aici nevasta și fata, de care parcă uitase pînă acum, și de odată coplesit de dragoste pentru ele, descoperindu-le parcă, nu se mai îndurase să plece. Legătura cu orașul — teatrul era închis acum, — i-o înlesnea un publicist și actor, foarte devotat, care-i făcea de altfel tot felul de servicii de secretar, de vechil și chiar de servitor. Avea cheia de la casa lui de burlac de lîngă răsăritul de la doctor Marcovici, în gura Cismigiului, și-i aducea de acolo tot ce-i era de trebuință. Era un vlăjgan cam înalt, șuiu, cu capul mic, nas ascuțit și sprîncene tari.

Tocmai aici unde se credea mai la adăpost de holeră, Aristia se îmbolnăvi și de șapte zile zăcea la pat. Acum, fie că nu era chiar holeră, ci doar de spaima molimei li se păruse la cei din jurul său că e — așa cum se mai întîmplase și la alții — fie că fusese o formă mai ușoară, se simțea de erî destul de bine, totuși sta închis în odaia lui, ferit și ferindu-se de toată lumea. Nu intra la el decît devotatul lui, Halepliu.

Odată cu răsăritul soarelui, Aristia se pomeni cu un grup întreg de căzușii, care stîrniseră cîinii din vie. Un paznic arnăut, cu pușcă, pistoale și iatagan, cunoscuse între ei pe boierul Nicolae Golescu și le deschisese. Veniseră, după ce trecuseră de maidanul Dudescului, numai prin zăvoaiele și prundișurile Dîmboviței, pe care Dincă o cunoștea în toate meandrele ei. Greu de tot fusese tocmai cu Nicolae Golescu, care devenise pămîntiu la față, îi ardeau ochii de fierbințeală, și sta gata în fiecă clipă să se frîngă, să cadă moale pe prundiș.

Cu Aristia însuși vorbiră doar prin ușa deschisă, dar multe nu putură să-i spuie, decît să-i arate în cîteva cuvinte hotărîrile luate, așa cum se cuvenea să le știe unul dintre căzușii cei mai inimoși... După aceea, Halepliu și un argat duseră, cum putură, pe Nicolae Golescu la palatul vecin și-l dădură în grija slujitorilor. Fostul colonel avu totuși puterea să dea poruncă unui om de încredere al său să se înfățișeze, în via de alături, domnului Nicolae Bălcescu, și să facă tot ceea ce acesta îi va cere. Îndeosebi, să pregătească neîntîrziat cîteva cai de călărie, arătînd anume ca să fie dintre cei de tabun și să le facă de asemeni rost de cîteva lucruri de îmbrăcăminte.

După ce totul fu pus cu grijă la cale, cei ce se pregăteau de plecare ascultară totuși de sfatul lui Aristia și, într-o cramă a lui dinspre malul Dîmboviței, se lungiră pe niște pături ca să poată adormi măcar un ceas-două, căci petrecuseră o noapte albă și plină de zbucium, fără să închidă ochii, iar acum îl aștepta pe fiecare o călătorie grea, călare. Telegescu îl întrebă pe Aristia dacă nu are un om de încredere, care în aceste două ceasuri ar putea să meargă prin tîrg, prin preajma Agiei, să vadă, așa, mai de departe, ce se mai întîmplă pe acolo, dacă a răbufnit cumva zăpăceala de astă noapte. Aristia le arătă că pot avea toată încrederea în vlăjganul șuiu și cu cap

mic, care știe să se descurce în orice împrejurare, căci zicea el, acest Halepliu nu știe ce e aia ușă închisă.

Soarele se înălțase de o suliță. Era cam în dreptul turlor bisericii Sărindarului, al căror înveliș de tablă albă scînteia deasupra copacilor grei de verdeață din grădina Cișmigiului. Duminica de 6 iunie se vestea călduroasă, cu un cer sticlos. Dincă nu vru să mai aștepte, spunînd că va dormi la nevoie un ceas-două la Crînguri, înainte de Călugăreni, unde avea un proprietar prieten.

Vătaful curții Goleștilor aduse șase căluți, doi vineți și patru murgii cu trup gros și foarte lung, cu picioare scurte și urîți foc. Erau păroși, berbecari cu capul osos și fruntea cu spinare, ca un nas coroiat.

Dincă își înfipse mîna în coama scurtă și groasă a vinătului său.

— Păi bine, firtate, cu calul ăsta de cotigă vrei dumneata să ajung eu pînă în prînz la Giurgiu? N-ai găsit alți cai mai acătării în grajdurile alea ale voastre? Și cîți naiba aveți dacă ai adus șase la fel?

— Domnule ofițer, cu Viscol ăsta nu numai că sînteți pînă la prînz la Giurgiu, dar dacă vreți sînteți pînă-n seară și înapoi, în București. E drept că la galop nu-i mare lucru de el, dar în trap țacănit calcă la nevoie și cinci poște pe zi, ba chiar șapte, fără să hodinească decît noaptea. Sînt un soi de cai de tabun, că nu știu ce e grajdul, cumpărat de boierul bătrîn de la un ofițer de cazaci, acum douăzeci de ani. A cumpărat o pereche. Acum avem de toți vreo paisprezece. În șase ceasuri, cînd e nevoie, Viscol ăsta e la Golești cu scrisoarea boierilor și în șase ceasuri vine de acolo Vîrtej cu răspunsul, fie vremea cît de rea. N-aveți nici acum nici o grijă. Nici cu Vîrtej, nici cu Vînatu, nici cu Vîntuleț ori cu Văpaie, ca să nu vorbesc decît de ai vineți, care sînt și mai vînjoși decît murgii, nu rămîneți pe jos.

Dincă se minună, nu mai zise nimic și, încălecînd, o luă de-a dreptul prin zăvoaiele Dîmboviței, căci nu voia să treacă pe podul de la Grozăvești.

Peste vreo două ceasuri, ceilalți fură treziți de Halepliu care venise speriat să-i anunțe că la Agie se știe de plecarea lui Bălcescu la Telega și îi sfătui să ocolească drumul cel mare, deoarece a și plecat o ceată de dorobanți cu poruncă să-i prindă și să-i aducă înapoi. Omul era înalt, speriat și nădușit tot, căci venise în goană.

Cei cinci încălecară în grabă și o luară și ei prin zăvoaiele Dîmboviței. Lui Bălcescu îi fu adus Vîntuleț, după cîte a înțeles el de la vătăf.

Deși era un bun călăreț, ar fi fost greu să plece la un drum lung cu pantalonii lui prinși cu bentiță pe sub ghetete subțiri. Vătaful lui Goleșcu se gîndise la toate și adusese și pantaloni de călărie, de nu or fi fost cumva de vînătoare, din dulapurile lui stăpîne-său, pentru toată lumea. O pereche de coburi de pînză groasă atîrnau de o parte și de alta a șei, încărcăți cu schimburi pentru primeneală și cîte ceva de ale mîncării... I se dădu fiecăruia și cîte două pistoale înfipse lîngă coburi. Arăpilă călărea pe Văpaia, mai mult sură decît vînată și părea și mai întunecat la față.

Nu un pîlc de dorobanți pornise spre Cîmpina, așa cum spusese Halepliu, ci însuși colonelul Banov, comandantul Dejurstfei, cu trei ofițeri și peste treizeci de călăreți, apucase pe drumul Ploestilor, stîrnind nori de praf.

Vestea că Bălcescu a pornit spre Telega îi fusese adusă la cunoștința lui Bibescu în același timp cu întîmplările de azi noapte. Se ținuse un fel de sfat în palatul de sub Mitropolie și toți fură fără discuție de părere că acolo unde e Bălcescu se pregătește lovitura hotărîtoare — că e negreșit

nevoie ca el să fie prins, împreună cu Telegescu, înainte de a ajunge la Telega și că prezența șefului de stat major al domnitorului e neapărat necesară acolo, la fața locului. Se luă și un ofis cu semnătura lui Vodă și sigiliul statului, prin care se arăta că Ocîrmuirea se lasă de procesul început cu vreo zece ani înainte cu Telega și cele trei sate din jurul ei pentru moșia cea mare și dealurile împădurite care mergeau pînă spre Comarnic. Se recunoștea fără înconjur dreptatea obștei și se vestea că în scurtă vreme aceasta va fi pusă în stăpînire averii. O poruncă anume era trimisă tuturor satelor să prindă și să dea pe mîna dorobanților, sau oștirii, pe „fostul parucic” Telegescu și pe un tovarăș al lui, care au fost amîndoi pe vremuri osîndiți și ținuți în temniță.

Colonelul Banov și unul dintre ofițerii care-l întovărășeau călătoreau într-o caleașcă cu cai de poștă, ca să-i poată schimba des, de aceea țineau numai drumul cel mare. Plutonul de cavalerie era împărțit în două, cîțiva călăreți cu un ofițer mergeau înainte, iar ceilalți cu celălalt ofițer, la vreo sută de pași în urmă. Păreau mai mult o escortă pompoasă, încît lui Bălcescu și Telegescu, care luaseră cu ocol o potecă din marele codru al Vlăsiei, nu le fu greu să afle de la săteni, dincolo de Snagov, și după ce trecuseră și ei Ialomița prin vad, că un ofițer mare cu mulți călăreți au trecut spre Ploiești. Odihniră caii puțin înainte de Potirafu, apoi ocoliră capitala prahoveană și se îndreptară spre Filipeștii de tîrg. De Arăpila, Marin Serghiescu și Ștefan Turnavitu se despărțiseră încă înainte de Săftica, aceștia luîndu-o spre Butimanu.

Ajunseră în vederea castelului în miezul zilei călduroase. Se limpeziseră în zare, spre miazănoapte, dincolo de dealurile molcome, umbrele albastrii, încă joase, ale Bucegilor, cu întorsătura Caraimanului văzută deaci în fața Gîrbovei.

Unde ar fi trebuit să fie un om

Au fost cîteva zile de zbucium și de ocoluri zadarnice. Orice încercare de a se apropia de Telega se dovedi legată de primejdii. Cu greu izbutiră să-l vadă pe locotenentul Cristophi în apropierea Cîmpinei, pentru o jumătate de ceas, într-un hățiș de pădure. Un om de încredere al Elenei Filipescu izbutise să ajungă pînă la el cu o scrisoare a lui Bălcescu, dar asta a fost tot ce putură să obțină de la acest ofițer al Frăției. Era un bărbat voinic, care începuse să se îngrășe timpuriu, iar creștetul capului îl avea cu totul pleșuv. Se vedea cît de colo că prezența lui Banov la Telega băgase groaza în el. Bălcescu, care-l cunoscuse doar puțin, la unele serate ale Frăției, unde fusese adus de Tell, cel care-l inițiasse, fu uimit de șovăirea lui. Căuta totuși să se ție liniștit, ca să nu-l sperie și mai rău pe cel din față printr-o stăruință pripită, care ar fi sugerat impresia de aventură. Doar glasul lui, ce venea de obicei din piept și era foarte influențat de gîndirea lui lăuntrică, era acum alterat, căci tocmai voința lui Bălcescu de a fi calm și liniștit îi dădea un soi de răgușeală dramatică, crispată.

— Frate, ceea ce ai de făcut e limpede și foarte ușor de adus la îndeplinire.

Cristophi își pipăia în neștire mustața neagră, tușinată, ca și cînd ar fi vrut să se rezeme de ea. Se vede că nici nu poate gîndi efectiv ceea ce i se spunea.

— Și ce pot să fac?

Bălcescu îl privi de jos în sus și puțin oblic, apoi spuse așezat:

— Mîine, în zorii zilei, cu roata dumitale, ai să-l arestezi pe Banov și să dezarmezi mîna de călăreți, pe care i-a adus cu el.

Omul încremeni, păru că nu pricepe. O sudoare rece îi înmuie tîmplele.

— Să-l arestez pe șeful de stat major al oștirii?

— Cînd ai avut norocul să-ți viesingur în mînă? Înțelegi? Asta va fi hotărîtor pentru revoluție... Bălcescu răsufă acum greu și își căuta cu grijă cuvintele.

Telegescu, care nu putea sta locului și tot făcea să-i troznească sub picioare ramurile putrede ale frunzarului mort, veni spre Cristophi aproape urlînd, dar cu o voce atît de mohorîtă, încît deși ea avea tăria ridicată a unui urlet, abia s-ar fi auzit de la cîțiva pași.

— Ai jurat... Ai jurat, înțelegi? Ai o roată de soldați și poți deci să-l arestezi.

Invocarea jurămîntului îl făcu pe Cristophi să pălească și-i dădu dintr-o dată un soi de cearcăne în jurul ochilor rotunzi, dar mari. Veni spre Telegescu alb ca varul și îi vorbi cu un glas parcă îngenunchiat, rugător.

— Dumneavoastră nu cunoașteți starea de lucruri de aci. Ascultați-mă... Eu nu am o roată, așa cum credeți, de două sute cincizeci de soldați... Nu am decît o comandă de vreo sută treizeci de oameni...

— Dar nici el nu are decît treizeci de călăreți, pe care poți să-i surprinzi, căuta să-l convingă Bălcescu, care, printr-o voință crîncenă, izbutea totuși să-și stăpînească respirația, și a cărui privire avea luciri de oțel... Fața lui prelungă, negricioasă, slabă, cu pomeții ieșiți în chenarul bărbiei negre, avea ceva neomenesc, de ascet necruțător.

— Păi vedeți că tocmai asta e, se lamenta Cristophi. Nu sînt numai acești treizeci de călăreți... mai e și comanda praporcicului Racod, trimis, chipurile, tot pentru paza arestanților... Are și el vrei optzeci oștire... Se zbătea, simțind că îi piere pămîntul de sub picioare.

Telegescu, care clocotea, izbucni iar:

— Atunci, omule, ce mai aștepți?... Ori, cum văd, ai mai bine de două sute de oameni, nu?

— Ei, vedeți, tocmai aici e aici, contrar legilor militare, praporcicul Racod nu e subordonat parucicului Cristophi. Vilara mă știe omul lui Tell și tocmai de aceea mi-a trimis pe cap pe serdarul Lețu, vornicul închisorilor, care toată ziua mîncă și bea, îndemnîndu-mă și pe mine la băutură, ca să-mi pierd capul și să scap vreo vorbă despre prietenii mei... Nu mai pot aduna oamenii nici pentru ecersiz măcar, afară din tîrg. Locotenentul nu mai știa ce să spuie și se zbătea, așa mare cum era, întorcîndu-se rugător cînd către unul, cînd către altul. Mai mult însă nu putură scoate de la el. Seara se întoarseră la coliba din pădure de lîngă Filipeștii de Tîrg, unde dormeau și unde Elena Filipescu le trimitea de ale mîncării și scrisori cu vești despre cele ce se aude prin județ. Amîndoi fierbeau de mînie că nu pot să-l miște pe Cristophi. Fiecare simțea gîndurile celuilalt. Trebuie ca acest laș să plătească neapărat cu viața. Dar curajul să spuie cu glas tare osînda nu-l avea niciunul dintre ei.

Lungit cu fața în sus, pe așternutul de paie, Bălcescu se gîndi că trebuie să înceapă să miște satele dintre Breaza și Ploiești. Se învălură în pături și încercară să adoarmă, dar fiecare simțea, după răsufarea celuilalt, că nici vecinul nu poate ațipi. Căii schimbați erau duși în grajd la căsoaia

de pădure a Filipeștilor, ca să nu fie descoperiți din pricina nechezatului lor, cei ascunși în pădure. Pînă la urmă, cei doi ațipiră, totuși.

★

Fură treziți după răsăritul soarelui de către flăcăul cu cămașa scurtă, peste țăarii strînși pe pulpe, care aducea pe Dincă, îndreptat spre ei de la palat de către Elena Filipescu. Omul ei aducea și obicinuita scrisoare, cum și o traistă cu de-ale mîncării.

Bălcescu se frecă la ochi, căci nu-i venea să creadă că omul plin de praf din fața lui era chiar Dincă, de altfel mereu în uniforma lui de ofițer.

— Omule, te credeam la Islaz... Ce e cu dumneata?...

Le povesti că a fost trimis de Tell, care știa că locotenentul Cristophi nu se mișcă fără un cuvînt din partea lui... Că așa le-a fost înțelegerea dintre ei. Scoase din căptușeala chipiului o țigaretă, după felul cel nou, adus de ruși, adică pe trei sferturi carton alb. Înăuntru era un bilețel răsucit: „Locotenent Cristophi, scoală dacă îți iubești țara. Este vremea...” Le mai aducea și alte vești destul de neplăcute, de la Tell. Plecase de la Giurgiu spre Islaz, fără să ia nici un om din batalionul lui. Nu avea încredere în căpitani comandanți de roate, fiind convins că printre ei se găseau chiar spioni. Se încredea numai în sublocotenentul Serurie, pe care avea să-l întâlnească la Turnu Măgurele și în frații Racotă, care aveau o comandă de călăreți la Zimnicea. Se bizuia însă mai ales pe compania lui Pleșoianu, care ținea de altfel de regimentul I de la Craiova. Îl știa om hotărît și ascultat orbește de oamenii săi.

Bălcescu ceru să li se aducă numaidecît caii și trimiseră pe flăcăul acesta inimos pe care Elena Filipescu li-l dăduse ca om de încredere și legătură, să meargă pe furie la Cristophi și să-i spuie să vie din nou în crîngul de pe drumul Cîmpinei, unde a mai fost ieri, căci are vești numai pentru el.

Se întâlneau către prînz. Cristophi, care nu dormise toată noaptea, scăzuse mult la făptură. Venise, deși chinuit de presimțiri rele. Se uită neîncrezător la țigara întinsă, apoi la îndemnul lui Bălcescu, scoase biletul dinlăuntru, îl citi și încremeni, paralizat, cu ochii în lacrimi.

— Nu pot... Nu pot să fac nimic...

— „Este vremea, frate“, uite ce-ți scrie maiorul dumitale, strigă la el Telegescu. Este vremea, și nu uita că ai jurat.

Cristophi tăcu îndelung. Aparent parcă nu mai știa ce să spuie, dar pe fața lui rotundă, acum suptă și gălbejită, se puteau vedea ca niște umbre ale unor imagini, ele înșile nevăzute, întrebările, regretele, desnădejdea de a se fi lăsat tîrît într-o asemenea aventură. Șovăise mult dacă să mai vie și azi, și pînă la urmă, convins că dreptatea și logica sînt de partea lui, nădăjduind că ei în sfîrșit au înțeles, lăsase vorbă la canțalăria comandai că se duce să vadă o fîneață, pe care urma s-o tocmească pentru cei șase cai ai comandai și pornise totuși spre crîngul acesta de lîngă drumul Cîmpinei. Era în marginea unui codru de stejar un șleau de soieri mărginașe și cam pipernicite, mesteacăni, aluni, arțari, un plop și destulă răchită, mai mult ramuri și tufăriș încîlcit decît trunchiuri puternice, dar care alcătuiau în jurul lor, la un pas, un ascunziș întortochiat în care li s-ar fi pierdut ușor urma. O clipă, Cristophi se gîndi să sară printre lăstari, căci înțelegea, privindu-i pe cei doi, că un laț se strînge tot mai mult în jurul lui, și va fi tot mai greu de desfăcut dacă întîrzie. Voia totuși, cu un soi de încăpăținare, să se explice. I se părea că nu se poate ca pînă la urmă, ei să nu înțeleagă. Dar nu mai știa cum să înceapă și tăcea îndelung, privind înfipt un mușuroi de cîrțiță, înaintea botului ascuțit al cisme. Bălcescu aștepta, iar Telegescu, a cărui mustață mică se strîmbase pentru că își mușcase buzele, îl

privi în ochi și puse mâna încet, cu un gest apăsător pe plăselele întoarse ale pistolului de sub jiletca rotundă. Crezu că omul încovoiat sufletește din fața lui nu-i vede și aștepta, mereu gata ca să tragă, încuviințarea din ochi a lui Bălcescu. Acesta, cu privirea lui de ascet, oblică, îl scruta mereu pe acel tovarăș sleit, în care ei pusese rădăcină nădejdi. Neliniștit el însuși de această îndelungată tăcere, Cristophi ridică bănuitor o privire buimacă și văzu mâna lui Telegescu pe pistol. Înainte ca acesta să-l scoată de la brâu, el își trase sabia și, lăsându-se în genunchi, i-o întinse cu garda înainte, lui Bălcescu.

— Nu cu pistolul... străpungeți-mă cu asta, dacă socotiți că eu am jurat ceea ce îmi cereți, și că mi-am călcat jurământul... dar eu nu văd cum aș putea să fac cea mai mică mișcare cu oamenii mei, fără să fiu ghicit de cei care mă urmăresc bănuitori... Nu vă închipuiți cu câtă greutate am venit aici... Din ochii lui mari, dar rotunzi, curgeau, alunecând pe lângă nas spre mustața tușinată, suvoaie de lacrimi.

Bălcescu îl asculta îngândurat, parcă absent. Telegescu, înțelegând din privirea prietenului său că în clipa trecută un fulger s-a stins, lăsă mâna de pe pistol și păru că se interesează mai mult de o codobatură, care se lăsase pe o ramură de arin, fără ca, în neastîmpărul ei, să știe lângă ce întâmplare de viață și de moarte s-a oprit. Soarele era sus și un miros de fîn copt se întetea odată cu nămiaza.

Cristophi își zise în gând că stihia morții a trecut alături și, ca să răsplătească clipa lor de șovăire datorită căreia mai era în viață, convins că se poate apropia de inima lor, începu din nou, de acolo de unde îl întrerupsese fulgerarea mută a spaimei, să-și arate gândul. Lacrimile îi curgeau acum slobode pe chipul rotund, care era încă palid.

— Încercați în altă parte, unde va fi mai ușor, și apoi mă voi ridica și eu cu oamenii mei.

— Dar ce se aude cu ciocănașii? îl întreabă încet și îndepărtat Bălcescu. Văd că nu ne vorbești de loc de ei? De ce nu te bizui pe oamenii care trudes din greu și cărora pentru munca lor li se dă abia cu ce s-o ducă de azi pe mâine? Le-ai vorbit vreodată? Ai încercat să te apropii de ei? Vocea lui Bălcescu devenise treptat tăioasă, fără pic de prietenie.

Cristophi răspunse încurcat, încheindu-și gulerul mundirului, pe care mai înainte și-l desfăcuse ca să nu se înăbușe.

— Sunt puțini la număr — două, trei sute de oameni — și pe deasupra nu au nici un fel de arme.

— Începe dumneata și își găsesc ei singuri armele de care au trebuință... Bălcescu vorbea cu un soi de ciudă amestecată cu silă... Nu poți să ne trimiți pe vreo câțiva mai dezghețați dintre ei, să stăm noi cu ei de vorbă?

Telegescu țîșni mînios, el care tăcuse cum nu prea tăcuse de multe ori în viața lui.

— Măcar asta să faci... Trimite-ne aci mâine doi-trei dintre ciocănași... Trimite-mi pe Floroiu și pe Vasile al lui Uscă.

Dar Cristophi nu mai răspunse acum, căci privirea lui era întoarsă spre muchea de sus a văii. Se uita lung, încremenit, și cei doi se întoarseră după căutătura lui.

Pe dîmbul dintre culmi, lângă o cocioabă albă din marginea Brăneștilor, un pîlc de călăreți cercetau valea.

Săriră toți trei în lături, după copaci.

— Ne-au înconjurat... V-am spus că vă caută în tot plaiul... Ce ne-

facem acum? Ochii rotunzi, mustața tușinată a lui Cristophi, erau în tot o întrebare speriată.

Cei doi cercetară dealul îndelung.

Soarele le venea în ochi și, cum erau departe, nu puteau desluși dacă sînt dorobanți sau soldați din cavalerie.

În căldura amiezii, aerul fierbea între colinele cu codri de stejar ca un vin alb și limpede. Cerul era înalt și albastru și cîțiva norișori în slavă, ca niște fulgi albi.

Scînteiau la șase-șapte sute de pași în vale șuvoaietele și prundișul Prahovei, rupturile stîncilor cu straturile oblice, așezate aliniat ca de mînă omenească.

Înainte de a se despărți, Telegescu îi ceru din nou lui Cristophi să-i trimită măcar pe cei doi ciocănași, cunoscuți ai lui.

— Trimite-mi-i negreșit... Și mai bine azi, nu mîine... Azi... pe înserate... Cunosc drumurile ca și ei...

— Cînd vor scăpa din salină.

— Li se dă drumul totdeauna înainte de asfințit.

Munca în salină era grea și nesănătoasă, iar ciocănașii, muncitori cu ziua la tăiatul și transportatul sării, izbutiseră să impuie contracciilor să le dea drumul mai devreme, mai ales că nu toți locuiau în Telega, mulți fiind din satele vecine.

Cristophi încălecă, se aplecă pe gîtul roibului său greoi ca să le spuie ceva, dar se mulțumi să dea din cap de două ori și să salute. Telegescu și Bălcescu se înfundară într-o vîlceluță umedă, aproape noroioasă, umbrită de răchite peste care se înălțau acoperitor, frunzișuri fremătătoare de plop și mesteacăn, amestecați. Merseră așa, cîțva timp, într-o umbră umedă și vîscoasă care mirosea a ciuperci.

După un dîmb, le apărură în față trei puțuri negre, din care oamenii scoteau cu gălețile un lichid gros, negricios, cu reflexe albastrii care jur împrejur făcea mocirleca puțurile cu apă. Oamenii în zdrențe greu de lămurit, care fuseseră și ele cîndva cămașă albă și ițari, răsuceau pe un mosor gros de cîțiva coți, un fel de scripete care scotea o găleată neagră plină, în timp ce se lăsa la fund alta goală. La unul din aceste puțuri, mai puțin adînc, cu malurile întărite cu bîrne lungi, un om călăre pe un băț legat cu o frînghie se apleca și scotea găleată după găleată pe care o trecea unuia mai bătrîn, ca să o golească în butoiul din carul alăturat. Fețele lor, mînjite de păcură ca și sdrențele, nu mai erau fețe omenești. Telegescu întrebă de departe, prin semne, dacă pot să se apropie. Un bătrîn în straie mai puțin murdare, care ținea un fel de socoteală a butoaielor, își pipăia după învoială mustața groasă și căruntă, semn că era ceva îndoielnic pe acolo. Înțeleseseră că nu trebuie să se apropie. Bătrînul nu-l cunoștea destul de bine pe negustorul cu un șerpar lat, burduhănos și cu fața neagră lucioasă, stăpînul butoaielor și poate și al celor zece, douăsprezece care cu butoaie, care așteptau să le vie rîndul, ca la moară. Lui Bălcescu îi plăcea în mod ciudat mirosul de păcură și era încă un motiv pentru el să se abată printre oamenii aceștia care se arătaseră atît de iscusiți prieteni, căci prin ei supravegheiau drumul cel mare care trecea la vreo sută de pași mai jos. Păcura avea multă căutare, la oraș, mai ales și la București, folosită la unsul osiilor și la făcutul masalalelor. S-ar fi putut ca negustorul s-o care și la Ploești, unde un vienez deschisese un atelier cam rudimentar pentru rafinarea petrolului. În casele boierești se foloseau acum tot mai mult lămpile cu gaz.

Se ascuseră cuminți după dîmb și bătrînul veni spre ei, cam furisîndu-se. Le spuse că nu e chip de trecut drumul cel mare spre Filipeștii de

Tîrg, căci cutreieră locul soldați călări și dorobanți. Au trecut de două ori și pe acolo și le-au spus că dacă vine la ei unu Telegescu, al de a fost praporgic, cu un tovarăș, să puie mîna pe ei, să-i lege și să-i dea oamenilor stăpînirii. Le mai spuse că omul de la Filipești, cel care venise cu de-ale mîncării și primeneli, nu-i mai aștepta la locul știut... ci ei să meargă în pădure pînă la o căscoaie părăsită, dar să nu intre în căscoaie, ci să mai meargă o sută de pași, că vor da de un gorun mare, răsturnat de trăznet. Acolo îl vor găsi pe el... pe omul de la Filipești.

În apropiere de locul arătat, după o colibă de lemn părăsită, îi aștepta într-adevăr omul Filipeștilor. Le aducea scrisori și merinde, dar îi și vestea că un căpitan și zece călăreți se așezaseră de pază în tîrg, după ce cercetaseră palatul și toate acareturile. În scrisoare, Elena Filipescu, speriată, îi sfătua să nu stea mult în coliba din pădure și le dădea o altă adresă dincolo de Cîmpina, spre Breaza, ca să fie mai aproape de graniță. Era adresa unui vameș, om de toată încrederea al lor, al Filipeștilor, care nu numai că îi putea trece dincolo, dar le putea da și pașapoarte pe nume străine. Îi găsise și acest nume: Vasile Olduck. Îi cerea mii de „scuze” că nu poate să-l ajute mai mult și-i arăta că suferă și ea cînd îi vede urmăriți ca niște fugari, dormind prin bordeie și ascunzișuri.

Privirea lui Bălcescu se însenina cînd văzu un paner mare cu niște căpșuni cît perele.

— Ideea cu pașapoartele nu e prea atreiantă, dar căpșunele astea sînt strașnice. Și începu să aleagă.

Omul lămuri, învîrtind pălăriuța în mîna, cam încurcat:

— Dar vedeți că astea le duc la boierul Cantacuzino. I le-a trimis măria sa.

Cărnoase, brobonate ca gutuile, de un roșu răcoritor și umed, cu umbre verzi, fructele erau o ispită de neînvins.

— Fugi de-aici, Dumitre... Astea sînt pentru noi... Da' a zis cucoana așa, ca să ai tu ce spune dorobanților care ne caută... Cine să îndrăznească să se atingă de căpșunele Cantacuzineștilor...? Începură să le guste lacomi, așa, pe nemîncate. Nu meraseră însă la Breaza. Hotărîră să rămîie aici în pădure, peste apa Doftanei, chiar în coliba asta părăsită, e drept mai prăpădită încă de te uitai la ea, dar tocmai de aceea mai nimerită...

Potriviseră așa lucrurile ca oamenii de la puțurile de păcură să doarmă cam în jurul colibei părăsite și să le dea de veste dacă simt ceva. Nu era nevoie să stea nimeni de pază, dar tot era mai bine ca ei să se afle între oameni. De altfel, hotărîră să doarmă și ei afară. Își făcuseră așternutul între două clăi de fîn proaspăt cosit, care abia fuseseră strîns în ajun.

Noaptea asta de iunie era caldă ca în miezul verii. Bălcescu își aștepta tovarășul, dus să stea de vorbă cu cei doi cunoscuți ai lui ciocănași, și care încă întîrzia, deși se apropia miezul nopții. Mirosul de fîn copt și de fragi îl amețea plăcut altădată, dar acum nu se putea bucura de nimic. Luceafărul de seară ardea ca un nod de flacără albă între stelele palide ca niște ținte alămii, la o suliță deasupra dealului negru, a cărui coamă molatică, venită din înălțimile îndepărtate ale Comarnicului, se topea trăgănat în jos spre Ploești.

Îl copleșea sentimentul unei prăbușiri... prezența unui neant în locul a ceea ce trebuia să fie și nu a fost. Gîndea atît de frămîntat și de nemulțumit, încît uneori se trezea vorbind singur. În adîncul lui se iveau umbrele îndoiielii și ale desnădejdiei. Lașitatea lui Cristophi i se păru dintr-o dată simbolică.

Bălcescu nu îndrăzne să privească întâmplarea drept în față, așa cum o bănuia, căci simțea că totul se răsturna în el însuși, ca niște năluciri de binale crezute din greșeală zidiri aievea. Se iscă în el întrebarea de care credea că nu va mai fi atât de aproape: Dar dacă poporul nu se va ridica? Dacă două sute de ani de lincezeală națională vor fi închircit cumva în el acele organe care fac ca un popor să fie popor? De ce s-a prăbușit și încercarea lui Tudor? Își simțea buzele uscate de fierbințeală și din nou vedea în minte chipul mare, greoi și înspăimântat al lui Cristophi. Acest ofițer ar fi trebuit să facă el fapta dîntii, el din tot neamul românesc, dar nimic n-a răspuns în ființa lui, cum nu răspunde mîinii un ceasornic cu mașinăria stricată. Ce se rupe în făptura unui om cînd e să fie el cel dîntii, cînd sorții au căzut pe el să facă gestul care nu s-a mai făcut de un vîec, două? Acest Cristophi era un ofițer, un căuzaș afiliat al Frăției, un om careștia ce legămînt face, atunci cînd îl făcuse, și iată-l că acum, pus în fața faptei, nu mai e căuzaș, nu mai e revoluționar, i se pare cu neputință să ție un jurămînt ca acela pe care l-a făcut. Clipa asta a începutului de înlăptuire este deopotrivă legată de neant, ca și de cascada nesfîrșită de fapte și răsturnări care înseamnă o epocă nouă, dar legată numai cîteva clipe. Ea poate fi ori una, ori alta. Acum se arată că poate să fie doar o firească continuare a nimicului sterp care a fost, dar care el, Bălcescu, l-a crezut în simburele lui, care nici nu e, încărcat de rodul viitorului. Nu e. A dat învelișul la o parte și nu e nimic înăuntru.

Îl cuprinde mînia, dar numaidecît îl înmoaie șuvoiul gîndului. Ce a fost în făptura lui Cristophi mai puțin decît în aceea a oamenilor care au stat totuși în fața turcilor la Podul Înalt, la Călugăreni. Și ei au făcut ceea ce nu se mai făcuse, de către ai lor, mai înainte. Ce se întâmplă cînd omul trăiește o viață întreagă la fel cu el însuși și iată, într-o zi i se spune să fie altfel decît a fost pînă atunci, decît au fost ai lui timp de două sute de ani...? Ceva de neînchipuit în vremurile acestea care au pierdut chiar și amintirea altor vremuri. Și iar îl mistuie apa tare a îndoiielii. Să fie oare sfîrșită făptura neamului românesc, și acest neam să nu mai dăinuie decît așa cum mai dăinuie încă ramurile unui copac pornit să se usuce? Să fie cu adevărat sfîrșitul sfîrșitului? O revoluție este făcută din gesturi nesocotite, îndrăznețe, din irumperi brusce (care arată o îndelungată acumulare a răului), dintr-o fierbere atît de mare că omul nu mai judecă ce se poate și ce nu se poate imediat. Dar Cristophi a reflectat și, reflectînd, încremenea la gîndul că trebuie să-l aresteze pe Banov. I se părea un act de neînchipuit. Poate face un popor o revoluție cînd există fapte care i se par, celui pe care au căzut sorții să fie înlăptuitorul, de neînchipuit?

Desigur, trecerea este grea. Au fost cîndva, neîndoios, Rovine, Podul Înalt, Roșcanii, incursiile temerare, bărbătești, peste Dunăre, și au fost Călugărenii, dar după acestea ce-a mai fost? Fierberea molcomă în mocirla imperiului turcesc, în care претендентii luptă doar între ei pentru scaunul domnesc, însoțiți fiecare cu o mînă de oameni care-și încercau norocul odată cu el, cu o furie de otrăviți de poște și cu o orbire îndrăzneată de oameni care cred primejdiile mai mici decît sînt, căci nu sînt în stare să privească nimic în față și îndrăzneala lor vine din poltronerie. Au mai fost, e drept, haiducii, oameni deznădăjduiți și hăituiți, care nu mai aveau altă cale de ales decît ori moartea înceată, de neocolit, în robie, fiindcă și-au mîniat cîndva stăpînul, nefăcîndu-i pe voie, nefiind robi așternuți ca toți robii, ori moartea crîncenă, dintr-o dată, însă după cîțiva ani de libertate și de un trai oarecum mai omenesc decît pînă atunci. Au fost voluntari care au luptat alături de ruși. A fost și un Tudor Vladimirescu, cel părăsit de căpitanii lui. Așa vedea istoricul în acea clipă ceea ce a fost și își spunea că drept, față-n

față cu fața, la rece, chibzuit, de două sute cincizeci de ani, un om din neamul lui, atât pe cât își amintea în această clipă năucitoare, nu a stat. Nu numai un Pasvantoglu, dar un singur turc călare băga spaima într-un conac cu șaptezeci de slugi. Un imbrohor venea cu trei gealați și pleca în traistă cu capul domnitorului, fără să-l supere nimeni.

Dar oare se știe ceva cu adevărat? În miezul istoricului din el, mizea în noaptea asta înstelată, în umbra codrului, viermele tuturor îndoielilor cunoașterii. Oboseala și înfrîngerea sînt, neîndoios, o otravă care, ca un hașș ticălos, amorțește făptura vie. Se întreabă cutremurat: la urma urmelor, oare Rovine, Podul Înalt și Călugăreni au existat cu adevărat? Nu sînt cumva o legendă, un mit ca atîtea legende naționale? O realitate înfrumusețată, cum creiază istoricii citiți și ascultați, pe seama popoarelor care au moștenit tradițiile culturale ale antichității? Un nimic pe care ei, în zelul lor revoluționar, vor să-l învieze, ca și cum ar fi fost vreodată?

Îl cuprinse o silă de el însuși, se strîmbă în întuneric de parcă i s-ar fi strepezit dinții și se ridică de pe așternutul de fîn proaspăt. Această gogire de îndoială, îi păru lui însuși netrebnică. Nu, el știe că Podul Înalt și Călugăreni au existat, de vreme ce după ce au cucerit Adrianopolul, turcii au pisat în loc, între Carpați și Adriatică, timp de aproape două sute de ani, pînă ce au răzbit spre apus. Cine i-a putut ține în loc două sute de ani? Romîni, unguri, sîrbii, albanezii și bulgarii, au fost și ei pe aici. Nu se putea trece spre apus cîtă vreme erau în coasta lor Corvin, Ștefan cel Mare și Scanderbeg. S-au găsit prea devreme în calea turcilor, asta e. Peste ei au trecut, dar apusenii s-au aflat în fața unor năvălitori sîcîiți timp de două sute de ani în lupte locale, împuținați în puterea lor de luptă.

Sare de pe așternutul de fîn și se plimbă mînios. Ah, pînă unde te poate duce lașitatea în gîndire...

Păcurarul cel bătrîn vine, tîrîndu-se pe brînci, spre el.

— Boierule, nu vă supărați, nu mai vorbiți așa tare, noaptea se aude pînă departe... Io zic că e vremea să dormiți și dumneavoastră.

— Nu pot, bade, că mi-e greu... greu de tot...

— Aud că boierii ascultă privighetorile... mi-a spus fecioru-miu de la palatul lui Cantacuzin... Noi nu le prea ascultăm, că seara sîntem tare trudiți și cădem ca pietroaiele, în greul somnului.

Bălcescu întrebă uimit și oarecum curios:

— Cîntă acum vreo privighetoare?

— Păi au cîntat și socot că o să mai cînte. Mai au și ele cîteva zile... Le-ați speriat dumneavoastră adineauri cînd ați început să strigați... Sînt mai multe, care își răspund... Ia auziți-le...

Se auzi, într-adevăr, o întrebare șuierată, repetată, uimită. Urmă o scurtă tăcere și din nou întrebarea precisă, limpede, aurie, în întunecimea nopții. Apoi începu o cascadă de întrebări și răspunsuri, cînd gingașe și mînioase, cînd nebunatice, zvăpăiate. Bălcescu se lăsă furat cîteva clipe, dar deodată se auziră în noaptea răcoroasă, în care apropierea rece a munților se făcea simțită, unele țipete scurte, răgușite, parcă aproape omenești. Necunoscute păsări de noapte se chemau între ele și privighetoarea tăcu, înspăimîntată.

Din prera numeroase motive, Bălcescu nu iubea oratoria și nici nu-i iubea pe oratori. Dargîndirea luiera dialectică, iar fraza vorbită, în așa măsură, că răsunațiile lui articole porneau ca niște monoloage interioare, dictate penei care le așternuse pe hîrtie. Clocoteau de mînie și de patimă și, pînă nu le scria, nu se putea domoli. Dar acum nu putea să scrie și, ca să se domolească, se așeză iar pe așternutul de fîn, cu mîinile subt cap, știind că

nemișcarea îl ajută. Nu-l ajută de tot, oricum însă, firul gândului deveni mai molcom.

...Dacă Podul Înalt și Călugăreni au existat, și e sigur că au existat, atunci tot ce-a urmat de două veacuri încoace nu sînt decît o amortire din pricina vitregiei vremurilor. E un somn care nu e numai decît al morții... Ce a fost trebuie să mai fie. În sarcofagele egiptene s-au găsit boabe de grîu care au rodit după o așteptare de trei mii de ani. Și gînduri de felul acesta s-au iscat unele dintr-altele, încă multă vreme.

A încercat din nou, mai tîrziu, să doarmă, dar în zadar, căci acum îl neliniștește întîrzierea lui Telegescu. Simte în el un gol care fierbe uscat și nu-l lasă să ațipască. E departe de el toropeala binefăcătoare a împăcării cu neființa... Dintr-un colț al gîndirii lui se ridică, asemeni unei stele din umbra orizontului, un chip... Tudor Vladimirescu... Nu-și mai pune întrebări... nu mai răspunde. Pînă la urmă, fierberea din el se face treptat mai molcomă.

Telegescu a venit mult după miezul nopții. E uimit cînd îl găsește pe Bălcescu așteptîndu-l.

— Nu dormeai, frate?

— Te-am cam așteptat...

— Bine ai făcut... ca să mai auzi și lucruri bune, după cele ce ai aflat de la scîrba de Cristophi. Mama lui de ticălos... Ah, frate, să vezi ce oameni minunați sînt ciocănașii mei... La început, le-am vorbit eu, de unul singur, vreun ceas și mai bine. Nici Floroiu, nici al lui Uscă n-au spus nimic. Eu vorbeam și ei nu răspundeau nimic. Telegescu rămăsese în genunchi, pe așternutul de fîn, ca să-i vadă mai bine în lumina lunii fața lui Bălcescu. Vorbeam, frate, într-una, și pentru că de la o vreme îmi era frică să tac... căci nu le vedeam fața și-mi era teamă să nu mă trăsnească așa cu vreun „nu“ îndesat. Pînă la urmă am tăcut, ce era să fac?... Alunci al lui Uscă a spus: ... „Apoi, domnule, io zic să facem uite așa... Să mergem mîne seară, după ce ieșim din ocnă, noi și cîți vor merge cu noi dintre ciocănași, spre Breaza... că la Telega e multă oștire și e mai greu... Miercuri seară ne împărțim și mergem din casă în casă... Sporovăim toată noaptea cu oamenii... Joi dimineată ne adunăm și pornim la vale, așa, încet, cu gloata...“ — „Păi bine, bre, joi dimineată nu mergem în ocnă la lucru?...“ a întrebat Floroiu... „Dă-o așa și pe dincolo de ocnă... dacă încep să se ridice satele, s-a isprăvit cu ocnă...“ a răspuns al lui Uscă. Așa măturăm plaiul dă la munte spre vale pînă la Ploiești... că în drum luăm și pă puțarii de la păcură... — „Măi Uscă, da'ne ies în caleaia cu pistoale?...“ — „Ei și...? N-avem și noi ciocane și tîrnăcoape...? Dacă om fi două mii, ei omoară două sute, trăgînd odată și pe urmă pînă își umplu ei iar pușcoaiile alea ale lor, îi zăbim dă-i facem piftie...“

Bălcescu nu putu să spuie decît atît, căci i se umplură ochii de lacrimi:

— Frate Telegescule, pot să-l văd și eu pe al lui Uscă asta? În degetul lui mic e mai multă minte decît în căpățînele noastre...

— Nu-l poți vedea acum, că nu putem merge la el acasă în noaptea asta, iar mîne dimineată va intra în ocnă... Îl vom vedea mîne noapte...

Bălcescu ardea de nerăbdare și nici Telegescu nu prea avea chef să doarmă.

— Asta e, frate... Dacă izbutim să adunăm două mii de oameni la un loc, dar ziua, ca să se vadă unii pe alții, apoi nu are Bibescu atîta oaste ca să-i poată împrăstia... Uscă ăla al dumitale scoate din viața lui înțelepciunea, cum își trage stejarul puterea din pămînt.

— Nu-i așa, frate? Dar vezi că noi am căzut, în aste două zile, peste

Cristophi, nu peste Uscă... Da'să știi că eu tot îl spintec pe rîncaciul ăsta... Uite, bag șișul în el de la burtă pînă la gît.

Dar aprobarea pe care o aștepta de la Bălcescu, nu prea veni. Ținea mîinile subț cap și întîrzie răspunsul.

— Omule, aș vrea să știi un lucru... M-am gîndit mult astă seară la Cristophi ăsta... M-am întrebat eu pe mine însumi, cum întrebă un judecător pe împricinat... Îți mărturisesc că nu mai mi se pare atît de vinovat... Cîc are oare dreptul să spună, fără șovăire, că în locul lui ar fi făcut altfel?

În ceea ce mă privește, mi se pare că la o asemenea întrebare nimeni nu poate răspunde în mod cinstit „da”... *Dacă*... Însă între ceea ce e și între *dacă* e aceeași depărtare ca între viața asta și viața de apoi... Mă înțelegi?

Telegescu rămase, într-adevăr, întîia oară dator cu răspunsul... Adică spuse, cuprins de îndoială numai:

— Deh!

— Ceea ce poți să știi în privința asta e doar ce trebuie să fie fapta morală, care este în stăpînirea omului ca ființă gînditoare, nu fapta fizică a unui lucru care poate fi, e drept, dar care e numai o singură dată și deci nu se poate închipui dinainte... Ea este în clipa în care trebuie să fie, ori nu este. Altceva nu e, și asta-i tot... Poate că ghicești ceea ce vreau să spun. Știi, amîndoi am fost într-o legătură și am stat la temniță pentru ea... Dar aci fraza i se poticni... Dintr-odată, amintirea unor lașități de atunci îi înegri cugetul. Numai după un timp legă iar gîndul... — Dar atunci am fost surprinși înainte de faptă... Ce-am fi făcut dacă nu era așa...? Știu eu?... Deseori, îți mărturisesc, am căutat să mă închipui în locul căpitanului de gardă — care era și scriitor — Alexandru Bestujev, în clipa în care, pătuns de răspundera luată, s-a decis să pornească spre Piața Senatului, unde, la miezul nopții, se întîlnea cu ceilalți decabriști... El a făcut ceea ce trebuia să facă, dar nimeni nu poate spune cinstit că ar fi avut și el tăria lui. Oamenii își închipuie prea ușor că și ei puteau să facă ceea ce au făcut alții... Eu zic: nu putem spune ce am fi făcut noi în locul lui... sau cine ar fi făcut cu același curaj ceea ce a făcut el atunci fără șovăire. Tell? Ai văzut că s-a ferit de propriul lui batalion... Cine deci?

Telegescu răspunse cu un soi de hotărîre:

— Pleșoianu... Și după un timp, răsfrînt în cuget: — Am fost într-un batalion cu el.

Pleșoianu comanda pe Dunăre, la Gura Oltului, la Islaz, roata a cincea din regimentul de la Craiova.

Urmă un răstimp de tăcere apăsată. Bălcescu, îndepărtîndu-se în gînd, își aminti dintr-o dată de acel locotenent uscățiv, înalt, cu umerii înguști. Își aminti de convorbirea avută cu el la Islaz, în acele trei zile de la începutul lui april, cînd, întorcîndu-se înfierbîntat de la Paris, coborîse din piroscaf și străbătuse înfrigurat de la Orșova la Islaz, căutînd să aibă convorbiri de ultim ceas cu oamenii Frăției. Era amărît că nu-l prinsese și pe Magheru la Caracal. Înainte de a se urca din nou pe vaporul austriac, mai întîrzie o zi, ca să-l poată vedea pe acest locotenent la Corabia. Îl întrebuse hotărît: „Mergi cu noi... ori ba?” Răspunsul fusese neliniștitor: — „Merg, dar aș vrea să știu ce face Tell”. Erau între sălcii, în ostrovul din fața tîrgului, unde venise și popa Șapcă... Își aduse aminte că răspunsul l-a supărat și că l-a întrebat tăios: „Vrem să știm dacă mergi cu noi, chiar dacă nu merge Tell...? Nu-mi plac „dar” și „dacă”... Omul înalt, uscățiv, din fața lui, îi spusese, punîndu-i mîna pe braț, ca și cînd ar fi făcut din nou jurămînt: „Eu și cu cei două sute de oameni ai mei merg cu revoluția, orice s-ar întîmpla... Ce am jurat, am jurat... Dar ar fi bine să meargă și Tell cu noi...”

Telegescu aştepta încă să vadă ce gîndeşte Bălcescu, cînd îi auzi şoapta răspicată.

— Cred că Eliade, Tell şi ceilalţi se pot bizui la Islaz pe acest Pleşoianu şi roata lui. Dar lucrurile stau aci, la Cristophi, altfel decît stau acolo... Între Islaz şi Caracal e o poştă şi jumătate... Iar la Caracal e Magheru, nu e Banov...

Telegescu întrebă cu un fel de fior:

— Şi Magheru?... Ce face? El are şase sute de dorobanţi...

— Magheru? Ce pot să-ţi răspund...? Nu mai am curajul să judec oamenii decît în clipa faptei. M-ai întrebat ieri însă ceva şi nu ţi-am răspuns atunci la întrebare. E ceva de taină aici... Azi te cunosc ceva mai bine ca ieri şi cred că îţi pot spune... M-ai întrebat unde pleacă prietenul meu Arăpilă... Iată, îţi răspund: la Magheru.

Telegescu gîndi atît de viu, încît Bălcescu tăcu un răstimp, ca să nu-i tulbure întoarcerea din el însuşi. Îl auzi repetînd numele lui Magheru, aşteptă şi apoi vorbi mai departe.

— Acum cred că acolo, la Islaz, nu vor face greşeala pe care era s-o facem noi aici... Vor nimeri gîndul temeinic al lui Uscă al dumitale... care e un gînd mult mai vechi. E al Vladimirescului... Să porneşti cu două mii de oameni dintr-un colţ de ţară şi să măture ca o apă revărsată, crescînd mereu, tot ceea ce ţi-e împotrivă... Cînd devin din nou istoricul care am crezut că sînt, ştiu că e deosebire între revoluţie şi complot... Dacă nu este o grabnică prefacere de la zi la zi de întîmplări — la început doar manifestări, porniri de mînie ale maselor — pînă ce ele devin insurecţie, apoi rămîne tot mai bun cazul pornirii dintr-un colţ al ţării... Stenka Razin şi Pugaciov au zguduit Rusia mai mult decît decabriştii, pornind cu gloatele înarmate de pe Don, de pe Volga.

— Dar revoluţia franţuzilor?

— Acolo au fost întîmplări cum am zis întîi, iscate unele dintr-altele şi din ce în ce mai insurecţionale... Ceea ce i-am cerut noi lui Cristophi e altceva...

— Să-l aresteze pe Banov şi pe călăreţii lui.

— Ei bine, asemenea încăierări, dezlănţuite dintr-o dată, din senin, au în ele o cruzime înspăimîntătoare, ceva care trece de puterile omului, ca să zic aşa. Ele cer o încrîncenare asemenea morţii însăşi. Îţi vorbesc ca istoric. Un asalt e ceva unde lumea merge înflăcărată, încălzită. Există acolo, cît de cît, o ordine a morţii... Dar într-o încăierare dezlănţuită brusc, de la ochi la ochi, e ceva supraomnesc de necrutător... Se cere o voinţă fără margini. Astfel de întîmplări ostăşeşti sînt rare în istorie, căci în bătălii nu e vorba de oarecare scandaluri monstre în care se bat oameni, orbiţi de furie, încolţiţi de spaimă, care scot cuţitul sau pistolul fără să-şi dea seama ce fac. Tăcu... Simţi un fior de răcoare şi-şi trase cerga miţoasă pe el.

Nu aţipiră decît în zorii zilei celei noi de marţi, care se ridica plină de întrebări.

Intoarcere spre o duminică viu însorită

„Ceasornicul vremii nu e potrivit şi nu merge cu ceasornicul omului“, gîndea Pavlicioni, lungit pe sofaua din ceardac şi sprijinit într-un cot. Era încă îmbrăcat în halat vişiniu şi îşi rotea privirea departe peste vie, spre lac.

E o dimineată însorită, proaspătă, vie, o adevărată dimineată de sărbătoare, această duminică din 6 iunie. Apa eleșteului e netedă și răsrînge ca o oglindă lumina soarelui înălțat de vreo trei sulițe, iar dincolo, pe malul celălalt, moara Fundenilor și podul de lemn se văd atît de limpede că se zărește pînă și ruptura parapetului de scînduri putrede... Verdele cel viu al cîmpului, cel albicios al stufului, verdele negru al pădurii, arată îmbelșugat, tăria începutului de vară. Înspre apus, pe dîmbul mic, rîpos, care înaintează în apa lacului, pasc liniștit, în paza copiilor, vaci și boi, cîtiva cai, care se smucesc împiedicați de două picioare. Cîteva oi au coborît, cu mieii după ele, pînă spre stușiul des al malului. La ghețăriile de lîngă ziduri, aici aproape, în stînga, se încarcă în căruțe mari, căptușite cu scînduri și rogojini, bucăți groase de gheață, tăiată frumos astă iarnă pentru hotelurile și restaurantele din oraș, acelea unde vin mai ales călătorii străini... Totul e pace luminoasă și vecinicie. Nimic nu arată că în oraș, în fiecare zi, mor de holeră patruzeci-cincizeci de copii, femeii, bărbați și bătrîni, că alți o sută cincizeci-două sute se îmbolnăvesc și azi ca ieri.

Dar mai ales nimic nu arată ce s-a întîmplat astă noapte, ce fierbere nevăzută (dar știută în toată ființa lor de către cei care sînt prinși în mrejele revoluției, de căzuși, ca și de stăpînirea aprigă, reacționară) grăbea orele.

— „Revoluția e în mers și nimic nu o mai poate opri,” a spus tînărul acela, Bălcescu, gîndi cu glas tare Hagi Curti, care sta așezat cu un șold, alături pe parmalîcul pridvorului siniliu. Bun băiat, Rudi... Mi-a plăcut... Ce să-ți spun? Mi-a plăcut... Da' unde o fi acum el cu soții lui? Că era vorba să plece chiar azi noapte... Și spuse tot pentru el însuși: Oricum, cel mai tîrziu azi dimineată a plecat.

— Rămîne să vedem ce va face mai apoi. Ziua bună nu se cunoaște totdeauna de dimineată, fu de părere bancherul, care se credea bun cunoscător de oameni, cum se cred bancherii de obicei.

— Ce va face mai tîrziu, nu poci ști, dar, ce să spun, mi-a plăcut... Aproape toți își pierduseră capul aseară, dar el, deși îl simțea că e fierbinte, gîndea limpede. Asta e mult, Rudi.

Hagiul cugeta. Cînd vrea să cugete mai adînc, hagiul, cu fața osoasă și negru roșcată, își răsucea puternic mustața neagră și subțire, care-și trimitea apoi sfîrcurile, scurte de altfel, înafară. Cealaltă mînă o ținea înfipțată în brîul galben, un taclit lat, care-i strînge anteriorul de sevai verde, și acesta era un fel al lui obicinuit. Omul avea uneori o duritate de vergea de fier, deși părea mlădios.

Cît era de cătrănit, State Dobrovici care, lungit pe canapea, gonea mereu boabele de mătănii, izbucni într-un rîs care-i zgudui burta.

— Hî... hî... hî... mie mi-a plăcut ofițerul ăla cu mustăcioară răsucită. Al dracului rumîn, că e oltean mi se pare... Cum i-a păcălit pe toți de ne-a scos de acolo grămadă, și încă păziți?... Rîdea gros, arătînd sub mustața, cărunță și stufoasă, caninii colțoși și galbeni. Apoi, de odată, se răci, căci își aduse aminte că necazurile lui abia au început și se uită îngrijorat în jur să vadă ce zic cei doi de un rîs atît de nesăbuit. Dar aceștia erau întorși în ei înșiși, și nu luau seama la el.

Ca mulți oameni grași, starostele tăbăcarilor nu credea în primejdie, dacă n-o vedea cu ochii lui. Dar atunci cînd o vedea, se speria rău... După ce plecaseră de la Licsandru Hergă, el și cu hagiul nu dormiseră acasă, ci se ascunseseră, împreună cu Grădișteanu, în gropile cele mari de nisip din marginea orașului, de lîngă biserica Sfîntu Ștefan. Le fusese frică să vie noaptea aici la prietenul lor, din pricina zecilor de dulăi dezlegați, din toate viile, care uneori săreau gardul noaptea și sfîșiau pe trecătorii întîr-

ziați. De cum se luminase de ziuă însă, o porniseră încoace. Știau că azi chiar, cînd îl va descoperi pe căpitanul Costache și pe dorobanții lui închiși cu lacăte în beciul birtului, aga Iancu Manu va turba și va aresta în dreapta și în stînga.

— Știi că l-au arestuit și pe Rosetti, nu numai pe căpitanul Teologu?... Dacă nu l-o elibera poporu', o să-i putrezească și lui picioarele înlănțuite în apă, cum a pățit Mitică Filipescu, spuse Hagi Curti, gîndindu-se la el însuși, dacă ar fi fost să fie prins de dorobanții Agiei.

Pavlicioni știa că a fost arestat Rosetti. Știa de aseară, de cînd, îndrăznind țotuși, Ion Brătianu venise să se ascundă în vie, dar pe la zece seara, pe cînd erau încă resfrîngerii vespérale, cețoase de lumină. După ce ținuse pe la opt seara, împreună cu Rosetti, un fel de adunare populară în cîrciuma lui Ulumeanu, de dincoace de barieră, unde drumul Pantelimonului iese larg din Cîmpul Moșilor, se despărțise de prietenul său, căci avea ceva de vorbit, spunea el, cu alt cîrciumar, de pe la bariera Iancului, și peste vreun ceas se îndrepta spre casă, cînd îi ieși înainte o slugă credincioasă, care-i aduse un bilet grabnic de la Maria Rosetti. „Ascunde-te numaidecît... bărbatul meu a fost arestuit acum zece minute... l-au dus la cazarma din Cotroceni... Trimite-mi vorbă unde poți fi găsit, ca să vedem ce e de făcut“. Socoti pe loc că îl mai bun ascunziș e la Pavlicioni, care-l primi bucuros și cu care stătu de vorbă toată noaptea. Acum, ascuns într-o odaie de lîngă cramă, dormea încă, cu o pătură pusă la singura fereastră a odăii.

După ce Hagi Curti se mai plimbă încă prin ceardac fără grijă, căci vederea nu era spre uliță, și e mărginită, de altfel, de tufărișuri încîlcite de gherghine și măceși, ca să nu se vadă în vie, oftă lung și se așează ostenit pe sofaua cealaltă, care făcea pereche cu aceea pe care era lungit acum într-o rînă Pavlicioni.

— Hei, Rudi, pe unde scoatem cămașa?

Pavlicioni zîmbi cu buzele lui de muieră, cărnose.

— Hagiule, nu fii copil... Aici sînt și eu de părerea Bălcescului. Revoluția e în mers. Și nimic n-o mai poate opri. El are dreptate... Ne va scoate poporul... Totul e să ne opintim odată din toate puterile, ca să se sfîrșească mai repede. Nu la 11 iunie, ci la 9 iunie, odată cu Islazul trebuie să pornească și Bucureștii...

Se auziră bătăi puternice în poartă și toți trei încremeniră. State Dobrovici, care părea cu cîteva clipe înaintea nepăsător și curajos, se îngălbeni cît era el de stacojiu la față.

— Ce facem, Rudi? Dacă sînt ăia de la Agie?

Nu erau cei de la Agie. Era Gîțu, dogarul din Obor, un bărbat bine legat, cam burtos, cu nădragi și pieptar de aba neagră. Era dogarul cramei lui Pavlicioni, dar mai ales era omul lui de încredere în mahala. Celălalt, mărunt și cu gîtul mîncat de scrofule, era un mămular, care-și avea negustoria alături de dogar. Pavlicioni, ridicat și mai mult într-o rînă, privi în curte și, cam mirat că-i vede, le făcu semn să se urce pe la capătul pridvorului boit siniliu, căci numai așa se putea veni în ceardac.

— Ei, ce-i? Cum stăm? îi întîmpină grăbit înaintea ei să poată da bună-ziua. Se temea acum să nu fi venit cu vreo veste proastă.

— Stăm bine... răspunse șovăielnic dogarul, învîrtind pălăria cu margini late ca de mușchetar în mîini, ca și cînd ar fi vrut să-și acopere cu ea burta.

Pavlicioni nu băgă de seamă ezitarea omului și se bucură.

— Stăm bine? Ei, bravos...

Dogarul legă încă și mai șovăielnic:

— Dă stat, stăm bine... Dar nu prea...

Arendașul, căci Pavlicioni luase în arendă vreo două moșii spre Snagov, cunoștea totuși prea puțin felul țăranului când se codește, și dogarul era încă țăran, așa cum erau o mare parte dintre mărginașii Bucureștilor.

— Mă, spune limpede, ce vrei să zici?

Atunci se vîrî în vorbă, hotărît, mămularul, care-și certă prietenul că nu spune ce gîndește.

— Măi omule, nu mai vorbi în bobote, spune-i fățiș boierului... că nu ne putem urni miercuri seară.

Pavlicioni sări de pe sofa și se apropie aproape mînios de Gîțu, care însă nu se feri de el, ci rămase așa, moale.

— Cum? Nu putem urni oamenii? Ce vrei să spui? N-ai fost aseară la adunarea aia, așa cum erau o țî-am spus?

— Am fost, cum să nu fiu?... răspunse Gîțu tot moale, și să vedeți...

— Ce să văd? Ai fost, ori nu?

— Am fost, cum să nu fiu?... Dacă vă spun că am fost, am fost...

— Ei, domnul Brătianu mi-a spus că a fost o însuflețire de nedescris, că lumea striga mereu „ura” și să trăiască Constituția... E așa, ori nu e așa?...

— Așa e, cum să nu fie așa, dacă spune dumnealui? Însuflețire a fost, că strigau toți ura și-și spuneau că o să vie mic și mare la Constituție... întări cu bunăvoință dogarul.

— Păi atunci e bine, mă Gîțule... E foarte bine...

— Da, e bine... cum să nu fie bine, dar nu prea...

Arendașul își ieși din sărite.

— Cum „nu prea”, mă, dogarule?... Ce tot zici anapoda? Dacă Oborul se mișcă, nu mai am nici o grijă. Miercuri ținem o adunare secretă în Cîmpul Moșilor, în fața grădinii lui Eliade, și apoi pornim spre Palat, așa cum au hotărît conducătorii... Spune mai bine, cum a fost aseară...

— Păi să vedeți... a fost cam așa...

— Ei, cum... „cam așa”... Noi vrem să ne spui cum a fost... nu „cam” cum a fost...

— Păi, oi spune și io cum m-oi pricepe.

— Hai, spune, cum oi spune, dar începe odată.

Dogarul își frămîntă puțin mustața, ca să-și adune gîndurile, privind în podeaua cerdacului.

— Păi, a vorbit întîi un boier mai voinic, cu barbă cam bălaie și ochi verzi, cam bulbucăți...

— Era multă lume?...

— Era curtea plină, că puseseră vreo patru mese alături și boierii vorbeau urcați pă ele... da' unii ședeau acolo pe scaune... Am uitat să spun că s-a urcat întîi pă masă Ulumeanu, care a spus că au venit boierii să facă dreptate poporului, și toată lumea a strigat „ura” și să trăiască... Și băteau cu ciomegile — că mai toți aveau ciomege — în mese, în gard și strigau după boieri să trăiască, adică poporul. Pe urmă a vorbit boierul acela cu ochii verzi, dă-i zicea lumea că-i prinț. Acum io nu știu dacă o fi sau nu prinț, dar așa spuneau oamenii. El a zis că poporul vrea libertate, că nu mai trebuie să fie bogați și săraci... că toți trebuie să fie la fel, că trebuie ca toți să-și dea viața pentru sfînta libertate, așa zicea... Că nu s-a născut boierul călare pă șă, iar omul sărac cu șăua în spinare, așa zicea. „Fraților, așa zicea el, unde nu e libertate e moarte...” Lumea striga libertate și lovea cu ciomegile în mese. Pe urmă el, adică prințul acela, cine o fi el, a vorbit

și de biruri, a spus că de ce s-au pus acsize, că dă ce să ia bir dă la țăranii care intră cu carele în oraș?... Aici n-a mai strigatără nimeni să trăiască... S-a făcut deodată o tăcere, că parcă înghețaseră toți. El îi tot da zor cu acsizele și cu libertatea aia, să vie oamenii cu căruțele în oraș fără plată, să vîndă ce au de vîndut. Ai dă acolo au început să se uite unii la alții, dar prințul ăla, că așa-i ziceau, îi tot da zor ca să nu mai fie acsize și bariere...

— Păi ce, nu-i zicea bine?... Asta e în programul nostru.

— Era bine, da' nu prea...

— Cum nu prea? De ce nu prea?

— Păi, vedeți dumneavoastră, erau acolo în grădina cîrciumii lui Ulumeanu numai cîrciumarii din mahala și oamenii lor, toți cu mîna pă cuțit mereu, așa că...

— Așa că...

— Așa că vedeți, lor nu le vinea bine... să se desființeze, cum zicea, acsizele și barierele, că deh... cîrciumarii și oamenii lor din asta trăiesc. La cîrciumarii ăștia de dincoace de barieră se adună în pivniță tot spirtul, iar noaptea, cînd le vine bine, oamenii lor îl trec în oraș, cu tot felul de șmecherii prin curțile oamenilor... Hei, au făcutară mulți averi dă pă urma acsizelor astea, și ei, și bătașii lor. Așa că, vedeți...

— Dar ce rost au bătașii? întrebă uimit arendașul, pe cînd ceilalți doi ascultau tăcuți și întrebîndu-se unde vor ajunge lucrurile.

— Păi, fără bătași nu se poate; că dacă ar trece toată lumea spirt pă furiș n-ar mai avea preț. Au pus ei și aici un fel dă regulă... Fiecare cîrciumar are drept să treacă prin anume loc, și dacă vin alții peste el, iese bătaie a dracului, că mardeiașii ăia din nimic pun mîna pă cuțit... Că sînt spaima mahalalelor. Așa că vedeți, prințul îi tot dădea zor cu scoaterea acsizelor și a barieleror, cum zicea el. Așa că... vedeți, era o tăcere dă gheață, cum vă spun... Atunci unu' a strigat ca din butoi din fundu' grădinii: „Ce vrea ăsta, fraților?“ Atunci Ulumeanu, care făcea fețe, fețe, i-a spus ceva la ureche unui boier mai subțirel, cu păr creț și cu o bărbuță neagră, și deodată s-a ridicat ăsta dă pă scaun și a sușotit ceva la urechea prințului, și pă urmă ăsta l-a lăsat să vorbească pă el... pă negriciosul ăsta subțirel cu bărbuță neagră, iar Ulumeanu a spus: „S-ascultăm și pă cuconu' Ion Brăteanu, fraților“. Și a vorbit Brăteanu ăsta, cum îl chema. Da din mîini al dracului. „...Fraților, a zis el, mi se pare că n-ați înțeles prea bine ce a vrut să spuie prietenul nostru Rosetti, vorbind despre acsize și despre barieră...“ „...A spus că vreți să le desființați...“ a strigat iar glasul ăla mînios din fundul grădinii. „...Vrea să ne nenorocească...“ „...Nu, fraților, nici pomeneală de desființarea acsizelor și a barieleror... dimpotrivă...“ a zis Brăteanu. „...Prietenul nostru a vrut să spuie că nu trebuie să se desființeze acsizele. „Aa... așa, da, au strigatără oamenii... așa da...“ El a zis doar că să se desființeze ăi care fac dă pază pă la bariere și să vă puie pă dumneavoastră în locul lor. Asta a vrut să spuie.

Și ce să vedeți dumneavoastră, dintr-o dată oamenii s-au înveselit. „Așa... da... au început să strige. Așa mai putem sta de vorbă“. Și Brăteanu ăsta a spus mai departe așa: „Prin urmare nu le desființăm... dar desființăm pe taxidarii de la barieră, că sînt oamenii lor, ai boierilor... și vă punem pe dumneavoastră taxidarii... Că sînteți oameni din popor...“ Toți au început să strige iar „să trăiască“ și „ura“, și au zis că o să lupte pentru Constituția aia... și loveau cu ciomegile.

— Păi atunci e bine, mă dogarule, ce tot încurci tu lucrurile?

— Nu e prea bine, vedeți dumneavoastră, că au aflat oamenii din

mahala ce s-a întîmplat aseară la crîsmă, că io i-am văzut azi pe mulți la biserică și pă alții pă laviță și pă scaune prin fața prăvăliilor închise, cu lîocul măturat și stropit în față. Așa stau ei de vorbă, să vedeți dumneavoastră, duminica, gătiți cu hainele bune și bărbierii, că numai sîmbătă are omul timp să se bărbiească și el. Ei ziceau, negustorii, că nu mai vine nimeni din Obor, boierule, miercuri, cînd ziceți dumneavoastră, că negustorii dă pă aici nici nu vor să audă, spun că ei nu merg cu mardeiașii și cu huidumele alea ale lui Brăteanu ăla și ale lui Ulumeanu.

— Ascultă-mă pe mine, păi nu ăștia ai lui Ulumeanu sînt Oborul, întreba înciudat Pavlicioni, pieptănîndu-și părul cu un pieptene galben mic, de buzunar.

Aci Gîtu parcă se supără și el.

— Fugiți de acolo, ăia sînt pacostea mahalalelor, stricați pă ei vorba dăpomană, dacă ziceți că ăștia sîntăra Oboru... Oboru e negustorimea și meseriașii care-și au averile și muncesc la rostul lor, nu e derbedeii ăștia, oameni fără căpătii, borfași care ațin calea țaranilor ca să-i înșele, dă să unesc trei-patru inși dă fac scandal și altul fuge cu vita omului, ori cu porcul, dacă l-au îmbrobodit, și p-ormă merg dă să îmbată ca godănacii și să taie cu cuțitele, se iți acum dogarul, căruia de mînie îi juca omușorul ca un cotuleț de copil... Apăi dumneavoastră nu cunoașteți Oboru, dă ziceți că turbații ăștia, meru cu mîna pă cuțit, sînt negustorii și meseriașii din Obor.

— Ei, negustori... Vai de capul lor, spuse disprețuitor Pavlicioni.

— Ce vreți să fie? Negustori. E o vorbă la noi în Obor. Cînd ai prăvălie... dă cîștigi, dă păgubești, tot negustor te numești... Fac și ei ce pot, dar cu mardeiașii și pungașii mahalalei nu vor să aibă a face.

Gîtu nu avea deplină dreptate. Scandalagiii mahalalelor nu erau turbați de loc, sau mai bine zis erau turbați cu socoteală, se prefăceau turbați ca să bage spaimea în oameni. Nici cu cuțitul nu trăgeau prea des, ci numai atît cît să li se ducă vestea. Dar că erau pacostea mahalalelor, asta era adevărat, căci în mahalaua lor ei erau stăpîni, ei și oamenii stăpînirii. Luau ce le trebuia de unde le plăcea și nimeni nu crînea. Se îndopau, de pildă, cîte unul, cu turte de icre tescuite și negustorul îl privea oțetît. Știa că pleacă fără să plătească.

— Măi, nea Costică, mă luași de luni dimineată, ce dumnezeu. Dă-mi un gologan acolo, să-mi fie dă saftea. Uite, ai luat un pumn dă turte dă icre sărate dă crap.

— Du-te-n aia mătii cu safteaua ta cu tot. Vrei bani pe icrele astea împutite? Cînd oi da o măciucă galantarului ăsta, te satur eu dă saftea...

Dar grosul cîștigului nuera pentru derbedeigustările și băutura neplătită, pe unde se nimereau la chef, și nici căratul spiritului, plătit scump, noaptea prin curți, pe la barieră, pe sub nasul dorobanților și al căpitanilor de barieră, care luașii eiceli se cuvenea, ci era pleasca zilelor de tîrg, marțea și vinerea. Atunci intrau cu carele încărcate sătenii din județ și mai departe, pe drumurile cele mari, al Urzicenilor, al Pantelimonului, al Olteniței... Carele încărcate ca niște măguri cu fîn ori paie, sau cu ovăz și orz, trăgeau în Cîmpul Moșilor, de se adunau mai ales toamna, cîte trei, patru sute de care, că numai de pe jos, din cele risipite, golănimea săracă putea să adune către seară, cînd se spărgea tîrgul, paie să-și umple prispa și cotețele, după ce le punca să se usuce, că erau adesea cam ude... Caii și boii se vindeau în același timp în oborul de vite cam la trei sute - patru sute de pași de Cîmpul Moșilor, înspre biserică lăncului. Aici erau conovături statornice, pari groși, legați cu vergele de fier... Pe maidanele dintre cele două oboare se ținea tîrgul porcilor. În zilele de tîrg bun, guițau, se scărpinau, se tăvăleau

pe jos turme întregi de rîmători, care ridicau un praf cît turla bisericii. Capre se aduceau rar, iar micii se vindeau mai mult în piața cea mare, sfîntul Anton, de lîngă Ospelul comunal, între Mitropolie și Sfîntul Gheorghe.

Borfașii mahalalei erau mai toți și geambași iscusiți, știau să vîndă gloabele drept bidivii, care de focuși ce sînt nu pot sta locului. Le înnodau strîns cozile, le împleteau cu panglicuțe coamele și le băgau sub coadă tot felul de doftorii, potrivite cu socoteală, ca să n-o ia bietul cal razna, ci numai să joace pe loc, cuneastîmpăr sau să alerge cînd i se dă drumul ca scăpat din praștie. Și gura nu li se oprea o clipă.

— Haide neică, nu mai sta... bate palma și hai să bem aldămașul... că așa chilipir nu mai găsești... Să fiu io al dracului, dă mai găsești. Uite, că mă jur... și își făcea un fel de cruce.

Omul șovăia, se mai scărpină în cap, se mai uita la cal... atunci se ivea din îmbulzeala care se făcea totdeauna în jurul unei tocmele unuia cu o mutră mai străină, binișor înțolită, care intra în vorbă, cu înțelese.

— Cît ai zis, neică? Trei sute dă lei? Fugi d'aici... e scump... e scump, neică. Îți dau două sute dă lei pă calul ăsta... Atît face și nu dau nici un ban mai mult.

Geambașul, parcă înjurat, se lua cu mîinile de păr, aproape răgea.

— Două sute dă lei pă roibul ăsta? Așa te pricepi d-ta la cai?... Aulică, mamă... peste cine am dat... Păi ăsta cu ochii închiși face trei sute dă lei... Nu vezi ce cal e... Mai bine îl dau pă daiboj.

— O fi bun, nu zic ba... Că se vede cît dă colo... dar și două sute dă lei sînt bani buni... Că am muncit pă ei pînă mi-au ieșit ochii din cap.

— Lasă-mă, nenisorule, în pace... că două sute dă lei mi-a dat și dumnealui... da'nu-l dau, să știu dă bine că-l mai țin un an în grajd... că l-am crescut dă mic, și iară îl juca, strîngîndu-i gura cu frînghia îndoită a căpăstrului, în loc de zăbală.

Țăranul știa că el dăduse două sute de lei, dar cînd vedea că străinul ăla se bagă peste el, avea și el ambiție!

— Uite ce e, neică... îți dau două sute douăzeci dă lei, dacă-i ici, bine, dacă nu, mă lipsesc, că mai sînt cai în Obor. O lețcaie nu dau mai mult, uite, mă jur!... Și-și făcea și el cruce.

Geambașul se lua iar cu mîinile de păr, dar rămînea o clipă încremenit și juca comedia răzgîndirii brusce.

— Ei, hai, fie și două sute douăzeci... bate laba aici... și hai să bem aldămașul... Ai luat un cal dă o să mă pomenesc cît îi trăi... numai io știu cum l-am crescut... că așa era cînd l-am cumpărat. Și arăta cu mîna, două palme de la pămînt. Ți l-am dat dumitale că am văzut că ai ochi la cai. Nu i l-am dat ăluia.

Bietul om avea să-l pomenească într-adevăr, cînd avea să descopere acasă că a cumpărat o globă care nu făcea mai mult de o sută douăzeci de lei.

De altfel, bidiviul nici nu era al geambașului măcar, era chiar al celui care se vîrîse peste om, dînd două sute de lei. Nici acesta nu-l cunoscuse pe geambaș de mai înainte. Se pomenise cu el în cale, la barieră, în zori. Crezuse că vrea să-i lompere... pe urmă se lămurii că e geambaș și nu vrea decît să-i facă samasarlicul dacă se învoește... Omul își dăduse calul și apoi se învîrtea pe lîngă el. Cînd dăduse două sute de lei, vruse să arate după înțelegere, că la prețul ăsta poate să-l dea...

Mulți țărani după ce vindeau vita, ori ce aveau în car, pierdeau apoi tot în Obor toți banii la „uite popa, nu e popa“, la care se lăsaseră prosteste ispitiți, tîrîți de mardeiașii Oborului. Dar aici, de multe ori lucrurile ieșeau

rău... că omul, deznădăjduit, când vedea că a pierdut vita și ultima lețcaie, își înfigea mâinile în beregata pehlivanului, a pungașului și nu-l mai slăbea pînă nu-l lăsa uneori mort jos, oricît trăgeau alți pungași de el, ori îl loveau cu pumnii în cap.

Totuși, zurbagiii ăștia, care băgau spaima în oameni, erau îndeobște și foarte fricoși... Se fereau cu grijă când vedeau că s-ar putea să iasă lată... Chiar bătăile dintre ei erau mai mult spectaculoase decît ucigașe. Se izbeau cu bîtele și își aruncau și scaunelă cîrciumii în cap, răsturnau mesele cu ce era pe ele, spărgeau galantarele, urlau, se tăvăleau pe jos, săreau pe fereastră, se încleștau unii de alții, mai ales când vedeau lumea care se aduna ca la bîlci în jurul lor. Țipau femeile și copiii speriați când îi vedeau pe cei doi-trei cu fața plină de sînge, cu cuțitele în mîni. Firește că uneori șișurile ascuțite nimereau și în piept, și atunci se mai bocca vreo mamă, biata de ea, ori vreo văduvă proaspătă. Dar asta se întîmpla rar, și numai când erau muierile tinere ori fetele, cele care-i ațîțau... Căci ei erau și craii mahalalei. Se legau de nevestele oamenilor, fără rușine, și mulți bărbați cu frica în oase nu ziceau nici pis... Incepuseră să se țină, după moda boierească, un fel de baluri, în locul horelor, pe la mahala. Li se zicea — Dumnezeu știe de ce — compecturi. Aici veneau craii, duminica după amiază, cu nădragii negri vîrîți în cizme scurte, încinși cu brîul lat roșu, în care țineau cuțitele, iar șișurile fiind vîrîte în carîmb, cu cămașă înflorată cu rîuri de arnici, cu pieptar scurt negru, cu mustața răsucită și cu mușcată la ureche, când nu purtau cercel.

Cu mult mai afurisit lucru era însă când cuțitarii și derbedeii din altă mahala îndrăzneau să încalce, ceea ce socoteau cei de aici drept un fel de teritoriu administrativ rezervat lor și numai lor. Firește, că așa, de unul singur, nici un mardeiaș ori borfaș din altă mahala nu avea curajul să apară pe ulițele Oborului. Știa că dacă e recunoscut, prezența lui e socotită o sfidare și fiind și singur, e înjunghiat pe loc. Așa că și atunci când ar fi fost să treacă pe ulițele altei „administrații“, el găsea cu cale că e mai cuminte să ocolească de regulă pe departe... Totuși, când unii de prin Tei, ori de pe la bariera Vergului, îndeosebi când erau și puțin afumați, aveau chef să se încaiere și mai ales să se mai giugiulească și cu alte fete decît cele din mahalaua lor, afacerea nu se încheia fără înjunghieri.

— Nea Mărgărite, nea Chiriță... strigau, alergînd, cîte un cîrd de băietandri speriați... A venit Tebeică din Tei...

Nea Mărgărit ori nea Chiriță încremenea, mușcîndu-și buza de sus cu mustață cu tot.

— Unde-i, mă? Unde l-ați văzut?

— Pă gura Oborului... sîntără vreo cinci inși...

— Caută-i pe Tache și pă Nod în Gît.

Bîntuia în cîteva clipe prin mahala un zvon ca un suflu de spaimă. Alergau toți, din toate părțile. Nu-și apărau numai ibovnicele, își apărau ghelirurile, oile de tuns, traiul bun pe socoteala altora. Viața lor, cu alte cuvinte, și ei știau bine asta. Acum nu mai era de glumit.

Pe cînd cei din ceardac își băteau capul și nu știau ce să facă, se ivi de-a lungul pridvorului siniliu un ins negricios, subțirel, cu ochii mari, cu părul creț și fața lungă. Mai avea un fel de mustăcioară, ca un petic negru, lipit sub nasul lung. Toate capetele se îndreptară spre el uimite, întrebătoare. Pavlicioni însuși nu-și dete seama în clipa dintîi despre ce e vorba. Pe urmă se lămurii că e Ion Brătianu. Iși răsese barba și își luase cu briciul mustața aproape cu totul, chiar acum de dimineață.

Se vedea că și ascultase de după vreo ușă.

— Ce tot îndrugă dumnealui, frate? Habar n-are ce spune.

Nimeni nu-i răspunse nimic, căci mai ales Hagi Curti și Dobrovici nu pricepeau cum putuse să se prefacă Brătianu, cunoscut lor ca om serios, într-un soi de băiețandru cu voca pițigăiată. După un timp Gîțu, mișcîndu-și cam greu omușorul, spuse ducînd-și mîna cu mîneca largă a cămășii înflo-rate cu arnici, la falcă.

— Io, boierule, vă spui ce știu. Toată dimineața am stat de vorbă cu oamenii... negustori și meseriași, deh... ba și precupeți, așa cum am făgă-duit... Mi-au spus că nu va veni nici unul la revoluția asta. Io ce să spun? Cum am cumpărat, așa vînd.

Ion Brătianu îl fulgeră cu mării lui ochi negri.

— Și de ce nu vor să vie?

— Păi uite, nea Năstase dă-o pildă... găietanarul, a spus față de toată lumea care se strînsese în poartă. „Păi cum vine asta, mă Gîțule. Noi gîndeam că se face revoluție ca să scăpăm de acsizari și de borfași, că nu mai poate să răsufle mahalaua din pricina lor... și cînd colo, Brăteanu ăla al dumi-tale s-a înhăitac cu ei... Că aseară, după ce ați petrecut și ați plecat de la crîsmă, toată seara au umblat vorbe numai despre asta“.

— Va să zică lor nu le intră în cap că facem revoluție ca să scape țara de boierii cei mari și să fie libertate...? Doamne, grei mai sînt unii oameni de cap... Și Brătianu începu să se plimbe înciudat prin ceardac, trecînd din umbra deasă în lumina vie a amiezii, care da luciul feții lui măslinii.

— Le-am spus și io... Da' nea Năstase mi-a spus că ce au ei cu boierii? că ei dacă merg cu revoluția, merg ca să scape de huidumele astea de acsi-zari... nu ca să fie dați de Brăteanu pe mîna ciomăgașilor și cuțitarilor.

Pavlicioni își plimba mîna peste craniul pleșuv, cu chica rămasă doar la ceafă, își frămînta îngîndurat buzele groase, subție mustața neagră, tunsă scurt.

— Aici, domnule Brătianu, mi se pare că oamenii cam au dreptate... mi-e teamă că micii negustori și meseriași din Obor nu vor merge cu noi. Dar în loc să pară nemulțumit, Brătianu păru doar dezgustat.

— Nu-au decît să nu vie... Nu cu căcăcioși d-ăștia se face o revoluție... Nu m-așteptam, drept să-ți spun, ca nici dumneata, domnule Pavlicioni, să nu știi cu ce fel de oameni se face politică. Dacă sînt iuți de cuțit, cu atît mai bine... De așa oameni are nevoie nația, nu de cei lipiți cu turul nădragilor de lavetele de la poartă.

Se încinse o discuție vie, mai ales că nici Hagi Curti nu fu de părerea lui Ion Brătianu.

— Or fi îndrăzneți bătașii ăștia, zise el, dar nu sînt oameni pe care să te poți bizui. Mulți din ei sînt spionii Agiei și îndeobște ei merg cu cine îi plătește mai mult... Negustorii și meseriașii sînt mulți și, deh... noi îi cunoaștem... sînt oameni de nădejde.

— Da'vorba e, cum să-i urnim? nu se mai putu stăpîni Pavlicioni.

Se priviră nedumeriți unii pe alții. Pavlicioni era îndeosebi foarte încurcat de întorsătura lucrurilor, și ca să se poată gîndi în voie, se prefăcu că se îngrijește de o gustare. Bătu din palme și se ivi la capătul pridvorului un argat, care aștepta să i se poruncească. Arendașul își frămîntă iritat degetele, arătînd măsura, și omul pricepu numaidecît. Pavlicioni se așeză pe parmalicul ceardacului, grăsuț și alb de tot în halatul lui vișiniu.

— Ei, ce facem? Și cum nimeni nu răspunse nici acum, el se întoarse către Gîțu, care era acum omul care singur îi putea da un sfat. — Ia spune, dogarule, ce e de făcut?

— Coccoane, io zic... adică vreau să vă spui că dacă mă întrebați, io zic....

— Hai, spune odată...

Atunci dogarul spuse brusc și repede ca un ce țîșnit din el:

— Io zic să vorbiți cu nea Tudor Fișiotu. Dacă merge el cu dumneavoastră, atunci n-aveți nici o grijă: merge nu numai Oborul, ci și Delea toată, ba și Vitanul... că are trei feciori și șase gineri... nu știu câți nepoți, oameni în toată firea și pă deasupra fini și fine în șapte mahalale. Dă rușinea lui nu rămîn negustorii și meseriașii acasă... Când zice nea Tudor hai... e „hai“.

Cei patru rămaseră mult pe gînduri, căci îl știau și ei pe căldărar. Știau că e om cu greutate mare în mahala, dar mai știau că e și cam ciufut, morocănos rău, că e greu să te înțelegi cu el. Un fecior îmbrăcat arnăuțește veni ca să puie masa între sofale. Și Hagi Curti și State Dobrovici, mînceau acasă la ei „boierește“, adică pe măsute mici, rotunde, pe trei picioare scunde numai de o palmă, așezate chiar pe sofale... Pavlicioni se deosebea de ei, că la el se punea masa între sofale. Într-un lucru se asemănau, și cu ei toată boierimea și marea negustorime. Că la toți se mîncea mult. La fiecare ospăț cu musafiri, se aduceau la masă pînă la paisprezece-cincisprezece feluri de bucate.

Odată, cînd redactorii „Magazinului istoric“ fuseseră poftiți la masă la Danielopolu, care era, cum zicea el singur, lăcomia întruchipată, Laurian se arătase uimit cît de mult mănîncă bucureștenii cu stare. O țîn numai în ospețe și iar ospețe. El era de părere că un om din apus ar privi cu spaimă asemenea risipă, care nu poate să nu aibă urmări și asupra caracterului și a sănătății. Atunci Danielopolu, care era în fruntea mesei, între două nepoate frumoase, așezate cam cu de-a sila lîngă el, căci bunăcuviința ar fi cerut ca acolo în stînga și în dreapta stăpînului casei să stea musafirele mai în vîrstă, dar omul nu se sinchisea de asemenea regule, a izbucnit supărat:

— Ia nu mai compara, domnule dascăl, stările de lucruri din Apus cu cele de aci... Păi ce se potrivește ce-i acolo cu ce-i aici? Păi mi-aduc aminte de la Lipsca, de la München, de la Paris, că și acolo am fost de cîteva ori. Acolo, cînd vrea un bărbat să mai vadă o femeie frumoasă și să schimbe cu ea cîteva vorbe, apoi o vede la teatru, că orașele au zeci de teatre, pline stup în fiecare seară. O vede la bal, că sînt cîte vrei, iarna, seară de seară, mascate și nemascate... Sînt concerte... Au început acum și curse de cai. Cu alte cuvinte e civilizație... Aci, la noi în București, sîntem ca la țară... Ei, drăcia dracului, bărbații și femeile, mai ales cînd sînt tineri, vor să se vadă mai de aproape... dar cum? Că parcă sîntem în veacul de mijloc. Așa sînt păzite femeile, închise. Noroc de botezuri, noroc de logodne, noroc de nunți, că se fac nunți nu glumă, cu zeci de musafiri, unii găzduiți cu săptămînile... Atunci mai vede și bietul rumîn și altă muiere decît tot pe nevastă-sa, tot pe nevastă-sa pe care-o vede de dimineață pînă seara, cînd adoarme.

— Noroc și de denii, adăugase nepoata oacheșă din stînga lui.

— Noroc și de denii, întărise Danielopolu... Hei, cîte femei am cunoscut eu la denii, mai ales cînd eram flăcău. Și, deniile ca deniile, dar toată nădejdea este la ospețele care se prefac în chefuri în toată legea... cînd joacă omul cu musafira care-i place de duduie podeaua și-i spune încet, mai la ureche, ce-i trece prin cap. De... ca la chef, unde se iartă multe. Odată, ca să mă apropii de o văduvioară care-mi plăcea mie, mi-am sărbătorit ziua nașterii la moșie o săptămîină cu douăzeci de musafiri care n-au știut ce-i zi și ce-i noapte.

— Ce nevoie ai de chef, ca să te apropii de ele, unchiule? îl întrebă făcînd gropițe în obraz oacheșă cîrnă, care nu era chiar nepoțică. Dumneata

le agăți în prăvălie, unde stai toată ziua. Că dacă aduci și odicolon și vopsele de tot soiul, e ca să vie muerile să le vadă..

— Ei, altfel vorbește o femeie frumoasă în prăvălie când cumpără, și altfel la masă, la chef, unde te-nțelegi mai mult cu mâinile.

— A... am priceput. După ce le cunoști în magazinul dumatăle, pe urmă le poștești la chef. M-am lămurit, încheie rîzînd Laurian. Adevărul este, domnilor, că bărbații și femeile s-au căutat și în veacul de mijloc ca în toate veacurile, numai că după împrejurări, altfel.

Bălcescu, care ascultase zîmbind, cu ochii aiurea toată discuția, îl tachină și el pe dascălul latinist.

— Ei, ce vrei, domnule Laurian, nu poate să facă toată lumea ca romanii dumatăle, care aveau pentru asta circurile uriașe, procesiunile, templele și pe deasupra și banchetele. Are dreptate într-un fel doctorul Danielopolu — îi spunea așa, cu o pedanterie glumeată, ca să-l certe anume că prea uita că e și doctor în litere, nu numai negustor. Sîntem o societate cu moravurile veacului de mijloc, dar unde nu are dreptate e cînd vede așa ușor semnele civilizației, doar cînd e vorba de petreceri între bărbați și femei. Nici așa, cu zece-douăsprezece feluri la masă, cu chefuri de zile întregi... Ce poți să aștepți de la o pătură de ghiftuiți...?

★

Printre cei care se ghiftuiau puteau fi socotiți și Hagi Curti, și mai ales Dobrovici, căci Pavlicioni era silit de medici să fie sobru de tot. Se răzbuna pregătind mese copioase pentru alții. Acum, așa, ca gustare înainte de prînz, porunci să li se aducă tot soiul de tăvi cu mezelicuri. Dogarul și mămularul cînd văzură că se aduc tot soiul de bunătăți, își ziseră că nuecuvuincios să mai rămîi cînd oamenii se așează la masă, și, puțin rușinați, dădură bună ziua și plecară. Dar și ceilalți mîncară astfel doar din obișnuința de a îngurgita fără chef, căci gîndul le era într-altă parte și se simțeau strînși în chingi. Erau tare îngrijorați, căci își dădeau seama că revoluția nu mai e joacă, așa ca pînă acum, cînd cuvîntul „revoluție“ se vedea scris pe garduri și era spus toată ziua atît de mult, că părea un cîntec de care le era de acum multora lehamite. Începutul arestărilor îi dezmeticise pe cei mai mulți. Cei cunoscuți de toată lumea ca fruntași înțelegeau că nu mai pot da înapoi, că „e lată rău“, că averea și poate viața lor sînt acum în joc. Amintirea morții cumplite a lui Mitică Filipescu, acum șase ani, era încă vie de tot, în mintea tuturor. Așa că Hagi Curti se hotărî...

— Frate Dobrovici, parcă dumneata ești rudă puțin cu Fîșiotu? Se prefăcuse doar că nu e sigur, căci altfel cunoaștea bine și el pe Tudor Fărșerotu.

Pe starostele tăbăcarilor îl înfuria însă orice referință la această rudenie a lui cu căldărarul... Cu toate că nu mai era acum pe aceeași treaptă în tagma negustorească, el, coșcogeamite bogătașul, cu fabrică, vie, și cîteva moșii, cu negustorașul din Obor, acesta se socotea tot un fel de jupîn al lui ca în tinerețe, și îl bruftuia tot timpul, aproape că aștepta să vie de sărbători și de ziua lui, ca să-i sărute mîna.

— Știi bine, Hagiule, că am fost rudă, că răposata mea nevastă dintîi, Valeria, era soră cu nevastă-sa, cu Reveca. Da' de cînd m-am însurat din nou, ne vedem rar de tot...

Hagi Curti, uscat și negricios, era acum tot numai cu ochii arzători... Vedea bine că tăbăcarul nu-și dădea încă seama ce primejdie îi paște și trecea de la spaime la nesimțire, așa, dobitocește.

— Ar trebui, frate, să mergi chiar azi să-l vezi și să-l dumirești despre ce e vorba. Arată-i că dacă izbutim să punem mîna pe putere nu-l vom uita

nici pe el și nici pe ai lui... Il găsești în toane bune, că azi e ziua lui, sfântul Theodat...

Tăbăcarul rămase cu mîncarea în gît cînd văzu ce-i cere cel mai bun prieten al său. Puse jos paharul cu pelin rubiniu și începu să se bîlbîie. Gîndul că trebuie să dea ochii cu căldărarul făcea să i se taie picioarele... Pe de altă parte, dacă hagiul, care-l cunoștea și el destul de bine pe oborean, stăruie atît de mult, înseamnă, se gîndi el, că e nevoie... că sînt semne de primejdie.

Theodat era român din Macedonia, dintr-un sat de lîngă Bitolia. Ai lui erau neam de păstori, dar niște rude trecuseră, acum aproape o sută de ani, în Transilvania și se apucaseră de negoț la Timișoara, Arad și mai apoi la Sibiu, unde ajunseseră oameni bogați și înconjurați de vază mare. Dintre ei au ieșit un episcop și cîțiva preoți și destui cărturari, dar și negustori de frunte. Patrioți, ei aduceau neconținut alți băiețandri din neamul lor, din jurul Bitoliei, ca să se lase de păstorit și să învețe mai întîi carte, apoi să pătrundă în tainele negustoriei. Nu izbuteau totdeauna. Nici cu Theodat n-au izbutit. Carte a învățat el ceva, nu mult... citea și scria cu destulă greutate, dar dorul lui de munte și de oi l-a dat gata. A fugit din prăvălia stăpînului și s-a făcut iar cioban, acolo, în Ardeal. Unchii lui s-au învoit și cu asta, că aveau oi multe date în grija unor baci din Săliște, care cutreierau munții și uneori iernau dincoace departe, în bălțile Dunării. Ba de la o vreme, au început să cutreere ținuturile de ierburi ale Dobrogei, nemai trimițînd acasă decît socotelile și banii. Ba unul dintre baci și-a adus la Hîrșova și muiera cu două fete mici și cu doi băiețași, că pe alte două le lăsase măritate la Avrig, statornicindu-se în tîrgul dunărean. Asta era cam prin 1790, adică acum vreo șazeci de ani. Theodat, căruia baciul ardelean și ceilalți mocani dobrogeni îi ziceau Toader Fărșerotu, ca să-l deosebească de alți Toaderi silișteni, era cu inima prinsă de una dintre fetele baciului, care era leită maică-sa, Reveca, și venea a treia la număr, numai decît după cele rămase la Avrig, și pe toamnă stăteau să se cunune. În vară se întîmplă însă un lucru care îl amări dar îl și îndîrji cumplit. Turcii, care erau în război cu rușii și se întăreau în cetatea Ismailului, dincolo de Dunăre, începuseră se adune zaherea pe capete, pregătindu-se pentru un asediu îndelungat. Adunau, din Dobrogea mai ales, tot ce găseau. Niște gelepi luară și cele trei mii de oi ale mocanilor silișteni, dîndu-le în locul lor un petec de hîrtie... O treime din aceste oi erau chiar ale baciului și ale ciobanilor, dreptul lor sporit ani de zile. Celelalte vreo două mii erau ale macedonenilor bogățași din Sibiu.

Cînd văzură nemaipomenita pagubă, mocanii fură cuprinși de o mînie turbată... Baciul își trecu muiera și cei patru copii mai mici care erau cu el, cu luntrile peste Dunăre, la Făcăeni, în marginea Bărăganului, iar el cu cei zece oameni mai de nădejde se luară pe urma oilor, tot chibzuind cum să le poată căpăta înapoi. Cel mai dîrz dintre toți era Fărșerotu ăsta, acum un bărbat vînos de vreo douăzeci și doi de ani, care așteptase cu nerăbdare toamna, ca să se însoare cu Reveca. Mergeau așa urmărind norul de praf al turmei, tot bătîndu-și capul cum să facă să ia oile îndărăt. Ei erau vreo zece înși, e drept vînjoși și dîrzi, dar nu aveau drept arme decît ciomegile lor, iar spahiii turci erau de trei ori mai mulți decît ei, călăreți bine înarmați, cu pistoale și paloșe. La Dunăre, turcii au trecut turma întîi în Ceatal și apoi au pus-o dîn nou pe plute mari, trecînd-o la Ismail. Au înțeles că de acolo nu mai pot scoate nimic. Își mușcau pumnii de mînie tot dînd tîrcoale cetății. Cînd trupele rusești s-au apropiat, ei se hotărîră să se întoarcă acasă.

— Cu mîna goală? întrebă fioros Fărşerotu... O să rîdă şi muierile de noi.

— Şi ce vrei să facem? Cum o să luptăm noi cu turcii? dădu baciul cu pălăria lui mare de pămînt. Măi flăcăiandrule, ăsta-i blestem de sus, cu păgînii nu poţi lupta, că ei sînt oamenii lui Antehrist.

Se opriseră pe un dîmb cu iarba aspră, năpădită de alior şi pelin deasupra bălţii celei mai mari, şi dumicau pită cu slană, adusă în desagă.

— Cît despre mine, puteţi să vă întoarceţi şi acasă. Eu mă duc la mîscali şi cer sîneaţă, sabie, ce dracu mi-or da. Pînă n-oi ucide cu mîna mea cinci turci, nu mă las, că altfel mă arde fierea din mine.

Atunci s-au hotărît şi ceilalţi.

Au nimerit toţi zece în armata generalului maior Kutuzov, un general voinic, dar cu un ochi acoperit cu un petec negru. Îl pierduse, cu un an înainte, la asediul Giurgiului. Au fost primiţi numaidecît şi puşi îndată la muştru...

Dar cu cît se apropia iarna, lucrurile mergeau tot mai prost. Cetatea fusese înconjurată din trei părţi, însă turcii, ca la patruzeci de mii, nici nu voiau să audă de predare, că erau grozav de întăriţi. Ruşii erau mai puţini, prost hrăniţi, prost îmbrăcaţi, încercînd zadarnic să se apropie tot săpînd şanţuri. Oamenii mucezeau în corturi putrede, în gropi cu apă. Mocanii învătasera meşteşugul armelor, dar învăătura nu le era de nici un folos, că se vorbea mereu că ruşii îşi vor ridica oştirea şi vor pleca îndărăt. Fuseseră vărsaţi la un regiment venit din Birlad, unde poposise lungă vreme şi în care erau şi cîtiva moldoveni agăţaţi aşa, de ceilalţi ostaşi. Dar la începutul lui decembrie se zvonii că a venit peste toată oştirea un comandant nou, ăl mai grozav general al ruşilor, Suvorov. Oştirea s-a însufleţit într-o singură zi. N-a adus cine ştie ce hrană şi puşti cu el, Suvorov, dar a poruncit ca în trei zile să fie izbită cetatea cu toată puterea, ca s-o cucerească negreşit. Coloana pe care o comanda generalul maior Kutuzov ataca dinspre răsărit, chiar pe malul braţului Chilia. Soldaţii aveau pregătite fascii de nuiiele să le aştearnă peste şanţuri, şi lopeţi ca să sape cu ele adăposturi, că aşa obicinua Suvorov. Un batalion din regimentul venit din Birlad, în care erau vreo opt moldoveni, alături de mocani, a pornit la asaltul zidului prea devreme, de cum s-a ridicat la miezul nopţii înţia săgeată arzînd verde, şi din pricina asta s-a găsit înainte atacînd singur dincolo de primul val, care era un val de avanposturi. Kutuzov i-a dat poruncă aspră acelui comandant să se întoarcă şi să se alinieze cu celelalte batalioane, dar comandantul acesta cam zănată nici n-a vrut să audă de asta, aşa că nici generalul n-a avut ce să-i facă şi l-a lăsat în plata Domnului, să plece înainte, cînd s-a slobozit a treia săgeată verde. A fost o luptă crîncenă, căci erau bătuţi cu focuri din trei părţi. A căzut comandantul, au căzut aproape trei sferturi din oameni. Dintre mocani şase au murit, în frunte cu baciul, trei au scăpat, doi chiar de tot nevătămaţi, iar Tudor Fărşerotu a fost adunat de jos din şanţul plin de morţi şi răniţi... Urcase zidul înalt de peste cincisprezece coţi pe o scară îngustă, izbutise să se suie sus pe parapet şi striga dîrz în romîneşte: „Aici, aici“... Tocmai se luminase şi încă bine, de ziuă. Învîrtea în mînă puşca lui cu spangă, strigînd mereu: „aici, aici“. A avut timp să se întoarcă să străpungă un ienicer, căci ei luptau cu ienicerii aici, dar a fost împuns în piept de o sulită, care l-a răsturnat jos în şanţ. S-a trezit a doua zi într-o ceainărie joasă, i s-a spus că sînt în mijlocul oraşului cucerit, în care au fost măcelăriţi douăzeci de mii de turci. Nu putea să mişte nici mîinile, nici picioarele, era oblojit mai cu seamă la piept. A venit către seară Kutuzov, care cerceta răniţii, l-a văzut şi pe el şi i-a vorbit pe

rusește. El n-a priceput nimic. I-a lăsat la căpătii o desagă cu bunătăți, pe care o luase dintr-un coș purtat de doi soldați. Prada fusese peste toate așteptările și era acum risipă de toate.

A doua zi a venit generalul cel mare, Suvorov... Răniții încercau să se ridice de pe rogojini, strigau ura, și căutau să-i sărute mîna. El îi îmbrățișa pe cei ridicați și-i înjura spunîndu-le să stea jos. Tudor nu pricepea cum poate fi un general așa mare, o babă încovoiată și zbîrcită, fără urmă de barbă și mustață, dar e drept, cu pieptul plin de decorații. Kutuzov l-a arătat pe el și i-a spus ceva în rusește lui Suvorov. Atunci s-a strigat să vie un moldovean și a răspuns un rănit din colț. Era chiar un ostaș de la Moldovenskaia, dintr-un neam tot de mocani. Suvorov a luat din mîna unui ofițer o decorație, cu o cruce de argint, și i-a pus-o lui pe piept, spunîndu-i că i-ar fi dat-o de aur, dacă n-ar fi întors capul, în plină luptă, ca să-i cheme pe cei dinapoi... „Un ostaș nu trebuie să privească înapoi niciodată și nici să-i aștepte pe cei din urmă,” a zis generalul.

Cînd s-a încheiat pacea, răniții au fost duși la Nikolaev, pe Nipru. El a zăcut un an, nu din pricina rănii de la piept, care s-a închis repede, ci fiindcă nu izbutea să mai miște brațul... se vede tot din pricina acelei loviturii de suliță. Vestii de la ai lui avuseser prin niște pescari care fuseseră cu bărcile lor pînă departe de Dunăre. Află astfel că Reveca, socotindu-l mort, se măritase cu un grec de la Brăila, căci Ana, nevasta baciului mai scăpase ceva din agonisita de la Hîrșova și mai tîrziu se mutase cu copiii de la Făcăieni în cetatea cu negoț bogat și schelă vestită.

Acolo, la Nikolaev, un doctor l-a învățat să se scalde în apă caldă cu foi de nuc, și a pus un soldat să-i înțepe spatele cu un cui înroșit în foc. Așa a început să miște mîinile. Pe urmă i-a spus să-și aleagă o meserie în care să folosească mult brațele. Era în gazdă la un cazangiu bulgar, care-i purta multă dragoste, om înșurat, cu o droaie de copii, și mai întărindu-se, mai jucîndu-se, a deprins și el meșteșugul ăsta. A stat vreo zece ani, că devenise bun meșter, și mai ales se înzdrăvenise precum fusese și înainte de război. Nu i-a plăcut totuși să rămîie cazangiu la șantierul de la Nikolaev, că nu-i plăcea milităria, și s-a făcut căldărar în marginea orașului. Pînă la urmă l-a biruit dorul de țară, dorul de tot ce fusese în viața lui și nu se împlinise... Se hotărî să se mute în București, dar nu putu să nu se abată pe la Brăila, unde se afla pe vremuri o copilă de paisprezece ani, cu care se înțelegea atît de bine. A găsit locuința Anei, care făcea acum negoț cu brînză. Cînd a intrat în prăvălia de la față, joasă, acoperită cu olane, care era pe o uliță lungă de douăzeci de pași, chiar deasupra rîpei galbene care se prăbușea în apele tulburi ale Dunării, a înghețat... Reveca, parcă mai copilă decît o știa, i-a ieșit înainte și l-a întrebat ce vrea. N-a știut ce să răspundă, a crezut că-și bate necuratul joc de el. Și-a făcut cruce cu limba, în cerul gurii. Nu era Reveca lui, ci era alta, tot Reveca pe nume, nepoata. Le botezase pe amîndouă așa, o mătușe a lor, preoteasă din Avrig. Bacița Ana ceruse fie-săi, de acolo, după ce se măritase Reveca, să-i trimeată nepoata la Brăila să o crească ea. S-au bucurat toți și s-au așezat la masă. Reveca cea de demult, înștiințată de băiat, care acuma avea șaisprezece ani, a venit și ea cu bărbatu-său, grecul... Era mulțumită de căsnicia ei, avea două fete și un băiat și era bucuroasă că îl vede în viață. Femeile din neamul acesta erau un soi ciudat. Semănau toate, că de n-ar fi fost de vîrste deosebite, le-ai fi socotit gemene. Erau mijlocii de statură, dar largi în șolduri și în umeri, aveau capul cam mare și totul era mare în chipul lor, frumos și limpede: obrajii lați, ochii ca de vițelușe, trași ușor spre tîmplele netede, nasul drept și gura largă cu dinți deși, mulți, strălucitori; părul strîns la spate le era

negru ca smoala. Trupurile cu sîni mici, dar doldora, cu carne bine nutrită. Cam greoaie, nu erau însă grase, ci aveau în solduri și pulpe tăria ugerului sănătos. Nu erau chiar albe de tot, ci ușor umbrite, cum e cașul încercat de fum. Aveau sîinii mici dar făceau copii mulți. Fetele semănau toate cu mamele, iar băieții mai totdeauna cu tații lor, de obicei aspri la chip și osoși, că așa le plăceau săliștencelor astea să-și aleagă bărbații. Nu erau nici prea deștepte și nici prea focoase. La dragoste le era gîndul numai pînă cînd se măritau, că apoi nu mai știau decît de bărbat și de copii. Neobosite la treabă din zori și pînă în noapte, dar cam încete. Curate ca niște pahare și sănătoase totdeauna, căci se îmbolnăveau rar, dar e drept că atunci cînd cădeau la pat nu duceau la boală, piereau fulgerător.

Privind-o buimac pe Reveca asta a doua, Tudor se simți mai tînăr cu zece ani. Nu pricepu cum s-a oprit timpul în loc. Cînd o întrebă dacă vrea să-l ia de bărbat, fata nu zise nu, și cu toate că el era cu optsprezece ani mai vîrstnic decît fata, nici Ana, bunica ei, nu zise nu.

Au venit la București și el s-a așezat cu prăvălia înspre capătul Tîrgului de Afară, unde se mutase de curînd Oborul, care fusese pînă atunci dincolo de biserica Sfîntul Pantelimon, nu departe de biserica Olarilor. Între Oborul cel nou și Cîmpul Moșilor, pe marginea uliței largi care le lega și care se lărgea uneori cît un maidan, se și înfiripase cu timpul o inimă de bîlci, cu un mare număr de cîrciumi, dar și cu multe prăvălii cu tot felul de mărfuri țărănești, pentru trebuințele celor care veneau din satele vecine la tîrgurile săptămînale, marțea și vinerea cînd tîrgul era înecat de precupeți.

Pe ulița atît de largă, marfa era mai mult afară, arătată în șatre mari, puse în fața prăvăliilor, parte din ea fiind spînzurată în prăjini, ca să se vadă de departe. Astfel, zi de zi, sporea numărul cojocarilor, opincarilor, gabrovenilor, potcovarilor, cavafilor și brașovenilor, al lumînărilor și al găietănarilor, cu maghernițe de băcani și pastramagii printre ei... Lîngă Cîmpul Moșilor erau în curți lungi, stivele mari ale cherestegiilor, iar în stînga lor, tot în curți lungi, își țineau vărarii șoproanele cu var. Puțuri cu cumpene erau la fiecare pas, după nevoile tîrgului. Theodat cumpărase un maidan mare spre gura Oborului și își durase o casă cu spatele la drum, cu prispă și parmalic de lemn în curte, dar cu prăvălie la uliță. Treburile i-au mers binișor și căldăr ria îi era plină de mușterii chiar în zilele celelalte, nu numai marțea și vinerea, cînd era tîrg. Ținea legătură cu ai lui de la Sibiu, primea des vești și de la prietenii pe care și-i făcuse la Nikolaev. Într-o zi s-a pomenit cu feciorul cel mai mic al bulgarului, cel atît de cumsecade, de la care învățase meseria. Era acum un băiețandru de vreo optsprezece ani, nu vrusese să se facă în ruptul capului cazangiu, îi plăcea mai mult să șadă pe pat și să coasă. Se făcuse cojocar. S-a aciuat pe lîngă Fărșerotu și acesta l-a ajutat să-și deschidă o cojocărie de început chiar alături. Într-o vreme, cea mai mică dintre fetele Sarei de la Avrig, Valeria, care împlinise și ea șaisprezece ani, veni la soră-sa la București. I-a plăcut lui State, cum îi zicea pe aci lumea, celui fugit de la Nicolaev, și a cerut-o de nevastă. Deși era aspru la chip și osos, fata n-a zis nu... I-a cununat chiar Tudor, cum îi zicea toată mahalaua, afară de nevastă-sa, care ținea la Toader. Nașul a mai adăugat ceva și de la el la zestrea miresei. State era mai tînăr, îl spunea cumnatului său nene Tudore și la sărbători îi săruta mîna și el și nevastă-sa, ca unui tată. Cînd a izbucnit din nou războiul dintre ruși și turci, al patrulea, cel care a ținut din 1806 pînă în 1812, cojocarul lupta încă din greu cu nevoile, căci nu se pusese bine pe picioare cu tot ajutorul dat de Tudor. Cînd văzu însă ce mare nevoie de marfă au armatele muscălești, se cam lăsă de cusut și începu să facă negoț.

Împrumutase de la Theodat un mic capital și, cum era poate singurul cojocar în București care știa bine de tot rusește, o mare parte dintre cumpărături se făceau de la o vreme numai prin el. La încheierea războiului era om cu stare, avea o ladă cu pungi cu aur. E drept că ofițerul cu aprovizionarea cu care lucrase el, s-a împușcat mai târziu, dar pacea se încheiase și lui nu au mai avut ce să-i facă. A sporit prăvălia din Obor, și-a cumpărat un han, cu prăvălii la uliță, lângă Hanul Roșu, aproape de biserica Sfânta Vineri.

i venea acum tot mai greu să se arate supus lui Tudor, care se înăsprise tot mai mult la chip și devenise tot mai poruncitor. Nu ținea socoteală că el a rămas un căldărar în Obor, în timp ce dumnealui, State, intrase acum în rîndul bogătașilor. Parcă tot aștepta să-i sărute și acum mîna. Rămas în Obor, el strîmba din nas cînd îl vedea acum pe State îmbrăcat ca pe marii negustori, cu anterior, încins cu șal, cu giubea de pambriu și cu șapcă, și-i vorbea tot acru, de parcă nu i-ar fi înapoiat pînă la para chiagul împrumutat. Nu avu cu Valeria decît un singur copil, o fată, căci în anul următor nașterii, biata femeie muri de ciumă, cînd fu molima de pomină adusă de la Țarigrad de oamenii care-l însoțeau pe noul domnitor Caragea Vodă. Reveca luă fetița s-o crească ea, laolaltă cu cele patru fete ale ei, Ana, Maria, Ioana și Verona, dintre care cea mai mare avea acum doisprezece ani. Firește că tot mai venea să-și vadă copilul din cînd în cînd și, iarăși, nu putea să plece numaidecît, trebuia să stea la masă, ca să nu-l supere și mai rău pe ursuzul cumnat. Prin 1820 se însură a doua oară cu nevasta de acum, Pena, fata unui negustor de peste Dunăre așezat acum la București, mare toptangiu, care ținea aproape tot negoțul de gabrovenie. Naș îi fu de data asta unul dintre cei mai de seamă giuvaergii și zarafi din București, Hagi Curti, cu care după ce întemeie fabrica din Tabaci, începu să facă, în tovărășie, negoț în mare și cu străinătatea. Cînd nevasta lui Hagi Curti fu răpusă de boală în timpul celui de al cincilea război dintre ruși și turci, cel din 1829, acesta nu se mai însură și cum nu avusese copii, familia lui State îi fu și lui ca o familie. Cu toate acestea, acum cînd îi cerea să se ducă să-l vadă pe căldărar, pe care în zece ani, mai ales după ce se măritase și fata lui, nu-l văzuse mai mult de zece ori, i se păruse peste puterile lui să facă asta. Dar cînd și Pavlicioni fu de aceeași părere, nu mai avu ce să zică. Hagi Curti îi arătă că va merge și el, chipurile, ca să-l firitisească împreună pe Theodat de ziua lui. Se ridicară de la masă, acum cînd din ceardac devala văzură malul Imperului, plin de lume care se scălda laolaltă cu caii, aduși la spălat, și care nu bănuiau ce spaimă-i frămîntă pe ei. Se urcară într-o caleașcă a lui Pavlicioni, căci veniseră dinadins de dimineață cu o birjă, ca să înșele pe cei care-i căutau.

De la via lui Pavlicioni la căldărăria Fărșerotului nu sînt mai mult de șase-șapte sute de pași. Cum ai ieșit de pe ulița dintre vii (lumea le mai spune încă la toate, pe un sfert din ocolul orașului, „viile lui beizadea Ghica”), dai în drumul cel mare al Pantelimonului și o iei pe gura Oborului, pe lângă puțul nou cu roată de lemn, găleată cu lanț și acoperiș de lemn țuguat. După alte două puțuri dai de ulucile care înconjoară casa căldărarului, a cărei față nu este pe gura Oborului, ci pe drumul dintre oboare. Răspîntiile largi ca niște maidane, sînt toate măturate, că-i duminică. De prin 1831, de cînd a dat poruncă strașnică generalul Kisseleff (cînd cu holera, de au fost mutate de aici și pescăriile și tăbăcăriile), numeroșii cîrciumari din jurul Oborului de vite au îndatorirea să măture simbăta seara și drumul în fața cîrciumei. Așa că tot maidanul e curat în zi de sărbătoare, iar praful, așezat frumos, poartă urmele tîrului ca niște pene mari desenate.

Au oprit careta sub salcîmul înalt cît un stejar, care ascunde șatrele de

la intrarea prăvăliei, de pe care acum firește s-a ridicat toată marfa. A rămas numai o căldare în vârful prăjinei. În curte se intra pe un gît lung, acoperit, și el și casa, de un alt salcîm. Intrarea în curte e atît de îngustă fiindcă atunci cînd Gheorghe, feciorul cel mic al Fărșerotului s-a insurat, tată-său i-a dat un sfert din curte în lungime și i-a făcut și lui altă prăvălie în față, alături. Ograda însăși e o bătătură cît un bărgan, iar în fund se mărește cu o livadă cu caiși și vișini de mult sterpi, roadă dînd numai cîtiva gutui ieșiți din vlăstari, generație după generație. Casa face cu prăvălia un soi de colț, adică în stînga, atît cît ține prăvălia și încă șase-șapte pași e cu fața spre fundul grădinii, deci spre miazănoapte, apoi se întoarce în unghi cu fața spre răsărit. N-a fost, se vede, lucrată cum trebuie, fiindcă în cincizeci de ani i s-a lăsat, ca o pălărie pe ochi, acoperișul mare de șindriliă, iar parmalicul prispei, uscat și crăpat de ploi, nu mai prinde boiala albastră ce i se dă din an în an.

Cînd să intre, cei doi văzură la o bragagerie o figură care apoi li se păru ciudată.

— Ia uite, frate, parcă pîndește cineva dincolo, la bragageria aia, ce zici? Întrebă uitîndu-se cu teamă State Dobrovici. Nu te uita dintr-odată... Să știi că e vreunul de la Agie.

Hagi Curti zîmbi mucalit.

— Bre omule, și dumneata, de aseară numai oameni care pîndesc vezi pretutindeni.

— Frate, eu îți spun că pîndește. Uită-te cu coada ochiului și ai să vezi.

Hagi Curti se uită așa, pe furiș, dintr-o parte, și-și strîmbă mustața a îndoială.

— Nu zău, parcă pîndește... Ba pîndește al dracului și stă numai de florilo mărului cu bragă dinainte; chiar se uită țintă încoace...

Turnavitu și dragostea lui

Omul care sta la masa de umbrar a bragageriei de peste drum, pîndea într-adevăr, și încă pîndea încleștat, dar nu era de la Agie. Era, dimpotrivă, un om căutat de Agie, profesorul căzuș Scarlat Turnavitu, care de azi de dimineață, după ce plecase de la Axente Sever, trecuse doar o clipă pe acasă ca să se spele pe față și pe urmă se înființase la masa de sub umbrarul din fața bragageriei, înfruntînd cu un soi de inconștientă primejdia de a fi prins de oamenii căpitanului Costache Chiorul, care și începuseră să cutreere ca turbați ulițele arestînd în dreapta și în stînga. Dar în dimineața asta însorită de iunie nici ceasornicul căzușului nu mergea în timp cu întîmplările. O lua și el, razna, într-o lume a lui.

Bragageria era un fel de magherniță, partea de la uliță s-ar putea spune a unei cocioabe, care sta într-o rînă peste drum de prăvăliile căldărarului și ale feciorului lui. Era înghesuită între prăvălia unui lumînărar și aceea a unui bărbier, cu briciul mare, de lemn, jumătate deschis deasupra ușei. Cu umbrarul larg în față, maghernița părea mai arătoasă, cu cele patru mese de brad ale ei, înguste, abia date la rindea, cu picioarele bătute în pămînt, fiecare cu două lavițe mici de o parte și de alta, cu un galantar pus pe una din mesele strîmbe, cu pricomigdale, aca-dele, rahat, floricele muiate în sirop și atîrnate pe sfori, bigi bigi, cîrnați tran-dafirii, adică făcuți din miez de nucă, îmbrăcat bine în sirop gros de tran-dafiri, pătați bineînțeles de muștele care nu vroiau să se lase prinse toate de hîrtia cu lipici galben aflată deasupra galantarului.

Subt umbrar nu mai era nimeni afară de Scarlat Turnavitu și stăpînul bragăriei, un turc uscat, înalt și mustăcios, cu nădragi găietănați, strînși de la genunchi în jos ca tslugii și cu picioarele goale în calevri de lemn și toval. De dinainte de Paște, Scarlat Turnavitu era nelipsit dimineața, duminica și în zilele de sărbătoare de la postul lui, ba uneori și după amiezele, în timpul săptămînii, cînd nu era curs la școala de la Radu Vodă. Pretindea că așa bună bragă ca aici în gura Oborului nu se găsește nicăiri în București și venea tocmai din Dobroteasa ca să bea cîte șase-șapte pahare butucănoase, de sticlă groasă, așa că începuse lumea să-l ia la ochi, căci se aflase despre asta chiar pe la școală și el simțea nevoia să se explice.

— Braga asta e la fel cu berea voastră, măi Axente, da' e acrișoară și rece. E mult mai răcoritoare. Și e parcă și ceva mai groasă, nu e chiar apă goală ca în altă parte.

Bragagiul, care nu era bătrîn, deși avea părul sur, văzîndu-l atît de des pe acest mușteriu la el, se mirase la început, dar pe urmă, cînd profesorul cu bărbuța ieșită în față și cu ochi de viezure îl cerea al șaptelea pahar de bragă, aproape că se supăra:

— Asta nu bun, bre, atîta braga la tine. Asta face rău... Asta umflă la burta...

— Asta-i bragă bună, turcule, nu face rău. Așa bragă nu-i în București, și pe urmă e foarte plăcut subt acest umbrar.

— Bre, tu dai bani mult... tu faci la mine aliș-veriș, dar asta nu place, bre, la mine... Parale cîștigă omu greu... Nu trebuie dai tot pe braga.

Turnavitu rîdea încurcat, dar nu avea ce face. Se gîndise într-o vreme să nu mai ceară de loc bragă, dar făcea figură și mai proastă, căci acolo, în gura Oborului, în dimineața de sărbătoare cînd toate prăvăliile celelalte erau închise și tarabele goale, el singur la o masă așteptînd fără nimic dinainte, bătea și mai rău la ochi. Incercase și să stea cu un singur pahar de licoare nisipie dinainte toată dimineața, dar atunci îl băga în bănuiele pe bragagiul, căci bine înțeles nu mai era valabil pretextul cu băutura cea grozavă, dacă o lăsa în pahar să bîzîie pe deasupra ei muștele. Ar fi fost prea vădit că nu vine acolo pentru bragă, ci vine pentru altceva, cu totul deosebit, și asta n-ar fi vrut să se știe însă în ruptul capului. De aceea era tot timpul nervos, neliniștit, întorcea capul în toate părțile, pîndea cu ochi de viezure și își chinuia bărbuța cam roșcată. Și nici măcar nu avea întotdeauna norocul s-o vadă, căci Tincuța pleca uneori mai devreme la biserică, ori dimpotrivă nu se ducea deloc. Uncori ea pleca la rude la masă, dar atunci ieșea din curte cu tată-său, popa Dumitru, și maică-sa, cocoana preoteasă, împreună cu ceilalți patru frați și surori mai mici, și nu numai că nici vorbă nu putea fi să se ia după ei, dar trebuia să se furișeze cît mai curînd după galantar, ba chiar să țîșnească în prăvălie, pretextînd că vrea să plătească repede ori să caute ceva, ce, nici el nu prea știa ce, de se uita bragagiul la el ca la un țicnit, numai să nu-l vadă tatăl fetei, care nici nu voia să audă să-și dea fata care nu împlinise cincisprezece ani după un profesor cu șaptesprezece ani mai în vîrstă decît ea.

Așa se chinuia de multă vreme, bătînd ulița, așteptînd la bragagiul, căci unde ar putea un bărbat să întîlnească o fată de familie mai înstărită în vremea asta în București? O fată nu-și vedea decît vecinii, întîmplător și destul de rar, căci, oricum, în decurs de ani de zile era de neocolit o asemenea întîlnire, și de cele mai multe ori din această pricină ele se măritau cu flăcăi vecini, de aceeași stare cu ele. Altfel se măritau prin pețitoare, în genere rude care puneau totul la cale cam fără știrea celor tineri. Dacă Scarlat Turnavitu ar fi avut norocul să fie poftit la acele oșpețe care erau unicele

prilejuri în care bărbații și femeile tinere, ori fetele se puteau vedea și-și puteau vorbi cu multă bunăcuviință și uneori, când ospățul devenea chef, bine chibzuit de către interesat, chiar cu mai puțină bunăcuviință, ar fi fost cu totul altceva. Acum, de pildă, când curtea lui Tudor Fărșerotu era plină de musafiri veniți de ziua lui, Scarlat Turnavitu se gîndea amărît că ar fi putut s-o vadă ceasuri întregi pe Tincuța și poate că i-ar fi și vorbit. Gîndul ăsta îl înnebunea prin simplitatea lui, și totuși era de nerealizat, căci era de neconceput ca popa Dumitru să îngăduie ca el, Scarlat Turnavitu, să se afle la un loc cu fiica lui. Feciorul popei de la Zăvoiu Dihorului, după ce sfîrșise școala de la Sfîntul Gheorghe, avusese norocul să se bucure de bunăvoința arhimandritului Ioasat Snagoveanu, prieten cu tată-său, care văzîndu-l bun la carte și prinzînd dragoste de acest tînar plin de rîvnă obținuse pentru el postul de paroh la Sf. Ioan, așa că grăbiră formalitățile hirotonisirii, începînd, firește, cu însurătoarea, așa cum cer canoanele pentru preoții laici. La douăzeci și doi de ani era astfel însurat cu a treia dintre fetele căldărarului și avea pe Catincuța, iar Scarlat Turnavitu nu era acum decît un burlac bătrîn, care nu mai avea dreptul să asculte suspinele unei fete crude, și de care o copilă de paisprezece ani trebuia ferită ca ochii din cap, cu atît mai mult cu cît dintr-o ușurință și greșeală a sa, popa Dumitru mai pricinuisese în familia lui și a preotesei o mare nenorocire de acest fel, aducînd prin casă pe la el pe consăteanul său, atunci unterofițir în regimentul III de infanterie, Simion Fîru, feciorul Firului de la Zăvoiu Dihorului. De cum aflase de această înflăcărare nesăbuită a colegului și prietenului său pentru fata lui, popa Dumitru se arătase de neînduplecat.

Scarlat Turnavitu o văzuse înțîia dată pe Catincuța, Tincuța cum îi spuneau vecinii, într-o duminică după amiază, să fie de atunci un an și mai bine, în iarna de dinaintea focului cel mare de la Paști. Popa locuia în casa parohială de la Sfîntul Ioan, și în vremea aceea poftea pe unii dintre colegii săi, dascăli la Sfîntul Sava și la școala de la Sfîntu Gheorghe duminica după amiază la el acasă, așa ca să mai discute în jurul unui pahar de vin despre știință, istorie și literatură, dar mai ales politică. Erau, în felul vremii, însetați de a se lumina. Scarlat Turnavitu era în ziua aceea poftit înțîia oară și de aceea venise mai devreme, pornind pe un viscol care încovoia totul, din odaia lui rece de burlac, fiindcă toanta de slujnică a proprietăresei nu prea știa să mai vadă de foc, după ce-l aprindea. Străbătuse în lung ulița Văcăreștilor și o parte din Podu Tîrgului din afară, pînă să găsească o sanie, căci era lăsată secului de brînză și umbla lumea forfota în toate părțile, cu tot viscolul. Ajunsese cu obraji înroșiți și umezi de fulgi de zăpadă topiți pe ei. După ce îi deschisese o slujnică ușa de la marchiză, se trezise în sala din mijloc cu un soi de arătare ca din povești. Tincuța crezuse că a venit Axente Sever, pe care ai casei îl socoteau drept un fel de rudă, fiind ardelean ca bunică ei, prieten cu bunicul ei. Rămăseseră așa, surprinși, față-n față, ea privindu-l mirată, cu ochi mari de căprioară între genele negre întoarse, căci nu-l mai văzuse niciodată, neștiind ce să facă, el, încurcat de paltonul care mai atrîna încă pe el, fisticit de atîta frumusețe. Purta o rochiță după moda apuseană de culoare albăstruie, pe care nu o punea decît cînd se ducea la bunicul ori la rudele obișnuite, și era dreaptă ca o tulpină de mesteacăn tînar. El se știa urît, dar se vede că, înviorat la obraz de viscolul de afară, îi stătea bine, sau poate îi stătea bine așa fisticit, că fata i-a zîmbit ușor, fără să-i arate dinții, dar mirată, însă deloc zăpăcită și l-a poftit cu o liniște gingașă în odaia cea mare din față, rugîndu-l cu un glas care l-a înfiorat, să aștepte. A fost totul ca pe altă lume în după amiaza aceea de duminică: lumina roșiatică a candelelor, pîlpîirea lumînărilor în sfeșnice, icoanele

îmbrăcate în marame, multe scoarte și pe pereți și pe jos, pozele de la Ierusalim și de la Muntele Athos, o gravură nemțească, pluteau în seara aceea într-o lumină de legendă. Când au venit pe rând și ceilalți musafiri, dascăli, doctori, și mai târziu unchiul, căpitanul de barieră de la șoseaua Vergului, cucoanele s-au ales într-altă odaie, mare, iar bărbații au rămas între ei. Fata a pus peste rochie un șorț albastru cu picățele albe ca să nu-și păteze rochița și aducea tăvile cu plăcintă, cănille de sticlă cu vin. Mamă-sa ținea ca fiica ei cea mai mare să fie, și să și arate că e o bună gospodină. Scarlat Turnavitu o privea aiurit cum se mișcă sfioasă dar îndemnativă și cuminte, și așa privind-o, deși abia-și atingea buzele de vin, parcă era beat. Ceea ce îl uimea îndeosebi era că deși se știa urît, de aceea mai nu avusese curajul să se însoare după dorința lui, îi surprinsese de vreo două ori ochii mari ai fetei întorși, între genele lungi, spre el. De fericire, profesorul parcă plutea la câțiva pași de pământ.

Afară viscolul zguduia ferestrele, iar în casa asta plină de lucruri plăcute, cu ușa de la sobă deschisă ca să vină rumeneala jeraticului, totul era cald și bun. Când popa Dumitru, care pusese ochii pe un elev al lui de la școala bisericească de la Sfântu Gheorghe, ținu să sublinieze însușirile de gospodină ale fetei și spuse postindu-i pe musafiri să mai ia din plăcinte, că sînt făcute de Catincuța, dascălul, îndrăgostit nebunește, așa, într-o jumătate de ceas, simți că niciodată în viața lui nu a mîncat plăcinte atît de gustoase și-l cuprinse ca o fierbințeală amețitoare gîndul că ar putea să aibă și el o casă, care să fie înăuntru la fel ca asta, și mai ales să treacă în cuprinsul ei, dintr-o odaie într-alta, în fiecare zi, toată viața, Tincuța. Când a văzut că și în duminica viitoare fata îl privește cu ochii ei mari de căprioară tînără, zîmbind, deși venind nădăjdindu-se intens acest lucru, a simțit totuși nevoia să se asigure că privirile ei bune și sfioase sînt pentru el anume, și pînă la urmă a trebuit să constate uimit, și mereu înfiorat, că așa este. Din felul cum trecea cu tava în mînă pe lîngă el, din îndemnul lung al privirii calde, i s-a părut că nu mai poate fi îndoială. Și-a luat inima în dinți și în a treia duminică a venit mai devreme, și după ce la intrare s-a îmbătat de privirile ei zîmbitoare, ca să-și facă și mai mult curaj, i-a cerut părintelui pe Catincuța de nevastă. Papa l-a ascultat mirat, puțin întăritat, și pînă la urmă i-a spus limpede că nu socoate potrivită și cuviincioasă o căsătorie între un bărbat de treizeci și unu de ani și o fată de paisprezece. Că de altfel el crede că peste un an fata se va mărita cu tînărul seminarist Lazăr, care va fi hirotonisit chiar la biserica pe care socrul lui, Tudor Fărșerotu, a-nceput s-o zidească pe ulița Oborului nou. Pe inima lui Scarlat Turnavitu s-a așezat ca o cenușă rece și i s-au încheștat fălcile de s-au mirat musafirii care au venit apoi, că nu a mai scos o vorbă. Privirea mirată și bună a fetei l-a întrebat așa, fără cuvinte, de ce e trist, și el ar fi vrut să cadă în genunchi și să-i spuie ce lovitură a primit. A înțeles că nu va mai putea veni în casa asta scumpă inimii lui și era atît de întors în el însuși, că nici nu mai auzea ce vorbeau ceilalți discutînd pătimaș despre marile prefaceri care se vestesc pretutindeni în Europa. A auzit doar glasul fetei, puțin cam plin și cu un soi de răgușeală parcă, atunci cînd, la plecare, în sală, i-a vorbit numai lui dintre toți ceilalți, într-o clipă în care popa era în colț cu arhimandritul Snagoveanu, pe care-l ajuta să-și îmbrace giubeaua îmblănită.

— Domnule, de ce ați fost atît de trist toată seara?

Dacă din paradis ar fi venit pe neașteptate o voce, Scarlat Turnavitu nu ar fi fost mai înfiorat decît în clipa aceea. S-a bîlbîit, îngăimînd sunete, care de altfel nu aveau nici o noimă.

— Niciodată... să vedeți.

— Nu trebuie să fiți trist... Nu e bine să fiți trist... i-a spus cu seriozitate, înțeleapta de paisprezece ani.

Atunci a simțit că nebunia din el e încă acolo, la locul ei, ca un ac în inimă și că acum, împiedicată în afară, va dospa în viitor adânc, înăuntru. Și așa a fost. Nemaiputînd s-o vadă pe Catinka, a început să treacă mai des pe lîngă casa parohială, închipuindu-și că ea va pleca sau va veni de undeva și-i va întîlni iar privirea întoarsă între genele lungi. Săptămîni și luni Scarlat Turnavitu și-a purtat amorul pe uliță, ca un cerșetor. Dar multă vreme n-a avut norocul s-o zărească, pînă cînd într-o zi, privind lung înapoi, după ce trecuse, spre fereastra de la uliță, a văzut-o deschizîndu-se brusc și se ivi aplecată fetița, uitîndu-se după el speriată. Îl văzuse trecînd din mijlocul odăii cînd făcea curățenie, și alergase grăbită să-l mai vadă. S-au privit lung și parcă uimiți. Atîta tot. Dar nici în cărți întregi nu s-ar fi putut spune mai mult decît și-au spus ei, fără nici un gest, privind-se lung, el încremenit în loc, pe jumătate întors, ea în pervazul ferestrei, cu ochii umezi și strălucitori de bucuria revederii. Acum nu mai încerca întîmplător norocul întîlnirii. Știa că dacă trece la acelaș ceas, e dincolo de perdeluța albă cu dantelă ajurată, bănuită doar, o făptură care privește și că întîmplarea asta e numai pentru el în lume. Fata nu se apropia de fereastră, ca să nu fie surprinsă de cei din casă, care ar fi judecat asta ca o crimă, dar rămînea așa, încremenită, la un pas înapoi, privind mai mult decît putea vedea. Știa amîndoi că în acel ceas trăiesc. Noroc că la cîțiva pași mai încolo era o răscruce cu o rotărie, o tinichigerie, o cîrciumă și un bărbier, unde el putea intra în orice clipă dacă ar fi văzut, de departe, pe cineva venind. Fericirea asta, că era o fericire, a durat pînă la focul cel mare. În ziua aceea de Paște, văzînd că arde spre mahalaua ei, a alergat într-acolo, fără să poată răzbi la casa parohială, căci ulițele erau înguste și casele aprinse și de-o parte și de alta, cu mormane de calabalici zvîrlit în drum, cu o lume înnebunită care alerga fără rost în toate părțile, căutîndu-se unii pe alții, strigîndu-se după nume. Nu s-a potolit în noaptea aceea pînă ce nu a știut că ea și toți ai ei sînt în viață, sănătoși, deși nu au putut scăpa nimic din avutul lor. Foarte tîrziu a aflat că locuiesc deocamdată la bunicul ei, la Tudor Fărșerotu, dar și după acea îndelungă vreme n-a avut cum s-o mai vadă. Pînă cînd a descoperit bragageria de peste drum de căldărărie și s-a așezat acolo, zicîndu-și că măcar duminica va trebui să iasă din casă ca să meargă la biserică ori la rude. Și într-adevăr, cu răbdare, după îndelungi ceasuri de așteptare, de cîteva ori tot a zărit-o. Nu știa cine era cu ea, căci pentru el în lumea-ntreagă era singură, nu știa cum era îmbrăcată, nu mai știa nimic altceva decît privirea ei întoarsă printre genele lungi, uimită, nu-și căutau decît ochii unul altuia, căci întîlnirea era fulgerătoare și nu aveau alt chip să-și vorbească. Mult mai mult noroc a avut anul acesta în săptămîna mare la denii. De luni de zile aștepta cu înfrigurare ca un liman al deznădejzii acest prilej care era dorit cu patimă de mii și mii de îndrăgostiți din București, căci aveau astfel prilejul să se privească în voie, uneori să-și și vorbească o seară întreagă.

Fiind săptămîna mare, era în vacanță, și deci putea pîndi plecarea ei de acasă, de sub umbrarul bragageriei, cu mult înainte de chindie. Încă de luni, urmărind-o, descoperise că ea și surorile ei se duc la denie la biserica Sfîntu Ion Moși, unde slujea deocamdată și părintele ei. Așteptarea peste drum nu mai părea grea; era în totul ca o înnoire, sălciile făcuseră puf și mîlîșori, cireșii, vișinii și caișii erau toți înfloriți înainte de a căpăta frunze ca niște mari sorcove gingașe, soarele dădea o lumină proaspătă, mîngietoare, pînă cînd scăpăta. Oborul, și mai ales ulițele din jurul lui erau pline

de lume care făcea cumpărături de sărbători, mai ales haine și încălțăminte. De la o mare prăvălie cu tot felul de lucruri bisericești, iconițe, untdelemn, tămâie, băcan și luminări de ceară, de lângă bragagerie, își cumpăraseră și el o luminare de ceară galbenă cu firul lung înfășurat mereu într-un pachet turtit și lat ca o tabacheră.

În biserica înțesată stătea cam ascuns, într-o strană de la intrare, de teamă să nu fie zărit de popa Dumitru, deși încă de luni era atîta lume, că ai veniți mai târziu nu mai puteau pătrunde înăuntru ci așteptau în curte, vorbind ca la sindrofie. Ardeau, în afară de sfeșnicele și policandrele bisericii afumate, sute de luminări ținute în mînă, care iluminau chipuri de bărbați, de femei și copii, dar parcă numai lumînarea de ceară albă, al cărei fir ieșea desfășurîndu-se ca dintr-un ou mare împletit, transfigura într-un chip de fecioară fără prihană obrazul blînd și sfios al Catincăi. Era în privirile ei ceva ceresc. Din cînd în cînd, ochii lor se întîlneau și ei simțeau o bucurie nepămîntească, de parcă s-ar fi împărțășit împreună din aceeași cupă.

A doua seară, spre surprinderea lui, ea rămase mai în urmă, mai spre ușă. Privirea ei fu însă mai stăruitoare ca în ajun, oarecum iritată, și tot trecea dintr-o mînă în alta oul împletit din firul de luminare de ceară albă. El se frămînta întrebîndu-se ce să fie. Și dintr-o dată, din acea inspirație pe care numai îndrăgostiții o au, el înțelesc. A doua zi, miercuri seara, veni cu o luminare împletită în totul la fel cu aceea pe care o ținea ea în mînă și pe care o cumpăraseră tot de la lumînărarul vecin. Cînd a văzut oul de ceară, privirea ei s-a înseninat și a zîmbit cu o fericire lăuntrică. Pe nesimțite, el s-a apropiat de ea în îmbulzeala plină de primejdii și i-a dat lumînarea cumpărată, încercînd și un soi de beție în clipa cînd i-a atins mîna moale. Peste cîteva clipe, ea l-a privit din nou lung, el a întins iarăși mîna și a luat de data asta, din pumnul ei alb și catifelat, cealaltă luminare aprinsă pe care o ținuse în mînă două seri de-a rîndul. Pe urmă, cu o îndrăzneală fără margini, cu o gravitate feciorelnică, a întins mîna și a aprins chiar de la el lumînarea căpătată. S-au privit tot timpul îndelung, căci el simțea de departe căldura suavă a mîinii ei albe păstrată pe lumînarea de ceară. A fost, prin voința lor, în timp ce se priveau stăruitor, o logodnă și un legămint. În ceea ce-l privește, Scarlat Turnavitu și-a făcut lui însuși un jurămint, anume că dacă nu se va însura cu Tincuța, nu se va mai însura niciodată.

A doua zi, în joia mare, slujba a fost foarte lungă, foarte frumoasă și fericirea lui a durat o eternitate. El nu vedea pereți, nu vedea nici un soi de limită, sutele și sutele de lumini parcă pluteau în văzduh, la fel cu stupul de făpturi din fața care deveniseră aeriene, dar mai ales totul nu era decît ca un cadru nepămîntesc, fabulos pentru făptura ei feciorelnică. Vineri, cînd s-a slujit prohodul, el, din toate glasurile care au cîntat cucernic „în mormînt viață“, a simțit limpede doar glasul ei, înfiorat. Cînd s-a făcut apoi înconjurul bisericii, ea a rămas în urmă de tot, cu surorile și verișoarele ei, anume ca el s-o poată privi în voie. A văzut-o apoi și în noaptea învoaltă de Inviere și a izbutit, cînd curtea bisericii și cele două ulițe erau pline de oameni cu luminări aprinse, ca oglindirea jos a unui cer înstelat, să ia lumină de la ea. Mai mult parcă nu dorea și i se părea că și atît cît i-a dat norocul e cu mult mai mult decît merită el, un bărbat bătrîn și urît. Omul nu trebuie să supere pe Dumnezeu cerînd prea mult.

Pe urmă, au început iar așteptările duminicale de subt umbrarul bragageriei din gura Oborului. Uneori, cu mai mult noroc, alte ori în van, uscate. Între timp, el a încercat și prin Axente Sever să înduplece pe popa Dumitru, dar fără folos. La argumentul popii că deosebirea de vîrstă între cei doi e prea mare, Axente Sever i-a amintit că și Tudor Fărșerotu era mai mare cu

optsprezece ani decît soția lui, Reveca, iar căsnicia lor fusese totuși rodnică și fericită, binecuvîntată de Dumnezeu. Pînă la urmă, Axente înțelese că nu acestă e motivul, că popa Dumitru își dorește drept ginere tot un popă și-l preferă hotărît pe acel elev al lui Lazăr. Scarlat Turnavitu aștepta mereu fără nădejde, și azi, în dimineața asta însorită, de-ar fi fost să vie hăitașii Agiei să-l prindă, el nu putea să nu ție s-o vadă pe Catincuța. Totuși, pentru orice întîmplare, ochise o ușă dosnică, prin care ar putea dispărea, acum cînd cauza avea nevoie de orice bărbat valid și mai ales de unul atît de inimos ca el. De cei doi negustori pe care-i cunoștea n-avea de ce să se ascundă.

Stoluri de puici și puicuțe

În ograda dintr-o dată lărgită, le-a apărut celor doi, Hagi Curti și State Dobrovici, o priveliște care-i zăpăci cu totul. Risipite cîte trei-patru, ca la treizeci de fete, fetișcane și fetițe, se zbenguiau, unele alergîndu-se, dar toate se opriseră înmărmurite, întorcînd capetele spre noii veniți. Se opriră și ei, încurcați, deși știau că trebuie să fie nepoatele și strănepoatele lui Toader, dar prea erau multe și prea erau toate la fel. Semănau între ele, ca niște gemene, cîte cinci-șase de aceeași vîrstă, dar mai semănau și toate împreună, mari și mici, amintind laolaltă pe Reveca. Asta se vădea în așa măsură, că nici nu era nevoie să te uiți cu luare aminte. Nu se mai vedeau decît ele, nici casa ori gardul grădinii, nici cei cîțiva băieți împrăștiați printre ele întîmplător. Altfel, erau cît de cît felurit îmbrăcate, în rochițe de culori tari unele, altele în fote negre și cămăși albe înflorate de săliștence. Mai toate erau prea mici ca să-l mai cunoască pe tăbăcar, care de vreo zece ani nu venea mai mult de odată pe an la fostul lui cumnat. Dar una mai răsărită îl recunoscu totuși și începu să strige spre grădină, mai mult uimită decît bucuroasă.

— Unchiu' State... Bunicule, a venit unchiu' State.

Începură toate să reia, parcă ar fi ciripit și cîrîit.

— Unchiu' State, unchiu' State...

În poarta strîmtă a grădinii le ieși înaintea Reveca, încă voinică la șaizeci de ani, cu părul alb coliliu, cît se vedea deasupra frunții de subt tulpănegru, cu fața ceva mai rotundă decît a fetelor, oarecum uscată și pămîntie. Izgoni un cîrd de găini albe care rîcneau lîngă gardul de uluci înfipte în pămînt și ascuțite la vîrf, cam dărăpănat și mîncat de ploi. Hagi Curti și State îi dădură bucuroși binețe.

Tăbăcarul, îndeosebi, fu fericit c-o vede pe ea întîi și nu pe căldărar.

— Bună ziua, țată Reveca... Să trăiești... La mulți ani!

Ea mormăi veselă ceva, îl sărută pe frunte și-l îndemnă s-o ia pe cărare înaintea, spre grădină. La umbra unui nuc rotat, era pusă o masă de umbrar pe pari înfipti în pămînt, ca la moși, cu lavițe lungi în loc de scaune, iar pe ea obișnuita pînză albă. De o parte și de alta, bărbați și mai ales femei de toate vîrstele. Reveca păstra obiceiurile din Ardeal. În capul mesei stătea, cu un fel de mintean alb pe umeri, Tudor, care, spre deosebire de ceilalți, nu se arăta de loc surprins de venirea oaspeților. Mai toți se ridicară de pe lavițe, căci giubelele bogat îmblănite, șepcile, brîiele din șaluri scumpe și mîinile cu inele mari ale musafirilor cam speriau lumea. Cînd State se aplecă să-l sărute pe obraji, Tudor se lăsă ca o mumie, cu mustățile îndoite în

jos la colțurile gurii, căci avea ceva de moaște în uscăciunea lui, la optzeci de ani, și-i spuse mîrîit, acru:

— Ce, mă, ai venit să vezi dacă am murit?... N-am murit, mă, și nici n-am dă gînd să mor curînd, că nu vreau să fac pe placul dușmanilor.

— Vai de mine, nene Tudore,—îi spuse Hagi Curti,—te ții ca unstejar, uite, eu nu te-am văzut de vreo cinci ani și arăți mai bine ca atunci. La mulți ani, noroc și multă sănătate de sfîntu Theodat...

Mustața moșneagului era sură și cam mică, despărțită prea larg în două, căci era luată ușor cu briciul la mijlocul buzei de sus. Serărise, dar sta încă aspră în încolăcitura ei pe gură. Mormăi un fel de mulțumesc lui Hagi Curti și se întoarse spre State, spunînd chiondăriș, dar mai ales cu țile:

— De ce să nu arăt? Dorm bine, Hagiule, eu dorm bine, și apăsă pe eu cu un glas care cam rîgîia.

Li se făcu loc la masă, lîngă bătrîn, dar State văzu pe iarbă, în grădină, alte mese întinse pe scoarțe și țoale și ochi una, la umbră mai deasă.

— Nu vrei să stăm și noi în vreun colț pe iarbă, nene Tudore? Își făcea socoteala că vor mînca singuri și că vor vorbi în tihnă, iar pe de altă parte, hotărît nu se obișnuiseră încă nici el, nici Hagi Curti să mănînce la mesele nemțești, ori de umbrar. Le pria mai bine mîncarea cînd stăteau cu picioarele așezate sub ei, pe ceva moale. Li se puse pe un așternut gros de scoarțe și perne o măsuță scundă cu trei picioare. Pentru bătrîn, se aduse însă un scăunel, căci la vîrsta lui, îi era destul de greu să se scoale de jos. Li se zicea la mesele astea joase „boerești” iar celor înalte pe patru picioare, nemțești.

În cîteva clipe însă, și cei de la masa de sub umbrar se grămădiră mai toți buluc în jurul lor, așa că nu mai putu fi vorba să arate cei doi de ce au venit.

Lăutarii, în mijlocul cărora era Chiose cu cimpoiul lui, se oprișeră și nu știau ce să facă, speriați de „boierii” care veniseră. Tudor mormăi și le făcu semn cu mîna moale să cînte, să zică mai departe cîntecul întrerupt. În timp ce vreo două fețișcane zoreau să aducă pe măsuta noilor musafiri străchini și căni albe, tăvi cu de-ale mîncării, ulcioare cu vin, lăutarii îi ziseră mai departe, ca să înădească veselie întreruptă.

Lele cu scurteica verde.

Lele și-am să mor...

Cu papucii roșiori,

Lele și-am să mor...

Cin-te are, te cam pierde,

Lele și-am să mor...

.....

Unul dintre ginerii căldărarului, Voicu, orzarul din Delea, un bărbat în puterea vîrstei, cu fața osoasă și ochii mari, îmbrăcat ca toți orzarii și tîrgoveții, cu pieptar negru peste cămașa albă de in încrețită, care cam băuse puțin, strigă să-i cînte „cîntecul lui, ăla...” și făcu un semn cu mîna, pe care lăutarii îl înțeleseră.

Subt călcîiul cizmei mele... măă,

Sade dracu și-o muiere... măă,

Și mă-nvață-a face rele,

Și mă-nvață-a face rele.

.....

Dar în curînd se dovediră mai tari fetișcanele și băieții care vrură să joace și siliră lăutarii, tineri, cu mustăți lucioase, între care Chiose cu cimpoiul lui era tare încurcat, ca un curcan pleșuv, să le cînte Rața. Nebunatică, vesele și totuși nu copilăroase, căci nu le era felul, fetele se prinseră într-un soi de horă, pe iarbă, cu pași la stînga și la dreapta.

*Rața ici, rața colea,
Rața paște papura
Și rățoiul
Joacă-joacă tontoroitul...*

Apoi se învîrteau repede și caraghios, peste izul cîntecului, căutînd parcă să se trîntească unii pe alții.

*Iese rața din vilcea,
Cu bobocii după ea,
Cîte doi,
Cîte doi și încă doi.*

*Iese rața din pădure,
Cu bobocii plini de mure,
Cu bobocii,
Cu bobocii plini de mure.*

Și se învîrteau nebunatici, toți. Cele mici se agățau de fustele celor mari, care, însă, chiar cînd făceau nebunii, erau ciudat de serioase. De altfel, înseși fetițele de trei-patru ani, cu ghețute în picioare și cu tulpănele negre în cap asemeni săliștencelor, erau ca niște femeiuște cît păpușile. Una dintre cele din jurul anilor cincisprezece era fără îndoială Tincuța, dar care era anume dintre cinci-șase, aidoma ei, cum s-a zis, ca gemenele, nu ar fi putut spune poate nici Scarlat Turnavitu, dacă ea nu l-ar fi privit cumva lung, în ochi. Oricum, ar fi putut să vadă că Tincuța nu e o întrupare serafică, unică pe lume. Ca ea mai erau multe, foarte multe, că nu era palidă ca o arătare, așa cum apărea la geam, ci o fată vioaie, prinsă în hora celor de-o vîrstă cu ea, rîzînd și drăcuind ca toate celelalte, vorbind despre fuste și pieptănătură, adică gingașe făpturi pămîntești.

Mai mult decît atît chiar. Ar fi avut prilejul rar, în vremea lui, să-și vadă într-o singură clipă iubită în ipostaza oricărei vîrste ar fi dorit. Copiliță de doi ani abia mergînd, fetiță cu poftă de zbenguială prin curte la cinci, la șase, la șapte, la zece, la doisprezece, căci de la leagăn pînă la douăzeci de ani fetele din familia Revechii se urmau an de an, ba și mai des. Mai tîrziu, erau însă între ele și unele goluri, căci acest soi de femei atît de sănătoase, cînd se îmbolnăveau mai greu, nu duceau la boală, ci odată înfrînte, se prăpădeau în cîteva zile de zăcere. (Astfel, molima de holeră din 1831 secerase jumătate dintre cele care erau atunci în viață).

Îndrăgostitul nu avea deci nevoie de acele poze în care se putea vedea cineva și la altă vîrstă, cum începuse să facă de vreo cîțiva ani un neamț de pe Podul Mogoșoaiei, înarmat cu o cutie neagră, pentru ca să știe cum a fost și va fi viitoarea lui nevăstă, nelăsîndu-se firește încurcat de faptul că erau totuși felurit îmbrăcate, dar și în privința asta se alegeau cam tot după vîrstă. Astfel, cele mai în etate, Reveca însăși și cele dintîi Marii, Ane, Ilene, se purtau totdeauna îmbrăcate în ii albe de in, înflorate cu riuri de arnici negru, cu pieptare și catrințe negre. Cele de mai tîrziu, Niculinele, Tudorele, erau îmbrăcate, în zile de sărbătoare cel puțin, în niște rochii prea lungi și largi, închise la gît și la mîneci, de mătase tare sti-

cloasă, cu horbote grele pe ele. Marioarele, Lenuțele, Tincuțele, purtau rochii cu mîneci bufante, cu talia sus subț sînișori, și largi de tot jos. Încă nu aveau curajul să arate, asemeni odraslelor boierești, și pantalonașii albi lungi, legați cu panglici pe glezna piciorului, și împodobiiți cu volănașe de dantelă.

De altfel, ele spuneau pamblică, nu panglică. Fetele pînă la cincisase ani se îmbrăcau cum se întîmpla, și mai des la fel cu femeile de patruzeci de ani, adică aveau și băsmăluțe negre în cap. Dincolo însă de aceste deosebiri vestimentare, cu un ochi mai ager, acest îndrăgostit le putea întoarce iar la soiul lor însuși, căci asemănarea era prea izbitoare și atunci ceea ce era statornic sub diferite înfățișări, se vădea biruitor. Aceiași obrazi lați dar nu grași, ochii mari, blînzi și dulci, ca de vițelușă trași ușor spre tîmplele netede, nasul drept, gura largă cu dinți mulți, strălucitori, părul negru ca smoala, cu rare șuvițe albe la cele mai în vîrstă; trupurile voinice, cam greoaie chiar, și de la față pînă la mîini, alburii cum e cașul afumat, cu care toate păreau din plin nutrite. Mai mult decît orice, o aluniță de pe buza mare și subțire de sus, îți arăta fără greș vîrsta. La fetele care abia mergeau prin iarbă, cu toate că băsmăluțele pe care le purtau în cap făceau din ele un fel de femeiuști-păpuși, alunița de pe buza mică era doar unpunctișor negru, fără relief. La fetișcanele, timpuriu împlinite la trup, alunița era o jumătate de boabă de piper, la femeile cu trupuri voinice și rotunde, cu pulpe grele și calde, (altfel din fire domoale și cumînți), alunița era ca o boabă de linte, iar la cele trecute de patruzeci de ani, cam grase, cu pielea devenită fumurie de-a binelea, alunița, crescînd, devenea un neg curat. Dar la nivel deosebit toate rămîneau frumoase, cum încă frumoasă era la șaizeci de ani Reveca. Se măritau devreme, căci aveau căutare ca soiurile reputate ca bune de prăsilă și se bucurau de faima că dau strașnice neveste.

Totuși, chiar știind toate acestea, s-ar fi putut ca lui Scarlat Turnavitu să-i placă Tincuța tot atît de mult și după ce i-ar fi trecut furiile de logodnice care le veneau la toate cam pe la cincisprezece ani, căci odată făcute femei, cele din neamul ei se potoleau bine iar în dragoste erau mai curînd molcome, cu gîndul la gospodărie și la copiii care începeau să se arate. Domoale și fără poște, dar nu reci, căci coapsele grele le rămîneau fierbinți și plăcute pentru bărbații lor, ca aluatul bun, dospit virtos din frămîntare. Casele erau ca și ele, curate ca aurul, cum se spunea, căci de dimineața pînă seara erau neobosite, iar ca mame nu aveau pereche. Trebuie spus totuși că puterea și virtuțile soiului se campierdeau la cele care năzuiau să devie cucoane, cu ambiții din ce în ce mai mari.

Se auzi deodată larmă pe uliță, tropote de cai, pocnete de bici și strigăte. Unul dintre flăcăiandrii, care se pierdeau printre atîtea fete, alergă și veni înapoi cu vestea că a trecut pe uliță căpitanul Gheorghe de la Agie, cu dorobanții lui, ducînd după ei ca vreo doisprezece oameni, cu mîinile legate la spate cu frînghii, și că mai caută și pe alții și pun mîna pe oricine îl înțîlnesc în straie nemțești pe uliță.

Scarlat Turnavitu nu era însă printre cei arestați. Turcul care sta cu ochii pe el, frămîntat de bănuieli, îl vesti că vin oamenii Agiei și cînd îl văzu cam speriat, îl ascunse într-un butoi din magazia din fundul curții, punînd un coș oltenesc cu var deasupra.

Deși se înfruptase binișor la Pavlicioni, State Dobrovici se pusese iar pe mîncate. Își dăduse șapca pe ceafă, își așezase bine trupul pe picioarele îndoite sub el și lupta din greu cu un hartan de pasăre, de i se umplură degetele de grăsime.

Bărbații veniseră mai toți buluc în jurul celor trei și din pricina asta

Hagi Curti se simțea puțin cam stingherit. Nu putea vorbi despre revoluție în fața atîtor oameni. Se tot gîndea, gonind găinile albe care-l năpădeau, cum să facă.

— Ce se mai aude cu revoluția, jupîn State?

Așa din senin, era glasul lui Tase chirstigiul, un bărbat fălcos și mustăcios, om trecut acum de cincizeci de ani, care era însurat cu Ana, fata dintîi a Fărșerotului, ea la rîndul ei trecută de patruzeci și cinci. Se însurase cu ea mult înainte de răsmerița Vladimirescului și aveau acum patru fete măritate, și ele la casele lor, care le dăruiseră cam la șaptesprezece nepoate, unele pe aici, prin ogradă, de asemeni. Cea mai mare dintre aceste nepoate, avînd cincisprezece ani la sîn Petru, sta să se mărite la rîndul ei cu un ofițer.

Hagi Curti fu o clipă ispitit să se lase prins în discuția despre revoluție, dar își spuse că nu e cumlnte. Puse mîna pe genunchiul lui State ca să-l împiedice să spună vreo prostie și se mulțumi să ridice din umeri, prefăcîndu-se plictisit.

— Dă cînd să tot vorbește dă revoluție?

Chirstigiul se încăpățîină:

— Nu, că acue altceva... Acu au început boierii să umble prin mahalale.

— Lasă, nene Tase, se resti sentențios Pandele, căpitanul de barieră, lasă-i să umble, că o să le sfîrtece cîinii pantalonii ca să se sature de revoluție.

Era însurat cu fata cea mai mică a căldărarului, Tudora.

— Rvoluție între boieri...? Lasă, că știm noi... Scoală-te tu, să șed io — fu de părere alt ginere al lui, Voicu, orzarul din Delea Veche, un bărbat uscățiv și vînos. Ținea pe Verona, cea de-a treia dintre fiicele Revechii, care avea și ea două fete măritate și cinci mai mici, una de paisprezece ani.

Căpitanul de barieră se îndîrji iar.

— Cît or fi ei de boieri, tot o pățesc. Hei, aduceți-vă aminte ce păți Mitică Filipescu... Dacă pînă la urmă nu s-o speria de cîini și nu dă bir cu fugiții.

Se amestecară în vorbă și alții, arătînd că și ei au auzit că o să fie revoluție. Pandele, plin de ifose, într-o strașnică uniformă cu care rămăsese în picioare ca să nu și-o mototolească, strigă încruntat:

— Vericine va încerca să lupte împotriva stăpînirii, va fi pe loc împușcat... Să știți de la mine.

Gîtul gros abia îi încăpea în gulerul vînat, înalt și tare al redingotei roșii ca focul și foarte lată în umeri. Mînețile, roșii și ele, erau încheiate cu manșete vinete, din acelaș postav ca și gulerul; pantalonii erau fumurii, strînși jos pe imineicul lampas vînat, cum vînată se vedea și căptușcala redingotei roșii. Avea o sabie dreaptă, lungă și subțire ca un băț. Omul se mîniase cumplit și deși era mai tînăr decît cei mai mulți dintre cei de față, pășea țănoș pe iarbă și vorbea amenințător, cum îi erau și favoriții negri, periați spre ureche. Fusese mai întîi la Agie, iar acum era căpitan de barieră la bariera cea nouă a Vergului. Urla, furios:

— Știți dumneavoastră cîte arme de foc sînt în București? Șase sute de infanterie și două sute de dorobanți, bez cele trei sute de săbii ale cavaleriei... În douăzeci și patru de ceasuri nu rămîne picior de revoluționar. Pot să vă anunț că patrontașele sînt pline... Dacă va fi revoluție, cum se aude, eu vă spun că va pieri multă lume.

— Din partea mea, să scape atîți revoluționari cîți am botezat io — spuse chirstigiul, — da' io văd că nu e bine.

Tudor Fărșerotu tăcea tot timpul, și cînd tăcea părea întotdeauna încrunțat, fiindcă avea cîte două sprîncene zbîrlite de fiecare parte, cele mai mici erau mai sure și păreau crescute ca niște vlăstari din sprîncenele cele mari. Pe fiecare genunchi i se așezase cîte o nepoțică de-o șchioapă, iar pe umeri îi sta chiar o găinușe adevărată, albă și lunguiată, care era învătăță să-i ciugulească din palmă. Alte găini albe se obrăzniciseră, ciugulind pînă și prin farfurii. Ginerile cel mai în vîrstă, chiristigiul, cuvîntă cu aere de filozof:

— Io zic că dacă nu va fi revoluție, apoi război tot va trebui să fie... nu se poate altfel... Prea s-a înmulțită lumea... Nu vedeți cum s-a scumpit pîinea? Așa a fost întotdeauna cînd s-a înmulțit lumea prea rău, a venit ori un război, ori o molimă mare, ciumă sau holeră... Păi, ce mai încolo și încolo, dă cînd e lumea, tot la cîte douăzeci de ani, a fost cîte un război, iar după el cîte o molimă, d-a secerat mai rău ca războiul... Io v-o spun... prea s-a înmulțit lumea...

Fărșerotu se trezi din somn, parcă întărind și el cele spuse.

— Asta așa este... s-a înmulțit lumea, nu glumă... Uite, eu mă uit în jurul meu și văd... Păi cînd am venit dintîi pe aici era pustiu, era ceairul lui Vodă Moruzi... și jur împrejur viile lui Ghica... Oboru ăsta nou nu era, cel vechi era lîngă biserica Olarilor, iar bariera nu era unde-i azi, în Cîmpul Moșilor, ci lîngă biserica Sfinților... și nici nu se zicea p-atunci barieră, că nu era barieră, se zicea strajă... Era Straja Tîrgului din Afară, era straja Vergului, care nu era nici ea unde e acum bariera, ci mai încoace, chiar lîngă biserica Vergului, la un pas de Sfîntu Ștefan, dincolo de gropile de nisip lată, acum abia mai poți răsufla de lume... mai ales în zilele de obor. Pe drumul Pantelimonului sînt acum case pînă dincolo dă cimitirul armenesc... Țăla l-a făcut generalul ăl mare, Kisseleff... Era un om și jumătate... cu el nu era de glumit... Păi mă uit la nătîngii ăștia, că luptă cu holera și în loc s-o stingă mai rău o ațîță... Păi Kisseleff a stins molima de ciumă din '29 cît ai bate din palme, iar cea dă holeră din '31 a ținut și mai puțin. Hei, înainte de Kisseleff a fost pe aici și alt general mare, unul Kutuzov... avea un ochi legat cu cîrpă neagră, dar a fost general mare și ăla...

La Kutuzov, Tudor se gîndea mereu cu recunoștință. Prin anii treizeci s-a trezit chemat în judecata Divanului ca să i se ia casa și locul de către niște oameni care cumpăraseră o parte din maidanele din jurul Oborului. Firește, și acum erau destule maidane, dar nu se potrivea cu ce fusese pe atunci. Începuseră să se vadă numeroase prăvălii între barieră și Obor și prețul pămîntului se ridicase. Nu putu dovedi că el e proprietarul locului, că nu avea nici un fel de zapis. El cumpăraseră locul ciobănește, bătînd palma cu omul Ghiculeștilor în fața a doi martori... și numărînd șapte galbeni, cît i se ceruse pe cele două pogoane cumpărate, cincizeci de pași la față și două sute în lung, pînă într-o mlaștină, lîngă care era un puț.

Boierii Divanului au judecat altfel și au dat hotărîre să i se ia casa și pămîntul. Atunci el și-a pus în piept decorația primită de la Suvorov și s-a dus la casa Filipescului, unde locuia Kutuzov... Ofițerul de serviciu care l-a văzut cu crucea Sfîntul Gheorghe pe piept, l-a dus înăuntru și l-a înfățișat generalului. Acesta a plecat de la biroul lui, a venit lîngă o canapea și aflînd că știe și rusește, l-a pus să povestească pe larg cum a luptat la Ismail. Părea că nu-și mai aduce aminte de nimic. Omul povesti tot. Și deodată generalul tresări. Nu uitase asaltul Ismailului, firește, dar nu putea să și-l amintească dintr-odată pe Tudor de atunci. Acuma, da... Îl îmbrățișă:

— Frate, te-ai luptat bine cu turcul!... Și l-a bătut pe umeri.

A trimis vorbă să se mai judece odată afacerea asta și a și poruncit de pe acum să i se facă acte de stăpînire, ca să le aibă. Apoi a chemat pe colonelul aghiotant și i-a spus că în careta lui, a generalului, să-l ducă pe Tudor Fărșerotu acasă, dar să nu zorească de loc caii.

Și așa a trecut Fărșerotu pe tot Podu Tîrgului din Afară, de vreo cîțiva ani înțesat de prăvălii, pînă la barieră. Negustorii care-l cunoșteau priveau mirați și-i dădeau bună ziua, cu ochii măriți. Bătrînul se încălzise de-abinele și dădea din cap cu mîna vîrîtă în șerpar, căci deși purta acum nădragi de tîrgoveț, nu era încins nici cu brîu, nici cu bete, ci purta șerpar.

Erau la masă de vreo două ceasuri, soarele nu mai era în slava cerului, dar dincolo de umbra copacilor era tot arșiță.

A povestit el, au mai spus și alții cîte o vorbă. Și așa vremea trecea, iar Hagî Curti sta ca pe ace, căci starostele moțăia, aproape că ațipise de-a binelea de mîncare și de căldură.

— Ce-o fi om vedea, încheie cu sfătoșenie Tase chiristigiul... Dar io cred că dacă revoluție nu va fi, apăi răzbel tot va fi.

Doi inși tăcuseră pînă acum tot timpul, fără să scoată măcar o vorbă. Unul era Rințițec neamțul, cum îi ziceau mahalagii, care lucra ca meșter în tipografia lui Eliade de lîngă Cîmpul Moșilor, și care nu era neamț, era ceh din Austria... Stabilît în țară de vreo douăzeci de ani, el se însurase cu Stana, cea de a patra fată a căldărarului, după ce se făcuse de dragul ei și ortodox. El tăcea, cu coatele pe masă, cu buzele strînse sub mustața cam strîmbă, parcă fiindu-i frică să nu vorbească fără voia lui, fiindcă el însuși compusese și trăsese la teasc, acum trei zile, proclamația revoluționară, pe care o ascunsese apoi într-o claie de fîn din via lui Pavlicioni.

Dintre toți se ținea cam deoparte și popa Dumitru, care se socotea puțin mai deasupra cumnaților lui. Nici nu se așezase jos, pe vreun scaun, ci sta rezemat de o capră de tăiat lemne și asculta dus pe gînduri ce se spunea. Feciorul lui popa Gheorghe de la Zăvoi Dihorului se potrivea mult la fire cu părintele lui. Se potrivea și la chip... Începuse să se îngrașe de-a binelea și se gîndea cu groază că va face un burdihan cît al părintelui său, înainte ca acesta să fi fost bolnav de holeră. De aceea, postea neconținut, mîncînd mai mult prescuri decît mîncare adevărată, și poate și din pricina asta nu stătea acum la masă. Bătrînul popă, acum om de aproape șaptezeci și cinci de ani, își văzuse încă din timp visul cu ochii. Numai el știa cum izbutise să-și bage feciorul la școala Mitropoliei de la Sfîntu Gheorghe. Izbutise chiar prea mult. Căci tînărul învăța cu atît nesaț, încît nu numai că fu orînduit, după ce se însură cu fata cea dea treia a Fărșerotului, preot la o biserică de seamă din București chiar, dar fu numit și profesor la școala de la Sfîntu Gheorghe. Prieten cu dascălii ardeleni de la Radu Vodă, căuzaș el însuși, știa deci mai multe decît cei de față, dar tăcea anume, ca să vadă ce gîndește lumea despre revoluție. Nu se putu stăpîni cînd îi văzu cît de neînțelegători sînt, căci îl durca nepăsarea lor.

— Un lucru să știți dumneavoastră toți... că revoluția de va veni, va fi de la Dumnezeu... Asta să nu uitați cumva.

Asta îl înfurie cumplit pe Tudor Fărșerotu, care izgoni puicuța de pe umăr și lăsă cu gingășie cele două fete jos, ca să poată da din mînă, cum simțea nevoia.

— Ia nu mai amesteca și tu, măi popo, pă Dumnezeu unde trebuie și unde nu trebuie. Apoi io vă întreb pă dumneavoastră ce fel de revoluție poate să fie asta făcută dă Brăteanu ăla și de huidumele lui? Cum să facă negustorimea revoluție, ca să i se urce în cap toate lepădăturile, toți

tîlharîi care dau ocol Oborului, care jefuiesc lumea în plină zi, care batjocoresc pă negustori? Auzi, revoluție cu Ulumeanu și cuțitarii lui!

Bătrînul era cu atît mai îndîrjit cu cît asta vruse să spună încă mai de mult, dar se luase cu vorba, și sporovăise doar despre vremurile vechi. Cînd se mînia începea să vorbească și el după felul mahalagiilor lui. Trăind de aproape cincizeci de ani în mahalaua asta, el avusese ne- cazuri de îndurat cu haimanalele de aici, de la marginea orașului, fusese nevoit să pună deseori și el mîna pe cuțit împotriva acestor derbedei care necinsteau nevestele oamenilor sub ochii lor și nu lăsau nici o fată în pace. Cînd Ana, fiica lui cea mai mare împlinise abia șaisprezece ani, fusese luată în amiaza mare de pe uliță de vestiții Colac și Rîcă ceacăru, care era o namilă corcîtă. Ea țipa, deși ei îi astupau gura și se zbătea, dar nimeni nu avea curajul să sară să o scape și nici n-ar fi izbutit. Derbedei ziceau, ca s-o liniștească puțin, că o duc într-o cîrciumă de lîngă Ceair, doar ca să bea cu ei. O femeie a alergat, țipînd și ea, la căldărar, care n-a întîrziat o clipă. Și-a pus pistolul în șerpar și cuțitul în tureatca cizmei scurte, și-a luat cu el și ciocanul cu care bocănea arama. Alerga ca un nebun și i-a ajuns după cimi- tirul armenesc, căci nici vorbă nu era de Ceair, trecuseră dincolo. Cu cio- canul l-a lovit de Colac, fiindcă asta îi ieși înaintea cu cuțitul scos, și astfel cu el nu a mai avut de lucru. Unul dintre derbedei, căci se mai adunaseră și alții, erau vreo cinci, i-a prins însă pe la spate ciocanul și era să i-l smulgă. L-a lovit tot el mai repede cu cizma în boașe, de l-a lăsat și pe asta lungit jos. Ceilalți doi au fugit cînd au văzut că se încercă lucrurile. Rîcă a lăsat fata și a scos și el cuțitul, dar prea tîrziu, că Tudor și așa vînjos de felul lui, părea acum turbat. L-a prins de gît și l-a strîns atît de tare, că namilei i-a scăpat cuțitul din mîna. Cînd i-a dat drumul se zbătea pe jos cît era de lung, ca un cocoș cu gîtul tăiat. Se vedea că-i sfîrșimase ori îi strîm- base omușorul. L-a pus piciorul pe piept și i-a desfăcut nădragii ca să-l jugănească pe loc, dar au sărit oamenii care se adunaseră ca la urs să-l scape, nu că-i țineau parte, dar socoteau că-i mare păcat.

— Omoară-l mai bine, nea Tudore, îl ruga un bătrînor uscățiv.

Nu l-a omorît, dar i-a speriat pe toți atît de rău, că vreo patru-cinci ani n-a mai avut grijă de nimic, decît să nu întîrzie niciodată seara pe uliță. De altfel, cine ar fi avut curajul să umble noaptea pe uliță din pricina cîini- lor, căci pe aci fiecare gospodărie ține doi-trei și uneori și mai mulți, și erau atît de răi, de sfîșiau lumea nu altceva. Bătăușii înțeleseseră că e pe viață și pe moarte și s-au domolit cu totul. Peste vreo cincisprezece ani, cînd Stana, măritată acum cu popa Dumitru, se făcuse codană de vreo paispre- zece ani, au încercat niște haimanale bete să se lege de ea, căci nu știau, se vede, de întîmplarea cu Colac și Rîcă. Tudor, strigat repede de trecători, a intrat crîncen în huidumele alea, i-a snopit în bătaie, dar i-au spart și lui capul cu o sticlă. Pentru asta însă i-a mai bătut timp de trei ani oriunde i-a întîl- nit, că acum îi cunoștea, făcîndu-i să-și ia cîmpii, să plece din mahala.

Acum, bătrînul încercat de amintiri, scrîbit de gîndul că derbedei și cuțitarii ar fi oamenii revoluției, clocotea de furie. Ochii verzui care păreau uneori adormiți, se umpluseră de firișoare roșii și mustața i se zbîr- lise și mai mult decît de obicei. Se prăbuși însă dintr-o dată, istovit, pe scaun.

Hagi Curti îi făcu un semn lui Dobrovici, pe care strigătele bătrînului îl treziseră, căci socoti că e clipa să se sfîrșească odată cu povestea asta.

— Nea Tudore, noi am vrea să-ți vorbim ceva... Putem intra în casă? — Ce zici, țăță Reveco, unde am putea sta puțin de vorbă ?

Reveca îi poști într-una din cele două odăi „curate“, care erau cu fața spre răsărit. Odaia avea două paturi, unul în dreapta la perete, și altul

la fereastră, amîndouă vopsite în verde și cu flori roșii, galbene și albastre. Erau așternute cu scoarțe țesute cu frunze verzi pe cîmpul negru. De perete fereau două perne lungi cît patul, îmbrăcate în pânză albă înflorată cu negru și roșu. Dimpotrivă cu ușa era la perete o masă acoperită cu pînză de in, de nu i se vedeau picioarele. Peste pînză, de-a latul, era așternut un ștergar cu rîuri albastre și roscate. Căni și borcane pline cu șerbeturi stăteau la rînd legate deasupra cu țiplă, iar dinaintea lor, pe o tăviță verde, așteptau două chiselnițe cu dulceață, una de prune și alta de cireșe din anul ăsta. Pe jos, țoluri lucrate din petice în război, iar peste ele o scoarță lungă și îngustă. În stînga, icoana Maicii Domnului îmbrăcată în argint, de i se vedea doar chipul zugrăvit și deasupra ei, arcul candeliei roșii.

Aci, în aste două odăi, locuia de la Paștele din anul trecut, după focul cel mare, în care arsesese, între atîtea alte biserici, și biserica Sfîntu Ion, unde era paroh, preotul Dumitru Georgescu, cu preoteasa și cei patru copii.

De altfel, tot în casa bătrînească a căldărarului, în alte odăi, la fel, în unghi drept cu acestea, locuia altă pereche, Trică și Parașchiva, nevasta lui, fiica cea mai mare a Mariei, văduva cavafului, cel ucis de o bîrnă la cutremurul din treizeci și nouă. Avusese omul o brutărie frumoasă pe lîngă biserica Udricani, dar nu mai rămăsese din ea decît cenușa, și acum stătea aci la bunicul nevesti-si, care-l și ajutase să dureze un mic cuptor de pîine pe gura Oborului. Nu erau singurii din neamul Fărșeroților loviți de acel cumplit prăpăd, mai erau și alții, dar își găsiseră adăpost la alte rude, cumnați și cumnate de pe lîngă Filaret sau pe la bariera Nouă, unde nu ajunsese focul.

Dobrovici scosese din buzunarul larg al anteriorului de surai mătăsos, mătăniile roșii, de sînge de nouă frați și, înșirîndu le, dădea din cap aprobînd pe Hagi Curti, care încercă să-l ia pe departe pe căldărar. Una dintre nepoate intră cu o tipsie de aramă așternută cu un ștergar alb, pe care erau filigene cu cafele, căni și o carafă de vin. Tudor se întinsese pe pat rezemat de perina lungă la perete, și cei doi se așezaseră în stînga și în dreapta lui, cu picioarele sub ei ca niște croitori, așa cum le venea lor mai bine. Un ceas a tot încercat Hagi Curti să-l înduplece pe bătrîn să vie cu oborenii și ceilalți fini, de prin alte mahalale, că avea atîția de nu le mai știa numărul ... De altfel, de vreo douăzeci de ani, Tudor Fărșerotu era și judecătorul foarte ascultat al negustorimii de prin părțile acelea. Cu toată opreliștea stăpînirii, care nu putea îngădui altă judecată decît a ei, mulți negustori preferau în loc de judecata Divanului, judecata mahalalei, adică îl alegeau, juruindu-se să facă întocmai, pe căldărar drept judecător, care după ce-i asculta, avea dreptul să hotărască după cum socotea el că e drept. Tot la el se depuneau și arvunile ori chezașiile în bani. Și Dobrovici și Hagi Curti știau ce înseamnă Fărșerotu pentru Obor și de aceea stăruiau să-l înduplece. El părea obosit și asculta cu ochii pe jumătate închiși, cu mustața căzută. Din cînd în cînd clătina din cap, arătînd că nu primește, și-și strîmba gura, care nu-și pierduse linia aspră, căci omul, la optzeci de ani, își păstrase aproape toți dinții. Au încercat să-l măgulească arătînd cît se bizuie toți pe el, au folosit cuvintele care umblau de la o vreme din gură în gură: patrie, libertate, dreptate, dar bătrînul tăcea morocănos.

Atunci, crezînd că așa îl înduplecă mai ușor, Dobrovici aruncă, așa, cu tîlc, subliniind cu arătătorul împins — cu tîlc tainic — înainte:

— Pe urmă e vorba că, dacă se schimbă ministerul, — și aici se bîlbîi, — e vorba ca noi doi să devenim miniștri, pricepi? Si rămase așa cu degetul ridicat, ca să lungească efectul acestei știri.

Bătrînul îl măsoară lung și spuse cu dispreț:

— Și ce mare chilipir va fi pă țară dacă oți fi voi doi miniștri? O să mai pui tu pă tine încă un rînd de osînză și asta va fi totul. Își domoli mustața care se întăritase și înghiți în sec, cu silă.

Dintr-o dată, Dobrovici se înfurie. Se dădu jos de pe pat și începu să umble prin casă. Socoti că a venit vremea să-și verse focul, și vorbea nestînjnit, în sfîrșit slobod de orice apăsare.

— Mă pizmuiești pentru averea mea. Asta am știut-o de mult. Te rîcîie pe inimă că am fabrică și moșii. Dar ce sînt eu de vină că d-ta ți-ai ales o meserie atît de puțin mănoasă? Auzi, să vinzi căldări și tigăi. Omul cumpără în fiecă an ghetе ori straie pentru el, ori pentru ai lui. Dar căldare și tipsie cumpără o dată pentru toată viața, dacă nu o moștenește cumva de la părinți. Trebuia să te gîndești la asta cînd ai avut să-ți alegi o meserie. Sînt eu de vină că îți merge greu:

Bătrînul, spre mirarea lui Hagi Curti, care-și pusese speriat mîinile pe piept, răspunse liniștit, cu un glas parcă mîeros:

— Dă unde vezi tu că o duc greu? M-am plîns io vreodată cuiva?

— Ei, asta-i, parcă e nevoie să te plîngi, stăruie Dobrovici, întinzînd mîna largă a giubelei, mîna cu inele mari, galbene și verzi, în care ținea mătăniile cu boabe roșii de sînge de nouă frați. Nu vezi că te-ai împuținat de tot, ți s-au strîns umerii și nu mai ești nici jumătate din ce ai fost? Pusese în glas toată răutatea păstrată în el, în atîția ani de umilință.

Bătrînul, care încrucisase brațele ascultîndu-l, își potrivî liniștit mai bine pernele de care era rezemat, și spuse cu o adîncă uimire, copilărește:

— Cum m-am împuținat? Da' tu n-ai văzut ce-i azi în curtea și în grădina mea? Și deodată glasul lui deveni aspru, la fel cu sprîncenele albe, zburlite. — M-am înmulțit, mă, nu m-am împuținat. Tot ce vezi afară a înflorit din dragostea mea cu Reveca. Tu nu poți pricepe cîtă mulțumire mi-a dat mie viața. Ce-aș pizmui la tine? Tu ai crescut în burtă și în lăcomie. Ce ești tu mai mult decît ai fost, decît prin ocalele pă care le tragi mai mult!

Hagi Curti se grăbi să dreagă lucrurile, dar era de prisos, căci deși striga, bătrînul nu părea totuși supărat. De altfel, clatina din cap și-l privea prietenos, îngăduitor, pe hagi, dar după cîteva clipe își întoarse ochii întunecați, verzi în orbitele mici, osoase, spre Dobrovici.

— Auzi, nu-ți place căldărăria mea, se miră, zvîrlind o perină pe patul celălalt. Ei, află dumneata că asta e o meserie curată. Nu murdărește, nu miroase. Că ea mi-am hrănit o casă de copii. Nu e rea nici cojocăria ta, dacă o faci cîntit, cu omenie. Dar aud că acum nu-ți mai place nici cojocăria. Te-ai apucat dă zărafie, dai bani cu camătă.

Uimit, Dobrovici, care se tot plimba prin casă, măturînd pe jos cu ante-riul, se oprise în loc și nu știu ce să răspundă. Și asta o știe moșneagul ăsta? Își repetă, așa, în sine însuși, iar pînă la urmă se înmuie fără să mai răspundă. Oricît li se părea lor de mare Bucureștii, mai ales de cînd sporise atît de mult negoțul și se înmulțise pe toate podurile negustorie, nu era totuși atît de mare ca să nu se afle multe lucruri care se doreau neștiute. Mai ales, Tudor Fărșerotu afla mai tot ce se întîmplă, căci avea o familie numeroasă, și pe deasupra o puzderie de finii, care se răspîndiseră în toate mahalalele. Aceștia țineau cu sfințenie la cele convenite și veneau după regulile cumetriei să-l vadă și să-i spună ce-i doare. Îi aduceau micul lor plocon la Anul nou și la sărbători, cînd și ei primeau daruri, cît mai putea să dea și el în ultima vreme. Dar de vorbit, vorbeau, și un astfel de fin era și Ghiță, teighetarul lui Dobrovici, pe care căldărarul îl cununase de asemenea. De la acesta avea știri despre negoțul lui State. Tăbăcarul fusese cuprins în ultimii zece ani de un soi de spaimă. De cînd cu moda europeană, negoțul cu blănurile de lux

scăzuse la un sfert din ceea ce fusese pînă la începutul veacului. De unde vechea boierime umbla îmbrăcată la fel și iarna și vara, cu haine îmblănite, caftane, fermelele, giubele, cabanițe, și mai ales binîșuri care erau adesea îmblănite și pe dinafară și pe dinăuntru, fără să mai vorbim că nu era parte din îmbrăcăminte să nu fie împodobită cu adausuri de blăni scumpe, acum boierimea cea tînără nu mai purta decît o singură haină îmblănită peste frac ori peste surtuc și numai iarna. De aci goana starostelui după moșii, după acareturi de tot soiul. Încercase să prefacă hanul de lîngă Sfînta Vineri în hotel cu prăvălii jos, și cum tot mai avea prisos de bani, cu ajutorul lui Hagi Curti, îi dădea cu ipotecă, fie pe scule scumpe, fie pe case și moșii. Luat de căldărar pe neașteptate, și uimit, nu știu ce să mai răspundă, se înmuiase și începuse să-și depeze iar mătăniile rezemat de muchea patului.

Fărșerotu simți că a lovit bine și, obosit iarăși, se mai îmbună. Dar gîndul că Dobrovici crede că-l pizmuiește pentru bogăția lui, i se păru caraghios. Își zicea că și el, de ar fi vrut, ar fi putut să se îmbogățească, atunci cînd Kutuzov l-a recunoscut și l-a îmbrățișat, dacă i-ar fi cerut sprijin să cumpere și să vîndă pentru armatele sale. Surîse îndulcit, dar pe fața lui, cu trăsăturile aspre fixate de bătrînețe, nu mai apăru decît tot o strîmbătură.

— Va să zică, tu crezi, mă State, că io am rîvnit la averile tale? și iar se strîmbă, deși ochii verzi, cam însîngerăți, aveau cîte un punct de lumină în ei.

Intră o fată ca de optsprezece-nouăsprezece ani, aducînd o altă ulcea cu vin. Era, firește, asemenea celorlalte, dar nu avea garoafă nici mușcată în păr și era îmbrăcată cu fote negre și cămașă albă în rîuri tot negre, ca săliștencele. Bătrînul o privi cu duioșie și o întrebă, cu glasul moale, dar cu fața tot aspră:

— Dar tu cine mai ești?

Fata se făcu albă la față și nu putu răspunde de loc. Parcă-i înțepe-nise bărbia și abia îngîină:

— Io sînt Maria...

— Ei, Măria, Măria, dar care Mărie, a cui ești?

Fata murmură tot îngîinat, pierită la față:

— Maria a Mariei... Văduva... și fugi cu ulcea goală pe ușă.

Spaima îi fusese mare. Crezuse că bătrînul a recunoscut-o. Era fata cea de a cincea, că de toate erau șase, a Mariei, nevasta cavafului, cel ucis de o bîrnă la cutremurul din 1839. Se întîmplase și cu ea o nenorocire care zguduise toată familia. Pe la unul din unchii ei, chiar la popa Dumitru Georgescu, veneau adesea oameni de la el din sat și între ei venise și Simion al Firului, în vremea aceea unterofițir în armata infanteriei, care mai avea un an pînă să iasă din armată, și căuta din vreme să-și facă un rost la București, căci la Vadu Rău nici gînd n-avea să se mai întoarcă. Popa era vecin cu văduva, cumnată-sa, care de la moartea cavafului făcuse din prăvălie o boiangerie, căci la asta se ajuta și cu fetele, pe măsură ce creșteau și pînă ce nu se măritau încă. Simion o cunoscuse astfel pe Maria, atunci fată de vreo cincisprezece ani, și-și pusese ochii pe ea. Afacerea asta cu boiangeria nu i se părea tocmai rea. Era taman ce-i trebuia după ieșirea din armată. Chipeș, deștept și șmecher, plăcu Mariei, care se gîndea înfierbîntată să-l ia de bărbat; maică-sa, tot Maria, fu și ea de părerea fetei, anume că un asemenea ginere ar fi de folos și în casă și în această meserie a boitului. Cel care nu vru să audă fu bătrînul, care întrebă de la început ce meșteșug știe acest Simion. Cînd află că nu cunoaște nici un meșteșug, spuse că e un om fără nici un căpătîi, căci nu-i plăcuse nici felul șmecher al unterofițirului. Simion

nu se lăsă, veni în fiecare seară și, cam vorbăreț și lăudăros, izbuti ceea ce nu izbutise încă nimeni într-o jumătate de veac... să sucească mintea uneia din neamul Revechii și al lui Toader Fărșerotu. Veni între timp focul cel mare din anul trecut, și din întreaga mahala nu mai rămase decât cenușe și mormane de moloz afumate. Odată cu locuința popii, pieri în vîlvătăi, în această zi de Paște, în care toată lumea era adunată la Fărșerotu, și casa Mariei, iar din boiangerie și magazia cu lînă n-a mai rămas nimic, pierzîndu-și femeia toată agonisita. Acum, așa, fără să ia zestre, Simion nu mai voi să se însoare, deși fata era în a treia lună de sarcină. Mama ei, care nu bănuise adevărul și de altfel tot aștepta să-l înduplece pe bătrîn, ca și cei din jurul ei, fură cuprinși de o spaimă fără margini cînd pierdură urma lui Simion, care între timp sfîrșise cei șapte ani de armată și se eliberase. Biata văduvă abia își împiedică fata să nu-și facă seama. Nădejdea era la popa Dumitru, care și el era din cale afară de amărit și se trudea din răspuțeri să găsească pe cel care se ascundea, ca să îndrepte lucrurile.

Dar Simion parcă se ascunsese în gaură de șarpe. Într-o zi, în casa doctorului Gunescu, înșurat cu fata cea mijlocie a văduvei, unde locuia acum, intră cu privirea înșingerată Toader Fărșerotu. Ținea mîna în șerpar și parcă tremura.

— Unde e fie-ta, Mărie?

Biata mamă înțelese că bătrînul a aflat, dar ce putea să mai facă? Chemă fata.

Bătrînul o privi intrînd pe ușă, albă la față ca varul, de altfel el în-suși era pămîntiu la chip.

— E adevărat, tu, fată, că...?

Se vedea că orice cuvînt și orice lămurire mai de aproape ar fi fost prea mult pentru puterea lui de rostire.

Fata, nici ea nu putu decît să clatine din cap, cu ochii plini de lacrimi, căci îi clănțăneau dinții în gură. Bătrînul simți ca un cuțit în inimă; scoase pistolul din șerpar și-l descărcă în făptura moale din fața lui. Îl vîrî apoi în șerpar din nou, răsflă adînc și ieși ca un om beat pe ușă, lăsînd-o prăbușită în fața celor care parcă-și pierduseră și ei mințile.

Fata fusese lovită numai în brațul pe care îl ridicase deasupra capului, și cu toate că i se umpluse în cîteva clipe cămașa și fața de sînge, rana nu era grea. Se făcu în trei săptămîni bine și peste șase luni născu și ea o' fetiță. Traiul între ai ei era din cale afară de greu, dar nu avea ce să facă și primi cum putu mila tuturor. Nu o izgoniseră din casă, dar nici ea nu mai putea pretinde să fie ce-a fost. Știa că va avea numai de slujit, în orice casă s-ar afla, și era mai bine să fie la rude pînă cînd se va găsi și pentru ea o dezlegare oarecare. Cînd Reveca-l văzuse intrînd pe ușă pe bătrînul întors acasă încruntat și galben la față ca o ceară murdară, îl întrebă doar cu privirea, ce s-a întîmplat, căci știa și ea unde plecase.

— Am ucis-o...

Și asta fu tot ce a putut scoate de la el. L-a lăsat așa cum era, și mai mult a fugit la fie-sa. Lui nu i-au mai spus niciodată adevărul, l-au lăsat să creadă că a ucis-o, de altfel și el, pomenindu-i de cîteva ori numele, lăsa să se vadă că o crede moartă. Acum ea venise de ziua lui, fiindcă Reveca ținuse neapărat să vie. Nu vroia s-o lase părăsită ca pe o otreapă, să se sape o prăpastie între ea și ceilalți ai ei. Plătise destul. Bătrîna știa că n-o s-o poată recunoaște între atîtea la fel, poate că o uitase de cînd o văzuse căzînd ca moartă. Se închina în fiecare seară rugîndu-l pe Dumnezeu să-l aducă înapoi pe acel bărbat fără minte, hotărîtă să-i adune ea nepoatei de unde o putea, o brumă de zestre, ca să împace lăcomia fugarului.

Maria se speriasa degeaba, bătrînul n-o recunoscuse. Dar c a o credea moart a, asta ar fi putut s a nu fie adev arat. Totuși,  nc a nimeni nu socotea prilejul potrivit s a i se spuie c a acum Maria a mic a are o feti a, care e în gr din a  i doarme, ca într-un leagăn, pe un  ol întins  i at rnat de ramurile a doi cai i sterpi, unde ajungea  i umbra nucului.

Hagi Curti se răsuci pe trunchi, întinse m na  i- i turn a în pahar.  l dădu pe g t,  i socotind c a State o luase greșit, începu el s a st rui e din nou pe l ng a bătrîn. Dar totul fu în zadar. Omul morocănos nici nu mai răspundea. Dup a ce privi c tva timp cu o curiozitate copilărească mătăniile ro ii ale lui State, îl  nterupse pe Hagi Curti cu un soi de voie bună col turoas :

— Ei, mă,  i cum vine asta? Voi vre i s a-mi b ga i în cap c a nu se poate revoluție în Bucureștii   tia, fără mine?...  ?

— Dacă mergi dumneata, merge tot oborul,  i dacă merge oborul, merge toată negustorimea măruntă.

— Ei, asta-i bună!... Voi crede i c a negustorii vor merge la revoluție a a, numai pentru c a le-am făcut io semn?   i vor pune în joc averea, poate  i viața, numai ca s a-mi f c  mie p  plac? Voi nu vă da i seama c a negustorimea nu se va mi ca dec t dacă nevoile ei o îndeamnă la asta?

Hagiul făcu un semn cu m na moale, sur z nd cu un singur sf re al must  ii negre,  i pe urmă   i  ncrucie a brațele cu m nicile largi ale fermenelei ro ii de damasc.

— Firește fire te, a a e, nimeni nu zice c a nu se va mi ca negustorimea ca s a f c  pe placu' cuiva, știu toți c a ea va merge numai dup a nevoile ei. Vorba e c a ea nu știe c nd e clipa cea mai potrivită s a se ridice, nu pune pre  pe vorbe, nu se  crede în haliverne, c a a fost de at tea ori păcălită. Ea nu va merge dec t dup a oamenii în care are  ncedere  i numai dacă va primi un semn de la ei, adică de la dumneata,  i te va vedea în fruntea ei. A a, miercuri dup a amiază, ea va zice c a acum e acum. Se va ridica toată ca un singur om, dacă te-o vedea pornind pe dumneata.

F r erotu se ridică cu greutate de pe pat, dar  i hotărît, ar t nd astfel c a în ceea ce va spune e ultimul lui cuv nt:

— Oamenii pot s a f c  a a cum cred ei d a cuvi n , dar io alături d a lepădăturile mahalalei, d a cu itari  i d a pung i, nu merg. Apoi se îndreptă mitoc ne te spre u a tindei, în care se aflau alte icoane, scăpate de la foc,  i obiecte biserice ti. Pe o masă, a ternut  cu o p nz  albă cu r uri ro ii, se afla, într-o oală sm l uit  albastru  i alb, un buchet mare de ciulinii liliachii, o mori c  de lemn alb  n epat  cu fierul  nro it. Erau toate trimise de la Z voiul Dihorului, de popa Gheorghe, bătrîn uscat  i înalt acum, căci devenise b  os  i cert re .  n col , pe un scaun alb, era o doni a cu apă, de la capac până la cercul de jos înflorată  i ea cu fierul  nro it... Pe capac era cana de băut sm l uit . Aci, în tindă, Tudor F r erotu le făcu lor loc s a treacă înainte.

Af r , soarele era încă sus, deși se întorcea spre asfin it, căci era către crugul de vară. Ziua asta frumoasă   i ținuse făgăduiala; albastrul cerului, care părea dimineăta o apă vie, se făcuse acuma alb-albăstrui, fără un nor măcar. Prin ogradă, c teva fete  i băieți se suiser  pe gardul care desp r ea ograda vecinului de a lui Gligore, feciorul mai mare al Fărșerotului. Se juca cu copiii  i Trică, morarul cel scund  i cu ochi vioi de viezure. Un p lc de fete at rnaser  de ramurile unui gutui care trecea spre ogradă un leagăn de fr nghie. Tudor se opri în urma celor doi,  i dup a ce închise porti a parmal cului boit  în roșu, începu s a ridă unui g nd al lui ... ca de o bazaconie. Apoi se  ntoar e spre staroste.

— Ei, bată-te s a te bată.  i a a, mă State?   i pizmuiesc averea. Păi

ce nevoie am io de averea ta, mă? Uite mă, averea mea. Arată cu mîna uscată și pătată de bătrînețe spre fetițe și începu să le cheme: ... Pui, pui, pui... puicele tatii ...

Veniră spre el, alergînd bucuroase, vreo cîteva fetițe care-l auziseră, dar deodată, spre mirarea înveselită a celor de față, începură să alerge spre el din toate părțile și pui, puici, cocoșei, găinușe, găini, toate albe, ușor fumurii ca turturelele. Alergau cu ciocul întins, recunoscînd glasul bătrînului, care în fiecare dimineață, așezat pe un scăunel scund, la soare, le chema să le dea boabe din mîna lui. Alergau zorite, cu ciocurile întinse, ca să nu le ia altele înaintea. Zece-douăzeci, și tot mai veneau mereu. Toate la fel de albe și mai mult lunguiețe, erau un soi iubit de cei bătrîni, care se siliseră să-l păstreze curat. Ouau mult, niște ouă ușor cafenii, foarte gustoase. Curînd fură în bătătură ca o zăpadă fumurie. Obraznice, începură să-i ciugulească cizmele. Spre gard, veniseră să vadă pricina alarmei și celelalte puicuțe, fetele pe care le chemase el și întîrziaseră. Curînd fură și ele tot atît de multe ca păsările.

Cei doi plecară amărîți, fără să-și mai ia ziua bună de la ceilalți. Afară, careta lui Pavlicioni îi aștepta mereu, trasă la umbra unui salcîm înflorit, care îmbălsăma totul cu mireasma lui vie, în acest mijloc de iunie.

La conacul din vie li se pregătise și o odaie de dormit cu sofale, căci era de la sine înțeles că nu vor mai da pe acasă, pînă cînd nu se va alege într-un fel.

Goana după revoluționari

Arestările din această zi de duminică nu începuseră decît după ceasurile opt, căci căpitanul Costache Chihaia petrecuse noaptea închis în beci. Către ziuă, cînd văzuse, după vreun ceas, că nu mai vine nici un semn de la grădinița din dos a birtului, tistul de dorobanți, care păzea la pod, se întrebă, mirat în cele din urmă, ce ar fi putut să fie și se duse să vadă ce se mai întîmplă pe acolo. I se învîrtiseră în cap umbrele negre ale copacilor, cerul fumuriu cu stele albicioase, cînd văzuse grădinița pustie, în timp ce felinarul afumat acum, pîlpîia gata să se stingă fiindcă lumînarea de seu se trecuse. În cele din urmă, neștiind ce să mai facă, se întorsese la dorobanții lui, ca să se sfătuiască cu ei. Cei din beci tăceau chitic, știindu-se păziți cu strășnicie pe dinafară. Lucrurile se lămuriseră abia cînd veniseră slugile de la bucătărie, care găsiseră cheia pe care o știau de obicei sub streășina mică, aruncată între niște bozii, în fundul curții.

De cum fusese scos din închisoarea de o noapte, căpitanul Costache Chiorul alergă turbat după Dincă, înnebunit de gîndul că l-ar putea scăpa iar din mîna. Îi știa acum și pe căuzași, pe toți, căci pitit înșanțsubt pod îi văzuse venind și-i notase cu plaivazul gîndului, care la el nu da groș. Dar pe Dincă nu-l putu găsi. Căutîndu-l cu încăpăținare numai pe el, unde știa că-l poate afla, pierduse timpul de pomană și nu izbutise să-i arate nimic lui Iancu Manu, care-l chemase pe la șapte dimineața. Se învinete de amărăciune numai cînd văzu că acesta se prăpădește de ris, în timp ce el îi povestea furios pățania. După ce aga nu crezuse ce-i spusese eri, împreună cu spionul acela, care era tot în scama lui, acum își mai bătea și joc de el.

— Mă Costache, nu fi prost, oamenii se adunaseră să mănînce cîrnați și tu crezi că voiau să facă revoluție.

— Măria ta, îmi pun capul dacă ăștia nu fac revoluție. Știu eu ce-aci, un ghiuden si doi cîrnați.

Aci aga se încruntă dintr-o dată:

— Uite, mă, vreau să văd câte parale face căpitănia ta. Ia câți oameni vrei, caută-i pe unde știi, dar să mi-i aduci legați, cu coatele la spate, pe toți cei de ascară.

Iancu Manu se credea cumplit de deștept, nu lua nimic în serios, sau aproape nimic, totuși nu ar fi vrut să-și piardă slujba, căci avea mare nevoie de bani și mai cu seamă ținea să nu fie scos cumva din fruntea Agiei cu rușeturile și ghelirurile ei. Mai ales că acum se apropia ceasul raportului lui către Vodă — care, cu siguranță că știa ceva și prin spionii lui proprii — iar Chiorul se întorsese la Agie cu mîna goală. Era furios, căci ar fi vrut să aibă un început de dovadă materială, ca să facă impresie asupra lui Bibescu. Costache înțelese că acum va avea tot sprijinul lui Iancu Manu și porni întărit către casele știute de el. În curînd îi veni să turbeze iar de furie, căci nicăieri nu mai dădu de nimeni. Căzușii erau risipiți, ascunși unde nu bănuia el. La Nicolae Goleșcu, la Belvedere, nu putu să intre că erau acolo doctorul Arsenie și doctorul Cretzulescu, care îi arătară că e bolnav de holeră. Pe Ștefan Goleșcu nu-l găsi, fiindcă nu mai trecuse pe acasă, ci de la Axente Sever se îndreptase pe jos, pe Podul Tîrgului din Afară, spre Cîmpul Moșilor unde ajunsese pe la șapte dimineața, ca să-i spună lui Eliade, care nu venise la birtul din deal, ce s-a întîmplat și care e planul în amănunt al izbucnirii revoluției. Nu izbutise să-l convingă în nici un fel că Agia, care acum știe cine sînt „complotiștii“, nu o să vină și la locuința lui, de vreme ce el lipsise de la locul cu pricina și că prin urmare ei își pot pregăti pe îndelete, aci în grădină, plecarea la Islaz. Li arătă că Nicolae, frate-său, care era oarecum șeful celor ce erau să rămîna la București, dăduse dispoziție locotenentului Deivos ca în cîteva ceasuri să organizeze toate aceste plecări. Eliade se plimba speriat prin odaia cu pereții înalți, cu stucărie aurită și uși cu două canaturi, nefiind în stare de nici un gînd limpede.

— Of, poeții ăștia, — îi spuse în franțuzește, glumind, Ștefan, — tare mai sînteți impresionabili. Ce te-ai fi făcut aseară dacă te-ai fi văzut arestat?

Cum era acum ziua de-a binelea și nu mai era primejdie din pricina cîinilor, Eliade îi propuse lui Ștefan să meargă numaidecît să se ascundă amîndoi la Pavlicioni, arătîndu-i că via lui e mai izolată de oraș, dar are legături în toate părțile pe lac. Plecară după ce Eliade încuie toate ușile de sus, căci ai lui erau plecați de două zile la Brașov.

La Pavlicioni se întîlniră cu Ion Brătianu, și după ce se obișnuiră cu fața lui lungă de copilandru, acum, cînd își răsese barba și-și pocise mustățile, începură să pună la cale, în amănunte, plecarea, așa cum se înțeleșese Ștefan Goleșcu cu Deivos. Cel mai bun lucru era să vie să-i ia de aici trăsura lui Rosetti, pe care o cunoștea toată lumea, că era vopsită în galben și poliția nu-l mai urmărea căci pe el îl știa arestat, îl avea în mîna ei. Plecarea avea să fie tot azi, duminică, pe la zece seara, numaidecît după apusul soarelui.

Acolo, lingă cramă, se aflau ei trei, cînd pe la nouă dimineața apăruseră în vie și Hagi Curti cu State Dobrovici, înaintea cărora ieșise Pavlicioni. Eliade și Ștefan Goleșcu găsiseră însă de cuviință că e mai bine ca ei să rămîna ascunși în odaia de jos, acoperită aproape de un tufiș de trandafiri tîrîtori. Singur Brătianu ocolise mai tîrziu pe scara dinăuntru și apoi apăruse la capătul pridvorului, dinadins ca să nu se știe de unde s-a ivit, și să poată sta de vorbă cu ei. Masa li se adusese, la cererea lor, tot acolo. Numai pe la șapte seara, cînd Hagi Curti și Dobrovici se întorseseră mofluzi de la cîldărar, Eliade, socotind că în nici un caz cei doi negustori nu mai aveau

cum să facă vreo greșeală și să le desvăluască prezența, nu se mai feriră. Acum îi chemară și pe ei jos, în odăile cu grătar de fier și obloane la ferești. Către opt seara, sosi și Deivos cu trăsura lui Rosetti, care trase sub șopron. Așteptară toți, punînd totul la cale, pînă în amănunte, ca să se facă ora plecării. Cei doi aveau să meargă în caleașca asta pînă la Bolentinul din Vale, de unde urma să ia altă trăsură, să li se piardă urma.

Eliade, așa ascuns, cu profilul lui de Cezar cu mustață și chinuit de teamă, nu dorea decît să treacă mai repede această lungă zi de duminică. Sta lungit pe sofa, fără să se atingă de gustările aduse de feciori, ridicînd din cînd în cînd un colț al perdelei de cit sîngeriu, ca să se uite spre conatul viei.

★

Sîmbătă seara, în timp ce căzușii erau arestați în chioșcul din grădina-restaurant din Dealu Filaretului, Frusinica Băl-Ceaurescu juca la „Grădina cu cai“, aplaudată furtunos după fiecare cuplet, un vodevil cu cîntece. Stagionea de iarnă fusese închisă încă de la mijlocul lui april, și odată cu luna mai începuseră grădinile de vară cu spectacole de varietăți și farse, date în limba germană ori cea franceză de impresari străini. Costache Caragiale, deși era bolnav, izbutise să înjghebeze pentru vreo două luni, profitînd că „Grădina cu cai“ rămăsese liberă, reprezentații în romînește cu cîntece și dansuri. Grădina își cam pierduse faima și nu-și mai găsea chiriași printre străini: acum însă, numele Frusinichii pe cele cîteva afișe împărțite cu mîna pe Podu Mogoșoaiei, aducea o lume nebună, iar între Cîșmigiu și podul de la Izvor, erau seara numai calești bocești și trăsuri. După spectacol, ea se despărți aproape necuviincios de Băl-Ceaurescu și de Cantacuzino, care veniseră în butca lor s-o ia la masă, spunînd că o doare capul și că nu mai mănîncă în seara asta, vrînd să se culce devreme. Le întinse mîna fără multă vorbă și se urcă în cabrioletă. Băl-Ceaurescu nu o crezu, gîndi bănuitor că ea are altă socoteală și că se duce să ia masa cu cine știe cine la Broft, restaurantul care abia se deschisese și avea o seră neacoperită vara, lucru neobișnuit în București, care atrăgea lumea. Spuse vizitiului să urmărească ceva mai de departe cabrioleta cu armăsarii albi, și pînă la urmă se convinse că actrița nu mințise. Abia pusese pe ea halatul de mătase albastră și ceruse feciorului să-i aducă înghețata de fisticuri din care mîncase la prînz și-i plăcuse, căci nu vrea să mănînce altceva, cînd auzi larmă în curte și bucătăreasa năvăli pe ușă, strigînd speriată.

— Au prins un hoț... au prins un hoț la grajd, cucoană...

Auzi alte strigăte afară și nu știa ce să mai creadă. Pe urmă, află de la fecior, care intra cu părul vîlvoi, ce fusese.

Vizitiul deshmase armăsarii și intra cu felinarul în mînă în grajd, cînd văzu în colțul din stînga două picioare necunoscute care ieșeau de sub un morman de paie. Speriat în clipa aceea, scăpă felinarul din mînă, care căzu și din fericire se stinse numaidecît. Din trei pași, vizitiul fu la ușă, pe care o închise trîntind-o, îi pusese cîrligul și începu să strige: „Hoții... hoții“... Alergă numaidecît feciorul, iar bucătăreasa trezi și pe cele două bătrîne. Cu topoare și furci în mîini strigară la cel dinăuntru să iasă afară. Bătrîna doică adusese lampa de la bucătărie. Somat cu băta de furci în ușă să iasă, hoțul se ivi în prag și toți rămaseră încremeniți cînd văzură cine e. Era un prieten al actriței, actor și el, Costache Halepliu.

— Să nu spuneți la nimeni, — vă rog pe toți, să nu scoateți o vorbă măcar. Sînt un nenorocit, — sînt pierdut, — dacă mi se dă de urme... Mă caută Agia.

Cînd Frusinica află că hoțul e Costache Halepliu se înfurie de această glumă de prost gust și-i porunci să vie numai decît la ea. Se înfățișă plin de fîn și de fulgi, că erau cîteva găini năvăluite care ouau în colțul acesta din grajd, cu legătura de la gît strîmbă.

Era un bărbat de vreo treizeci de ani, cu fața suptă și brăzdată și nasul ascuțit, care juca în diverse trupe roluri mici de dramă. Frizura cu cărare în dreapta o purta cu bucle făcute cu fierul încălzit. Ii spusese Frusinichii, îngrozit, că e urmărit de poliție ca revoluționar și că a venit cu sufletul la gură, azi-noapte, să se ascundă aici la ea. Rîndașul de la grajd era plecat și el s-a ascuns în magazia cu fîn. Acest actor, de o vanitate bolnăvicioasă, ura toată lumea pe care o socotea solidar răspunzătoare de insuccesul său în teatru. Era în permanentă răfuială, el și lumea asta, ca două partide puse față în față, într-o permanentă încăierare. Se credea frumos, seducător și-și dușmănea colegii din teatru, căroră li se dădeau roluri de primi amorezi, găsindu-i tîmpiți. Nu i se dădeau nici măcar roluri obișnuite, mai mari de o pagină... Se credea distins și umbla destul de bine îmbrăcat, strîmbîndu-se cu desugut cînd se atingeă cineva de el pe stradă, una din marile lui suferințe fiind aceea că nu putea umbla numai cu birja, căci nu avea bani. Se socotea mai deștept ca toți din jurul lui, fiindcă era rău de gură, se prețuia ca plin de haz, pentru că era guraliv și mojie, spunînd fiecăruia din jurul lui ce crede despre el. Numea el asta sinceritate. Insinua că distincția lui îi vine din faptul că e făcut de maică-sa cu unul dintre Bibești. Scotea bani de unde putea. Frusinica îl luase cu ea pe vremuri, cînd cutreiera cluburile și acum era cunoscut în foarte multe locuri. Era chibiț obișnuit chiar la partidele de la Vulpe, ori de la Cantacuzino de acasă. În timpul jocului, adeseori Frusinica îi dădea și lui bani, ca să ponteze și de cele mai multe ori boierii, cînd cîștigau, nu-i luau miza măruntă de pe masă, că le era silă, dar de plătit îi plăteau, căci le făcea la toți felurite servicii, în afară de faptul că era gazeta lor vorbită. Îi ținea la curent cu toate cancanurile și întîmplările din oraș.

Ieșise afară în curte, în lumina ferestrelor, ca să-l perie feciorul de fulgi cu o perie udă. Între timp, Frusinica își bătea capul, întrebîndu-se ce legătură poate să aibă acest Halepliu cu revoluția. Cînd el intră iar în tinda cu vitrine scumpe și se așează în fața ei, la masă, ca să-i aducă bucătăreasa ceva de mîncare, că spunea că nu a mîncat de ieri, Frusinica îl întrebă nedumerită, mișcînd cu iscusință mînecele largi ale halatului de mătase albastră, ca să nu se atingă de cupa de înghețată verzuie de pe masă.

— De unde pînă unde tu, revoluționar? S-au prostit ăia de la Agie, de te cred pe tine revoluționar?

— Cum de unde, Frusinica dragă? Păi nu știe toată lumea că eu sînt omul maestrului Aristia?

Ea îl privi neliniștită o clipă și apoi întrebă aproape în șoaptă, aplecîndu-se peste masă.

— Îl caută și pe el poliția? De ce n-a venit aici?

— Hei, firește că îl caută, căci e printre fruntașii revoluției, dar n-avea nici o grijă... eu sînt îngerul lui păzitor...

Ea ridică din umeri, plictisită de o asemenea asigurare prea ieftină:

— Îngerul lui păzitor?

— Frusinica, să știi un lucru de la mine, și mă mir că nu l-ai știut pînă acum. Cel asupra căruia vîghează Halepliu poate să doarmă fără grijă... *je suis une force...*

În felul lui, Halepliu nu mințea. Omul acesta care ura și disprețuia întreaga lume, nu admitea decît trei ființe pentru care avea o reală afecțiune

și cărora le era foarte devotat, fără ca ele să știe prea bine acest lucru. Frusinica, Aristia și Eliade era singurii pe lume pe care el îi socotea demni de admirație. De aceea, când simbătă de dimineață plecase de la Agie, unde în lipsa lui lancu Manu îl vestise pe căpitanul Costache Chiorul că la miezul nopții „complotiștii” se vor întruni la cârciuma din Dealul Filaretului ca să puie revoluția la cale, el alergase într-un suflet pînă la bariera Moșilor. De acolo, dînd două parale de aramă unui băiețaș, îl trimise cu un bilet la Eliade: „Nu vă duceți diseară la cârciuma din dealul Filaretului”, îi scria cu slove prefăcute. S-a luat după băiețaș să vadă dacă a intrat și l-a așteptat după un dud, pînă cînd a ieșit. Atunci abia s-a liniștit. Îl cunoștea pe Eliade de cînd îi fusese elev la Filarmonică. Cînd acesta a citit biletul s-a îmbolăvit de-a binelea, așa încît n-a fost o minciună cînd a trimis vorbă că e bolnav și nu poate veni. Aristia, zăcînd în pat, nu i s-a părut că ar putea fi arestat, așa că s-a plimbat în voie pe Podul Mogoșoaiei și s-a dus la Cazinou să vadă cine mai e pe acolo și ce se mai aude. Pe la zece seara, știind că vizitiul e cu Frusinica, venise și se ascunse în grajd. Știa că, așa cum se înțeleșese, aga îl va căuta pe acasă, ca să se afle de către toți că e urmărit, și mai știa că va fi tărăboi mare cînd va fi descoperit ascuns în grajd la Frusinica Băl-Ceaurescu.

Acum mîncea și bea cu poftă, în timp ce actrița rămăsese pe gînduri, cam speriată.

— Ascultă, Halepliule, caută numaidecît pe maestrul Aristia. Spune-i că vreau să-i vorbesc negreșit. Trebuie să afle că e în primejdie. Trebuie să-l aducem să-l ascundem aici. Vasilico, spune-i lui Marin să înhame pe Murgu la cotigă. Aproape că îl sculă de la masă: Te duci cu cotiga, să nu te muște cîinii.

După ce-și puse din nou jacheta scurtă și-și potrivea cu grijă pălărioara cu fund mic și margini rotunde, Halepliu stătu liniștit ca să-i facă Frusinica legătura, căci ea nu putea suferi o legătură la gît prost făcută, și apoi se urcă în cotiga de lapte, alături de Marin, pornind, chipurile, ca să-l caute pe Aristia. În prag se răzgîndi și se hotărî să-i mărturisească Frusinichii că de patru zile maestrul e bolnav de holeră, dar nu găsi cu cale s-o tulbure și renunță. Se duse însă de-a dreptul la Aristia acasă, ca să vadă cum îi mai e. Il găsi mult mai bine, dar îngrijorat.

— Halepliule, de unde vii? Și fără să-i mai dea timp să răspundă, îi spuse alarmat șiel: — Nu te mai duce acasă... Te-au căutat cei de la Agie. A venit Dănescu să-mi spuie. Se bucura, ticălosul. Să știi că ăsta ți-e cam dușman, ascunde-te pînă mîine pe aici prin vie.

— Am dormit în fîn, în grajdul Frusinicăi, îl lămuri Halepliu puțin cam nedumerit de cele ce îi spunea. Maestre, vă caută și Frusinica, vrea să vă vadă.

Tomnatecul și frumosul palicar tresări înfiorat, acoperindu-se în grabă cu pătura fină de păr de cămilă.

— Nici nu-i spune, nu vreau să mă vadă cumva bolnav. Lasă că-i trimite ei o scrisoare. Ascunde-te în crămă.

Aci îl găsiseră a doua zi, Duminică, în zorii zilei, Bălcescu și ceilalți care scăpaseră nearestați în Dealul Filaretului și se pregăteau să plece la Telega.

Ion Brătianu fu și el foarte activ în duminica asta însorită, cînd cei mai mulți dintre căzuși stăteau ascunși, ca îngropați în pămînt. Avea o idee a lui și nu vrea să renunțe la ea, deși pe ulițe erau mai mulți dorobanți și spioni ai Agiei decît trecători. Costache Chiorul nu izbutise, cu toată truda lui, să

aducă în beciurile Agiei decât câțiva inși, dintre cei mai mărunți. De nerecunoscut, cu barba rasă, cu mustața scurtată, cu ochelari albaștri, Brătianu căută mai întâi pe Nicolae Golescu la Belvedere, unde intră îmbrăcat ca un vânzător de covoare și îl află ceva mai bine. Din pragul odăii, discută cu el data izbucnirii Revoluției în București și-l află de aceeași părere, hotărînd-o amîndoi pentru noaptea de miercuri spre joi, către trei dimineața. Apoi cutreieră mahalalele, vestindu-și circiumarii să-și aibă oamenii gata, dar să aștepte un semn de la el. Fu mai greu de vorbit cu Axente Sever și cu dascălii lui ardeleni. Acesta îi spusese că el cu tabacii nu pornesc decât după ce mișcarea se va fi început. Va da așa, înainte, doar șapte-opt oameni, care să tragă clopotul Mitropoliei, făcînd și pază în jurul lui. Îi spuse și lui Brătianu că e foarte supărat de întîmplarea de la circiuma din Dealul Filaretului, căci dascălul se încăpățîna să creadă că totul a fost din vina boierilor.

În vremea asta, cînd se înserase binișor, după ce se ospătaseră și luară merinde și cu ei, Eliade și Ștefan Golescu se urcară în trăsura galbenă a lui Rosetti și porniră spre bariera Bragadirului, unde-i aștepta caleașca de la Belvedere, după planul stabilit cu Deivos.

Cam o jumătate de ceas după plecarea lor, Brătianu se întoarse din nou în ascunzătoarea de la Pavlicioni, unde-l așteptau mereu neliniștiți și cei doi mari negustori. După o masă atît de îmbelșugată, ieșiseră să se plimbe prin vie și apoi se întoarseră să bea cafelele și să tragă ciubuce pe cele două sofale din ceardac. Nu era întuneric, mai ales că luna era pe jumătate gălbuie, într-un cerc sticlos. Socoti că e locul și timpul să convertească pe cei doi, care i se părură copti, speriați cum erau, să devie masoni.

— De ce sînteți dumneavoastră, domnilor, atît de îngrijorați? Uite, eu asta nu pricep...

Hagi Curti zîmbi probabil în umbră, judecînd după moliciunea glasului.

— Apoi, vezi dumneata, boierule, e și greu să înțelegi. Dumneata mi se pare că ai împlinit săptămîna trecută, după cîte am auzit, douăzeci și șapte de ani, iar eu am tocmai cincizeci și patru, iar prietenul meu Dobrovici e trecut de șaizeci. Apăi tot una e?

— Nu e vorba de tinerețe, domnule Hagi Curti. E vorba de altceva. E vorba că eu am prieteni puternici pe care pot să mă bizui. De aici vine curajul meu.

Dobrovici mîrîi, cam toropit totuși de masa bună.

— De, dumneavoastră, boierii, vă cam ajutați între dumneavoastră. Dar pentru noi, negustorii, e mai greu. Ce-i pasă boierului Costache Rosetti că e arestuit, cînd unchiul lui e mare logofăt hlea. Îți trebuie mult curaj ca să fii negustor azi. Spuse fraza din urmă la întîmplare, mai mult ca să-și ascundă gîndul care era: „îți trebuie multă neghiobie ca să te bagi între boieri care luptă pentru libertate“, căci altfel solidaritatea negustorilor era știută.

Brătianu, răsturnat pe scaun, cu picioarele sprijinite pe sofa pe care stăteau cei doi, cu picioarele adunate sub ei, prinse așa, în umbră, privirea lui Pavlicioni, care îl încuraja pe calea începută. El personal, deși legat de Hagi Curti, știindu-l hagi, nu avusese curajul să-i vorbească pînă acum despre masonerie.

— Nu despre astfel de prieteni am vrut eu să vorbesc, domnilor. A fi boier azi nu e mare lucru, dacă ești împotriva stăpînirii. Nu ați văzut ce a pățit Mitică Filipescu? Despre astfel de prieteni vreau să vorbesc. Despre oamenii care sar de la capătul lumii ca să te ajute să ieși de la închisoare de pildă. Uite, astfel de prieteni am eu în fratele Costache Rosetti, ori în fra-

tele Pavlicioni, care e aici de față. De fapt, nu sînt numai prieteni, ci adevărați frați cu legămînt juruit. Ați auzit despre frățietatea francmasonilor?

Cei doi auziseră ei ceva despre asta, li se spusese că Ion Cîmpineanu și Eliade sînt francmasoni, dar nimeni nu le vorbise despre asta anume. Acum ascultară un ceas întreg pe Brătianu și apoi pe Pavlicioni vorbindu-le despre puterea grozavă a Marelui orient, despre ceremoniile oculte care leagă prin jurăminte cumplite, despre frumusețile gradului Rose-Croix.

— Eh, pricepeți acum izvorul puterii noastre? Cînd am plecat noi acum trei luni, noi am plecat din îndemnul unor oameni care au mai făcut revoluție, care știu ce e revoluție și pe al căror sprijin ne putem bizui... Odată cu noi, a plecat cuvîntul către toate lojile dinspre răsărit, ca să ne dea pe loc ajutorul de care avem nevoie... Cece ce nu spunea era că ei, care veniseră în primăvară de la Paris, se socoteau deasupra masonilor din țară, peste care voiau să treacă disprețuitor.

Ca să-i impresioneze pe naivi, masonii se lăsau acuzați de către reacționari că ei ar fi urzit în taină toate revoluțiile din Franța și de aiurea că puterea lor e fără margini, iar în intimitate, cînd doreau să facă prozești, își atribuiau, se pare, de-a dreptul asemenea merite. Mai mult decît laudele lor despre puterea Marelui orient de a face revoluții, îi tulbură pe cei doi însăși faptul că Pavlicioni le arată că în lojile masonice sînt mulți negustori din lumea întreagă, la care ei se vor putea adresa ca la niște frați, cu o încredere fără margini, pentru ca să încheie afaceri de tot soiul. Își dăduseră bucuroși adeziunile și rămăsese stabilit că în cursul lunii iulie să aibă loc ceremonia inițierii.

★

Astfel se încheie în București, în pacea înșelătoare a nopții, duminică de 6 iunie, care fusese atît de însorită și atît de zbuciumată în același timp.

★

A doua zi, luni, avu loc pentru cei rămași în capitală o adunare la Voinescu II acasă, căci nici el nu participase la ședința cu bucluc, așa că putu scăpa de bănuielile Agiei; oricum, grijulii, nu se întîlniră în casa părintească, spațioasă și ascunsă în fundul unei grădini imense (Voinescu II era unul din cei șaptesprezece-optsprezece boieri mari care participau la revoluție, din cele șaptezeci de mari familii, dar familia lui era, trebuie spus, dintre cele noi în acest rang). Fură chemați la această consfătuire căzuși aleși pe sprînceană, căci din spirit de intrigă și pretenții de ierarhie politică nu erau primiți la aceste ședințe de către cei care țineau itele în mîini, decît numai cei socotiți de ei că au destulă greutate socială. De astă dată, se hotărî să nu vie niciunul dintre cei care fuseseră sîmbătă seara în Dealul Filaretului. Adunarea se ținu în căsuța pe care, la fel cu ceilalți boieri tineri, ca și fiecare din frații Golești, de pildă, Voinescu II o avea anume izolată pentru viața de holtei și unde de altfel se și țineau ședințele literare săptămînale ale Asociației literare.

În după amiaza toropită de soare, se strecurară pe ulița adormită, strîmbă și pustie, vreo douăzeci de căzuși, care pătruseră pe rînd, lăsînd să treacă timp de la unul la altul, în căsuța de pe dîmb, scundă și acoperită cu olane înverzite.

Fură de față astfel Boliac, Brătianu, Goleșcu Albu, Pavlicioni, Scarlat Cretzulescu, Costache Bălcescu, arhimandritul Snagoveanu, Danielopolu, pictorul Negulici și bineînțeles Voinescu II și alții. Veni și Aristia, care se însănătoșise brusc. Axente Sever nu vru să vie nici de astă dată. Stătură, așa cum se obicinuia la ședințele literare, care pe unde apucară, în odaia lungă și

tavanul jos, cei mai mulți lungiți pe sofale. De la început, Brătianu luă cuvîntul spunîndu-le de ce nu vine Nicolae Golescu și arătînd că a intervenit o schimbare față de cele stabilite mai înainte. El și cu Nicolae Golescu sînt de părere că revoluția trebuie să izbucnească noaptea, și anume la două ore după miezul nopții, miercuri spre joi. Voinescu II, uimit de această propunere, le aminti că s-a mai discutat acest lucru și că ar fi o greșală să se schimbe hotărîrea luată. Bălcescu, înainte de plecare, a arătat limpede că revoluția nu este un complot în întunericul nopții, ci o mișcare vie care trebuie să fie a poporului însuși, că din cea dintîi clipă trebuie să fie prezente masele mari din toate straturile sociale.

— Ți-aduci aminte, frate Brătianu, discuția noastră de săptămîna trecută. Eu nu pot uita părerea lui Bălcescu că nu trebuie să mai fie complot, că e nevoie ca masele populare să se adune dintr-o dată, să freamăte laolaltă, să se încălzească și astfel să pornească fără șovăire, toți ca un singur om, încît să zădărnicească orice rezistență a domnitorului și a oamenilor lui. Aceasta se poate întîmpla numai dacă semnalul revoluției este dat în plină zi, atunci cînd ulițele Bucureștiului sînt înțesate de lume, cînd Agia va fi neputincioasă să ia vreo măsură. Dimpotrivă, noaptea ne vom putea aduna prea puțini. Nu vom avea ținte potrivite pentru ceea ce vrem noi.

Costache Bălcescu fu și el de aceeași părere cu Voinescu II, adăogînd că trebuie așteptat să se înceapă mai întîi în țară, pentru ca ocîrmuirea să fie între două focuri; dar Ion Brătianu ținu cu îndîrjire la părerea lui, arătînd că o mîna de oameni hotărîți pot mai mult decît mulțimile haotice.

Arhimandritul Ioasaf Snagoveanu, un bărbat înalt, negricios, cu fața lungă, încadrată într-o barbă neagră și mătăsoasă, fu și el de părerea lui Voinescu II, și interveni cu o voce gravă care venea parcă de sub o boltă.

— Domnule Brătianu, nu te cunosc prea bine, văd însă că ești foarte tînăr, aproape un copil. Aici, arhimandritul Snagoveanu se lăsă înșelat de înfățișarea chipului de adolescent pe care-l avea în noua lui înfățișare, cel pe care lumea începuse să-l cheme „Firiricu”. Ar fi bine să ascuți de cei mai în vîrstă decît dumneata, care cunosc și știu mai multe.

Arhimandritul Snagoveanu se vedea mai bine ziua în fruntea mulțimii, cu crucea în mîna, și dimpotrivă, nu se vedea de loc umblînd pe furiș, noaptea.

Ion Brătianu luă din nou cuvîntul și foarte vioi, cu un torent de fraze rostite sonor, cu o voce din cap, care îngrozi pe Voinescu II, căci se temea că vor fi auzite și dincolo de pereți, izbuti să aducă pe cei mai mulți de partea lui. Se hotărî deci ca semnalul revoluției să se dea în noaptea de miercuri spre joi. Se stabili apoi lămurit planul mișcării lor în această noapte. Ion Brătianu va veni cu o ceată de oameni hotărîți pe la Oborul Vechi, așteptînd pe maidanul din dosul bisericii Caimata. Axente Sever urma să vie cu tabacii între Sfînta Vineri și Hanul Roșu. Altă ceată se va aduna venind din Dealul Spirii sub podul de la Mihai Vodă. Se vor mai împărți în acea noapte ultimile arme. Cînd va suna într-o dungă clopotul cel mare al Mitropoliei, toate cetele vor porni spre Palatul lui Bibescu, de dincoloade gîrlă.

Pentru manifestațiile care vor urma, fiecare șef de ceată va lua mîine, ziua, de la prăvălia lui Danielopolu cîte un steag mare tricolor, pe care-l va pune acasă în ținte pe bețe lungi potrivite. Vor lua de asemeni, tot de la Danielopolu, cîteva traiste cu cocarde tricolore, care se vor împărți mulțimii de cum se va lumina de ziua. Tot mîine, marți, Voinescu II, Aristia și pictorul Negulici se vor întîlni după amiaza acasă la Negulici, de unde unii căuzași intelectuali, care nu aveau destulă greutate socială ca să fie chemați azi, vor ridica afișele necesare, „Constituția” tipărită și unele cuvîntări scrise, care se vor citi în cursul dimineții de joi în diferite piețe ale orașului. Va

trebui ca în câteva ceasuri să se răspîndească mii de asemenea aflate și texte ale Constituției. Pentru asta, grupul de pictori, actori și scriitori dintre căușii mai mărunți va ține sfat la Negulici, prezidat de Voinescu II și Aristia, ca să găsească mijloacele cele mai bune pentru răspîndirea cuvîntului revoluției.

★

Aleseseră locuința lui Negulici, fiindcă era în fundul unei curți îngădite cu uluci înalte iar în spatele ei era o grădină prin care la nevoie se putea fugi. Casa era joasă, dar avea odăi mari ca niște magazii. Era de nelocuit, căci se încălzea greu, dar după ce focul cel mare îi nimicise locuința și tot ceea ce avea, lucrări și mobilier, pictorul nu găsise nimic mai potrivit ca să-i poată sluji și de atelier. Hotărîră să se întrunească după amiază, căci era timpul cel mai potrivit, fiindcă orașul era tot pustiu și adormit din pricina căldurii. Se adunară aci Voinescu II, Negulici, Aristia, Bolintineanu, Scarlat și Ștefan Turnavitu, Zane, Teulescu, Apoloni, cei doi frați Catina, pictorii Rosenthal, Iscovescu, iuncherul Niță Magheru, Mihăileanu, fostul secretar al teatrului, prieten cu Aristia, ca și Zăgănescu călugărul, Paleologu, Mavromati, profesorul Dumitru Rădulescu și popa Dumitru Georgescu, și încă vreo doi. Ședința fu, de altfel, foarte scurtă și cel dintîi care ieși, cu o săculețată înțesată de hîrtii și cocarde, fu Aristia, care scoase capul cu grijă pe porțită și numai cînd îi făcu semn Halepliu ieși de-a binelea. Actorul fusese însărcinat să facă de pază afară, transmițînd semnele pe care urma să le primească în caz de primejdie de la alți doi actori care vegheau încă mai departe, unul în stînga și altul în dreapta casei.

— Du-te tu cu eleși ascunde-le în grajd la Frusinica. Mîine seară, miercuri. le aduci pe la unu noaptea în spatele bisericii Boteanu, unde ne întîlnim cu ceilalți din grupul nostru. Vezi, ferește-te de Agie, că te caută mereu. Te-au căutat și azi pe tine acasă, mi-a spus adineauri Mihăileanu.

— Adică, maestre, mîine, miercuri? bîlbîi actorul, speriat că va ascunde aflate la Frusinica, dar și bucuros că afla data precisă care-l interesa.

— Mîine seară, mîine după miezul nopții se va da semnalul libertății, Halepliule. Va fi o dată istorică.

Pe lîngă ei trecu o birjă cu coșul ridicat și Aristia se răzgîndi dintr-o dată. Făcu semn birjarului să stea și luă din mîna lui Halepliu săculețul înțesat.

— Lasă că le iau cu mine. Tu, vino mîine pe la miezul nopții la mine acasă, ca să pornim împreună. Va veni și Mihăileanu, Mavromati, arhimandritul Snagoveanu, Zăgănescu și alții.

Halepliu se uită lung după birjă și se hotărî să se ducă numaidecît la Agie. Cunoștea intrarea din dos pe unde erau aduși cei arestați. Dar nulgăsi acolo pe Iancu Manu, și hotărît de data asta să stea de vorbă numai cu el, amîna pe a doua zi dimineața.

Deșteptii între ei

Pășind miercuri pe la zece în odaia cea mare de la Agie, Halepliu se înclină de la ușă, ducînd pînă jos pălărioara lui, rotundă și cu fundul tare, apoi se apropie de biroul europeanesc la care lucra aga Iancu Manu.

— Saliu!... căci ținea să se știe că el cunoaște limba franceză, că nu e un oarecare acolo.

Cel de la birou nu-i răspunse la salut, căci i se părea ridicul să răspundă unui asemenea tip. Ridică spre el ochii mari, își trecu limba pe sub

mustața groasă, tunsă scurt și cănită, dar căneala nu i se luă pe limbă, fiindcă era totuși o idee de loc potrivit cu forfecuța între buzele senzuale, pline și firele înnegrite. Își împreună însă mâinile pe piept și spuse cu un fel de admirație:

— Ești un strașnic pezevenchi, Halepliu!

— Sînt patriot, Eselans, îi răspunse celălalt cu demnitate. Numai amorul patriei...

— Ești un strașnic pezevenchi, îi spuse Iancu Manu din nou, fără să-și miște capul, înclinat pe umărul stîng.

— Sînt patriot, Eselans...

— Ești un patriotos dar ești și pezevenchi... Mi-ai plăcut!

— Dacă m-ați fi ascultat de la început, astăzi toți acești dușmani ai patriei ar fi fost în beciurile Agiei. Eu vi i-am denonsat la timp, dar fiindcă nu sînt renomé, nimeni nu m-a ascultat.

În afară de faptul că suferea fiindcă i se tăgăduia talentul de actor, Halepliu era amărît și că nu i se recunosc noblețea și distincția naturală. Se credea superior tuturor celor din jurul său prin naștere, susținînd că este un fiu natural al Bibestilor, fără să poată preciza al căruia dintre ei, și prin cultura lui de om care vorbește franțuzește, dar toate acestea pretindea el că nu i se recunosc din pricină că nu e renomé. Tot din pricină că nu e renomé, i se părea lui că Iancu Manu nu ține socoteală de denunțurile pe care le făcea la Agie, unde serviciile lui erau astfel dureros nesocotite. Ah, dacă ar fi fost renomé. Era marea lui suferință. Cum își aducea aminte de asta, fața lungă și brăzdată i se împietrea, iar nasul ascuțit i se făcea lucios. Îi era silă de lumea asta ticăloasă, lipsită de caracter.

Iancu Manu vîrî într-un sertar mîna grasă, plină de inele după felul oriental, deși altfel se îmbrăca europenește, la Gheorghe Coengiopolu în Lipscani, unde hainele i le croia Coulevrin, adus anume de la Paris. Din cutia lustruită a sertarului scoase, fără să se uite, o punguliță de culoarea tutunului pe care i-o aruncă lui Halepliu pe birou.

Acesta întinse mîna fără grabă și pipăi conținutul pe dinafară:

— Ce sînt astea, Eselans? Acadele?

— Nu... Treizeci de galbeni.

— Cam puțin, Eselans. Spionii dumneavoastră vă costă mai mulți bani și nu vă sînt de nici un folos.

— Am să-ți dau mai mult mîine, dacă îmi vei aduce acum alte știri. De aceea te tot caut de cîteva zile. Trebuie să ne spui numaidecît unde se întîlnesc din nou șefii complotiștilor. Și mai cu seamă vreau să punem mîna pe hirtii. Să-i prindem pe propaganți cînd au buzunarele pline.

Halepliu își aminti imediat de Aristia și se făcu alb la față. Acasă la el, la maestrul lui, erau aflate și textul Proclamației. Se ridică în picioare și rosti plin de demnitate.

— Arhonda, văd că dumneata mă socotești spion. N-am gîndit că merit această poreclă insultativă. Mi-ați brizat inima, arhonda. Vocea lui era de o sonoritate de vioară pleznită, dezarticulată și neașteptat îndurerată. Parcă spunea crîmpeie din ceva știut mai de înainte, dar de o sinceritate pe care niciodată el nu o putea vădi pe scenă, căci atunci cînd juca în fața publicului, juca din cale afară de scrobit, tocmai pentru că ținea să facă impresie deosebită și pune accent false, pe care, prost cum era, el le credea valoroase, așa cum își presăra și vorbirea cu „radicale“, tot ca să facă impresie deosebită.

Iancu Manu vru să-i trîntească în față cu cinismul lui obișnuit, un răspuns tăios, căci protestarea actorului i se păru obraznică. Ceva de pildă

ca: „ei, nu ești spion, dar îți vinzi prietenii pentru bani, la Agie...” Dar îi văzu ochii fără gene înroșiți de lacrimi, care acum i se scurgeau de-a lungul nasului, și fu turburat și el.

Halepliu se gîdea în clipa aceea la Aristia, care-l ținuse într-o odaie la el, cînd începuse să joace teatru, care-i dădea hainele lui vechi să le potrivească la croitor și să le poarte, care-i dădea și acum bani de masă. Nu... nu putea să-l denunțe pe Aristia și nici pe Eliade nu putea. Mai ales pe Eliade. Amîndoi însemnaseră mult în viața lui de actor, veșnic flămînd. E drept că acești doi oameni de inimă se purtasera la fel cu toți elevii școlai de teatru. După cîțiva ani de succese care stîrniseră entuziasmul patriotic al tuturor iubitorilor de spectacole dramatice în limba romînească, între întemeietorii Societății Filarmonice intrase dihonîa și începuse între ei un adevărat război. Asta dusese la desființarea societății, căci nuse mai plăteau sumele subscrise de sprijinitori. Urmară zile grele pentru elevele și elevii bursieri ai școlai de declamație, fiindcă erau mai toți tineri și nevoiași. Fără Eliade și Aristia n-ar fi putut s-o scoată la capăt. În deosebi Halepliu nu putea uita că într-o seară de iarnă, pe viscol, intrase în odaia lui, rece ca o ghețarie, dascălul său, Eliade, care nemaivăzîndu-l timp de o săptămînă, și bănuind că e bolnav, căutase să-i dea de urmă. Lucru foarte greu, întrucît neizbutind să plătească niciodată chiria, Halepliu se muta pe furis, mai totdeauna noaptea, căci n-avea alt calabalîc decît hainele de pe el și cîteva cărți. Nici aici, unde sta la o văduvă de lăutar, nu plătise chiria de vreo două luni, iar de o săptămînă zăcea la pat, nemai putînd cutreiera birturile ca să găsească pe cineva să-i plătească și lui o masă. Cînd a intrat profesorul, cu obraji roșii și mustața udă de fulgii topiți pe ea, Halepliu a crezut că se răstoarnă cerul. Eliade, înțelegînd din răspunsurile încurcate ale elevului său cum stau lucrurile, ieși din nou pe ușă, întorcîndu-se cam peste o jumătate de ceas. Venea întovărășit de un băiat de la cîrciuma din colț, care aducea în spate un sac de lemne. El însuși ținea în brațe un clondir de vin roșu, cum și o pungă mare, pămîntie, cu de ale mîncării. Proprietăreasa, văzînd despre ce e vorba, făcu numaidecît focul în sobița de tablă și puse vinul roșu la fiert cu zahăr. În scurt timp, în odăiță era atît de cald că Eliade își scoase mantaua căptușită de pe el. Halepliu, care nu mai mîncase de atîta vreme, găsi că varnevicii cu hrean, brînză albă și halva cu alune sînt o mîncare demnă de eroii unei tragedii. Dar asta nu fuse nimic. Încălzit de vinul roșu fiert cu zahăr și scorțișoare, actorul, nu numai că se sculă din pat, dar începuse să declame prin casă tirade întregi din rolele învățate la școală. Se întîmplă atunci un lucru neașteptat. Eliade, care la examene și în notele dingazetă, fusese foarte aspru cu el, acum, încălzit de-abinelea, exclamase cu o voce puternică: „Halepliule, tu ești un mare talent...” Actorul a început să tremure și i-au dat lacrimile. Nimeni nu-i mai spusese pînă atunci că are talent și, vai, nimeni nu i-a mai spus nici de atunci încolo. Din seara aceea de iarnă, Eliade era un sfînt pentru el. N-avea importanță că mai tîrziu a uitat să-i repete această neasemuită părere. S-a găsit un om care odată măcar în toată viața să-i spună și lui că e un mare talent. De cîte ori se gîndește la asta îi dau lacrimile. Cum ar fi putut deci să nu-l vestească în taină, prin acel bilețel neiscălit, să nu se ducă sîmbătă seara la cîrciuma din Dealu Filaretului, unde el îl trimisese pe căpitanul Costache Chioru ca să-i ia pe toți căzușii ca din oală? Ah, nu, își zise Halepliu, înduioșat și acum de propria lui frumusețe sufletească, nu, în inima mea crește floarea recunoștinței. Și lacrimile îi curgeau de-a lungul nasului uscat. Ah, acest ticălos de Iancu Manu, care-l vinde pe Vodă, asta știe toată lumea, îl crede pe el spion! Spion el, care... Se frînsese tot și trupul i se zgîlțana de plîns.

— Ah! Jigniți astfel un suflet de artist. Știți dumneavoastră, arhonda, ce e un suflet de artist?

Iancu Manu rămase buimac pe scaunul lui, cu spătar înalt, căptușit cu catifea cafenie.

Celălalt se plimba acum prin odaia lungă și joasă, gândindu-se la Aristia și la Eliade și plângând cu sughituri. Îi era o milă nesfârșită mai cu seamă de el însuși, care e atât de neînțeles în viață. Aga se sculă de la birou și veni lângă el, spunându-și că trebuie să-l potolească, cu orice preț, fiindcă vrea să-i dovedească lui Bibescu, neapărat, că el veghează și că îi are pe complotiști în buzunar. În definitiv, cariera lui depinde de domnitorul ăsta îngîmfat și zevzec, care merge cu ochii închiși spre prăpastie. Veni lângă Halepliu și-i puse mîna, teatral, îndurerat, pe umăr.

— Cum poți să spui că eu nu știu ce e un suflet de artist? Dumneata nu știi că toți poeții și pictorii găsesc la mine casă deschisă și ajutor oricînd?

Halepliu știa acest lucru. Întreg Bucureștii știa asta. E drept că pe acest boier fălos și lacom, care se crede foarte deștept, îl plictisesc poeții și pictorii, dar gingașa lui nevastă e o mare iubitoare a cărților, a muzicii și picturii. Anicuței Manu îi dedicase Eliade cu douăzeci de ani mai înainte acel faimos „Sburătorul“, pe care Aristia îl citea atât de frumos. Era nelipsită la teatru cînd se dădeau spectacole în sala joasă și îngustă de la Momolo, cu lojile roșii, despărțite de stîlpi de lemn. Trimetea de acasă slugile cu covoare, scaune și flori să-i gătească loja ei, a doua, alăturată chiar de loja lui Vodă.

Văzîndu-l căzut pe gânduri, Iancu Manu stărui, nu fără să-și amintească mînios că l-au costat destule parale și aceste toane ale nevestii.

— Știi că i-am pozat lui Rosenthal de ne-a zugrăvit pe toți, pe mine, pe nevastă-mea și copii, acum ea ar vrea să ne facem portretele și la Negulici.

Aci Halepliu se înșenină dintr-odată și nu mai ascultă ce-i spuse mai departe aga despre dragostea lui pentru artiști. Ce nevoie era să-l vîndă pe Aristia ori pe Eliade? Negulici avea și el Proclamația și afișe la el. Cum nu s-a gândit la asta? și se înveseli brusc.

Iancu Manu se socoti pe sine însuși un mare actor, văzînd cum l-a îmbunat pe acest om atât de îndurerat.

— Ei, hai, stai jos să spun ~~ne~~ ne aducă aci cafele și ciubucuri.

— Nu trag ciubuc, Eselans...

— Foarte bine, ai să bei cafea. Eu am să iau și ciubuc. Ei, atunci cum facem? Poate un patriotos atât de mare ca dumneata să nu ajute patria în aceste momente grele?

— Eselans, sînt gata să mă jertfesc pentru patria mea. Vă voi spune ceeace doriți să știți, dar cu o condiție. Trebuie să nu se afle nimic. Altfel e cu neputință. Înțelegeți, onorul și cîntea mea nu-mi permite altfel. Și rămase cu fața uscată și rasă toată, țeapănă, cu buzele cu linii tari, strîns apăsate.

Aga tresări încruntat și-și împreună palmele.

— Foarte bine. Vei rămîne aci la Agie fără nici o grijă. Vei bea cafele și vei lua cîte mese vei pofti.

— Nu, Eselans. Nu așa. Vreau să știe toată lumea că sînt arestat. Înțelegeți, vreau să fiu arestat în văzul lumii. Nu e un capris, dar e că numai așa voi scăpa de bănuială și de maltratări. Și din nou își apăsă buzele ca să arate că în privința asta e neclintit. Vreau să fiu purtat pe ulițele orașului între dorobanți, cu mîinile legate la spate, ca să vadă toată lumea, și acei nerușinați scribi ai lui Mihăileanu, că m-am jertfit pentru patrie.

După ce mai discutară puțin, se ajunse la o înțelegere. Halepliu va porni cu o căruță a poștei spre Craiova. Va fi ajuns pe drum de altă căruță a Vorniceii, arestat și adus înapoi la București.

— Așa e foarte bine, Eselans. Și așa, toată lumea știe că am închinat o piesă, scrisă de mine, lui Iancu Bibescu, fratele domnitorului, administratorul de la Craiova. Toți vor crede că am vrut să plec la Craiova, ca să i-o duc; vreau să fiu însă adus într-o căruță de poștă, ca să se vadă mai bine că am vrut să plec.

Pe Iancu Manu îl bufni râsul, dar își spuse că totuși trebuie să împace un om atît de simțitor și își transformă hohotul lui, cunoscut în saloane, într-un zîmbet dulceag.

— Atunci, gata. Acum e zece dimineața. Pînă la douăsprezece fă să știe ai lui Mihăileanu că ai plecat. Dar uite ce-i. Nu le mai spune că ai închinat o piesă lui Iancu Bibescu. Spune-le că fugi de frica Agiei, care te bănuiește patriot, de-ai lor. Se ridică și veni lîngă el. Il bătă pe umăr, ca să-l facă să se scoale de pe scaun.

— Ei...hai! Acum spune ce știi...

Celălalt, întîrzia nedumerit, mirat. Apoi își întoarse ochii fără gene, apropiată la rădăcina nasului ascuțit, spre agă, și-i spuse mereu mirat:

— Da, dar n-am vorbit...

— Ce să vorbim? îl întrebă aga nedumerit.

— Nu mi-ați spus cu ce mă ajutoresc eu aici. Cît mi se cuvine pentru asta?

Iancu Manu simți că i se umflă capul. Crezu că înnebunește. Scamatorul ăsta își bate cumva joc de el, sărind deodată așa, fără rușine, de pe o latură pe alta, de la față la dos? Nerușinarea era obișnuită la marii boieri, la cei din protipendadă, care vroiau să arate prin asta cît de puternici sînt și că își pot îngădui orice, chiar față de adevăr, însă ca o stîrpitură ca actorul acesta, cu mutra lui de veșnic înfometat să-i facă lui asta, i se păru că e prea prea. Își ridică umerii lați și veni amenințator spre el. Dar în aceeași clipă își aminti că Bibescu așteaptă dovezi, dovezi scrise. Se opri brusc și-și întoarse figura într-un zîmbet.

— O să-ți mai dau încă treizeci de galbeni.

— Nu-mi ajunge ca să subzist.

— Trebuie să-ți ajungă.

Halepliu îl privi cu ochii mici, disprețuitori, căci înțelese că-l are în mîină, că boierul acesta fălos astăzi joacă de nevoie, că n-are ce face.

— Eselans, Napoleon a spus o vorbă. Spionajul e o meserie murdară și trebuie bine plătită.

Iancu Manu își mușcă buzele cărnoase pînă la sînge și dădu din cap otrăvit.

— Bine, bine. Ai să ai șazeci de galbeni. Dar numai dacă găsesc dovezi scrise. Acum spune mai repede și nu mai pierde vremea de geaba.

Halepliu se așeză dintr-o dată jos, familiar, spre mirarea lui Iancu Manu.

— Pot spune, Eselans, că există între noi o entantă desăvîrșită? Se juca închizînd capacul călimării, care era un porumbel de bronz aurit cu spinarea retezată pentru pus sticluța de cerneală.

Agă îl privi nedumerit și se așeză și el din nou în fotoliul cafeniu cu spătar înalt.

— Ce mai vrei?

— Aveți dreptate, nu e cazul, *se ne pas lă moman* să pierdem timpul. Scoateți cei șazeci de galbeni și vă spun pe loc unde se găsesc acum aflatele și Constituția acestor ticăloși. Vă spun și ceasul precis la care e hotărîtă izbucnirea revoluției. Acum, numaidecît.

Iancu Manu parcă fu lovit în moalele capului. Crezu că iar își bate joc

deel. Se îngheboșă, de întăritat ce era, în jilțul lui, tăcut, căci avea o îndelungă deprindere, de om care lucrase cu turcii, știind să se stăpînească. Se întrebă dacă actorul acesta nu-i va lua paralele spunîndu-i cine știe ce baliverne, dar își zîmbi lui însuși și se însenină. N-are decît să bată în tipsia din fața lui și vor intra dorobanții de pază la ușă. Scoase încet, privind pieziș, două pungi cafenii, la fel cu cea pe care i-o dăduse mai înainte lui Halepliu, dar acum le așază cu un soi de delicatețe lîngă porumbelul de bronz aurit, cu spatele retezat ca să se pună înăuntru sticluța cu cerneală.

Lui Halepliu îi sticliră ochii și se făcu alb la față, cînd avu înaintea lui cele două pungițe. Răsufală adînc și le deschise ca să vadă aurul roșcat al galbenilor împărătești. Numai să-l vadă. Apoi spuse în șoaptă:

— Afiptele, steagurile și cocardele le găsiți la pictorul Negulici. Semnalmentul revoluției se va da la noapte la ceasurile două, cînd se vor întîlni ca să năvălească asupra palatului lui Bibescu.

— Asta-i tot? întrebă Iancu Manu copleșit.

— Ce vreți mai mult? Să-i arestez tot eu? Apoi se ridică încet și, ocolind biroul, se apropie cu oarecare ceremonie de statura voinică a lui Iancu Manu. Îi strînse mîna pe care acesta abia i-o întinse, privindu-l în schimb cu un soi de admirație.

— Ești un mare pezevenchi, musiu Halepliu.

— Sînt un suflet de artist, Eselans!

— Da... da... se îndreptă grăbit aga. Și rosti aproape silabisit. — Un suflet de artist și un mare pezevenchi.

★

După ce ieși din curtea Agiei, tot pe poarta din dos, Halepliu își îndreptă și mai mult umerii și capul, își află din nou pasul sigur. Avea sentimentul că are de ce să fie mulțumit de sine însuși. Avea în buzunarul jachetei roase, dar de croială bună, nouăzeci de galbeni, îi arătase pe de altă parte dobitocului de Iancu Manu că e mai deștept decît el. Se gîndi apoi, înduioșat, că nu există om mai capabil de recunoștință de cît Halepliu. Ce a fost el în stare să facă pentru Aristia și Eliade, nu e în stare oricine. Nu e ca leprele alea fără inimă pe care le cunoștea el.

Trecînd pe lîngă magazinul lui Danielopolu, intră și-și alege un guler și două legături noi de gît, moarate, roșcate cu ape verzi și își puse una pe loc. Ieși din prăvălie iar cu umerii și cu nasul sus. Pe lîngă el trecu o femeie cu o pălărie vișinie lăsată pînă pe umeri, dar ridicată în față, de i se vedeau cei trei zulufi de o parte și de alta a obrazilor cam sulemeniți. Se luă după ea, dar numaidecît își aminti că are multe de făcut.

★

În aceeași zi, pe la șapte seara, cînd Podul Mogoșoaiei era înțesat de lume, trecea prin dreptul casei Török și al temeliilor Teatrului Național, prin fața prăvăliilor de lux, o căruță împrumutată de Agie de la poștă, în care se afla Halepliu legat cu mîinile la spate, iar lîngă el, căpitanul Gheorghe. Căruța mergea la pas, păzită de patru dorobanți cu puștile întinse. Se vedea limpede că omul a fost întors din drum în București. Aristia și Mihăileanu, care tocmai urcau dinspre Cișmigiu pe lîngă casa Oteteleșanului, încremeniră de spaimă și se uitau buimaci după acest convoi neașteptat.

★

Seara pe la zece, Iancu Manu însuși, cu șapte oameni ai Agiei, a intrat în casa cu grădina cît un pogon, dînd buzna peste Negulici care rămase năuc

într-un fotel scund, înțelegînd proporțiile năpastei. În cîteva clipe, îi scotociră locuința, care și așa nu cuprindea mare lucru, căci de cînd îi arsese casa abia își adunase cîteva boarfe, dar aflară două steaguri, aflate, proclamații. Iancu Manu fu încîntat că găsi tot ce-i trebuie și plecă triumfător. Uită să spuie ce să facă dorobanții cu cel arestat. Așa că tistul veni după el, să-l întrebe. Cînd se întoarse nu-l mai găsi însă pe Negulici. Sărise prin fereastra deschisă în grădină. Ocolise pe după niște magazii și trecuse într-altă grădină. Dorobanții aveau poruncă să nu tragă ca să nu se stîrnească zarvă, pînă cînd nu sînt arestați toți cei ce trebuie să fie arestați. Nu traseră deci și de prins nu putură să-l prindă. Pictorul alergă numaidecît, punîndu-și viața în primejdie din pricina cîinilor, peste garduri, pînă la Aristia. Acesta își aminti convoiul de după amiază și pricepu totul.

— Halepliu! El ne-a vîndut.

Socoteala deșteptului se dovedî astfel neroadă. Aristia își chemă numai decît oamenii, pe Mihăileanu, pe Mavromati, pe Paleologu și îi trimise în grabă să vestească toată lumea că la Agie se știe tot. El însuși se duse la Pavlicioni să-l anunțe pe Brătianu. Negulici alergă de-a dreptul la Deivos că știa că acesta îi poate vesti mai grabnic pe ceilalți căuzași.

Cei care trebuie să fie pretutindeni

În aceeași noapte de miercuri, vestit de Negulici, Deivos alergă numaidecît la Axente Saver să-i arate ce s-a întîmplat. Nu acasă, firește, ci acolo unde știa că el va aștepta cu cei cincisute de tabaci, măcelari și cărămidari ai lui, desfășurarea întîmplărilor. Îi găsi deci într-o vie, în jos de morile doctorului Gussy, de lîngă Vitan. La drum era o cîrciumă joasă, cam dărăpănată, prin care se intra în curte și de acolo în via nu prea mare. În prăvălia care nu avea decît un raft, o tejghea și o masă lungă la perete, Mitru, Damian și alți doi tabaci stăteau de vorbă, cu cîni cu vin dinainte. Tresărîră cînd îl văzură intrînd pe Deivos.

— Gata, domnule ofițer? întrebă Mitru cu fața și mai slabă în lumina scăzută.

— Unde-i profesorul?

Mitru îi arătă cu privirea ușa scorojită din fund, dar fiindcă lumînarea de seu pîlpîia scăzut, Deivos nu-i văzu ochii și nu pricepu... Atunci Tabacu bătă odată în ușă, apoi după un timp mai bătă de trei ori. Se auzi cum e tras zăvorul și amîndoi intrară într-o odaie cu perdelele netrase, unde era o căldură înăbușitoare. În întunericul tăiat de lumina lunii, ședeau de-a latul patului patru inși.

— Ei? îi întîmpină Axente.

Deivos știa că ceilalți trei sînt profesorii Vasile Maiorescu, Dorcea și Scarlat Turnavitu.

— Domnule profesor, trebuie să ne împrăștiem neîntîrziat. Agia a aflat totul. Știe și locul unde va fi să se întîlnească cetele care urmează să vie din toate părțile orașului. A fost un denunț, sau așa ceva. Iancu Manu, căpitanul Costache, căpitanul Gheorghe cutreieră locuințele căuzașilor, arestîndu-i. Lui Negulici i-au luat toate hîrțile, căci l-au prins acasă, dar a scăpat fugind pe fereastră.

— Apoi, frate Scarlat, iată bucureștenii dumneavoastră; vînzări peste vînzări. Axente Sever avusese cu Scarlat Turnavitu lungi discuții despre bucureșteni și acum găsi prilejul să-și spună părerea despre ei.

Scarlat Turnavitu ridică din umeri.

— Eu ce pot să spun?

— Asta e, — spuse Devios, scuturîndu-și cismele pline de praf, împrăștiati-vă și ascundeți ce e de ascuns, eu mă duc să-i vestesc pe Boliac și pe ceilalți, și să-i spun și lui Costache Filipescu.

Dar Axente Sever, ai cărui ochi în lumina lunii erau adînciți în orbite ca ai unui mort, era totuși liniștit.

— Noi ce să ne mai împrăștiem? Că noi sîntem împrăștiati.

Deivos știa asta. Știa că tabacii s-au întîlnit numai cîte zece-douăzeci laolaltă, risipiți de-a lungul ulițelor Văcăreștilor, prin curți și grădini. Vreo cincizeci erau în via lui Licsandru Hergă. Aci, la cîrciumă, era numai o mîna de oameni care trebuiau să tragă clopotul cel mare al Mitropoliei. Hotărîrea lui Axente Sever era nestrămutată. El nu se va mișca, împreună cu tabacii, calfele demăcelari și cărămidari, decît după ce revoluția s-a pornit. El înțelege să cadă ca o lovitură de măciucă hotărîtoare acolo unde va fi greul în clipa cînd cei ce au început vor șovăi.

— Frate Deivos, du-te la Costache Filipescu numaidecît, ca să ceri un cal bun de călărie și să iei și vreun cuvînt pentru sora lui de la Filipeștii de Tîrg, așa cum a fost vorba. Într-un ceas noi vom vesti cîți inși vom putea, că toată lumea trebuie să stea acasă, să se ascundă. Dumneata să fii, dacă poți, mîine către orele zece la Filipeștii de Tîrg, la Bălcescu. Să-i spui cum că ce s-a întîmplat și să te întorci degrabă să ne spui și nouă ce-or hotărî, el și Arăpilă. Spune-i că Nicolae Golescu-e bolnav. Se zice că are holeră. Să ne trimită vorbă, și ce o fi om face. Spune-i că de lăsat, acum că am început, nu trebuie să ne lăsăm. Ce zici, pleci?

Deivos păru puțin încurcat.

— Apoi, ce să spun? Aș fi vrut să trec întîi pe acasă. Să-mi iau ce-mi trebuie.

— Ce să mai iei? Ai două pistoale, nu? Uite încă unul. Pune-le în desagii ăștia și apoi atîrnă-le la oblînc. Merinde vei găsi la Costache Filipescu.

— Așa voi face. Dar să știți că mi-e teamă că nu îl voi putea găsi atît de ușor, pe Bălcescu, ca să mă pot întoarce chiar mîine. Mi-a spus căpitanul Mavrocordat că a mai pornit și azi un pîlc de călăreți spre Telega. Cine o fi spionul, sau spionii dintre noi, e greu de știut, și nici nu mai avem timp să stăm să cercetăm. În timp ce vorbea, Deivos vîrî pistoalele în cele două trăistuțe legate împreună cu desagii.

— Lasă că nu e așa de rău că s-a aflat de plecarea lui Bălcescu la Telega, frate Deivos. Acum Bibescu și Villara stau cu ochii și urechile numai într-acolo.

— Asta era și părerea lui Nicolae Golescu. Va fi mai ușor pentru cei de la Islaz, ori cei de la Ocnele Mari. Că noi, ăștia de la București, după cîte văd, am cam pus-o de mămăligă. Cel care vorbea, era Scarlat Turnavitu, care-și clempănca în lumina lunii barba scurtă și botoasă.

— Nu grăi așa, frate, îl certă Axente Sever. Aici nu s-a terminat. Noi, și așa după părerea mea, nu trebuie să începem. Ce naiba, atîta mili-tărie trebuie să pricepi. Noi cei de aci trebuie să intrăm pe urmă, cînd Bibescu și ai lui nu vor mai ști încotro să mai facă față. Așa făcea, frate, Napoleon ăla cu garda lui. Apoi să știi, frate, că noi sîntem chiargarda revoluției. Numai între prieteni apropiați, cum erau cei de față, lega Axente Sever fraze mai lungi decît o propoziție.

După ce locotenentul Deivos plecă însoțit de Damian, care trebuia să-l întovărăsească pînă la Costache Filipescu, dascălul ardelean trimise tabaci în toate părțile ca să vestească lumea să stea acasă. Făcură ce se

putea face, așa că nu fură prinși către ora două noaptea decît Voinescu II și vreo treizeci de cîrciumari și acsizari, între ei și Ulumeanu. De asemeni, patru dintre prietenii lui Aristia. Tăbăcarii și calfele de măcelari se împrăștiară cu grijă, treptat, cu toții către casele lor.

★

De la focul cel mare din anul trecut, care isbucnise chiar din grajdurile lui Costache Filipescu, acesta se mutase în marginea orașului spre Capul Podului Mogoșoaiei, într-un fel de conac cu grădină care ajungea pînă către malul Herăstrăului. Nu-i fu greu lui Deivos, care știa să meargă noaptea pe ulițele orașului, iar ca ofițer de pompieri putea face asta fără să stîrnească bănuieli, să ajungă pînă acolo.

Era o lună în primul pătrar, potrivită pentru astfel de încercări, și el o luase pe la biserica Vergului, trecuse prin Oborul Vechi, pe la bariera Moșilor, și apoi pe la bariera Nouă. Tăiașe pe drumul larg al Herăstrăului spre conac. Bătu în poartă, stîrnind cîinii de care era gata să se apere cu un ciomag în mîna stîngă și cu pistolul în dreapta. Vătafului curții îi spuse că a venit cu o hîrtie de la Vornicia cea mare, ceea ce omului i se păru firesc, căci, deși mare vornic, Costache Filipescu, om luminat și cu carte, îl prețuia foarte mult pe Bălcescu; chiar fiind în opoziție, sfatul lui era adesea cerut și la Vornicie și la Curtea Domnitorului. Citind biletul lui Deivos îl primi numaidecît, așa în halat cum era, cu părul vîlvoi și barba nepieptănată, într-o odaie mare din fund, lăsată pentru musafiri. Află toată întîmplarea fără să se mire măcar. Știa că Agia are spioni pretutindeni. Clătinînd cu admirație din cap, îl spuse locotenentului:

— Cu cap a fost Bălcescu, plecînd din București. Ce-am fi folosit dacă era cumva prins aci? Acum Bibescu va fi iar cu cu ochii numai spre Telega.

Porunci să i se dea lui Deivos un cal ager și foarte puternic și ofițerul îmbracă o uniformă de lipcan, trîntindu-și o căciulă înzorzonată pe cap și o haină roșie găietănată. Apoi Costache Filipescu îi dădu și o hîrtie cu pecete în regulă că e lipcanul Vorniciei și că merge la ocîrmuitorul de Prahova, cu porunci pentru prinderea lui Bălcescu. Imbrăcat așa, gonea pe drum fără nici o grijă. Pe la ceasurile patru evropenești, în dimineața asta de joi 10 iunie era la Ploești. Găsi că e mai bine să ocolească orașul și o luă, tăind drumul printr-o dumbravă, spre Filipeștii de Tîrg. Soarele se și înălțase deasupra dealurilor molatice, pline de vii, care se scăldau în lumina vie și rece și începeau să crească treptat în sus de Ploești, închizînd peste Prahova marea cîmpie dintre acest oraș, tîrgul Filipeștilor și Bănești.

★

Sosirea unui lipcan pe la șase dimineața la palatul din tîrgul de pe malul eleșteului nu miră pe nimeni, căci era un lucru obicinuit. Așteptă însă aproape o jumătate de ceas pînă să fie primit de Elena Filipescu, căreia îi trimisese dinainte prin fecior scrisoarea fratelui ei. Era o femeie încă tînără, cu părul alb de la douăzeci de ani, care locuia singură la palat cu o liotă de argați și femei în casă. Întîrziase, fiindcă ținuse să scrie mai întîi o scrisoare către Bălcescu, în care își arăta îngrijorarea că-l știe de aproape urmărit de Banov și îl sfătuia din nou să treacă granița, arătîndu-i că totul e pregătît. Îl mai sfătuia ca la nevoie să caute adăpost și la palatul lui Costache Cantacuzino, unde în lipsa stăpînului, care era la București, cuvîntul ei de rudă era foarte ascultat. De altfel, știindu-l dușman al lui Bibescu

și aspirant la tron, ea nu se îndoia că Marele logofăt va da sprijin celor ce vor să-l răstoarne.

Cînd văzură ieșind dintr-un desiș al vîlceleii pe Deivos, acum călare pe un murg mărunț și rotofei, dar îmbrăcat tot în uniformă de lipcan, Bălcescu și Telegescu, care erau culcați în iarbă, înghețată, căci, în clipa dinții nu-l recunoscuseră îmbrăcat așa. Numaidecît se ivi însă dintre sălciile scaldate în lumină și chipul mustăcios al flăcăului de la Filipești, călare pe o iapă bălană, și Bălcescu, care aștepta nerăbdător vești din București, tresări înfiorat.

Dar știrile pe care le aducea Deivos fură o adevărată lovitură pentru el, deși se așteptase la mari greutăți. Așadar, după Telega, Bucureștii? Telegescu, care-l văzuse atît de hotărît, atît de liniștit în ajun și aseară cînd fuseseră dincolo de Breaza, unde toată noaptea au șușotit cu oamenii prin livezi, văzîndu-l acum atît de palid și încruntat, parcă nu-l mai recunoștea. Era nespus de însuflețit aseară. E drept că la început muntenii aceia se lăsasera greu, iscodeau cu privirea bănuitori, căci nu aveau încredere în boieri, dar cînd au aflat că acești doi bărbați fuseseră închiși în temniță pentru popor, li se deschiseseră inimile. Au pus la cale tot ceea ce li se păru potrivit, și ei veniseră de acolo în zori, îmbărbătați și plini de nădejde. Îl văzu acum pe Bălcescu îndreptîndu-se spre căpița de fin, cu pași nesiguri, cu umerii îngustați parcă, trîntindu-se pe culcușul de fin cu fața în jos, și nu îndrăzni nici el, nici Deivos să-i mai vorbească. Se traseră la umbră, între sălcii, unde Telegescu îi arătă lui Deivos necazurile întîmpinate cu Cristophi. Locotenentul de pompieri îi mărturisi că se aștepta la asta.

Ziua de 10 iunie se vestea și mai caldă decît cele din ajun. De acolo de unde erau, se vedeau peste dealurile negre, în fund spre miazănoapte, Bucegii, între Vîrful cu Dor și Jupi, strălucind limpezi în albastrul cerului. Apele Prahovei sclikeau ici-colo ca săbiile în soare. Rămaseră și ei pe gînduri, așezați pe un trunchi de ulm prăbușit.

Trecu așa, ca la o jumătate de ceas și deodată Bălcescu veni hotărît spre ei.

— Deivos, du-te la conac și adu cai proaspeți. Merg și eu la București. Prea s-au făcut mari prostii acolo. Plecăm numaidecît. Acum, că roata cea mare s-a mișcat, orice oprire e legată de primejdii.

Cei doi se priviră lung unul pe altul. Vedeau lămurit că hotărîrea lui Bălcescu e luată sub imboldul mîinii.

— Frate, — îi spuse în cele din urmă Devios, — nu e bine să vii și dumneata la București. Uite, chiar marele vornic Costache Filipescu mi-a spus că plecarea dumitale la Telega a fost foarte potrivită. S-a întîmplat așa că oamenii care i-ar fi fost cei mai de folos lui Bibescu la București, sînt acum împrăștiați în Prahova.

— Așa o fi, nu știu. Dar ceea ce știu e că dacă eram în București, nu-l lăsam pe Goleșcu să se ia după Brătianu și să se ție de comploturi. Acolo revoluția trebuie să izbucnească în plină zi, așa cum am hotărît, adică atunci cînd sînt ulițele întesate de lume. Pornești cu un pîlc de la Obor și pînă la Palatul Bibescu s-au adunat douăzeci de mii de oameni, adică atîți cît a adunat Tudor Vladimirescu, de la Padeș la București. Asta e. Nicolae Goleșcu s-a convertit la comploturi. Cine cunoaște puțin istoria războaielor, știe că o trupă de recruți nu se vîră întîia dată noaptea în foc.

— Păi ți-am spus, nu cred că e de vină Goleșcu, că el a fost, de cînd l-ați lăsat, bolnav de holeră, mi se pare. A zăcut în casă de nu l-a putut

vedea nimeni, așa cred eu cel puțin. Cel care a tras toate sforile a fost Iancu Brătianu cu oamenii lui. Deivos își scosese șapca și se ștergea pe frunte, că era lac de nădușeală, șuvițele negre i se înclaiaseră și buzele, de obicei fumurii, îi erau ușor albite.

— Tocmai de aceea trebuie să viu eu la București. Trebuie aleasă cu grijă clipa izbucnirii. Nu putem lăsa tocmai Capitala abătută de neizbinda de miercuri seara. Oamenii de acolo se pornesc ușor, dar după ce au fost dezamăgiți, îi clinești cu mult mai greu, iar dacă întârzii, nu-i mai clinești de loc.

Atunci Telegescu, pe care tăcerea îndelungată de adineauri a lui Bălcescu îl speriasse, acum, parcă tocmai provocat de mînia lui, se liniști dintr-odată. Vorbi chibzuit, cu un calm de care nimeni nu l-ar fi crezut în stare. Își trecea cugetînd buza de jos peste cea de sus, ajungînd pînă la mustață, ca să poată găsi mai ușor vorbele:

— Uite ce, frate Bălcescule, noi am fost împreună și la temniță, dar poci spune că nu ne-am cunoscut temeinic. Eu îți mărturisesc că abia de cînd sîntem aci, abia de azi noapte mai ales, socot că te cunosc.

Bălcescu îl privi o clipă mirat, căci nu știa unde vrea să ajungă, dar se gîndi, liniștindu-se dintr-o dată, tocmai fiindcă avea să judece, practic, într-un caz concret, că și el tot aici l-a cunoscut pe acest om, pe care totîl îl socoteau arțăgos și năbădăios, și se fereau de el, dar care pus la treabă, cel puțin la o anumită treabă, se dovedise om de nădejde. Îl întrebă cu vocea înmuiată:

— Ce vrei să spui, frate Telegescule?

— Păi, uite. Noi am vorbit aseară. Am vorbit mult. Dumneata ai spus un lucru care mi s-a părut strașnic de potrivit și acum văd că ai uitat de asta. Ai spus că în București revoluția nu trebuie să izbucnească decît după ce va izbucni mai întîi undeva într-o parte a țării. Atunci zic și eu să fie așa. După ce stăpînirea se va îndrepta cu mintea și cu măsurile ei întra-colo, să înceapă și la București. Zic să fie așa, revoluția din București, ca un fel de oaste neașteptată, care cade în spate domnitorului, cînd ai lui luptă în altă parte, și-l zăpăcește. De-i ia piuitul, ca să zic așa. Aci, la Telega, nu s-a putut face nimic, din pricina năîngului de Cristophi și din aceea că districtul e năpădit de oamenii stăpînirii. Păi tocmai d-aia, zic eu, e bine ca dumneata să te duci la Pitești, acolo unde ați plănuit să se întîlnească liber, Comitetul Executiv. Zic că nu e bine să schimbi o hotărîre atît de chibzuită. De la Pitești, vezi limpede unde țîșnește începutul mișcării. O fi la Ocnele Mari la Gligore Marghiloman și la Marin Serghiescu, o fi la Islaz la Pleșoianu, o fi poate cine știe aici, la noi, în Prahova, că eu nu mă las cu una cu două, al dracului să fiu dacă mă las. O să răspîndesc chiar azi zvonul că ai plecat și poate că astfel pleacă și Banov cu oamenii lui. Vom aștepta o zi, două, zece... De undeva trebuie să țîșnească izvorul izbăvirii. După cîte am înțeles, avem și la București oameni chibzuți și plini de hotărîre, cum e ungureanul ăla de Axente Sever. Mie îmi place și Scarlat Turnavitu, și mai sînt fără îndoială și alții. Legătură bună o să aveți în toate părțile prin Deivos și prin Dincă. Așa că...

Bălcescu ascultă îndelung, urmărindu-l în același timp cu privirea pe Deivos, care era vădit de părerea lui Telegescu. După ce prietenul lui tăcu, el rămase încă și mai mult pe gînduri, se plimba prin fața trunchiului de ulm prăbușit și apoi spuse cu glasul moale, deși obrajii fumurii îi erau încă încinși:

— Atunci așa vom face. Plec numaidecît spre Golești. Să rămîie acolo punctul de întîlnire cum s-a hotărît. Deivos, dumneata pleci

neîntârziat la București. Vorbește cu Nicolae Goleșcu și, negreșit, cu Axente Sever. Spune-le că a doua zi după ce a izbucnit revoluția în țară, ei să proclame Constituția și la București. Nu uita să le spui s-o ia de la Obor încet, încet spre Sf. Gheorghe, pe Podu Tîrgului din Afară, pînă la Tîrgul din Lăuntru și de-acolo peste Dîmbovița, la Palatul lui Bibescu. Ar fi bine să se pornească dinspre toate barierele deodată. Poți pleca astăzi chiar, înapoi?

— Dacă la conac mi se schimbă calul, eu pot pleca în trei ceasuri, cel mult. Că vreau să dorm și eu un ceas, două, aci în vîlceaua asta, de se poate.

Telegescu îl linișți:

— Uite, flăcăul ăsta merge cu o scrisoare la curte și-ți aduce calul pe care-l vrei. Eu însă te-ași sfătui să iei murgulețul ăsta al meu. Îl vezi scund și costeliv, dar să știi că are mușchi de oțel. Bătu murgul în jos de crupă ca să-i arate părul mic, lucios, mușchii, prin care răzbăteau vinele vii, apoi îl trase cu prietenie de smocul de păr de pe frunte. Calul nu luă în seamă mîngîierea și clătină din cap ca să nu-i scape dintre buzele albe, că era breaz la gură, smocul de iarbă din care îmbuca.

Bălcescu plecă puțin înainte de prînzul mic. Înainte de a încăleca, tot pe calul împrumutat din grajdurile de la Belvedere, mai citi odată scrisoarea Elenei Filipescu, în timp ce Telegescu îi băga în coburi merindele pe care le aveau. Păru o clipă că vrea să răspundă, dar se răsîndi; se ridică în șa, scrută o clipă dealurile de dincolo de Prahova, cînd rîpoase, cînd împădurite, și porni hotărît.

— Să nu le cazi în plasă, omule. Fii cu grijă, îi strigă din urmă Deivos.

Bălcescu le făcu un semn moale cu mîna, fără să întoarcă însă capul, și surul lui se lăsa ușor pe picioarele dinapoi, ca să lunece în vîlcea printre răchite.

De la București spre Gura Oltului

Tot în acea duminică însorită, profesorul Axente Sever îi chemase și le spusese celor doi tabaci să se găsească la miezul nopții dincolo de barieră, aproape de vadul Sabarului. Să aștepte acolo, înarmați cu puștile lor ghintuite și cu pistoalele la brîu, îmbrăcați în straiile de lipcani, care le fuseseră aduse pe inserat tot de la marele vornic Costache Filipescu. Li se dădură pe de altă parte, de către oamenii Goleștilor și doi cai, mai vîrstnici, nu prea arătoși, dar cu încredințarea că sînt vînjoși și învățați cu drumurile lungi. Erau tot din soiul celor de tabun. Acum totul era aproape gata. În coburii de pînză, traiste groase ca sacul, erau nu numai de ale mîncării, ci și plumbi și pulbere de pușcă, căci nimeni nu avea să se mire văzînd niște lipcani cu puști și pistoale. Mai erau de asemeni și darurile pe care Licsandru Hergă le trimitea fratelui său, Gligore, la Piatra, în Teleorman.

— Măi, Mitrule, îmi pare rău că ai să te abați din drum pentru asemenea fleacuri, dar știu de mult, de acum opt ani, de cînd a fost cu nevestă-sa prin București, că Gligore tînjea să aibă un pistol de astea, cu două cocoase, cum văzuse la boierul Băl-Ceaurescu de pe la ei... Și tu, Damian, să nu mi-o iei în nume de rău că-i dau tocmai pistolul pe care mi l-ai adus an de la Lipsca, oriunde ai tot fost. Zău, mă fraților, îmi pare rău că o să vă abateți pentru mine din drum, dar asemenea prilej eu cred că nu se va mai ivi.

— Ei, măre Licsandre, dacă zici că este lîngă tîrgul cel nou al Alexandrei, apăi chiar că e în drumul nostru; nu te mai gîndi la oboseală și la altele, îl certa Mitru.

Licsandra îi trimisese cumnatei ei un lucru înfricoșător și minunat. Un fel de bețigaș de os, frumos lucrat, care avea la un capăt un ochi de sticlă, parcă un ochi de pasăre, dar alb. Dacă te uitai, ca printr-un ochian, prin acest ochi cît o mărgea, vedeai cerul larg deschis, cu domnul Isus și Fecioara Maria lîngă el, înconjurați de cetele de îngeri și de sfinți. Bătrîna trimisese pentru rudele ei o pungă de piele în care era sămînță de gîndaci de mătase, de un soi nou, care dădea mătase albă ca neaua.

Porniră hotărîți, cu toate că noaptea nu dormiseră din pricina alergăturii, căci umblaseră ca să-i ducă pe căzuși din Dealul Filaretului acasă. Iar azi, duminică, abia ațipiseră și ei după amiază, cînd tocmai îi chemă profesorul.

Aveau să aștepte la miezul nopții între sălciile de pe gîrla Sabarului, pînă cînd vor vedea o trăsura care urma să-și aprindă felinarele abia cînd va ajunge înaintea vadului și-l va trece cu luminile aprinse, pe urmă stingîndu-le numaidecît. Știau și cine sînt cei doi boieri din trăsura. Boierul Ștefan Golescu, și un om mare pe care ei îl cunoscuseră acum două săptămîni, seara, la grădina boierească, Eliade, cel cu tipografia și ziarul, pe care pînă nu de mult îl citeau și ei, știutori de carte, tovarășilor lor de trudă din tăbăcărie.

Cei doi membri ai Comitetului revoluționar veniseră pînă la barieră, spre Bragadiru, în trăsura galbenă a lui Costache Rosetti, cam pe la zece seara, așa ca trăsura să mai poată fi văzută și la întoarcerea ei în oraș, dar fără să se bage de seamă că acum e goală. Dincolo de barieră, într-un pîlc de salcîmi tineri și deși îi aștepta trăsura cuopt cai, pregătită cu grijă în grajdurile de la Belvedere. Fuseseră puse nu numai de-ale gurii, ci și bagajul trebuincios cîteva zile unui om tabietliu ca Ștefan Golescu, ca și cele două puști de vînătoare, cu cîte două țevi fiecare, în afară de pistoale. Un surugiu mîna de pe capră, pe cînd alți doi surugii, și ei înarmați pînă în dinți, cu harapnice în mîini, mînau înaintașii. Codrul Vlăsiei, pe care trebuiau să-l taie drept prin mijloc în timp de noapte, nu mai era ceea ce fusese cu douăzeci de ani mai înainte, cînd Tunsu și Groza își făceau decap, punînd vamă pe tot ceea ce se încumeta să treacă pe drumurile lui, fără frică de dorobanți, ori de poterași; totuși, oamenii cu stare, înainte de a porni la drum, încă își mai făceau diata și se duceau la biserică, juruînd daruri viitoare altarului. Și bineînțeles nu pleca nimeni așa, de unul singur. Se făcea un fel de convoaie, chervane, încă de la barieră, în care, din păcate, nu de multe ori intrau și căruțe de ale țîlharilor venite să iscodească, dacă și cum trebuie lovit. O mare ușurare era că și drumul cel nou de olac era străbătut de carăule de dorobanți, care făceau legătura între olacuri. Dar poșta mergea numai ziua. Eliade mai ales se arătase îngrozit la gîndul acestui drum de noapte prin codrul Vlăsiei și se liniști numai cînd Axente Sever, chemat de Ștefan Golescu la Belvedere, îi încredință pe amîndoi că le poate da doi tabaci renumiți tocmai pentru iscusința lor de a apăra chervanele prin acest faimos codru, și pe deasupra înarmați cu puști ghintuite, cu care nu dădeau greș nici pe lumina lunii. Făcuseră amîndoi drumuri multe și miroseau numaidecît pe călătorul îndoielnic, de-l țineau apoi tot timpul sub ochii lor, fără ca el să bănuiască. Așa, Eliade se mai liniști.

Apusese luna, dar noaptea era senină și cerul înstelat dădea un soi de lumină moale străbătută de razele îndepărtate, de se putea vedea binișor umbra de om ori de casă pînă pe la cincizeci de pași. Trăsura, îngolul coastei care cobora ușor spre vad, se ivi celor doi tabaci coborînd ca o umbră mai grea și mută, căci caii struniți mergeau la pas. Cînd se opri și se iscară pe rînd și cele două lumini, Mitru îi puse liniștit mîna pe umăr lui Damian.

— Sînt oamenii noștri.

Gîrla era scăzută și adormită, așa încît fără întîrziere văzură luminile trecute dincolo.

— Hei, lipcani, aci sînteți? se auzi un glas, pe care Mitru îl recunoscuse numaidecît, căci era glasul vîtafului care le adusese straietele de lipcani roșii găietănate, cu cizme scurte și pantaloni strînși pe pulpă. Fură toți bucuroși de întîlnire.

Mitru era de părere ca ei doi să meargă înainte, cam la două sute de pași și pe urmă să vie și trăsura. Așa era de altfel și regula chervanelor. Eliade, al cărui profil de Cezar era înmuiat doar de mustața moale, își arăta însă neliniștea, socotind că în pădure s-ar putea să fie atacați în modul acesta pe rînd. El era de altfel convins că sînt negreșit urmăriți de oamenii lui Iancu Manu, așa că părerea lui era să meargă cei doi tabaci în urmă, ca să le dea de veste dacă sînt urmăriți cumva și să-i apere venind din spate, dacă vor fi atacați de tîlhari. Mitru găsi că și așa e bine. Hotărîtor era să nu fie împreună, pentru ca ai rămași neatacați să poată fi de folos celorlalți.

Droașca era cu geamurile lăsate, fiindcă nu se mai temeau de privirile călătorilor, iar după arșița dogoritoare din timpul zilei, Eliade gusta cu nesat răsufierea răcoroasă a mărețului codru de stejari. Deoarece cei doi tabaci îi ascultasera propunerea, căpătase și el încredere în ei. Droașca mergea în trap mic, căci felinarele fiind stinse era primejdios să meargă repede pe un drum necunoscut. Grija cea mai mare era la trecerea Argeșului, dincolo de Drumetul, în hotarul Mihăileștilor.

Podurile mari erau întotdeauna păzite de spioni ageri, ca și de tîlharii care pregăteau vreo lovitură, fiindcă Argeșul rare ori putea fi trecut prin vad și nicidecum noaptea.

Trecură însă cu bine podul, ale cărui bîrne jucau pe luntrele grele peste care erau așternute, din nou, în lumina felinarelor aprinse. Meandrele gîrlilor nu se vedeau dintresălcii, dar în apagrea a matcii, la cotul din stînga, se oglindea viu luceafărul dimineții, care-și răspundea cu felinarele aprinse ale droaștei.

Se iviseră zorile, iar spre răsărit cerul era de un vînat roșcat, cînd ajunseseră la Stîlpu și urmau să treacă Neajlovul pe podiștele de lemn ale celor două brațe înecate de sălcii, de vad neputînd fi vorba, căci locul era, oriunde în dreapta și în stînga, mlăștinos. Acum, se vedea bine, cu toate că lumina era cețoasă și caii mergeau în trap întins.

Ștefan Goleșcu își mîngîia bărbuța, rezemat în colțul stîng al trăsुरii și surîdea, ca să-i poată aduce inima la loc prietenului său.

— Ei, ce zici, frate, am avut dreptate cînd ți-am spus că la noapte, ori mîine dimineață cel mai tîrziu, sîntem la Islaz? Uite, înainte de răsăritul soarelui, călcărăm o poștă și jumătate. Către cinci dimineața vom fi la Ghimpați, unde avem la cine să tragem pentru odihna cailor și, nu te supăra, și a noastră, că de teama tîlharilor nici n-am ațipit măcar întreaga noapte.

— De, frate, așa o fi, dar... răspunse Eliade neașteptat de înviorat, nu numai de răcoarea dimineții, ci și de faptul că trecuseră primejdiile apăsătoare ale nopții. Impresionabil din cale afară, era în același timp, lucru ne-

obișnuit la vîrsta lui, și de o reacție vitală neașteptată, cînd condițiile erau schimbate. Era proaspăt în privire și culoarea vie a obrazilor săi frumoși îl dădea un aer de flăcău. Totuși, nu credea, îi era teamă să spere că vor ajunge fără zăbavă și necazuri la Islaz. De, frate, — repetă el cu întîrziere, — dar mai avem opt poște și jumătate, și asta nu e glumă. N-o să țină caii.

Ștefan Golescu îl privi mirat.

— Aștia sînt cai care să nu țină zece poște la drum? Socoteala e simplă, frate, ai văzut-o pusă pe hirtie. Mergem două poște în trei ceasuri. Odihnim caii și ne odihnim și noi alte trei ceasuri. Să zicem deci că facem la un loc două poște în șase ceasuri, asta înseamnă că zece poște le facem în treizeci de ceasuri. Am plecat aseară la douăsprezece noaptea de la barieră, vom fi marți la șase dimineața dincolo de gura Oltului.

— De, ce să spun, frate Ștefane? Caii aștia de Banat sînt vînoși și țin la drum. Noi... să zicem că și noi ținem la dîrvală, dar mai sînt și alte pricini care ne-ar putea sta în cale. Poate că la ceasul acesta vreun lipcan, așa adevărat, se află trecut înaintea noastră cu porunci scrise să ni se ație calea și să fim arestați.

— Asta ar putea să se întîmple... dar îți mărturisesc că alte pricini de zăbavă nu mai cred să fie.

Nervos și deschis spre toate posibilitățile, Eliade stăruia în îndoia la lui.

— Mai sînt ele și alte pricini, pe care noi nici nu le bănuim.

— Nu văd nimic altceva... Sincer vorbind, ce ar putea să fie?

Nu se auzi răspunsul lui Eliade, fiindcă în clipa aceea droașca trecea în trap mic podul abia mai mare decît o podișcă, ale cărei bîrne uruiau strașnic. Pe urmă se auzi un trosnet sec, asurzitor, și trăsura fu cît pe ce să serăstoarne în Neajlov, răsucită în loc. Caii smuciți brusc de hamuri se înghesuiră speriați unii într-alții, rotașii încercînd să se ridice în două picioare. Pe urmă, droașca rămase într-o rîină, înfiptă în marginea podului și caii se liniștiră. O bîrnă jucăușă se ridicase sucit sub copita unuia dintre rotași și pătrunsese între spițele roții din stînga. După ce se priviră cîteva clipe îngroziți de pagubă, Ștefan Golescu încercă să-și facă puțină inimă, glumind:

— De-ar fi aici amicul Bălcescu, ar spune că nu e de glumit cu Neajlovul. A mai pățit-o cu podul de pe elși Sinan Pașa. Numai că noi am scăpat cu dinții întregi și cu puțină spaimă...

Cînd Mitru și Damian ajunseră din urmă la locul acestei întîmplări, se văzu că e ceva mai multă pricină de supărare decît s-a părut în clipa dinții. Droașca nu putea fi tîrîtă mai mult de o sută de pași, că se rupsesă și osia. În orice clipă puteau fi ajunși din urmă de cei de care se temeau atît de mult, căci se luminase bine de ziuă și soarele se ivise roșu aprins, în luptă cu o pereche de nori slabi ca o ceață. Se gîndiră să împingă droașca sub sălcii, dar pe cinci sute de pași în stînga și în dreapta era o mlaștină noroioasă cu ochiuri de apă, și ici colo, cu pînze verzi de lîntiță pe ea. Aproape o jumătate de ceas chibzuiră șapte oameni amăriți, întrebîndu-se ce e de făcut. Pînă la urmă, cel mai cuminte lucru li se păru hotărîrea de a lua ce-i de luat din droașcă și de a o părăsi acolo, în plata Domnului, ei pornind călări, cum se va putea, spre vreun sat vecin, de unde să încerce să cumpere o căruță sau ce s-ar găsi mai potrivit. Totul era să se grăbească, făcînd să li se piardă urma cît mai curînd.

Era însă prea tîrziu. Abia izbutiseră să împingă în stînga drumului droașca și se mișcau încărcăți de bagaj, cînd se ivi o brișcă cu șase cai, fără zurgălăi, de după un tufiș de sălcii, la ocolul drumului. Ștefan Golescu și Eliade intrară pînă la gleznă în mocirlă, dîndu-se repede după o salcie

scorburoasă și puhavă. Ceilalți rămaseră în marginea drumului. Brișca ușoară de țară trecu pe lângă ei, dar după vreo douăzeci de pași se opri. Cobori din ea un ins cam scund de statură și burtos, îmbrăcat europenește. Avea o barbă tunsă scurt, care îi împingea falca de jos înaintea nasului. După el cobori și o slugă mustăcioasă, care era pe capră, înarmată cu pistoale la brîu și cuțit în tureatca cizmelor scurte.

Insul, om ca de șaizeci de ani, cercetă de la cîțiva pași cu luare aminte droașca, apoi, cînd se pregătea să întrebe ceva, îi zări pe cei doi care se tot doseau după trunchiul noduros și umflat al sălciei, cu picioarele în mo-cirlă. Îi cercetă lung și întrebător și după cîtva timp păru că îi recunoaște. I se adresa lui Ștefan Goleșcu, cu un glas răgușit.

— Boierule, domnia ta ești, mi se pare, colonelul Ștefan Goleșcu?

Cel întreat înțelese că nu mai e de ocolit și pipăind pistolul de sub jachetă, răspunse moale, cu glasul parcă ușor plesnit:

— Da, eu sînt Ștefan Goleșcu, și fața i se strîmbă într-un rînjit, fiind stingherit mai ales de faptul că e descoperit, tocmai cînd voia să se ascundă în mod rușinos.

Insul nu răspunse numaidecît, ci-l privi mai întîi lung și cu niște ochi sfredelitori, trecîndu-și cercetător ochii de la el la tovarășul din dosul sălciei, apoi întrebă parcă într-o doară:

— Cu ce v-aș putea fi de folos, boierilor?

Ștefan Goleșcu răspunse puțin înțepat, după ce-l privi pe Eliade, care se făcuse alb la față.

— Mulțumim dumitate, nu avem nevoie de nimic.

Insul care vorbea din marginea drumului către cei din mlaștină își mușcă ușor buza din care porneau țepile mustății cărunte, și apoi le spuse cu hotărîre:

— Boierilor, unde vreți să ajungeți dumneavoastră, e greu să ajun-geți. De aceea vă poftesc în brișca mea.

Eliade îl privi uimit și întrebă, dintr-o dată, plin de ifose, autoritar:

— De unde știi dumneata unde vroim noi să ajungem? Cată-ți de drum, te rog, și lasă-ne liniștiți.

— Apoi, parcă e și greu de văzut unde vreți să ajungeți, dacă vă dosiți după sălcii?... Uite, eu mai mult nu vă întreb, dar vă poftesc încă o dată în brișca mea. Oricum, sfatul pe care vi-l dau e să nu vă afundați în codru, că vă rătăciți. Și nici să stați locului, căci veți fi ajunși din urmă. Eu atîta vă spun! Și îi privi supărat.

Cei doi se sfătuiră cîteva clipe, apoi Ștefan Goleșcu îi răspunse destul de șovăielnic.

— Mergem cu dumneata, boierule.

Omul cu falca bărboasă clătină din cap, tot supărat:

— Atunci, hai, grăbiți. Puneți-vă repede și bagajul, că aveți loc pentru el în codîrlă.

Cînd cei doi se apropiară, boierul se aplecă la urechea lui Ștefan Goleșcu și îi spuse în taină:

— Eu mă mir că dumneavoastră doi ați izbutit să scăpați de arestări. Toată ziua de ieri Agia a umblat cu carauale de dorobanți oprind lumea pe ulițe. Se zice că au arestat cîteva sute de inși. Sfatul meu e să puneți cît mai multă depărtare între dumneavoastră și oamenii stăpînirii.

Eliade și Ștefan Goleșcu se priviră nedumeriți și se îndreptară neli-niștiți, totuși, spre brișca la care erau înhămați șase cai de poștă. Se hotă-riră ca oamenii Goleștilor să rămîna locului cu caii și droașca, încercînd să se

descurce cum or putea și în nici un chip să nu spună unde și cu cine au plecat boierii, dacă sînt cumva întrebați.

— Acești doi lipcani pe care i-am rugat să meargă cu noi, ca să ne ție de urît pe drum și să ne fie și de pază, cinstindu-i cu cît s-or mulțumi am vrea să ne întovărășească și de aici în colo. Aveți ceva de spus, boierule?

Boiernașul n-avea nimic de spus, dar de îndată ce porni brișca în goana cailor mici și cu hamurile cîrpite și legate cu sfori, Ștefan Goleșcu întrebă, după ce își mîngîie cîtva timp îngîndurat bărbuța:

— Boierule, ai putea să-mi spui, te rog, unde ne-am cunoscut și cum ți-e numele? Căci văzui că mă cunoști parcă mai de mult.

Boiernașul avu un surîs, care din pricina bărbii devenea la el rînjet.

— Arhonda, de cunoscut, ca să zic așa, nu ne-am cunoscut. Eu nu sînt decît un biet pitar arendaș de pe valea Teleormanului și numele meu e Turnavitu. Și acum să vă spun cum v-am cunoscut eu pe domnia-voastră. Uite, eu în fiecare an, de ziua marilor împărați Constantin și Elena, mă duc la Golești, unde e de obicei cucoana Zinca Goleșcu și se face slujbă mare la biserica Leordeanului, acolo în fața porții, pentru pomenirea slăvitului dumitale părinte, răposatul mare logofăt Dinicu Goleșcu. Acum trei ani v-am văzut la slujba din biserică, și mi s-a spus cine sînteți. Poate vreți să știți de ce merg eu la această mare slujbă de pomenire? Iată, acum douăzeci și mai bine de ani, cînd acest slăvit boier a înființat școala de la Golești, singura școală care se pomenea pe atunci prin această parte a țării, eu mi-am dus trei din copiii mei la învățătură de carte, acolo, în chiliile de la Golești... Eram pe atunci cam bătut de nevoi, că pierdusem cinci ani la rînd, la moșioara pe care o țineam în arendă, și aveam și familie grea... Nu-mi puteam trimite băieții la școala din București. Slavă domnului, au învățat carte bună acolo la școala de la Golești. Așa că Scarlat, ăl mijlociu, a fost întîiul pe toată școala cînd l-am dat, în treizecișidoi la Sfîntu Sava. I s-a dat bursă acolo, casă și masă.

Eliade tresări, căci deși nu mai era dascăl de mult la Sf. Sava, școala asta era scumpă inimii lui. Cum ar fi putut să uite pe întîiul premiant pe toată școala al Colegiului Național?

— Dumneata, boierule, ești tatăl profesorului Scarlat Turnavitu? L-am cunoscut foarte bine și cînd era elev și acum cînd e dascăl. I-am cunoscut și pe ceilalți doi, unul a fost parucie, nu? Buni băieți... să-ți trăiască. Ai numai mulțumire de pe urma lor.

— Să dea Dumnezeu să-mi trăiască și să vă trăiască și ai dumneavoastră, căci după cîte bănuiesc sînteți marele nostru dascăl și poet Eliade și știu că aveți copii. Da, sînt băieți buni, dar de necazuri nu mă prea scutesc.

— Nu mai spune? se miră Eliade, care era un părinte foarte iubitor și asculta întotdeauna cu mult interes tot ceea ce privea legăturile dintre părinți și copii, punînd în acestea o rară gingășie. Dar ce supărări îți aduc?

Turnavitu se codi, nu răspunse numaidecît. Se apropiau acum de un sat care izbutise să despădurească o mare întindere din codru și-și întinsese binîșor hotarul. Mergeau printre lanuri de grîu timpurii, care se pîrguise bine. Arendașul tot codindu-se și ocolind răspunsul, măsură cu privirea desîșul spicelor care se tălăzuiau în boarea dimineții.

— S-a făcut pîine pe aici... nu glumă... Uneori, pădurile de stejar dau pămînt bun de hrană, că rădăcinile stejarului se înfing adînc în pămînt, iar pe deasupra putrezește an de an ghinda. Rămase iar pe gînduri, și în cele din urmă se hotărî să spuie ceea ce îl frămînta:—Uite, boierule, nu vă supărați că vă vorbesc pe față, acum cînd știu cine sînteți... Ei bine, mie nu prea îmi place sminteala asta cu revoluția. Poate că dumneavoastră

vedeți altfel, eu ce să spun? Nu-mi place. Și mai ales când îi văd pe toți feciorii mei amestecați în legături din astea, ce să vă spun? Nu-mi place. Nu-mi place de loc. Când am venit de Paște la București, că de atunci am tot stat în București, că am avut lungă vorbă cu un boier de la care vreau să arendez o moșie ceva mai mare, în Romanai, că vreau să încerc acum o moșie și mai mare, și acolo mă duc acum s-o mai văd încă o dată la fața locului, zic, am stat trei luni în București, și toată lumea numai despre revoluție vorbea. Tuturor li se urcase la cap revoluția. Revoluție și iar revoluție. Baremi feciorii mei s-au ținut cu totul. Nu mai e chip să stai de vorbă cu ei. Eu am știut că o să iasă prost și le-am spus-o încă de pe atunci. Nu m-au crezut. Și uite cum a ieșit. Ieri erau ascunși toți în gaură de șarpe. Că l-am văzut și eu pe căpitanul Costache și pe căpitanul Gheorghe umblînd cu dorobanții ca turbați, să arestuiască lumea. Auzi, revoluție în Țara Românească?

Ștefan Golescu și Eliade se priviră nedumeriți, întrebîndu-se din privire dacă gîndesc la fel și-și zîmbiră cu înțeles. Apoi, Eliade întrebă, apăsîndu-și cu buza de jos mustața mică și mătăsoasă, ca și cum ar fi înghițit ceva:

— Și de ce crezi dumneata că nu e cu puțință revoluție în Țara Românească, domnule Turnavitu?

Acesta răspunse pe loc, fără să se mai gîndească măcar.

— Ca să faci revoluție, trebuie să ai mai întîi cu cine s-o faci. Nu? Că altfel ce fel de revoluție e aia, făcută cu o mîna de oameni, cîți sînteți dumneavoastră toți laolaltă?

— Și ți se pare că nu am avea oameni cu care s-o facem?

— Nu-i văd. Fiecare se gîndește numai la interesul lui. Nu vede nimic altceva. Și Turnavitu clătină din cap cu dezgust.

— Poate că nu-i atît de rău, dacă fiecare se gîndește la interesele lui, fiindcă interesele obștești nu sînt decît interesele particulare laolaltă, îi spuse cu o blîndețe doctorală Eliade.

— Nu-i așa, domnule, nu-i așa... și rămase un timp încruntat, pe gînduri. Pe urmă, arătă niște găuri pe marginea drumului, care trecea acum printre lanuri apropiate. Vedeți dumneavoastră? Găurile acelea sînt găuri de popîndău. Popîndăul ăsta, ca toți șoarecii, e o vietate foarte deșteaptă. Ei bine, cînd intră spaima în el, se proteste de tot și în loc să fugă, ferindu-se, el se vîră în gura primejdiei. Uitați-vă numai. Și deodată Turnavitu bătut tare cu un ciomag pe care-l avea lîngă el, în capra briștei, care era ca la sînni, de puteai sta pe ea și alături de surugiu, dar și cu fața întoarsă spre cei din fund. Se suci apoi și le arătă ce se întîmplă. Vreo trei-patru șoareci, nu mult mai mari decît cei obicinuiți, dar subțiri și de două ori mai lungi, încovoiați ca niște semne de întrebare culcate, țîșniră înaintea cailor dinspre partea stîngă a drumului, alți vreo trei țîșniră dimpotrivă din partea dreaptă, trecînd fiecare drumul în fugă, dincolo de unde se afla, cînd auzise zgomotul, alergînd dimpotrivă ca la cadrul.

— Vezi dumneata, aceste vietăți auzind zgomotul au vrut să scape de primejdie și cel dintîi gînd al fiecăruia a fost să fugă în gaură, în bîrlogul lui. Cei mai mulți au fugit fără să-i vedem noi, darăștia își aveau găurile peste drum, și au alergat așa, proteste, tocmai în picioarele cailor. Așa fugeau prin oraș, ieri, cei care voiau să facă revoluție, fiecare la bîrlogul lui. Țăsta-i românul... vorbește, umblă cu baliverne, dar cînd e la o adică, fiecare fuge la ale lui.

Eliade se strînsese ca pătruns de un frig umed de toamnă:

— S-ar putea să ai dreptate...

Ștefan Golescu își spusese însă că acest Turnavitu nici o clipă nu s-a gândit la altceva decât la el, la bîrlagul lui, și acum îi judecă pe ceilalți după el. Drept era însă că nimeni nu știe ce ar fi făcut arendașul teleormănean, dacă ar fi avut încredere în oameni.

Neîncrezător, bănuitor, era și Eliade, dar la el acest sentiment nu era statornic, ci intermitent, cu crize alternative. Acum, dintr-o dată, începuse să-l bănuiască pe Turnavitu. Ar fi vrut să-i spună lui Ștefan Golescu: „Dacă acest Turnavitu este omul lui Bibescu și nu a făcut decât să ne prindă în capcană? Dacă ne dă pe mîna dorobanților de cum ajungem la stația de poștă? „Dar nu putu nici măcar să-i facă vreun semn lui Golescu.

Căldura se făcuse greu de îndurat și, îmbrăcați ca iarna, după cum era portul în acea vreme, începură să nădușească. Eliade se înăbușea parcă și de grijă, și de teamă. Pînă la urmă nu se mai putu stăpîni:

— Frate Ștefane, nu ești de părere că ar fi primejdios pentru noi să ajungem la conac și că ar fi mai cuminte să rămînem aici? Să ne ascundem în codru cîteva zile?

Dar Turnavitu sări speriat.

— Cum asta, să rămîneți în codru? În codrul Vlăsiei? Asta numești dumneata cumințenie, domnule? Cum să puteți trăi în pădure, unde bîntuie și hoții și puterile? Dacă vreți să mă ascultați, cel mai potrivit lucru ar fi să vă ascundeți undeva, în bălțile de pe malul Dunării, de unde să puteți trece cînd vreți în ostroave. Acolo, dacă ajungi, nici dracul nu te găsește. N-ar fi rău ca de la Alexandria s-o luați spre Zimnicea, că acolo e balta mare a Suhaiei și sînt ostroave cîte vrei.

Ștefan Golescu, pe care propunerea lui Eliade îl nedumirise, găsi de cuviință că ideea e foarte nimerită.

— Așa ar trebui să facem, frate Eliade... chibzuit lucru.

Dar Turnavitu nu se opri și-și duse propunerea pînă la capăt.

— Dar, dacă vreți să mă ascultați, și mai bine ar fi să mergeți pînă la Islaz.

Cei doi tresăriră și se priviră uimiți, dar cu fereală.

— La Zimnicea e un zapciu al dracului, omul lui Băl-Ceaurescu. Țsta își are spionii lui pretutindeni. La Islaz este însă zapciu un cunoscut al meu, un om de inimă. În el puteți avea toată încrederea. Pe urmă, ce mai încolo și încolo, e dincolo de Olt, și apoi la Islaz aveți două ostroave, unu' mic la o zvîrlitură de băț, chiar lîngă biserică... și altul mai mare, dincolo de acesta. Acolo veți trăi fără grijă. Sau dacă vreți să mergeți pînă la Celei, la popa Radu Șapcă. Țla cunoaște ostroavele ca un haiduc și două zeci de sate nu ies din cuvîntul lui.

Eliade întrebă sfios:

— Dar cine e zapciu la Islaz?

— E un băiat bun, vă spun eu. Că-l cunosc bine. A fost căpitan în cetele de panduri ale lui Magheru. D-aia l-a și pus Magheru zapciu la Islaz. Că după cum știți, Magheru este ocîrmuitor la Romanai și adună acum un corp de panduri și altul de dorobanți pentru Bibescu. Acolo la Islaz a avut necazuri mari cu sătenii, că a fost acum cîțva timp o răzmeriță de era să dea peste cap districtul.

— Domnule Turnavitu, — întrebă Eliade aprins, — ne-ați putea spune ce a fost curăzmerița aia de an? Că la București au umblat fel de fel de zvonuri. Erau împotriva lui Bibescu, voiau să-l răstoarne din scaunul domniei?

— Apoi ce să spun? Nu cred că era împotriva domnitorului. Așa, nu știu cum să-ți spun. Că vorba aia, ce au clăcașii de la Islaz cu Vodă Bibescu de la București? Dar erau împotriva proprietarilor de moșie, a copiilor

lui Bibescu. Știți că toată partea asta de țară oltenească dintre Olt și Dunăre, acolo spre Gura Oltului, a fost moșia brîncovenească a lu' Zoe Brîncoveanu, nepoata marelui ban Grigore, adică înfiată, că era înfiată de el și măritată apoi cu Bibescu... pe atunci logofăt al Credinței, ori așa ceva. Prin 1837, această Zoe Brîncoveanu a dat poruncă să fie adunați la un loc clăcașii de pe șapte sate, de la Gura Oltului, spunînd că prea sînt risipiți și că nu se poate face orînduială. Și avea dreptate. Nu e bine să ai clăcași risipiți pe două poște jur împrejur. Cu șapte vechili și era greu să le vie de hac. Oamenii fugeau pe urmă și de bir, spre necazul stăpînirii. Cînd îi căutai se ascundeau prin zăvoaie și ostroave. Așa a făcut în 1837 satul ăsta Islaz. Dar adunați aci oamenii erau tare nemulțumiți, că acum li se dă pămîntul învoit pe seama lor, tocmai la o jumătate de poștă de sat, că așa venea, cel din jurul satului rămînînd pe seama administrației brîncovenești. Firește, tot clăcașii îl lucrează și pe acela, dar al lor e, cum spun, la o poștă și mai bine. Cînd s-a înființat satul ăsta Islaz, că s-a înființat chiar pe islazul moșiilor, acum unsprezece ani zic, ca să-i împace, Zoe Brîncoveanu le-a făgăduit că le face o biserică nouă și școală, și că le face tîrg. Tîrg le-a făcut, că e și afacerea moșiei, vedeți dumneavoastră, dar biserică și școală nici gînd. Satul nu are decît vechea bisericuță de-i zice a Măglașului, chiar pe malul Dunării. Eu o știu, că precum v-am spus am fost acolo. Adunînd prea mult năduf, oamenii s-au răzvrătit acum cîtva timp și au pornit cu năvală mare spre partea asta a țării. Cu greu au fost opriți, d-aia a trimis Magheru acolo pe zapciul ăsta de care vă vorbesc și care e om de inimă. Eu vă povățuiesc deci să mergeți la Islaz. Vă veți strecura cum veți putea pe drumul ăsta al olacului, că sînteți plecați de aseară și oricum e greu să vă ajungă. Dacă sînt cumsecade căpitani ăștia de poștă, chiar astăzi după amiază sîntem la Islaz, că mai avem de călcat opt poște, adică zece-unsprezece ceasuri de drum.

Ștefan Golescu era încîntat de această întoarcere neașteptată a lucrurilor. Își mîngîia bărbuța și îi jucau ochii în cap, privindu-l cu înțeles pe Eliade.

— Așa vom face, stimate domnule. Vom asculta povața dumatăle. Nu ne mai oprim nicăieri. Mergem de-a dreptul la Islaz. Dacă ziceți că zapciul e om cumsecade și că ne putem ascunde în ostroave, e tot ce ne trebuie nouă... Așa vom face.

Fața conabie, cu barba aspră, a lui Turnavitu, străluci ca vinul de plăcere.

— Așa să faceți, boierilor. Și nu vă supărați. Asta să fie învățătură de minte cu revoluția. Ați văzut zăpăceala popîndăilor.

— Așa să fie și să nu mai vorbim despre asta. Avem destule altele de vorbit. Nu-i așa, frate Eliade?

— Destule... destule... mai ales că iată am ajuns și la conacul poștei, mormăi îmbufnat Eliade.

Conacul de poștă între satele Ghimpați și Naipu era într-un fost han de pe partea stîngă a drumului. Fusese destul de greu de găsit conace potrivite la o poștă unul de altul, căci noul drum de olac fusese făcut în grabă, Bibescu nemai mulțumindu-se să treacă pe vechiul drum de la Rușii de Vede, ci făcuse o legătură mult mai scurtă, prin Alexandria, cu Turnu Măgurele și deci și cu Islazul. Era un han cuprinzător, dar cu acoperișul de stuf, pleoștit, cu prispă țărănească în curtea cea mare, plină cu grajduri, hambare, șoproane cu căruțe de poștă și potcovăria nelipsită la orice conac de poștă. Nefiind aci o răscruce de olac, n-avea decît vreo treizeci de cai și doar două odăi pentru călători. Și cu toate astea era zarvă mare, căci erau vreo opt

surugii cu familiile lor, căpitanul de poștă, argații, potcovarii, ba și o odaie pentru dorobanți.

Nu avură nici o bătaie de cap cu schimbatul cailor, și după ce luară o gustare la masa de umbrar din fața hanului, că erau cu stomacul gol, porniră înainte, iar cel mai bucuros fu acum Eliade, care așteptase cu inima strînsă să vadă cum ies lucrurile.

Mergeau mereu prin codru, aci rărit ca o dumbravă, aici încîlcit în șleaurile de margine, coborînd și urcînd prin vîlcelușe molatice. De cînd cu poșta, satele se înfiripau pe ici, pe colo, de-a lungul olacului, pînă spre Alexandria, care și ea era întemeiată ca oraș, abia de cîțiva ani, de Alexandru Ghica, de la care-și luase numele.

Trecură și de conacul din apropierea Vităneștilor tot atît de ușor, și nu fără plăcere, căci era o zi de iunie, însorită, dar cu dogoarea potolită de suflarea codrului. Căii odihniți duceau brișca în trap viu, cu rare clipe de odihnă. La Alexandria, unde ajunseră către ceasurile nouă dimineața, lucrurile se încurcă. Din capul locului, căpitanul de poștă le spuse că n-are putință să le dea cai înainte de trei ceasuri, că trebuie să dea drumul mai întîi olacurilor de rînd, obștești, și apoi va îngriji de cei care călătoresc cu trăsurile lor, fiindcă odată cu olacul obștesc merg și hîrțiile Vorniciei. Mai roșu de minie decît era la fața de obicei, pitarul Turnavitu nu se putea face, dar acum barba scurtă, sură și aspră îi era zburlită ca țepii unui arici. Conacul poștei era tot un fost conac boieresc și părea un fel de culă străveche cu ceardac mare adăugat de curînd în față, cu vreo douăsprezece odăi numai la catul de sus, întins pe patru fețe, pe cînd jos erau odăi de-ale cîntălariei, magazii cu hamuri și cele trebuincioase poștei, cum și cîrciuma cea mare a hanului, la care se intra pe din dos. Conacul n-avea curte, era în cîmp, deschis din toate părțile, iar nenumăratele acareturi, grajduri și hambare alcătuiau în jurul lui un fel de tîrg. Potcovăria, într-un șopron înnegrit de fum, avea două rînduri de foale și de nicovale, la care meșterii tuciurii lucrau de zor. Dar nu numai că părea, ci era chiar tîrg adevărat în jurul conacului, căci se înființaseră vreo patru cîrciumi potrivite și pe pungile mai nevoiașe și erau tot soiul de tarabe cu de-ale mîncării, acum în iunie și cu grămezi de cireșe, care erau cam pe sfîrșite, dar și cu vișine, care erau încă prea acrișoare.

După ce-i puse pe tovarășii săi de drum la adăpost într-o odaie de sus a hanului, pînă la plecare, Turnavitu se duse la grajduri să vadă cum stau lucrurile, dacă l-a mințit ori nu căpitanul, spunîndu-i că nu are cai.

Cele ce văzu îl făcură să spumege de furie. Într-un singur grajd erau vreo paisprezece cai, într-altul vreo douăzeci. În sfîrșit, într-un grajd mai nou, bine închis, descoperi alți opt cai voinici, cu părul lucios, nechezînd nerăbdători între stănoage. Se întoarse cu o falcă în cer și una în pămînt la căpitanul de poștă, care, toropit de căldură, descheiat la gît, cu doi cinovnici lîngă el, făcea tot felul de socoteli.

— Căpitane Fotachi... kir Fotachi... se poate să-mi faci dumneata mie una ca asta? Mie, arvanit de-al dumitale? Mie, care am jucat cu dumneata la nunta Aglaiei?

— Boierule, ce vrei să spui? De ce ești atît de mînios? Uite, nu pricep. Să mă bată dumnezeu dacă pricep ceva, se mira căpitanul conacului, mai mult așa, din comedie, căci bănuia pricina mîniei lui Turnavitu, iar pe de altă parte era obicinuit cu astfel de plîngerii mînioase, ba uneori, cînd erau boieri mai mari, chiar cu beșteleli afurisite.

— Să-mi spui dumneata mie, căpitane, că n-ai cai de schimb? Să mă ții în drum cînd pe mine mă așteaptă treburi grabnice? Uite, la asta nu m-am așteptat din partea dumitale. Zău, una ca asta nu mi-a putut trece prin cap.

Și unde pățimesc astfel de rușine? La Giurgiu? La Găești? La Brăila? Nu, la Alexandria, la doi pași de conacul meu, aici unde am prieteni, care va să zică.

— Dar dacă n-am cai. N-am, boierule. Mă jur că n-am.

— Ei bine, cum poți să spui asta, când eu am fost acum chiar prin grajduri și am numărat grajd cu grajd caii? Cum poate un arvanit să spuie un asemenea neadevăr? Numai în grajdul acoperit cu paie ai douăzeci de cai.

— Da' ce înseamnă la mine douăzeci de cai, când eu trebuie să dau cai de olac de două ori în aceeași zi, spre București, spre Turnu Măgurele, spre Pitești și spre Zimnică. Șaisprezece cai din ăștia abia au sosit de pe drum. N-ai văzut cum curge apa de pe ei?

— Și cei din grajdul de pe malul Vedei? Sînt șaisprezece cai acolo, se vîită amărît Turnavitu. Sînt șaisprezece cai. Și ăia au venit de pe drum?

— Vai de capul lor. Țăla e un grajd de cai bolnavi, cu picioarele stricate. Sînt vreo șapte mîrtoage bătrîne, care mănîncă ovăzul degeaba.

— Ei, asta-i, parcă dumneata le dai ovăz să mănînce? insinuă aici bătrînelul conabiu, care știa apucăturile căpitanului de poștă.

Aici însă căpitanul Fotachi se înfurie de-i înăbuși mustața groasă, vorba, că abia se înțelegea ce spune, dar nu a putut să-l convingă pe Turnavitu că dă ovăz cailor olacului, cînd acesta știa bine unde merge acest ovăz. Apoi își șterse favorizii de nădușeală.

— Și pe urmă, Kir Fotachi, ai în grajdul învelit cu tablă opt cai voinici, care se zbunguie între stănoage de dorul drumului, de ce nu mi-i dai?

— Țăla nu se poate, îmi pare rău... da' ăia nu se poate, boierule...

Atunci Turnavitu se apropie, conspirativ, de căpitan, peste masă.

— Poate că nu te-ai uitat cu luare aminte cum e pusă pecetea pe hîrtia mea... Ia uite aici... Și-i întinse energic peticul de hîrtie cu iscălitura și pecetea de pe el... Asta-i iscălitura banului Dumitrache... și aici... în colțul ăsta...

Contracții ocupului poștelor — ai menzifului — aveau obiceiul să facă pentru căpitanii de poștă felurite semne potrivite unor înțelegeri de dinainte, care arătau că solicitantul cutare ori cutare nu trebuie lăsat să aștepte.

La acestea, Kir Fotachi îi răspunse, cu încăpăținare, vorbindu-i cu mustața de prisos împinsă în urechea lui, căci pe fereastră venea din oborul conacului o larmă asurzitoare, care ar fi împiedicat pe oricine să audă ce vorbeau...

— Boierule, caii ăștia nu vi-i pot da... Să-mi crape ochii dacă vi-i pot da... Și-și mușcă limba mîniat că a jurat. Îmi pare rău, dar nu-i pot da...

— Cum să nu mi-i dai, Kir căpitane?... Dumneata știi unde mă duc eu? ... Se hotărăște acolo viața mea și a copiilor mei...

— O să aveți timp să ajungeți la Turnu... încă azi după prînz.

Aici, din greșeală, Turnavitu se grăbi:

— Păi, vezi, că nu merg la Turnu. Și era cît pe ce să -i spuie unde merge, dar își dă seama la timp că nu trebuie să știe nimeni pe ce moșie a pus ochii, ca s-o ia în arendă, șovăi, și spuse la întîmplare alt nume în locul Grojdibodului. Merg... merg la Islaz... Trebuia să fiu acolo înainte de cinci ceasuri negreșit...

— Boierule, nu vă supărați... n-o să se răstoarne lumea dacă n-o să fiți la Islaz astăzi la cinci ceasuri... Mai e zi și mîine și poimîine. Cine vrea să facă afaceri serioase vă așteaptă. Uite, eu vă făgăduiesc că a dintîi trăsura care pleacă va fi a dumneavoastră.

— Atunci dă-mi caii din grajdul acoperit cu tablă.

Aici, Kir Fotachi se apropie încă și mai plin de taină și îi șopti picurat în ureche:

— Aia sînt schimb domnesc. Te rog să nu scoți o vorbă, că e lucru de taină. Trece un aghiotant domnesc împreună cu marele vornic Băl-Ceaurescu de la Zimnicea spre București.

Dintr-o dată Turnavitu tresări speriat și respectuos, în timp ce căpitanul Fotachi își mîngîia favurizii nădușiți de atîta discuție, avînd aerul că spunea ca unui prieten:

— Păi, vezi, cînd îți spun eu. Dar să știi că afară de caleașca lor, a dintii pleacă brișca dumitale.

— Cît vom întîrzia?

— Nu știu, poate un ceas, poate două, poate chiar trei. Dar nu pleacă nimeni înainte, asta ți-o spun eu.

Turnavitu făcu socoteala timpului și văzînd că înainte de ceasurile unu nu vor putea pleca, se duse cuprins de poftă, căci era un mare mîncău, să poruncească la crîșma hanului o masă pe cînte, căci văzuse pește proaspăt și raci vii aduși de sub scorburile de pe malul Vedei.

Intre cei care făceau larmă prin oborul conacului, era — cine ar fi crezut? — și vînjosul și negriciosul lipcan, Damian Tabacu. I se spuse că pîndește să vie căruța poștii spre Găești și un sătean de la Zăvoiu Dihorului. Tot drumul se gîndise cum să-i trimită vorbă lui tată-său să fie neapărat în București, înainte de Miercuri. Prilejul i se părea cum nu se poate mai potrivit.

— Mă... ăla... de la Zăvoiu Dihorului... strigă el prin oborul conacului.

— Mă, tu ăla de la Zăvoiu Dihorului, îi luau alții strigarea ducînd-o mai departe, mă... te caută, mă, un lipcan, care o fi de la Zăvoiu Dihorului și el...

În pragul cîrciumii hanului apărură femeie, ca de patruzeci și cinci de ani, voinică și cu fața bălană, dar puțin de tot ciupită de vărsat, și cu ochii cam apropiați... altfel frumoasă. Era cu obraji albi, încinși de căldură, și cămașa de in îi lăsa gîtul gol, iar prin gura cămășii i se ghiceau sîinii încă tineri:

— Ce-i cu Zăvoiu Dihorului? întrebă ea cu glas plin.

Careva îl arătă pe Damian Tabacu, care tocmai găsise și el pe cel pe care-l căuta, și se arătă a fi un sătean încălțat în cizme și cu pieptar găietănat peste obicinuita cămașă lungă cu poale.

— Uite, lipcanul ăla caută pe unul de la Zăvoiu Dihorului.

— Ia... cheamă-l încoace... îi spuse ea omului în picioarele goale, ca să-l lase pe el să strige.

— Măi, lipcanul ăla, te cheamă hangioaica.

Damian se apropie nedumerit și odată cu el veni și săteanul încălțat cu cizme, care purta pieptar găietănat cu negru.

— Ce treabă ai dumneata cu cel de la Zăvoiu Dracului?

— Păi sînt de pe acolo și eu...

— Dumneata ești de la Zăvoiu Dihorului? întrebă hangioaica rezemată de usciorul ușii și măsurîndu-l din cap pînă în picioare.

— Da...adică...am fost.

— Al cui ești?

Damian șovăi o clipă, întrebîndu-se dacă să spuie ori nu, apoi răspunse cu ochii într-o parte, dibuind cuvintele:

— A lu' Toma Panduru.

Aici hangioaica încremeni și ochii i se împăienjeniră de lacrimi. Încearca zadarnic să vorbească, fiindcă în același timp i se uscască dintr-o dată gura.

— Ești cumva Tudose? — Tudose al lui Toma?

Damian șovăi iar.

— Acum nu-mi mai zice Tudose. Acum îmi zice altfel.

— Da' ești feciorul lui Toma, nu? Cum semeni, doamne, cum semeni cu el! Doar nasul nu-i atât de ascuțit, îi spuse muiera, acum cu glasul dezlegat, moale și topit de duioșie.

— Unii zic că nu prea semăn cu tata — că semăn mai mult cu unchiu Miai.

Ochii mici ai femeii luceau umezi.

— Cu el... Cu Miai... Și ca să-și biruie tulburarea se-ntoarse spre celălalt: Și dumneata al cui ești? Zici că ești tot din Zăvoiu Dihorului?

— Nu, io sînt pîrcălabul Cristea Fătu de la Salcia. Da' o să trec spre seară prin satul ăla.

Damian o cercetă cu luare aminte și nu pricepea de unde îl cunoaște pe Toma, taică-su.

— Dar dumneata dă unde cunoști satul, că nu te-am văzut niciodată pă acolo?

Femeia oftă cu privirile pierdute așa, spre cerul albastru, aprins de arșiță, de se simțea zăpușeala și sub umbrarul de frunze.

— Am fost pe acolo, am avut și rude în satul ăla. Dar de mai bine de douăzeci și cinci de ani n-am mai călcat pe-acolo. Întîrzie mult cu privirile în gol, apoi rostiră, șoptit: Sînt Petruța. Rămase cu mîna ridicată pe usciorul ușii și după un timp sfîrși îngîndurată: — Poate că ai auzit de mine. Petruța. Și parcă desmeticindu-se: Da' stați jos la masă, o să vă cinstesc cu o ulcică de vin. Cum bărbatu-su ieșea din pivniță, cu o oală cu ruginiu, îi spuse arătîndu-i pe cei doi. Flăcăul ăsta e de la Zăvoiu Dihorului. Stați să vă aduc și ceva de luat în gură.

Damian știa că mai are un ocol de făcut, că nu are timp să stea.

— Io nu pot. Trebuie să mă reped puțin pînă la Piatra, am dă dus ceva acolo.

Petruța, mereu îngîndurată, vru să-i fie și aci de folos.

— Și pe cine cauți la Piatra? Poate să-l cunosc.

— Nu cred să-l cunoști... Pă un țaran de-ai noștri, pă unul Gligore Hergă. Muierca voinică izbucni în rîs.

— Să nu-l cunosc pă Gligore Hergă? Dar cine naiba nu-l cunoaște între Zimnicea și Alexandria pă Gligore, nebunul ăla care gîtuie lupul cu pumnul? Stai jos și te răcorește, că o să ai timp destul să-l găsești. Cum o s-o duci iar flămînd? Cînd ai plecat din București?

— Azi-noapte. Sînt cu un tovarăș.

— Azi-noapte, se cruci femeia, și ați călcat de azi-noapte pînă acum patru poște?

— Păi cum vezi, am venit.

Ea clătină din cap.

— Ați prăpădit caii stăpînirii. Aștia nu trebuie să-i mai scoateți din grajd o zi și o noapte, că pe urmă trebuie să-i duci în cîrcă. Stai jos și te omenеște cu ceva de-ale mîncării și pe urmă om vedea ce-om face. Strigă-l și pe tovarășul dumitale.

Tocmai atunci intra cu sgomot pe maidanul conacului stîrnind praf, împrăștiind giștele și izgonind din băltoacă porcii, o caretă cu opt cai. Surugii luară ocolul în grabă, pocnind din harapnice, strigînd la oameni. Unei femei de spaimă îi scăpă o pereche de pui roșcați, pe care-i adusesese spre

vînzare. Fu un soi de freamăt în tot conacul. În jurul caretei alergau patru dorobanți călări. Căpitanul, speriat, venea în goană el însuși, în timp ce careta se opri sub un stejar rotat ca să fie la umbră. Era prăfuită toată și cînd se puse sărița, coborî mai întîi o femeie bălaie nespus de frumoasă, care purta o rochie verzuie și pe cap opălărie de pai ridicată frumos deasupra frunții. Un voal albastru cît un cearceaf de fire de păianjen o acoperea toată din cap pînă în picioare. După ea coborî un boier voinic, cu barba scurtă împărțită în două, îmbrăcat într-un anterior verde avînd pe deasupra o lebedea roșie. Cel din urmă coborî un colonel negricios și zvelt, în uniformă strînsă pe trup, cu ceaprazării de aghiotant domnesc. Hangioaica le aduse în grabă, chiar sub stejar, pe o măsuță cu picioarele bătute în pămînt, o tavă așternută cu ștergar de borangic pe care erau chiselnițe cu dulceață și căni de cleștar cu apă rece. De sus de la fereastră cei trei tovarăși de drum priveau cu multă curiozitate. Ștefan Golescu, cu mîna rezemată de peretele văros clătina mereu din cap.

— Fata asta, după ce l-a nenorocit pe nepot, o să-l facă neom și pe unchi.

Eliade, care știa de asemeni ca tot Bucureștii de patima unchiului pentru nepoată, întrebă malițios, strîngînd în jurul lui halatul cafeniu, căci se dezbrăcase ca să se odihnească mai bine:

— Întrebarea e cum se împacă marele logofăt cu aghiotantul ăsta frumos care e nedespărțit de ea? Aud că ofițerul ăsta o s-o ia de nevastă. Pesemne că s-au dus să-i arate zestrea, crede că o s-o scoată de la Hristache.

Fu nevoie să-l lămurească și pe pitarul conabiului la față care-și mîngîia admirativ barba scurtă și aspră, privind cunoscător spre tînăra boieroaică atît de frumoasă.

— Este o artistă din București, frumoasă după cum vedeți, domnule Turnavitu. Și colonelul ăla este un aghiotant domnesc. Ți-l logofătul Băl-Ceaurescu, îl cunoști, nu?

Într-un sfert de oră caii fură schimbați cu cei din grajdul acoperit cu tablă, iar cei trei, răcoriți acum, se urcară iarăși în caretă, care porni dintr-o dată ocolind, sperînd totul în cale, cu cei opt cai ai ei. Cei patru dorobanți fuseseră înlocuiți și ei cu alții.

Tocmai atunci se adusesese în odaia mare și răcoroasă și masa poruncită de Turnavitu, iar oamenii se apucară să mănînce în grabă, ca să și ațipească un ceas măcar, înainte de a porni iarăși la drum.

Ios, sub umbrarul hanului, Petruța, după ce pîrcălabul Fătu plecase cu cărucioara poștii, îi sfătuia pe cei doi, pe Damian și Mitru care se înfruptau și ei dintr-un pui fript și o ulicică de vin, cum e mai bine să facă, pentru ca să ajungă mai ușor la Piatra. Aveau să lase caii să se odihnească la conac pînă a doua zi dimineața, și se vor odihni o țîră și ei. Așadar, vor pleca numai către chindie cu căruța poștii de Turnu, că le face ea rost de locuri pînă la conacul vecin, la Furculești. De acolo, mai au pe valea Călmățuiului un ceas, mult două, cu piciorul. Vor dormi la Piatra, iar a doua zi vor găsi pe la prînzul cel mic caii porniți cu poșta de dimineață, care vor aștepta la conacul de la Furculești. De acolo mai au o poștă pînă la Turnu... sau unde vor ei să se ducă. Înainte de a porni cu brișca, întrebați, Ștefan Golescu și Eliade încuviințară acest lucru, socotind că nu va fi nevoie de ei doi la Islaz, înainte de miercuri.

Călătoria celor doi căzuși și a pitarului, peste cîmpia întinsă dintre Alexandria și Turnu Măgurele, fu pentru ei cumplită. Soarele încins de amiază îl lovea drept în creștet, iar două poște și mai bine, aproape patru ceasuri de drum, nu văzură un copac măcar, în afară de păduricea din vîlceaua îngustă de la Furculești. Lanurile de grîu care dăduseră în copt încremeniseră și ele, aurii, nemișcate sub cerul de un albastru îndepărtat și sticlos. Singurele

vietăți pe care le întâlneai o bucată de vreme erau popîndăii lunguieți, care tăiau speriați drumul trăsirii, cum și rare stoluri risipite de ciori. Abia după Ologi întâlneai care dejugate ici și colo, îndepărtate mult unele de altele. Opriri lingă un astfel de car cu boii dejugați, unul rumegînd în picioare, altul lungit lingă oiște. O fetiță în picioarele goale și crăpate, îi lămuri că tocmai pe aici, departe de sat, li s-a dat de către boier pămînt pentru piine, clăcașilor. Aproape de Turnu Măgurele întâlneai și un suhat fără pic de umbră, pe care pășteau cai mici, cu burțile mari și șoldurile ascuțite. Încremeniseră și ei, cîte doi, cap la coadă, ca să-și facă umbră.

În redingotele lor, cu pantofi de lac înguști, cu gulerile înalte scrobite, Ștefan Goleșcu și Eliade fierbeau toropiți în propria lor nădușeală. Nici nu mai vorbeau de istoviți ce erau, ci mai mult moțăiau. Îi trezi Turnavitu, lac de apă și el, arătîndu-le în zare o umbră albăstrie.

— Am ajuns, Boierilor. Am ajuns la Turnu. Uite. Acolo e Dunărea. Umbra albăstrie tot creștea, se făcea treptat verzuie, pînă cînd apărură un deal lung și destul de ridicat. Ala e malul bulgăresc, îi lămuri mai departe pitarul conabiu, ștergîndu-se crunt de nădușeală. Jos e pădurea între arăturile acelea de verdeață.

— Parcă te apropii de dealurile de la Golești, spuse mirat Ștefan Goleșcu. Dar astea sînt ceva mai înalte și mai pietroase. Dar, drept să-ți spun, Dunărea tot n-o văd.

— Fișia aia îngustă ca o sabie, care lucește în soare. Malul acesta începea cam de aici, din dreptul Flămîndei, și ținea mult, pînă dincolo de Corabia.

Gîndul că se apropie sfîrșitul călătoriei îi făcu să se mai dezmoștească. După un timp nu mai văzură nici malul bulgăresc, ci numai turlele bisericilor din Turnu Măgurele, înecate în verdeață.

Avură noroc și găsiră aci la Turnu cai de schimb numaidecît. Erau niște căluți căpăținoși, groși ca pepenii, care parcă zburau printre tarlalele de porumb pe un șleau noduros și cu fagașuri lung împletite. Nu întâlneai de-a lungul Dunării, spre Islaz, numai tarlalele de porumb de pe acum ridicat pînă la brîu, ci și lanuri de grîu tot atît de înalte, care-și așteptau secera.

Dar ceea ce minună mai mult pe cei doi căzuși, fu că de la o vreme trecură numai printre vii cu frunza lată cît palma, de o parte și de alta a drumului. Și mai văzură încă și alte roade ale pămîntului, chiar în această întîie jumătate a lunii iunie.

Văzîndu-le mirarea, Turnavitu le spuse rîzînd:

— Așa e lunca Dunării, boierilor. Nilul... Ce mai încoace și-ncolo, valea Nilului. Dar și cînd îneacă totul, doamne, doamne.

— Bine, dar vii așa frumoase pe aici? Via cere un pămînt mai pietros, își aminti Ștefan Goleșcu de viile lor de la Dealul Mare, de la Florica.

— Știu eu, boierule? ridică din umeri Turnavitu. Se vede că aduce Dunărea asta și nisip cumva. Ceea ce știu e că Brîncovenii au ținut ca la ochi din cap la colțul ăsta de țară.

Acum se vedea bine de tot malul bulgăresc cu un lanț de dealuri, ba ici-colo se zăreau și căsuțe aciuiate pe el. Apa Dunării tot nu se vedea, dar lăsară pe stînga numeroase bălți în care călcau rar, singuratic și gînditoare berze albe cu negru. Cîteva capre roșii erau în apă pînă mai sus de burtă și pășteau vlăstari. Eliade nu mai văzuse capre care să pască în mlaștină și pare-se că nici chiar Turnavitu, că se mira și el.

Trecură Oltul, care aici are lățimea și încetineala unui fluviu galbui, pe un pod umblător. Întîi cei opt cai, și încă o dată brișca și cei trei oameni. După mai puțin de un sfert de postă, întâlneai niște corturi, de unde li se făceau semne cu mîna. Era compania căpitanului Pleșoianu, care făcea paza

de-a lungul Dunării; căpitanul pusese să se facă tabăra aici de trei zile, ca să fie în calea poștei. Satul însuși nu se zărea.

— Ai văzut, frate, că am ajuns înainte de asfințitul soarelui? îl întrebă biruitor Ștefan Golescu pe Eliade.

— De ajuns, am ajuns, domnul meu, nu zic ba, da' dacă nu aveam norocul să-l întâlnim pe acest om cumsecade, am fi fost poate și azi prin mlaștinile Neajlovului, răspunse Eliade, nu fără să-și amintească de spaima trăită după sălciiile scorburoase.

Se îmbrățișară cu dragoste, Turnavitu fiind la rîndul lui foarte mîndru că i-a scăpat pe cei doi de arestare.

— Așa, cum v-am spus, treceți în Ostrov, în ăl mare, nu în ăl mic, și apoi în șoaptă: Și mai lăsați-o naibii cu revoluția aia.

Frate clăcaș...

De ieri, de cînd au sosit, găsind aici și pe Tell cu locotenentul Serurie, Ștefan Golescu și Ion Eliade n-au izbutit să vorbească, așezați ca lumea, cu căpitanul Nicolae Pleșoianu. Cu umerii săi înguști, înălțat și iute ca spirtul, comandantul roatei a cincea e nicăieri și pretutindeni. I-a dus încă de cu seară în micul ostrov din fața Islazului.

— Căpitane, întrebă neliniștit Ștefan Golescu pe cînd erau în luntre, crezi că vom putea avea unde să dormim acolo în ostrov? Că noi sîntem frînți de oboseală. De aseară sîntem pe drum și e a treia noapte de nesomn.

— N-aveți nici o grijă, totul e pregătit. Nu veți fi ca acasă, dar veți dormi. Mă mîrlanilor, vedeți să nu udați pînza asta, se răsti la cei doi soldați care vîsleau.

Într-adevăr, au găsit pe un grind al ostrovului maldăre de fîn, proaspăt cosit, pături și perne. Patru focuri ardeau în cele patru colțuri ale înguste tabere. La unul dintre ele, ostași iscusiți fierbeau un ceaun cît o căldare de albitură și caras, la altul se frigeau crapi mari la proțap, la cel de al treilea, într-o groapă cu jeric înfundată, era pus un miel la copt, așa, hoțește. În sfîrșit, la cel de al patrulea, într-alt ceaun, ăsta cît un cazan, fierbeau mămăligă pentru douăzeci de inși.

— Frate Pleșoianu, da' focurile acestea nu se văd în tot lungul Dunării de pe mal? Nu e cam, cum să spun? Și Eliade într-adevăr nu găsea cuvîntul potrivit ca să arate că îi e de frică. Vezi...

— N-aveți nici o grijă! Nu e nici o primejdie. Totul e orînduit cum se cuvine.

Atît spunea, și nimic mai mult nu putură scoate de la el. Căpitanul ăsta uscățiv găsea de prisos să le mai spună că și zapciul care trimisese mielul, și căpitanul portului, care trimisese coșul cu pește, știau că Islazul are astă seară cîntea să găzduiască pe maiorul Tell, care a venit să inspecteze compania a cincea și e însoțit de prieteni de ai săi din București, că va fi bairam nu glumă timp de două nopți în ostrov. Zapciul vruse să trimită și băutura și lăutari, dar căpitanul îi spusese că are trei soldați în companie, care la cobză și la scripcă bat orice taraf de lăutari.

Un soldat fusese trimis la popa Șapcă, la Celei, de dimineață, cu un bilet scris de mîna Pleșoianului, după învoiala știută. „Ia-ți, părinte, evanghelia și crucea, că mireasa e gata...” Și popa Radu Șapcă care pricepuse, sosi și el tot înainte de asfințit.

— Domnule căpitan, întrebă îngrijorat Ștefan Golescu, dar dacă zap-

ciul a și primit vestea de la Vornicie și o să ne pomenim înconjuerați la noapte cînd dormim?

— N-aveți nici o grijă, răspunse uscățivul căpitan, n-a trimis pe nimeni. Nimeni nu se va apropia de ostrov. Discutați aici liniștiți cît vreți, și culcați-vă fără grijă, cînd vă biruie somnul.

— Ce măsuri ai luat, căpitane? întrebă și maiorul Tell, autoritar, ca să-l liniștească pe Ștefan Goleșcu și pe Eliade. Dar și lui, căpitanul uscățiv îi răspunse la fel de zgîrcit la vorbă.

— Domnule maior, n-aveți nici o grijă. Totul e prevăzut și orînduit... Discutați în liniște despre Proclamație.

Maiorul, jignit, fu cît pe-aci să izbucnească mînios, dar își aduse aminte că el aci e numai musafir, că această companie a cincea aparține regimentului I de la Craiova, că el n-a putut aduce din regimentul lui nici un om în ajutorul revoluției.

Și într-adevăr măsurile erau luate. Satul era înconjurat de santinele care nu lăsau pe nimeni să treacă, fiindcă, anunțase căpitanul, în port e un caz suspect de holeră. Pe de altă parte, toată noaptea patrulară luntrile în jurul ostrovului. Focurile au ars toată noaptea, ca să-i apere de roirurile cumplite de țîntari, deși li se dăduse și pînză, ca să se învelească peste tot.

În cea dintîi noapte chiar n-au discutat nimic, fiindcă picaudesomn. Dar a doua zi și a doua noapte au tot pus la cale. Au orînduit festivitatea proclamării Constituției. Au hotărît lista noului minister. Au redactat textul unei scrisori către Bibescu, au discutat, dar la înțelegere adevărată n-au ajuns decît în parte. Spre sfîrșit, marți către miezul nopții, se înțeleseseră totuși asupra cîtorva puncte. Adunarea va avea loc în Oborul tîrgului, lîngă temelile de curînd puse ale bisericii celei noi, căci moștenitorii Brîncovenilor fuseseră siliți să se ție de cuvînt și zidul bisericii se ridicase de o palmă de la pămînt. Mai înainte vor merge însă la casa zapciului, ca să proclame pentru ei, pentru cei inițiați, oficial revoluția, și să se ia în stăpînire întîiul teritoriu revoluționar. De acolo, pe jos, cu preoții în odăjdii și evanghelia în frunte, vor merge la locul Adunării.

— Credeți că va fi lume, domnule căpitan? Să nu ne trezim singuri vorbind ca năucii? întrebă Eliade, grijuliu.

— Nici o grijă, frate! Totul este prevăzut și orînduit! răspunse uscățivul căpitan, tot fără chef de vorbă ca și pînă acum.

Cum să nu fie orînduit, cînd toate satele, ca și lumea din Turnu Măgurele, fuseseră înștiințate din vreme că miercuri, 9 iunie, se vor sfinți temelile măreței biserici brîncovenești de la Islaz?

De cu seară începuse să se adune țărănimea. Veniră și tîrgoveți și vreo doi arendași de peste Olt. Către seară sosise și N. Alexandrescu, cumnatul lui Eliade, aducînd aproape o mie de manifeste cu Proclamația. Sosiră și cei doi lipcani, Mitru și Damian Tabacu. Eliade era totuși neliniștit că nu venise de la Celei și compania a șasea, al cărei comandant era chiar nepotul său, locotenentul Zalg. Se acoperi în vâlul de pînză, ca să nu-l supere țîntarii, și adormi totuși buștean.

★

Ziua de miercuri, 9 iunie, se vestea și mai călduroasă decît cea din ajun. Pe la șapte dimineața, cînd cei din ostrov se urcară în luntrele care-i așteptau, ceața nopții se ridicase de pe apele grele ale Dunării și soarele bătea atît de puternic în malul înalt bulgăresc, că rîpile de jos ale dealului, acoperit de pășune și pîlcuri de copaci sus, cu rupturi galbene de felul lor, păreau acum de cretă. Apele nisipii, netede ca o oglindă în dimineața asta, și

verdele de tot felul al ostroavelor și al zăvoaielor păreau încremenite ca într-o icoană fără margini, cît zarea.

Scoborîră chiar în fața bisericii celei mici, cu turle de lemn vopsite în roșu, a Măglașului. Fu nevoie ca soldații să tirească luntrele cam zece pași pe uscat, căci malul îngust dintîi era noroios, și încă mai fu nevoie ca unii din oaspeți să fie puternic trasi de mîină, ca să urce apoi și malul adevărat, o rîpă scundă, de un stat de om, căci lutul era lunecos.

În fața bisericii, Eliade, înfiorat, se închină. Ceilalți făcură la fel. Apoi el se opri locului și ținu, ca să zicem așa, întîia cuvîntare.

— Fraților, luați aminte, am trecut acest braț al Dunării și întoarcere nu mai este.

Tell luă poziție de drepți și salută. Pleșoianu și soldații care erau cu el făcură la fel.

Erau un adevărat alai cînd o luară la dreapta pe ulița cu glodul uscat, printre bordeie, pe sub ramurile zecilor de duzi, pășind pe duple coapte căzute pe jos, pe care le striveau sub picioare, ca pe omizi.

— Acum e acum, ce facem cu zapciul, căpitane? întrebă îngrijorat maiorul Tell.

— Nici o grijă, domnule maior, totul e pregătit cum trebuie, îl asigură din nou Pleșoianu.

Lui Tell îi sclipiră ochii de mînie și i se încleștă bărbia.

— Bine, asta mi-o spui de două zile. Am înțeles, el știe că am venit în inspecție, dar acum, peste cîteva clipe va afla adevărul. Și se opri îngrijorat. Uite, văd dorobanți în fața casei lui.

— Domnule maior, n-aveți nici o grijă, totul e prevăzut. Lucrurile vor merge strună; mă duc alături să-mi pun și eu mundirul de șmotru.

Între-adevăr, zapciul, un bărbat încă tînăr, cu mustața mică, neagră și părul cărunt, le ieși înaintea, împreună cu soția lui, o femeie durdulie îmbrăcată cu iie și zăvelcă, dar cu maramă de mătase. Alături de ea era soția căpitanului, tot atît de subțirică și negricioasă ca și bărbatul ei, îmbrăcată în rochie de stofă verde, înzorzonată cu volane galbene, dar surizînd încîntător cu toți dinții albi. De departe ai fi zis că e și ea ca un lujer de floarea soarelui, ca o parte din verdele cînd negru, cînd galben, în care pluteau cu toții în această dimineată de vară, altfel decît celelalte.

Canțelăria era într-una din cele patru case din sat (căpitania portului, administrația moșiei, casa zapciului și o cîrciumă), căci restul erau bordeie. Intrară, din căldura nesuferită de afară, într-o odaie destul de mare, dar atît de rece, că parcă intrară într-o peșteră, căci aceste case erau făcute din pămînt bătut cu maiul. Eliade se minună de grosimea peretilor, care de pe firida ferestrei și a ușilor se vedeau a fi cam de un pas, pereți ca de cetate. Zapciul îl lămuri că zidul se lucrează între două uluci de scînduri, între care se toarnă pămînt, bătut treptat cu maiul. Cînd scîndurile sînt date la o parte, zidul gros rămîne în picioare.

— Și durează un astfel de zid? întrebă mirat Ștefan Golescu.

— Mai mult decît cel de cărămidă arsă. Iarna, odaia se încălzește ca un cuptor, iar vara e răcoroasă precum vedeți, îl lămuri zapciul care zîmbea cu un soi de politețe exagerată.

După ce nevasta zapciului așeză pe masă tăvile cu dulceață și apă rece, ieși din odaie, iar zapciul se făcu nevăzut și el. Pleșoianu îi șopti soției sale să iasă de asemeni, și după ce scrută cu privirea pe cei dinlăuntru, trecu în pas ostășesc pragul, ieși în curtea cu iarba pe jos, unde era un pluton aliniat, în ținută de șmotru, cu mănuși albe. El însuși era de altfel acum în aceeași ținută: chipiu negru, înalt, mundir strîns pe corp, centură aurie

și epoleți mari. Dădu o poruncă scurtă. Un unterofițir înălță unul din cele două steaguri tricolore, pe care le aduseseră, pe casă. Pleșoianu salută, plutonul prezentă arma. Apoi căpitanul intră pe ușa deschisă, prin care oaspeții dinlăuntru priveau cele de afară, în odaia cea mare. Îl urmă unterofițirul cu celălalt steag, care fu bine așezat alături de masă, într-un fel de teacă de lemn, cu trei picioare jos. Salută din nou și spuse răspicat:

— Dreptate și frăție!

I se răspunse la fel de toți laolaltă. Apoi mereu în atitudine ostășească proclamă cu voce bărbătească:

— Domnilor, vă găsiți pe întiiul colț eliberat al patriei noastre. Vă poftesc să deliberați și să constituiți întiiul minister constituțional al țării românești... Comanda de oaste a revoluției veghează asupra dumneavoastră.

Strigară ura, plini de însuflețire și se îmbrățișară cu ochii în lacrimi. Tell pofti pe căpitanul Pleșoianu să rămie între „ai lui“, să ia parte la deliberare.

Sfatul acesta dură cam vreun ceas, luîndu-se următoarele măsuri:

Se constitui un minister constituțional compus din preotul Radu Șapcă, Ștefan Golescu și Ion Eliade, Christian Tell și Nicolae Pleșoianu. Preotul spuse o scurtă rugăciune și toți depuseră pe rînd jurămîntul pe evanghelie și pe textul Proclamației.

Se numi cîrmuitor la Teleorman, ca să se asigure în spate orașul Turnu Măgurele, un prieten al locotenentului Serurie, profesorul Constantinescu. Apoi se redactă o scrisoare către Bibescu, în care toată lumea recunoscă mai tîrziu slova lui Eliade.

.... Subsemnații, temîndu-ne ca mișcarea să nu degenereze în anarhie, văzînd că opiniunea publică se strînge în jurul lor, s-au hotărît să se pună în fruntea unei mișcări de regenerare, al cărei țel este menținerea ordinei și proclamarea voinței poporului prin Proclamația aci alăturată. Ea cheamă tot românul ca să ia parte la marea operă a regenerării; ea nu te înlătură nici pe înălțimea ta...

Această scrisoare urma să-i fie trimisă lui Bibescu pe cale administrativă.

Tell, acum ministru al oștirii, trimise ordin locotenentului Zalig să adune compania a șasea din regimentul I care era împrăștiată în jurul Celeiului, și să iasă cu ea înaintea taberei revoluționare, la Corabia.

Linia de mișcare a grupului revoluționar, fu stabilită astfel: Corabia, Caracal, Balș, Craiova. Discutară mult asupra acestui lucru, dar aci Eliade fu neînduplecat. Trebuie cucerită întîi Oltenia, și se va vedea apoi ce va fi de făcut.

În ajun, marți dimineața, plecase un caporal foarte inteligent din compania lui Pleșoianu, căruia Ștefan Golescu îi dădu bani de drum ca să ia căruța poștei și să ajungă la București, de se va putea miercuri-dimineața, cu scrisori către Nicolae și Alecu Golescu-Albu, care să anunțe izbucnirea revoluției de la Islaz în ziua de 9 iunie. Se hotărî ca numaidecît astăzi, după adunarea din piața Islazului, să plece la București și cei doi „lipcani“, Mitru Tabacu și Damian Tabacu, cu o dare de seamă către cei din București despre mersul întîmplărilor.

Către zece dimineața, în frunte cu steagul tricolor se arătă popa Șapcă, cu evanghelia și crucea în mîini, urmat de alți doi preoți, toți trei în odăjdii, se alcătui un mic alai care se îndreptă spre locul adunării; Nicolae Alexandrescu, cumnatul lui Eliade, fiind cu brațele pline de pachete de „Proclamații“, alunecă și căzu pe covorul de dade negre, risipite pe jos, căci treceau numa

pe subț duzi. Se împrăștiară o parte dintre ele și multe fură luate în grabă de sătenii care se țineau scai de mărețul alai.

Ulița era dreaptă, deoarece moștenitorii Brîncovenilor făcuseră într-adevăr un târg cu ulițe aliniate, umbrite toate de duzi, căci aveau planuri mari cu viermii de mătase, dar pe aceste ulițe clăcașii locuiau numai în bordeie, abia cu două palme de perete vărut de la pământ pînă la acoperișul aplecat tare, restul fiind îngropat. În port, căci se făcuse o schelă cu două punți de lemn, erau vreo două corăbii și un șlep.

Oborul din mijlocul satului, unde se ținea târgul, era mare și mărginit de bordeie, în afară de latura de la răsărit, unde era o casă a statului, alături de care se puseseră temeliile bisericii celei noi. În fața acestor temelii erau cîțiva nuci bătrîni, rămași netăiați cînd se făcuse loc pentru clădirea bisericii, și în umbra cărora se așezase masa cu cele sfinte. Popa Radu Șapcă se supără cînd văzu masa pusă la umbră și ceru să fie dusă numaidecît în mijlocul Oborului, în soare.

Acum, pe maidanul acesta, pe care se ținea târgul, e adunată pe patru laturi încă din zorii zilei, o mare mulțime de săteni, țigoveți și militari, femei și copii. Și vin mereu cete întregi de-a dreptul peste cîmpie ca să fie de față la sfințirea temeliilor doritului lăcaș. Într-o latură stă compania căpitanului Pleșoianu subț arme. Celelalte trei laturi sînt ziduri de clăcași cu fețele trudite, cu piepturile goale arse de suferință. Masa e înălțată pe un fel de podea, încheiată din bîrne de lemn, și deasupra ei s-a pus o față de masă de in, albă. Deasupra se află evanghelia, crucea de de argint și alături un vas mare cu apă sfințită. În vreo douăzeci de sfeșnice, cu mai multe brațe, ard lumînări de ceară îndoite de clădura dogoritoare a soarelui. Patru flăcăi țin steaguri tricolore, care flutură în vînt la cele patru colțuri. Pe podea, lîngă masă, stau în picioare Eliade, Ștefan Goleșcu, Tell, Pleșoianu și vreo doi arendași și țigoveți locali. Soțiile ofițerilor și a zapciului stau jos în fața mesei. Un unterofițir pus de Pleșoianu spune în dreapta și în stînga țăranilor că boierii ăștia sînt Comisia care a venit să le dea pământ, că de aceea au fost chemați, nu pentru altele. Într-o clipă svonul cuprinde mulțimea.

Slujește preotul țăran Radu Șapcă și alți patru preoți de mir. Poporul ascultă cucernic și cu inima strînsă, într-o vie așteptare. După ce Popa Radu Șapcă sfințește steagurile revoluției, Eliade iese mai în față, privește ca un Cezar mulțimea, așteaptă să se facă liniște și apoi citește cu o voce răsunătoare, monotonă totuși și obositoare în sonoritatea ei, Proclamația.

„Timpul mîntuirii noastre a venit, poporul român se deșteaptă la glasul trîmbiței îngerului mîntuirii și își cunoaște dreptul său de suveran... Pace vouă, pentru că vi se vestește libertatea vouă...”

„... Poporul român se scoală, se armează și nu spre a lupta o clasă asupra alteia”.

„... La această mare faptă a mîntuirii, tot românul are dreptul a fi chemat. Nimeni nu e scos afară; tot Românul e un atom al întregii suveranități a poporului: sătean, meseriaș, neguțător, preot, soldat, student, boier, Domn, e fiu al patriei...”

Profilul cu mustața mătăsoasă se ridică solemn așteptînd ecoul celor citite. Dar sătenii nu pricep ce e atomul. Și cum e cînd Domnul e atom. Grijă lui Eliade pentru accentuarea (monotonă) a cuvintelor frumose încurcă și mai mult înțelegerea, căci încarcă fraza de accente inutile care zăpăcesc pe ascultători.

„...Scularea aceasta, e pentru binele, pentru fericirea tuturor stărilor

societății, fără paguba vreuneia, fără paguba însăși a niciunei persoane... Nu se cuvine a pierde cei mai mulți, pentru cei mai puțini, căci este nedrept; nu se cuvine iară a pierde cei mai puțini pentru cei mai mulți, care este silnic...”

Sătenii, toropiți de căldura soarelui și de lunga așteptare ascultă și nu înțeleg cum vine asta. Nu pricep de ce au fost chemați. Au început să obosească. Se uită unii la alții. Un țăran tânăr amărit, în picioarele goale, se întoarce spre vecinul lui, un bătrîn cu fața brăzdată, care-și ciugulește cu degetele fălcile umbrite de o barbă aspră și căruntă, căci nu pricepe și caută să dibuie, fără noroc, înțelesul.

— Neică Dumitre, ce-o vrea să spuie? Văz că nu zice dă pămînt.

— Taci, mă Stănică, și ascultă, nu fi mai breaz ca alții. Sînt aci fețe boierești. N-ai obraz?

— Să fie sănătoși, da' io plec acasă.

— Mă, nu te prosti și stai locului!

— „... Poporul Romîn decretă și hotărăște responsabilitatea miniștrilor și cu un cuvînt a tuturor funcționarilor publici, și fiindcă neresponsabilitatea nu este un drept al nimănui, nici de moștenire, nici de învoire, prin urmare nimeni nu pierde nimic și hotărîrea poporului e sfîntă...”

Popa Șapcă nu simte căldura toropitoare de mînios ce e. Nu pricepe ce rost are atîta vorbărie, care năucește pe țărani deopotrivă cu razele fierbinți ale soarelui, ce le cade în creștet. Li vede uitîndu-se întrebători unii la alții. Trece o barză stingheră de la baltă cu un pui de șarpe în cioc spre stuful de pe un bordei vecin, deasupra căruia își are cuibul. Oamenii se uită toți după ea. Eliade e frenetic în golul vorbelor, dar nimeni nu-l mai ascultă. Popa Șapcă îi șoptește lui Tell, căutînd un text în evanghelia legată în cațifea, cu copci de aur.

— Noroc de barza asta, pe care a prins-o nămiaza, că altfel înțepeneau oamenii în soare.

— „... Poporul Romîn în generozitatea și evlavie sa se închină locurilor sfinte și va trimite și de acum înainte la Sfîntul Mormînt și la alte așezăminte religioase untdelemn, tămîie, făclii și însăși bani, spre ținerea de școale de preoți, spre lauda lui Dumnezeu...”

Popa Șapcă mîrîie ca să-l audă Tell:

— Școale de preoți? Unde? La Athos?

Dar Tell, într-o poziție militară afectată nu ascultă nimic, nici măcar Proclamația.

— „... Decretă că prisosul veniturilor mînăstirești să fie al țării, spre dezbaterea și ajutorul celor săraci, și reclamă moșiile mînăstirilor închinete a le scoate de sub orice mîncătorie...”

— Mai bine le-ar lua moșiile de tot. Ce-i aia prisos? mîrîie mereu Popa Șapcă.

Ștefan Goleșcu, căruia îi e grozav de cald în surtucul lui negru cu jiletcă groasă dedesubt, de i s-a muiat de tot gulerul, îi răspunde indirect, fără să-l privească, întorcîndu-se spre Tell.

— E Proclamația pe care am votat-o toți la mine acasă, dar parcă nu era atîta flecăreală în ea... Abia aci se vede, cînd e citită cu voce tare, cît de goală e.

A trecut aproape o oră de cînd vocea atît de sonoră și teatrală a lui Eliade, monotonă prin grija de a accentua orice cuvînt și prin rostirea prea rarită cade în gol, cam la jumătatea drumului între el și zidurile mulțimii. Prin ce minune, totuși, cînd ajunge la cele 22 de puncte, sumar redactate de

Bălcescu, mulțimea tresare, se deșteaptă parcă. Poate unde aude cuvinte „pe scurt“.

Oricum, monotonia este acum întreruptă, căci enunțarea punctelor rostită răspicat trezește luarea aminte.

— „... Pe scurt, poporul român, recapitulând, decretă:

1) Independența sa administrativă și legislativă, pe temeiul tractatelor lui Mircea și Vlad V și neamestecul nici unei Puteri dinafară în cele dinlăuntru ale sale.

2) Egalitatea drepturilor politice.

3) Contribuție generală (la impozite).

4) Adunanță generală compusă de reprezentanți ai tuturor stărilor sociale.

5) Domnul responsabil ales pe cinci ani și căutat în toate straturile societății.

6) Imputinarea listei civile — ardicarea de orice mijloc de corumpere.

7) Responsabilitatea miniștrilor și a tuturor funcționarilor în funcția ce ocupă.

8) Libertatea absolută a tiparului.

9) Orice recompensă să vie de la patrie, prin reprezentanții ei, iar nu de la Domn....“

Ștefan Golescu, care acum era atent și urmărea textul ca să nu sară cumva Eliade din punctele lui Bălcescu, văzu scris patrie cu literă mică, iar Domn cu literă mare, și regretă din nou că au dat Proclamația s-o tipărească Eliade la Obor, cu ortografia și cu nesfârșita lui introducere.

— 10) Dreptul fiecărui județ de a-și alege dregătorii săi, drept care purcede din dreptul poporului întreg de a-și alege Domnul.

11) Gvardie națională.

12) Emancipația mînăstirilor închinată...”

— Aha, făcu Popa Șapcă, întorcîndu-se spre Tell, — așa da.. Da’ ce-a urmărit atunci cu „prisosul” ăla al lui? Și de ce emancipată? Era mai bine să fi zis: luarea moșiilor de la mînăstiri... Am fi auzit limpede bucuria țărănilor.

— 13) Emanciparea clăcașilor ce se fac proprietari prin despăgubire...

Eliade citise acest punct mai încet, cu o adevărată repulsie. Se auzi însă un strigăt pripit din mulțime. „Cum... ? Cum?” și după el o larmă destrămată, nedumerită.

Tell îi șopti sever la ureche:

— Mai citește odată punctul ăsta..

Eliade întoarse nervos capul spre el, dar nu ceti decît cînd larma deveni prea mare și nu auziră decît cei mai de aproape.

— „... Emanciparea clăcașilor ce se fac proprietari prin despăgubire...”

— Așa... așa... se auzi deodată un tunet de voci. Vuietul se potoli greu, căci ai din fundul bărăganului nu auziseră, și un glas de buhai strigă de pe o latură.

— Mai zi odată...

Atunci popa Radu Șapcă rosti el cu un glas de tunet, care zgudui mulțimea:

— Se mîntuie dă robie clăcașii... să fac proprietari pă păticea lor dă pămînt...

Ca la un sfert de ceas încercă Eliade să vorbească mai departe, dar vuietul mulțimii în loc să scadă tot creștea și se tălăzuia. Sătenii se întorceau unii către alții, așa, numai ca să-și întărească lor înșile cele auzite, căci nu le venea să creadă vestea cea mare.

Moș Dumitru, cel cu barba aspră și cărunță se întoarse acum către Stănică, mîndru ca de o izbîndă a lui.

— Ei, mă Stănică, i-a zis dă pămînt? I-a zis...

— I-a zis bine, neică Dumitre... Ce să spun?... i-a zis. Bine că n-am plecat acasă.

În sfîrșit, Eliade putu citi mai departe...

— 14) Dezrobirea țăganilor prin despăgubire...

Mulțimea era veselă acum și pornită pe aprobări zgomotoase. Iară fură deci strigate de mulțumire.

— 15) Reprezentant al țării la Constantinopole dintre romîni.

Acum, că zisese despre pămînt, țăranii aprobau și pricepeau parcă orice, deci strigară și aci: „Dară... dară...”

— 16) Instrucție egală și întreagă pentru tot Romînul de amîndouă sexele...

Iar se auzi într-un glas: „Dară.... dară... așa.... așa...”

— 17) Desființarea rangurilor titulare, ce nu au funcții.

— 18) Desființarea pedepsei degradatoare cu bătaia...

Aci urletele de bucurie ținură o bucată de vreme.

— 19) Desființarea atît în vorbă cît și în fapte a pedepsei cu moartea...

Alte strigăte întrerupseră pe orator, îi acoperiră vocea.

— 20) Așezăminte penitenciare, unde să se spele cei criminali de păcatele lor și să ieasă îmbunătățiți.

— 21) Emanciparea israeliților și drepturi politice pentru orice compatrioți de altă credință...

— 22) Convocarea în dataa unei Adunănte Generale extraordinare, constituante, alese spre a reprezenta toate interesele sau meseriile nației, care va fi datoare a face Constituția Țării pe temeiul acestor 21 articole decretate de Poporul Romîn...

Aci popa Radu Șapcă întări cu vocea lui ca tunetul:

— Adică legile vor fi alcătuite și votate dă oameni ai noștri, aleși dă noi, dă adunări ale norodului...

Acum din nou tălăzuirea bucuriei obștești ținu cîteva timp. Mai tîrziu se va băga de seamă că punctul 22 e tot una cu punctul patru și pe viitor nu se va mai spune decît „cele 21 de puncturi ale Constituției”.

Eliade mai citi încă mai bine de o jumătate de ceas, tot atît de sonor, monoton în frazeologia lui, ca și mai înainte de punctele Constituției. Oamenii îl ascultau acum totuși cu voie bună, dar din ce în ce mai obosiți și mai dornici să se sfîrșească.

Iată că încheie puternic, într-o frază scurtă, care merge cu glasul lui sonor și plăcut:

— La arme, Romîni... la Armele Mîntuirii...

Asta da, o pricepură toți și răspunseră cu chiote vijelioase. Cei veniți din București, și Eliade mai mult decît toți, le făceau cu mîinile semne de bucurie și de frăție.

La sfîrșit luă cuvîntul din nou pentru o rugăciune, popa Radu Șapcă. Barba mare, de-i acoperea pieptul, castanie, tînără, a preotului țăran, ochii lui mari și arzători de răzvrătit, umerii și pieptul de haiduc, glasul lui ca o chemare, făcură să se cutremure lumea.

— Izbăvește... Doamne și mîntuie... pă tot omul căzut în robie, pă tot omul care suferă... Ridică și însuflețește pă acest popor ce moare pentru a face să trăiască asupritorii săi... Scapă-i dă abuzul clăcii...

Toți sătenii sînt în genunchi, soldații, sub arme, pun și ei un genunchi

jos. Preotul Radu Șapcă se roagă mai departe, cu uriașa lui făptură de răzvrătit:

— ... Dumnezeu al dreptății și al puterii, privește poporul tău în-genunchiat. Dă tărie brațelor sale și vrăjmașii săi vor fi învinși.

Ia cuvîntul la urmă iar Eliade, care anunță lista noului minister: Eliade, Tell, Ștefan Golescu, popa Radu Șapcă și Pleșoianu. Se trimite, tot la îndemnul lui Eliade, lunga depeșă lui Bibescu, prin care este rugat respectuos să accepte revoluția.

★

În timp ce se așezaseră la masă, la preotul paroh al Islazului, avu loc o scurtă ceartă între Tell și Eliade, cînd fu vorba să se ia în primire cancelaria zapciului și, firește, tot ce se găsea în ea, lucruri foarte necesare unui guvern abia constituit. Eliade proclamă acest lucru ilegal și, după un schimb de vorbe foarte acre, înțîia ceartă în guvern, se renunță. După masa luată în grabă se făcu un lung alai care porni pe drumul prăfuros spre Corabia și de acolo la Caracal.

E o căldură toropitoare. Aerul fierbe în văzduh. În frunte merge o ceată de săteni călări, cu steaguri tricolore. În urma lor, dar la bună depărtare ca să nu sufere din pricina prafului, cîteva trăsuri merg la pas. În cea din față sînt Eliade, Ștefan Golescu și Tell. Popa Șapcă, Radu Golescu și N. Alexandrescu sînt în altă trăsură. Pleșoianu, călare cînd de o parte cînd de alta, veghează asupra alaiului. În celelalte trăsuri și brișci, sînt și cîtiva mici boieri de țară și arendași care merg mai mult ca să vadă ce e. Se ține după ele o mare mulțime de săteni, pestriță și revărsată peste cîmp. La urmă vine compania lui Pleșoianu.

Îmbrăcați în surtoce cu jiletcă albă, unii, iar alții în redingote, membrii noului minister îndură greu căldura și încă mai greu întrebarea: Ce va face Magheru? Eliade, care și-a desfăcut gulerul înmuiat de arșiță, se uită cu teamă în ochii lui Tell.

— Dacă... totuși Magheru ascultă de poruncile lui Bibescu? Dacă ne atacă?

Maiorul, adîncit în gînduri, e și mai tare îngrijorat.

— Mi-a spus aseară cineva, care tocmai venea de la Caracal, că Magheru a adunat în fața Isprăvniceiei cei șase sute de dorobanți din toată Oltenia pe care-i comandă...

Singur, inimos și fără grijă e popa Radu Șapcă. Cînd, lîngă un puț unde s-a oprit alaiul, Eliade îl descoase îngrijorat, întrebîndu-l ce crede, el răspunde calm:

— Nu se pune el, Magheru, cu poporul. E om cu judecată. A fost comandir de panduri.

Între timp, din urmă a și început să se ițească verva și versul poporului și se cîntă cu foc, de parcă n-ar dogori soarele crîncen. Un flăcău strigă și alții se iau după ei. :

Vine... vine...

Cine vine?

Popa Șapcă din Celei,

Cu gubernii cîte trei...

Vin ca un puhoi care împînzeste larg în stînga și în dreapta cîmpul. Dar îngrijorarea celor veniți din București e din ce în ce mai mare. Tell a început să discute cu Pleșoianu problema unei eventuale ciocniri. Magheru e pentru ei o mare întrebare, deocamdată fără răspuns. Toți îl știu un

luptător viteaz, comandir de panduri voluntari, biruitor împotriva turcilor, care tot treceau Dunărea după pradă. Peste trei ani, în 1828, e alături de trupele rusești tot împotriva turcilor, din nou învingător la Băilești și mai cu seamă la Sisești, sub munte. Când s-a înființat armata română în 1830, ca unui fost comandir de panduri, i s-a oferit gradul de căpitan, pe care l-a refuzat, fiindcă lui Solomon, care fugise în lupta de la Sisești, i se dăduse gradul de maior. A preferat să intre în rândul judecătorilor noi numiți, după legiuirea regulamentară, și s-a dovedit om al dreptății. Dar e știut și faptul că este prieten al lui Bibescu, care l-a numit anume cărmuitor la Caracal și comandant al celor șase sute de dorobanți din Oltenia.

Din urmă au și început să se audă, între alte cîntece, și versurile care înfurie pe Eliade:

*Să traiască popa Șapcă.
C-a scăpat țara de clacă...*

Seara au poposit la Crușov, o poștă înainte de Caracal, făcînd lagăr.

A doua zi, alaiul se afla în preajma Caracalului. Eliade și ceilalți puteau vedea acum lămurit pe cîmpia din marginea orașului cîteva sute de dorobanți aliniați pe două rînduri, semeți pe caii lor, toți înarmați. Magheru călare, încins cu eșarfa, îi trece în revistă, concentrat, grav. E urmat de un căpitan călare și de alți vreo doi ofițeri pe jos. Când alaiul de la Islaz se apropie, nu știe nimeni dintre membrii noului guvern ce va fi. Încordarea și teama fruntașilor revoluționari e la culme. Se așteaptă la somații la care vor trebui să răspundă, și poate și la luptă. Se opresc trăsurile pentru orice întîmplare. Atunci Magheru vine înaintea lor în galop, cu patru călăreți după el, și cînd oprește calul, salută și le spune răspicat, în timp ce ei ascultă încremeniți:

— Mi-am făcut datoria de slujbaş către domnitor, dar ce vrea el nu se poate. Eu nu pot ucide patrioții. Între el și popor, dacă mă silește să aleg, eu și toți cei pe care îi vedeți aci alegem poporul. Stă drept pe cal și salută steagul tricolor, pe care un soldat îl ține pe capra trăsurii în care se află Eliade, Tell și Ștefan Golescu, în picioare toți trei. — Veniți după mine, să simțiți inima caldă a celor care vă așteaptă cu nerăbdare.

Întoarce calul și o pornește înaintea alaiului. Când se apropie încep uralele. Se filfîie batiste, pălării și ramuri verzi. E o izbucnire nemaipomenită de bucurie. O fierbere de nedescris. Aleargă, într-o învălmășeală care zăpăcește, unii către alții. Dorobanții descalecă și se îmbrățișează cu sătenii. Vuietul mulțimii se tălăzuește îndelung, cum se tălăzuiesc și steagurile tricolore deasupra capetelor. Un grup de doamne aduc flori lui Eliade, care strălucește de bucurie, lui Tell, lui Ștefan Golescu. Între ele sînt soția și fiica lui Magheru.

Patru oameni siguri ai lui Magheru au pornit, cu poruncă, să schimbe oricîți cai, ca să ducă și de aci vestea cea bună grupului revoluționar de la București. Căpitanul Fărcașanu, care se afla la Caracal, se hotărăște să plece și el, însă cu căruța poștei, cu însemnarea obișnuită de urgență — cam nelămurită acum — dar bizuindu-se pe uniforma de căpitan, căci e de părere că se poate ajunge mai repede decît călare.

Li se pare tuturor potrivit să plece cît mai multe ștafete, căci grupurile revoluționare trebuie să știe mereu unele de altele. Magheru îi vestește că în zorii zilei Alecu Golescu, de-i zic prietenii Arăpîlă, care a fost două zile la Caracal a stat mult de vorbă cu el în așteptarea răspunsului lui Bibescu. Știe tot ceea ce s-a întîmplat la Islaz, și a plecat la Golești, unde-l va-nîlîni, crede el, pe Bălcescu.

Revoluția vestită în fuga calului

Miercuri, pe la unsprezece și jumătate dimineața, Mitru și Damian trecură din nou Oltul, acum înapoi pe podul plutitor și, într-o jumătate de ceas erau la Turnu Măgurele. Orașul părea înecat în praf, căci era ceasul cînd căruțele de tot soiul și briștile străbăteau, în sus și în jos, ulițele nepietruite. Înainte de a-l găsi pe profesorul Constantinescu, fură înconjurați de sătenii care veniseră la tîrgul de dimineață. Mitru deveni dintr-o dată guraliv.

— Oameni buni, e rău dă tot, s-au ridicat clăcașii dă pă moșiile brîncovenști și au intrat în lanurile proprietății și seceră pă sama lor. Au dat drumul vitelor pă islazul boieresc, au luat și porumbul pă care l-au găsit în pătule. Armata e cu ei, iar zapciul la fel. Noi d-abia am scăpat, voiau să ne bată, spuneau că sîntem oamenii stăpînirii. Am fugit cum am putut.

Oamenii se minunau în tăcere, dar odată s-a auzit un glas mînios:

— Bine v-ar fi făcut să vă spînzure, cîinilor. Să se sfîrșească odată cu slugile boierilor.

Mitru și Damianse priviră uimiți și veseli. Mitru, de altfel, îi șopti, cu fața smeadă, înflorită de bucurie:

— E bine... e bine, Damiane!

Cînd văzură că mulțimea tace și nu e nimeni care să apere stăpînirea, întoarseră roata.

— Mă, ridicăți-vă și voi... ieșiți, mă, înaintea guvernului revoluționar, că vine să vă mîntuie, mă,...

-- Cum? se mira aiurit cel care-i ocărise.

— Așa... așa, mă fraților, ieșiți înaintea guvernului dă la Islaz, că iel ne dă pămînt. Rămîneți cu bine... Și deteră, rîzînd, pînteni cailor.

În sfîrșit îl găsiră pe profesorul Constantinescu. Îi deteră ordinul de numire ca administrator la Teleorman. Scoaseră din sîn și un steag tricolor, ca să fie pus pe clădirea Ocîrmuirii.

Profesorul, un om cu fața pătrată, uscat, cu mustața căzută spre bărbie, nu se aștepta la o asemenea numire. Și tot întreba ce e de făcut. Cum să se descurce cu dorobanții? Dar cei doi încălecară spunîndu-i că au drum lung de făcut și că el să ia în stăpînire tactul Cîrmuirii, fără întîrziere.

Aproape de marginea orașului întîlniră iar un șir de care sătești, care mergeau spre schelă și se opriră începînd din nou.

— Oameni buni, la Islaz e prăpăd, s-au ridicat clăcașii... Și așa mai departe.

Sătenii îi priveau uimiți, neîncrezători, dar cînd „lipcanii“ adăugară: — Vai dă noi... d-abia am scăpată, ... ziceau că sîntem oamenii stăpînirii...“ zvonurile aduse de ei căpătau un iz de obiectivitate. Era un motiv să se creadă că tot ceea ce spun ei este adevărat, de vreme ce o spun chiar ei, oamenii stăpînirii înșiși, deci dușmanii răzvrătiților. Așa că, în timp ce „lipcanii“ călăreau singuratici pe marea cîmpie dinspre Alexandria, în mai puțin de un ceas orașul vuia de știrea celor întîmplăte la Islaz. Oamenii vorbeau, totuși, cei mai mulți rămîneau neîncrezători. Nu vedeau bine sfîrșitul întîmplării.

Cei doi mergeau pe cîmpia întinsă cît vezi cu ochi, în trap săltat, zoriți să ajungă neîntîrziat la București. Cu toată graba însă, ei își ziceau că nu se poate să nu treacă din nou pe la Piatra, unde fuseseră primiți frățește, ca să le spună clăcașilor de acolo vestea cea bună. Să arate că s-a sfîrșit robia lui Grigore Hergă și a celorlalți, pe care nici nu-i cunoșteau bine, dar îi văzuseră atît de însetați de dreptate. Tot timpul, de ieri, numai la ei se gîndiseră. Parcă nicăieri nu întîlniseră cele ce le văzură ochii în acest sat.

Cînd o luaseră, luni seara, pe drumul de ogoare de pe muchea cîmpiei în care se adîncea valea Călmățuiului, avuseseră în fața ochilor o priveliște cum puține văzuseră. Le luă ochii această vale adîncă, dar dulce, largă de o mie de pași poate, cu întortochierile, pe care nu le mai puteau descurca, ale riulețului, care apărea cînd înainte, cînd înapoi, sclipind în zeci de locuri dintre numeroasele pîlcuri de copaci și din verdeața pășunilor.

Pînă în zare, în fundul părelnic al văii, cale de o jumătate de poștă, nu se vedeau decît cirezi de vite, iar mai aproape de satele aciuite la adăpost în clinurile povîrnișurilor, pe stînga, cîrduri, cîrduri de gîște. Îți luau ochii, dincolo de vale, întinderea de aur a cîmpiei netede și nemărginite, cu lanurile de grîu care dăduseră în copt, iar jos, în patul luncii, verdele gras al pășunilor, împestrită de albul risipit al turmelor, al cîrdurilor de gîște.

— Bogate sate pă aici, măi vere Damiane... Așa ceva n-am mai văzut...

— Taman așa, mă Mitrule... Cît privim d-aici, hăt departe... e numa belșug. Așa mă bat io cu gîndul, că se vedeau în vale averile lui Avraam, alea dă spune în psaltire.

Piatra era abia al treilea sat, și-l văzură o bucată de timp de departe, aciuit în mijlocul povîrnișului ca într-un culcuș, la adăpost de viscolul cîmpiei, iarna, și de primejdia revărsărilor și a mlaștinei, în vremea ploilor. Nu le fusese greu să dea de bordeiul lui Gligore Hergă, în rînd cu bordeiele ascunse printre duzi, corcoduși și salcîmi, dar pe el nu-l aflară acasă, era numai muierea, o femeiușcă neagră și slabă, numai ochii de ea, care începu să plîngă fără rost aflînd că au venit vești de la cumnatul și cumnata din București. Un țînc alergă de vale, la o băltoacă mai întinsă, unde Gligore cu fiu-su mai mare, un băietan de vreo doisprezece ani, care semăna însă cu maică-sa nu cu taică-su, dădea în Călmățui cu un fel de plasă. Veni și el în grabă cînd auzi, aducînd și o traistă de caracudă proaspătă. Nu se poate povesti bucuria pe care i-o făcu pistolul nemțesc cu două cocoase și punga de patroane... La început tăcuse încremenit, nevenindu-i să creadă că el, Gligore, e în stăpînirea unei astfel de scule de preț, apoi simți un fior pe dinlăuntru, gîndindu-se ce putere îi dă acest pistol. Și celelalte daruri avură căutarea cuvenită. Gligore semăna cu tată-su, era tot atît de înalt, un uriaș ca și Licsandru, dar scofilit la față, adus din umeri, și cu o barbă de o săptămînă, țepoasă.

Cum soarele începuse să cadă domolit și roșu dincolo de lungul văii, femeia lui Gligore aprinse focul și pregăti de mîncare pentru ce doi oaspeți.

Cum se răspîndi vestea că au sosit doi drumeți din București, sătenii începură să dea tîrcoale prin fața bordeiului, apoi se așezară așteptînd subț duzi, pe maginea uliței gloduroase, care semăna mai mult cu un pîrîu uscat, de pămînt noroios ce cobora la vale, printre bordeie. Oamenii nu voiau să vie, cîtă vreme în bătătura bordeiului, pe o velință, întinsă pe jos, ai casei erau la masă. Nu li se părea cuviincios să se uite în gura omului cînd mănîncă, nici să se creadă că fac zîmbre așteptînd să fie poftiți la masă. Cînd cei din bătătură sfîrșiră cu întinsul boțurilor de mămăligă în tigaia plină cu jumări de ouă, și cînd aleseră din prea multele ei oase puțina carne de caracudă mai mult arsă și afumată, oamenii din uliță intrară în bătătură. Ardeau de nerăbdare să știe ce mai e cu „rivoluția” de la București, de vorbește toată lumea încă de pe la Rusalii, să afle ce vești mai umblă prin țară. Se uitau ca la o minune la pistolul lui Gligore. Era amărîți și obidiți cum puțini alți clăcași mai erau. Ușcați de timpuriu, bătrîncioși, mai mult zgîrciuri și oase, măcinați de molime, păreau niște osîndiți la o trudă fără sfîrșit. În alte părți, bordeiele erau ca niște căsuțe, îngropate pe jumătate în pămînt, cu jumătăți de pereți văruiți deasupra, aici erau însă mai mult niște gropi nevăruite, aco-

perite cu stof ori cu paie. Așteptau vești, ca venite de pe alt tărîm către ei, cei din fundul fundului.

— Cînd am văzut grîul crescut la brîu, cînd am văzut cirezile dă pă vale și cîrduurile dă gîște, noi ne-am minunat dă atîta belșug și încă io i-am spus lui Mitru: — Mă, așa o fi arătat valea Canaanului pă vremea lui Avraam ... și cînd colo...

— Vai de păcatele noastre... vere... așa sînt pă aici toate satele dă pă moșiile lui Băl Ceaurescu, ale lui Furculescu, ale lui Catropol... Ne-au uscat dă tot. Belșugul ăsta e un blestem pă capul nostru....

Se lăsa o seară limpede și liniștită de iunie, iar chipurile celor din umbra duzilor și a salcîmilor începuseră să se șteargă în înegurarea domoală, dar glasul lui Gligore Hergă era viu ca sîngele în trup.

— Avem turme dă vite și noi nu știm ce e untul sau smîntîna, iar carnea o gustăm la sărbători; avem și gîște dă albesc bălțile, dar muncim din zori și pînă în noapte buimaci de foame, hrănindu-ne cu ceapă și mămăligă, numai ca să umplem moșia cu lanuri dă grîu cale de o poștă — oricum îți întorci ochii sus pă cîmpie, așa cum ați văzut — avem stupi, dar mierea lor nu e pentru noi. Fac nevestele noastre, biete,le, trîmbe de borangic, și noi umblăm în zdrențe murdare, mai mult goi. Creștem pentru alții, trudim pentru alții. Cîte avem, avem numai ca să plătim cu ele. Plătim cu toate bună-tățile pămîntului dreptul dă a muri măcar împărțășiți, dă a răsufla dă la o zi la alta în jug. Plătim tot anul. Mai rău ne chinuim că le avem toată vara subț ochi și taman pentru asta trebuie să plătim. Cînd ne înfruptăm și noi rareori, așa doar din fărămiturile rodului muncii noastre, o facem pă furiș, ca hoții, cu teama că nu ni se cuvine. Mă, Damiane, mă, Mitrule, că așa zici că te cheamă, asta nu poate să mai ție. Scrie și la evanghelie că va veni ziua cînd se va întoarce lumea și io zic că s-a apropiat ceasul.

Sătenii, aprinși, murmurau din cînd în cînd cîte un „dară“, și cei doi înțelesesă cît de grea le era suferința, dar nu putură să le spuie atunci o vorbă măcar despre ce se pregătește, despre rosturile lor tainice. Ii lăsaseră să creadă că sînt lipcani, vestindu-i doar că peste două zile o să se întoarcă iar spre București.

Acum zoreau călări, plini de praf pînă în albul ochilor, ca să le ducă, cu gura uscată de arșiță, vestea răcoritoare că a sosit ceasul. Chiar dacă-și lungeau drumul cu aproape o poștă, trebuiau să se ducă neapărat pe la Piatra.

Ajunseră la Ologi, unde erau doar cîteva bordeie în văgăuna văii, și se pregăteau s-o ia la dreapta spre satul oropsit cînd văzură că de sub un frasin bătut de vînt, cu frunzișul numai într-o parte, li se făcea semne. Descălecară și lăsară caii în voie, ținuți de dîrlogi.

Erau chiar Gligore Hergă cu Dumitru Geloiu, un bărbat bondoc, lat în fălci și care cîntase în seara aceea de la Piatra cu sete unele cîntece aspre, mai erau alți doi bărbați din sat, uscați la față, de le păreau prea lungi mustățile. Erau toți în picioarele goale, cu cămașa lungă albă peste țăarii largi de pînză groasă, dar neîncinși cu briuri din pricina căldurii care topea totul.

— Nu te mira, măi vere, dar m-am socotit și cu nevasta, — îi spusese Gligore — și ne-am zis că oameni sîntem și noi, nu vite de povară, că nu putem primi fără să dăm și noi ceva. Așa că ea mi-a spus: „Trebuie să le ieși înainte flăcăilor ăstora, Gligore, și să-i rogi să ducă din partea noastră ce-om găsi prin bordeiul ăsta... cumnatei și cumnatului la București.“ N-am găsit mare lucru, decît cămașa asta înflorată cu arnici pentru Licsandru și iia asta a nevesti-mi, de n-a pus-o decît la nuntă... Și le întinse, învelite într-un ștergar alb, darul adus de la Piatra.

Dar nici Mitru și nici Damian nu vrură să audă de așa ceva. Cel dintîi îi vorbi chibzuit și cu hotărîre:

— Ascultă, vere Gligore, n-are rost să le trimiți astea. Trebuie să știi că Licsandru e meșter, nu e lucrător, și cîștigă ceva mai bine. E mai înlesnit în toate. Are și pă soacră-sa care îl mai ajută. E păcat să-i ducem astea, are să se supere foc pe noi. Nici n-o să îndrăznim să i le ducem. Nu sînteți dumnea-voastră de vină că nu aveți de nici unele.

Gligore tot mai stăruia... cînd Mitru le făcu semn să vie mai de o parte, ca să le vorbească în taină. Dar cînd îi avu în jurul lui, nu le vorbi încă ci doar își ciupea mustața neagră, căci nu știa cum să înceapă. În orbitele mari, pline de praf, doar luminile ochilor erau vii. Damian, atît de tăcut de obicei, aștepta de data asta nerăbdător, gata să înceapă el.

— Frate Gligore, a început! A început, rosti înfiorat el însuși, Mitru.

Pietreanul nu pricepu și mustața mare i se ridică nedumerită, arătînd că toată buza de sus e, dedesubt, într-un rînjat de așteptare. Dar cum Mitru tăcea mereu, întrebă înecat, căci răsufla împotriva vorbelor:

— Ce a început?

— Rivoluția, nea Gligore, izbucni nerăbdător Damian și-și reteză scurt, singur, vorba... Rivoluția!

Gligore și cei doi sătenii priveau buimaci. Nu înțelegeau. Mitru îi lămuri:

— Cînd spuneai luni seara că se apropie ceasul, nici nu știai ce spui. Ei, află că s-făcut semn să se ridice țara. S-a proclamat Constituția azi la Islaz, vere Gligore. Acolo, cărturării dă la București, armata și sătenii au ridicat steagul răzvrătirii. Se desființează claca, se împroprietăresc sătenii cu cîte un petec de pămînt. Nu mai sînt boieri și multe altele. Citiți aici. Mai dați și la alții. Și scoase din coburii săi vreo cinci-șase proclamații din teancul pe care îl luaseră de la Nicolae Alexandrescu. O să fie foc și pîrjol.

— Și noi ce facem?

— Cum vă va lumina Dumnezeu...

Gligore îl dădu pe Geloiiu cu mîna la o parte, făcu un pas înainte și deodată umerii lui de taur, care se cam încovoiaseră, se înălțară vînjoși.

— Ce fac acum răzvrătiții? Unde sînt?

— Răzvrătesc sat după sat. O să curgă mult sînge. Cînd or ajunge la voi, trebuie să săriți cu toții.

Gligore se întoarse spre oamenii din sat.

— Cum, să așteptăm să ajungă la noi? Io zic că e mai bine să le ieșim înainte. Nu?

Cei doi înțelesesă și ei că nu mai era acum nimic de vorbit, că acum era numai de înfăptuit. De aceea nu spuseră nimic, le ardeau numai ochii în fundul capului. Mitru se ridică în scări și Damian făcu numaidecît la fel.

— Vere Gligore, noi trebuie să ajungem cu vestea, mîine cel mai tîrziu, la București. Așa, că am pornit. Cu bine, oameni buni.

— Sănătate, fraților, și drum bun, cum v-a fost vorba.

Gligore și sătenii rămaseră locului, uitîndu-se lung după ei.

— Să fie oare ceasul? întrebă Geloiiu.

Gligore se întoarse mînios spre el.

— Tu te mai îndoiești? Tu... Toma...cel necredincios? Ești singurul care se mai poate îndoii.

Dar aici, pînă la urmă nu avu dreptate.

Cînd ajunse în sat, arzînd de dorința de a le striga vestea cea mare, după ce oamenii se minunară de bucurie, cei mai mulți se domoliră dintr-o dată, ca un foc prost făcut, a cărui văpaie se trece fără să aprindă lemnele groase. Unul din cei bătrîni dete din cap.

— Să mai vedem... să mai vedem...

Și parcă toți se hotărîseră să aștepte ca „să mai vadă“.

★

La Alexandria, unde au ajuns pe la cinci ceasuri după amiază, erau să intre într-o mare încurcătură. Încă de pe cînd se găseau pe buza cîmpiei privind în valea înverzită a Vedei tîrgul cel nou, auziră de acolo, de sus, bă-tîndu-se toba ca să se adune lumea.

— Ce-o mai fi și asta, măi Damiane?

Damian, ca de obicei, nu răspunse nimic, și celălalt vorbi mai departe.

— Io am o socoteală, mă. Acum nu știu dacă o fi bună, dacă o fi rea. Om vedea. Și începu să desfacă găetanele negre ale ilicului roșu, și lui Damian și lui, ba lui Damian îi mai desprinsese și o mîneacă a cămășii. Hai acum și noi acolo, să vedem ce e?

Se adunase destulă lume, și așa, și mai așa. Erau ca la trei-patru sute de oameni în cămăși albe peste ismene, neîncinși, însă și ei, de unde erau, auzeau și înțeleseră numaidecît despre ce este vorba.

— „... Vin la cunoștința noastră, că niște oameni pierduți, și care nădăj-duiesc a-și face stare din tulburările ce ar putea aduce în țară...

... Povătuim dar pe toți și poruncim ca la întîmplarea de a se arăta în mijlocul vostru asemenea oameni, numaidecît să-i prindeți și să-i duceți la cîrmuirea județului, precum și orice hîrtie s-ar împrăstia de dînșii, și cu aceasta veți îndeplini o sfîntă datorie către țară și către oblăduire“.

Era o „circulară“, pe care o adresase Bibescu către întreaga țară.

— Ați înțeles? întrebă zapciul tînar, cu un boț de mustață neagră pe bo-tișor și un cîrlionț pe frunte... Ați înțeles, mă, cu toții?

Atunci se auzi glasul speriat al lui Mitru, care se apropia de Damian care ținea caii în dîrlogi. Era ca un răcnet de spaimă.

— E urgie mare, oameni buni... au vrut să ne sfîșie răzvrătiții. Au zis că sîntem oamenii stăpînirii. D-abia am scăpat în fuga cailor, uitați-vă la noi, și arată cămașa ruptă a lui Damian.

Zapciul îi chemă la el și ei se apropia ră cu caii de dîrlogii, iar lumea îi urmă buluc,

— Ce-i mă, de unde veniți?

— Dă la Turnu Măgurele, ne-a trimis ocîrmuitorul să ducem la București știrea că s-au ridicat clăcașii la Islaz și în toate satele și au zis că-i revoluție... și au intrat cu secera în lanurile boierești. Au prins pă subocîrmuitor. Și arma-ta e cu ei. Au desființat claca, cu popa Șapcă. E urgie mare pă unde am trecut. Și la Turnu s-au ridicat și mîrginașii, și satele. Au vrut să ne prinză și pă noi, și abia am scăpat. Pe el l-au bătut. Acum hodinim puțin caii și pornim la noapte spre București.

Zapciul, tulburat, chemă pe hangiu și porunci să le dea să mănînce și să se dea nutreț cailor. Să-i lase pe bieții oameni să se hodinească într-o odaie a hanului.

— Cînd porniți mai departe, mă?

— Păi cam ca la două ceasuri din noapte, zic io, grăi Mitru.

— Atunci așa să faceți.

Petruța se topea înduioșată vîzîndu-l pe Damian care, flămînd ca și Mitru, mîncă sfios, dar hotărît, din găina fiartă, de dinaintea lui, în timp ce ea îi cosea umărul cămășii. Pe după miezul nopții trimise să-i scoale, și apoi îi așteptă jos lîngă ușa grajdului cu o traistă în care le pusese merinde de drum. Ei îi dădură femeii niște petice de hîrtie, spunîndu-i să le citească negre-

șit. Era o lună vie care lumina ca ziua, și chipul duios al femeii părea scăldat într-un fel de umbră de ceară.

Cînd peste vreun ceas cei doi ieșeau din rîpa de pe malul stîng al Vedei, se pomeniră cu vreo cinci inși care săriră să le prindă caii de dîrlogi, trăgînd de ei și înjurîndu-i de mama focului.

— ...Născătoarea voastră, bă, javre ale stăpînirii... Care va să zică voi nu sînteți cu oamenii, hai? Dați-i jos! strigă unul.

Damian se pomeni și cu doi ghionți în coaste.

— Huo... nebunilor. Huo...netoșilor, strigă desnădăjuit Mitru, văzînd că se încurcă lucrurile. Noi sîntem oamenii revoluției...ai răsvrătiților. N-ați priceput, nerozilor? Uite aici, na Constituția. S-o împărțiți la toată lumea.

Oamenii se opriră ca niște umbre buimace.

— Cum vine asta?

— Vine că numai așa putem trece cît mai repede spre București, ca să ducem vestea cea mare. Să deschid cerurile, fraților. Dați hîrțiile astea mai departe, că astea sînt mîntuirea. Și porniră în trap întins, lăsînd în urma lor oamenii năuci.

Cu puțin înainte de prînz, Axente Sever și dascălii lui aflară vestea cea mare de la Islaz. Cei doi abia ajunseră acasă, că parcă erau beți. Abia acum îi răzbise oboseala.

Cărucioara poștei s-a oprit în dreptul hanului de la Zăvoiu Dihorului, spre mirarea lui Stoian, care sta pe laviță, cu fota dinainte, la masa de subt umbrarul cîrciumii, căci poșta nu se oprea pe-aci decît rareori. Oamenii din sat nu aveau bani să călătorească altfel decît cu piciorul, iar logofății boierești erau, după cîte știa el, acum toți în sat. Se dumiri numaidecît cînd îl văzu coborînd pe Cristea Fătu, pîrcălabul de la Salcia. A intrat în cîrciumă și a cerut ceva de băut, că are gîtul uscat de praf.

— Amarnică arșiță, măi Stoiane. Da' unde-i lelea Sultana? Ce, nu mai stă în prăvălie? Că pînă acum era cu ochii în toate părțile.

Stoian, musceleanu, care ducea cîrciuma de vreo doi ani, cu simbrie, zîmbi în sinea lui, dar de subt mustață nu se văzu asta, că era pleoștită. Și fruntea lui încrețită de obicei, părea mereu încruntată.

— Nu-i mai arde de nimic. Stă bătută de gînduri în bătătură, subt nuc.

— Aoleo, mă, o fi bolnavă?

— Bolnavă chiar, n-o fi ea, dar a ofticat-o rău Răducanu ăsta al lui Mînjoc, că nu mai dă pe-acasă cu săptămînile.

Cristea Fătu știa, ca toată lumea din împrejurimi, că de cîțiva ani Nica se ține cu un flăcău mai tînr decît ea cu cincisprezece ani, bălan și chipeș, pe care l-a luat încă de acum patru ani ca ajutor, zicea ea, la han. I s-a întîmplat într-o zi ceea ce trebuia să se întîmple, de aceea o căinau și nu prea, oamenii. Deh... tot jucîndu-te cu focul, tot făcîndu-i pe alții să se perpelească pe jeratic, ți se aprinde și ție cămașa, odată și odată.

— Hei, măi vere, de ce să te miri? Era cam de mult vremea să se potolescă, că uite, acum, dacă nu mă înșel, e trecută bine de patruzeci de ani. Cine sare mulți pari ascuțiți i se-ntîmplă să se-nțepe.

Se auzi din curte glasul Sultănichii, moale și obosit.

— Ce-i, Stoiane? A venit cineva cu cărucioara poștei?

Stoian se duse în prag și spuse tărăgănat:

— Ia, s-a oprit să bea un vin pîrcălabul Fătu de la Salcia, că vine de la drum, de la Zimnicea.

În spatele lui se ivi în ușa din dos a cârciumii și capul ciupit de vărsat, cu mustața groasă și scurtă a pîrcălabului, cu pieptar negru peste cămașa scurtă...

— Ce aud, lele Sultano, că nu te simți așa bine? Ei, ce naiba, stai și clocești acolo, pe patul ăla, dumneata care învîrteai un sat întreg?

Sultânica ședea între perne, pe un fel de pat de scînduri, așternut cu o velință. Gogea la umbra unui nuc, care, fiind singur în mijlocul băătăturii, crescuse drept și rotat.

— Apoi, pîrcălabe, nu-ș ce am, că dorm prost nopțile și mă scol mai trudită decît m-am culcat.

— He, păi nu e bine să tragă omul a pat, nu-i bine, lele Sultano.

— Vezi, că nici în casă nu pot sta, că m-apasă tavanul ăla.

De la o vreme Sultana suferea nu numai din pricina lui Răducanu, dar și de urît. Se simțea tot mai singură pe lume, de cînd murise și taică-su. O copleșea singurătatea pe care n-o simțise pînă la vîrsta asta. Îi plăcea acum să stea de vorbă, cu cine avea timp pentru ea.

— Aud că vii de la Zimnicea, cum arată pe acolo cîmpul?

— S-au făcut bucate bune și pe acolo. Mai bine ca pe la noi. De iote ce te-aș ruga. Eu sînt cam grăbit și aștept aici să treacă vreun rumîn cu căruța ori cu carul spre Salcia, și m-a rugat și pe mine Tudose, feciorul lu' Toma, îl știi, de e la București. Cică să se ducă negreșit, da' negreșit, taică-su, astă seară chiar să plece, la București, că știe el pentru ce. Acum io nu l-am întrebat mai multe, da' omu m-a rugat. Așa că ziceam, că oi fi poate bună să trimiti pă cineva la el.

— Bine, pîrcălabe, n-avca grijă, trimit io pe cineva să-l caute pă cîmp, că trebuie să fi ieșit și Vădulenii la seceră, pă lanurile boierești. Așa am auzit că vorbeau unii aseară în crîșmă. L-oi chema aci să-i spun chiar io.

— Da' i-am spune, te doare cumva ceva? Că arăți cam galbenă la față, spuse pîrcălabul, om ca la treizeci și cinci de ani, încruntînd, așa, de formă, sprîncenele.

— Noaptea mă ia cu amețală și cu înecăciune. Mă apasă ceva pe inimă, ca o gheară, și simt din cînd în cînd niște junghiuri în brațul stîng.

— Hei, inima, pîrdalnica de inimă, șugui cu ochi de viezure subț sprîncenele late pîrcălabul. O fi obosit și ea, lele Sultana... că are de ce.

Adevărul e că Sultana cam obosise satul cu isprăvile ei de dragoste, și ceea ce spunea pîrcălabul acum, pe jumătate glumeț, gîndea mai toată lumea prin împrejurimi. Stătuse prea îndelungă vreme așa, singură, neastîmpărată, în văzul tuturor. Lumea se cam săturase, iar din toamnă, de cînd îi știau năduful, cam toți gîndeau la fel cu pîrcălabul. E în firea omului să vrea schimbări, și oamenii erau dornici să se vorbească acum și despre altcineva. De pildă, despre Stanca lui Pește-fript, din pricina căreia Răducanu nu mai da cu zilele pe la han. Fata asta de șaptesprezece ani, din care toți bărbații din sat ar fi vrut să muște, acum că ieșise la horă, ca într-un măr domnesc.

Stoian își arătă iar chelia în prag.

— Hei, pîrcălabe, se vede venind brișca lu' Dobrică din Mărunțișu. Trecu azi dimineață spre Găiești, și văd că se întoarce. Gîndesc că te-a lua pînă la Salcia.

— Ei, asta-i, parcă-i după el? Oprește-l. Apăi, cu bine, lele Sultano, și nu uita dă Toma. Știi, m-a rugat fi-su... Tudose.

— Cu bine, pîrcălabe, fii fără grijă. Trimit io după el.

Cînd bărbatul înalt, dar cam ghebos, dispăru pe ușa cârciumei, Sultana rămase ca și în alte dăți, îndelung nemișcată, cu privirea rătăcită. Simțise

iar, din spusele omului, că satul se bucură cu răutate de necazurile ei. Era, după asemenea vorbe, îngreșată și obosită de moarte. Îi rămăsese privirea în gol, spre soarele care scăpăta în zare peste umbrele roșietice de nori. Dar azi nu mai cădea ca acum douăzeci și cinci de ani peste stejarii frunzoși ai codrului Vlășiei. Porțița din dos mai era, dar pădurea în care se pierduse ea cu Miai în noaptea când au fugit de la nuntă, nu mai era.

După întâmplarea care a speriat lumea acum vreo șapte ani, de-au fost schingiuiți și uciși Restea și nevastă-sa Lica, în văzul argaților ținuți cu pistoalele de o ceată venită prin deșişul pădurii, se hotărîse tăierea ei pînă sub deal, pentru bordeie. Cu anii, s-a tăiat apoi și ceea ce mai rămăsese pînă în gîrlă, cum se întâmplase și în satele vecine, așa încît acum, ca să mai dai de rămășițele vestitului codru al Vlășiei, trebuia să mergi cale de o poștă. În rînd cu nucii, pe dealul care mărginea lunca, se iviseră acum tot mai multe bordeie. Peste ele și peste duzii lor, scăpăta acum soarele. Vadul Rău se tot apropia de Zăvoiu Dihorului, așa că girla care aci putea fi trecută pe o podișcă, fiindcă nu avea strînsă între malurile-i înalte cum să se reverse, curgea, după ce ocolea dîmbul, cam prin mijlocul unui singur sat.

Toma se odihniuse două ceasuri bune, lungit afară, lîngă bordei, după ce afluase de la Sultana că e chemat negreșit de fiu-său, și acum, cînd abia cîntaseră cocoșii, zorea cu traista-n băț, cu nădejdea că de va avea noroc să întîlnească vreun creștin mai acătării, o să-l ia vreo căruță și va ajunge înainte ca soarele să se înalțe mai sus de-o sulită, pe răcoare încă, la București.

Nu întîlni însă nimic, decît după ce trecu de Slobozia, și atunci doar niște care cu boi, care duceau paie de orz, așa că după ce ațipi din nou într-unul din ele, o luă iar la drum, întinzînd cu dîrzenie pasul, de n-ai fi bănuț că mai are vreo doi ani să îplinească cincizeci. Ajunse numai-decît după prînz și află acasă în Dealul Filaretului pe Damian, care abia ațipise și el, căci împreună cu Mitru, după ce intraseră cam cu grijă în oraș, se duseseră tîind Bucureștii în două, de la un capăt la altul, pînă în Dobroteasa, la profesorul Axente Sever, ca să-i arate ce s-a isprăvit la Islaz, iar de acolo o întinseseră grăbiți acasă. Dar ce-l miră mai mult și i se păru cam nepotrivit e că întelese că Ilinca, fata cea bălaie, pe care o vedea cam des pe acolo și care îi turna acum să se spele de praf pe față, dormise, după cît se părea, pe prispă, lîngă Damian.

Flăcăul sufla greu, rupt de oboseală, prăbușit după două zile și două nopți de drum, și nu-l mai supăra nici măcar soarele, care trimetea pe toată prisma raze vii, piezișe. Fata era cam stînjinită de privirea iscoditoare a pandurului și simți pînă la urmă nevoia să-l lămurească.

— Știi, am dormit și eu aci, două zile n-avea cine să păzească, știi, casa... grădina, că s-au copt cireșile...

— Așa? se scărpină surzînd pe sub mustață, Toma. Va să zică ai păzit cireșile? Ei, atuncia dacă le-ai păzit, nu e rău... da' vezi să le mai păzești încă, pînă le-o fi vremea... să nu le culegeți mai-înainte.

— Da' nu vrei să mai hodinești o țîră? întrebă fata, care nu pricepu nimic din gluma cu cireșile, și încercase să-i spună neica Toma, dar nu prea mergea, că era prea copil.

— Nu, mulțumesc dumitale... da' văd că nu prea știi cum să-mi spui. Apăi, fetițo, zi-mi taică. Ca să fie totul cum se cuvine. Și așa, cum îți spusei, mă mai odihniți pă drum din cînd în cînd. Acum mă duc la vecinul Liesandru, că văd că umblă prin bătătură, n-a plecat nici la fabrică. Așa, zi-mi taică...

Acum fata pricepu și chiar că se roși toată ca o cireasă pînă în albul sfios al ochilor de cicoare. Sta așa, în loc, toată încurcată, încîlcită cum îi era ciuful de caer alb.

Căldărarul încăpățînat

Telegescu, numaidecît după plecarea lui Bălcescu, îl luase deoparte pe Deivos și tăind luminișul din vîlcea, se așezase pe maldărul de fîn proaspăt, îl puse să-i povestească mai cu de-amănuntul cele întîmplate la București. Lungii ani de temniță îl făcuseră bănuitor, mai ales că necunoscînd, nici după atîția ani, dosarul procesului din 1841, nu știa care fuseseră adevărații trădători și îi bănuia pe cei din grupa Vaillant, greșeală pe care o făceau mulți alții. În orice caz, puțini aflaseră că trădarea venise din grupul adus în conspirație de Pavel Macedonschi, fără știrea acestuia bineînțeles, care făcuse și el ani grei de temniță. Îi arată pe larg și lașitatea lui Cristophi, din pricina căruia revoluția nu putea izbuti în Prahova.

— Acum, cînd m-am lipsit de boieri și am mers de-a dreptul la cio-cănașii mei, frate Deivos, pot să spun că într-o săptămînă sîntem la București și dăm peste cap pe Bibescu, oricîți călăreți și infanteriști o avea Banov aci. Vom merge din om în om, din casă în casă, noaptea, și tot vom sfîrși prin a avea într-o seară două mii de oamenii. Vom porni cu ei spre București, unde vom ajunge douăzeci de mii. Nu avea de unde să știe cele întîmplate la Islaz și socotea că firul se va rupe aci, pe valea Prahovei.

După ce sporovăiră o jumătate de oră, Telegescu încăleacă spunînd că se duce la Comarnic, unde se află un popă în care are mare încredere și-i ură drum bun la București.

— Nu vă lăsați nici voi acolo, fraților! strigă dînd pinteni calului

Deivos ar fi vrut să plece și el numaidecît spre Capitală, căci trecuse de prînzul mic și numai întinzînd bine calul și cu mult noroc ar fi putut să fie pe la patru-cinci după amiază din nou în București, așa cum vorbise cu Axente Sever, dar nu mai putea de oboseală. Îl biruia somnul, simțea o durere în tot trupul, de parcă ar fi cărat saci cu pietroaie. Rugă pe Dumitrașcu, așa află că-l cheamă pe flăcăul de la conacul Filipeștilor, să stea lîngă el și să-l lase să ațipească ăl mult un ceas, că e năuc de somn, de nu mai vede înaintea ochilor.

Dormi un ceas și mai bine, că flăcăul nu se îndură să-l scoale, văzîndu-l prăbușit și sforăind de parcă răsufila din toate măruntaiele, de parcă nu-i ajungea pieptul și se înăbușea. Cînd îl trezi, era cu ochii lipiți și nu pricepea ce vrea flăcăul de la el. Îi spuse că trebuie să plece la București, și el sări ca ars, o luă la goană spre pîrîiaș, unde își virî capul de cîteva ori în unda lui rece, scuturîndu-l de fiecare dată ca un cățel care se scutură după ce a trecut prin apă. Încălecă apoi și goni nebunește. Soarele se înălța tot mai aprins în slavă, iar albastrul nepătat al cerului nu făgăduia decît arșiță. Pe la Potigrafu înțelese că nu poate merge mai departe, calul era istovit și numai spumă. Își aduse aminte că e la Balotești un candidat de învățător, văr cu sublocotenentul Dănescu, de la el de la pompieri, pe care îl văzuse de vreo două ori pe la București, la cazarmă. Întoarse puțin din drum și-l găsi. Omul primi numaidecît să-i împrumute o iapă murgă pentru calea de o poștă pe care Deivos o mai avea de străbătut spre București. Se înțeleseseră că a doua, ori a treia zi, cînd calul luat de la conacul din Filipeștii de Tîrg se va pune iarăși pe picioare, să vie cu el la marele vornic la București,

de unde în schimb își va lua iapa. Când se despărți de flăcăul negricios, încins cu bete peste cămașa albă, lungă pînă la genunchi, îi spuse în taină:

— Sfatul meu e să te găsești mîine după masă în București, că are să fie bine. Mai mult, măi vere, nu pot să-ți spun.

Ajunse în București abia către ceasurile patru. Pe Axente Sever nu-l găsi acasă la el în Dobroteasa, uunde se dusesese, ocolind pe la Vergu, și un tabac lăsat acolo de pază îl îndrumă la cîrciuma de lingă morile doctorului Gussy, unde-l află așteptînd împreună cu profesorul Dorcea, cu căpitanul Zăgănescu, cu profesorul Scarlat Turnavitu. Acolo află că Agia arestează pe capete. Nu e chip să mai treacă cineva pe podurile cele mari, ori prin Tîrgul din Lăuntru. Voinescu II este printre cei arestați în urma arătării, fără îndoială, acum știau toți, a lui Halepliu. Îi află hotărîți să meargă chiar după amiază cîte-și patru la Tudor Fărșerotu în Obor, să vadă dacă se pot bizui pe el ori nu.

În timpul acesta, Deivos avea să tragă un pui de somn chiar aci, pe patul ăsta de lemn, că nu se știe apoi cînd va mai apuca să doarmă în zilele care vin.

— Căpitane, trebuie să dormi, că acum a venit rîndul nostru. Ția de la Islaz au proclamat revoluția.

Cînd Deivos auzi vestea cea mare, sări de pe pat uluit și încremenit, abia putînd îngăima:

— A izbutit revoluția la Islaz? Rămase apoi cu privirea îndepărtată, cu ochii umezi și murmură ca pentru el însuși: — Pleșoianu.

Dar nu vru să se mai culce. Era prea înfrigorat. Smulse scoarța de pe pat și o aruncă în mijlocul odăii. Ceru să meargă și el cu ei, că nu se mai lipește somnul de el. Dar ceilalți nici nu vrură să audă, așa că stătu totuși lungit pe patul pe care așternuse din nou, pocăit, scoarța, cam vreo două ceasuri, pînă veni o brișcă să-i ia pe toți patru. Își pregătiră cu grijă și pistoalele.

★

Veniseră toți cinci, pentru că socoteau într-adevăr de cea mai mare însemnătate ca Tudor Fărșerotu să fie înduplecat să se miște, și împreună cu el să se miște tot Oborul. Erau poate orele șapte, soarele nu asfințise încă. Fură puțin încurcați cînd, după ce trecură de-a latul Cîmpul Moșilor, se găsiră în fața celor două căldărării alipite. Chiar Axente Sever, care mai fusese aci, greși, intrînd în prăvălia cea mai arătoasă, cu șatrele ei lungi în fața intrării, pe stînga și pe dreapta, pe care erau așezate ceaune, căldări, ibrice și tingiri noi nouțe, ca de aur roșu, bătut cu ciocanul; urmele izbiturilor de ciocan erau amestecate, așa că unele erau mate, iar altele aveau luciri sticloase, după cum le priveai. Șatrele aveau niște spătare înalte, de păreau mai curînd canapele mari de lemn, puse în dreapta și în stînga. Pe spătare atîrnau tot atît de roșcate, tot atît de ciocănite, tăvi și tipsii, tigăi și chiar cratițe de tot felul. În stînga, înainte de ușă, era o cristelniță înflorată, mare să încapă în ea copii cît de mari. Chiar înainte de a trece pragul, Axente Sever se răsuci pe călcîie, căci își dădu seama că intrase în prăvălia feciorului, nu a tatălui de care aveau nevoie. Gligore sosi din fundul prăvăliei, crezînd că i-au venit mușterii de soi, dar cînd fu în prag, recunoscu pe Alexe Sever și își dădu seama ce caută; rîzînd cu tot spicul mustății, le făcu semn că e alături.

Cealaltă prăvălie, lipită de întîia și umbrite amîndouă de doi salcîmi care-și încurcau ramurile, avea și ea în față două șatre, la fel cu celelalte, dar erau mult mai sărace, de lemn vechi, plesnit, parcă afumat. Cîteva căldări acolo, pe scîndurile crăpate și innegrite de ploi, vreo două tipsii și atîta

tot. În fața prăvăliei, care era și ea cu pământ bătătorit pe jos, la intrare, nu era o cristelniță, lucru subțire, ci un ceaun mare, ciobănesc, de fiert laptele după muls. Ii erau mușterii credincioși lui Theodat al lor toți ciobanii, pe trei poște în jurul Bucureștiului, și chiar cei de pe Bărăgan. Nu-i înșelase niciodată punînd foi de fier la fund și inele, la fel, în gura ceaunului, ca să tragă mai mult la cîntar și să fie astfel mai scumpe. Gligore, pe de altă parte începuse să devie negustor mai subțire decît bătrînul, începuse să lucreze și obiecte bisericești care cer migală, mai multă răbdare, mai multă luare aminte și un ochi mai viu, așa că mușteriii lor erau deosebiți unii de alții. De altfel Theodat, autoritar, aspru la vorbă și morocănos, mai ales de cînd îmbătrînise, nu se mai putea împăca prea multă vreme cu ucenicii lui, îi ajuta să-și deschidă prăvăliile lor, și astfel se descotorosea de ei. Iși făcea deci treaba numai cu călful, ucenici, și-i era destul pentru nevoile prăvăliei lui, iar cînd era o comandă mai grea, o trimitea încruntat la „iglițarul“ de alături. Tocmai pentru că se știa că-i învăța de timpuriu pe ucenici meșteșugul, se îmbulzeau să fie primiți de el, deși cînd se mînia nu pregeta să-i pleznească cu bățul. De suduit nu sudia, că era bisericos și credea că e păcat, dar de croit cu bățul croia al naibii. Acum îl găsiră în șopronul din dosul prăvăliei, stînd pe un scaun, proptit în ciomagul de corn noduros, arătînd cu degetul unde mai trebuie bătut cu ciocanul. Vedea bine și fără ochelari, dar numai de aproape de tot, așa ca stătea parcă lipit de o nicovală rotundă ca o căpățînă de fier, pe care căldarea aflată în lucru sta și ea ca o căciulă roșcată, neîncheiată într-o parte. Cînd văzu că ucenicul, voinic ca un flăcău, care era aproape caldă, se oprise mirat, Tudor își ridică sprîncenele cărunte și stufoase, să vadă cine a intrat. Dintr-o dată fața zbîrcită îi înflori de plăcere.

— Tu ești, măi catîrile? Ei... te-a lovit dorul dă mine?

— Eu, baciule, da' n-am venit că mi-e dor de mustățile dumitale... am venit că aveam treabă a dracului cu dumneata...

— Nu mai spune...

— No că zău, avem de vorbit... musai să vorbim acum, spuse Axente, dinadins cu accent ardelenesc.

— No, că hai în casă atunci, să ne dea Reveca și cîte o dulceată.

— Dulceată, baciule? Acum la bătrînețe te-oi fi dedat la dulceată? Ce? la stîină tot cu dulceată de trandafiri trăiai? Ori cu zer și buze de muiere cînd se găseau. Auzi, dulceată. Vin ai? Că uite, grecul ăsta, Deivos îl cheamă, îl place vinul scos proaspăt de la beci. Nici dumnealui, Turnavitu, ăstălalt, nu mă face de rușine cînd e vorba să guste vinul. Dacă ai ceva mezelic cum zic ei pe aci, apoi nu e rău de loc.

În „odaia cea curată“ nu erau scaune. Se așezară deci ca de obicei pe cele două paturi care erau de o parte și de alta ale ei, frumos așernute cu macaturi. Pe masa dreptunghiulară dintre ele pusă la perete și așternută cu pînză albă, pînă jos la dușumea, erau cupele de tot felul din care nu se bea, și tava de lemn lăcuit, roșie, pe care erau în permanență două chisele de cleștar cu muchii înflorate și cu capace, ca niște moțuri: dulceată de vișine și dulceată de trandafiri. Deasupra patului opus celor două ferestre mici, era un „covor turcesc“ cu o scenă de călătorie la Mecca: pelerini care trăgeau prin pustiu cămile după ei. Reveca, întinerită parcă de cîte ori avea musafiri din Ardeal, mai ales că al patrulea dintre ei, o namilă blindă și bălaie, Constantin Dorcea, îi era și un fel de nepot, alergă grăbită să le aducă o ulcea de vin și niște pastramă și cîrnați uscați, cu cîteva ouă răscoapte.

— Pînă vin vreo doi pui fripți, măi ficii, îi lămuri ea.

Axente Sever o răsuci ca pe o fată mare, cu barba lui înflorită de voie bună.

— Of, că tinerică mai ești, lele Revecă, dar lasă că nu-i vremea puilor azi, e vremea țării. Se întoarce cu cana în mână să ciocnească. Noroc. Am venit, baciule, să te luăm, că e vremea.

— Unde să mă luați, măi ficiori fără minte?

— Să mergi, că te cheamă țara.

— Hei, s-a dus vremea mea. Sapa și lopata. Ce mai vrea țara dă la mine? Tocmai acuma când și să vreau și nu-i pot da nimic?

— Ba e vremea, tătă, ți-o spun din nou, dumneata nu simți și nu vezi nimic în jurul dumitale? Fierbe țara, baciule! Axente vorbea el singur, fiindcă-l știa pe bătrîn, iar celorlalți le era teamă să nu spună ceva care să-l indispuie, așa că doar clătinau din cap din cînd în cînd. Știa că dascălul ardelean e iubit de bătrînul căldărar, care-i îngăduia multe glume. Nu vezi, baciule, că a venit vremea vremilor?

— Ba ceva oi vedea io. Că a venit vremea lui Ulumeanu și a huidumelor lui, vremea acsizarilor.

— Lasă-l, baciule, pe Ulumeanu, că-i și pus la gros de acum. Lasă-i și pe acsizarii ăia. Ei nu sînt țara. Ascultă-mă pe mine, că de aceea venii cu soții aceștia ai mei. E vremea dumitale și a tuturor oamenilor de treabă, musai să mergi și dumneata.

— Io cu borfașii, cu cuțitarii, n-oi merge și pace.

A ținut-o îndelungă vreme una și bună că el nu merge. Că nu vede nici o schimbare, dacă în locul boierilor vor veni alde Dobrovici și Hagi Curti. Axente părea obosit de încăpățînarea acestui bătrîn. Atunci izbucni Scarlat Turnavitu, așa, ca trezit de pe altă lume, căci de un sfert de ceas parcă trăia în sfere nepămîntești. Încă de cînd i se spusese că va merge la Tudor Fărșerotu simți că inima începuse s-o ia razna și-și pipăia necontenit mîinile fierbinți. Nu află decît mai tîrziu că nu-l vor întîlni pe popa Dumitru, care și-i trimisese pe ai lui, încă de luna trecută, la via unui popă prieten, ca să-i mai ție la aer, la verdeață; acolo se dusesse și el, cu o brișcă, aseară. Se temea la gîndul că o va vedea la un pas de el, dîndu-și seama că nu ar mai fi știut ce spune și poate nici n-ar fi fost în stare să scoată o vorbă măcar. Așteptă să se întîmple vreo minune; să gîndea și la chipul ei uimit cînd l-ar vedea acolo în odaia lor, căci știa că în aceste două odăi locuia popa Dumitru cu ai lui.

Se vedea că dragostea de patrie nu era la el mai prejos decît dragostea pentru Tincuța, cu oarecari deosebiri, totuși. În fața fetei era aproape mut, pe cînd acum murea de plăcere cînd își auzea vocea cam pițigăiată rostind umflat vorbe și mai umflăte.

— Domnule Fărșerotu, au cum e cu putîntă să nu auzi glasul patriei care clamează și strigă ajutor de la fiii ei? Au ce fel de om ești, de nu tresaltă inima dumitale de român?

Ceea ce era mai extraordinar, e că profesorul acesta, scund și uscățiv, cu jacheta rotundă abia ajungîndu-i la pantalonii albi cu pătrățele negre, cu o legătură roșie la gît, avea ochii plini de lacrimi cînd sfîrși. Cei veniți cu el erau încurcați, căci simțeau golul umflat al frazelor, stridența supărătoare a țipetelor, dar lacrimile din ochii rotunzi și căprui erau lacrimi adevărate, rare în acest București, cînd era vorba de patrie, deși iscate de vorbe răsunătoare.

Încurcat, bătrînul căldărar încerca să se dea totuși de o parte, cam nesigur de el însuși, e adevărat.

— Și apoi, drept să vă spun, nu prea văd dă ce e nevoie de oasele mele

uscate, ca să se facă revoluție. Mult nu mai am de trăit, Azi, mâine, poate și la noapte sughit odată, două ori, și rămii cu capul pe pernă...

— E nevoie de dumneata, fiindcă e nevoie ca mâine să se ridice toată suflarea omenească și să meargă la Palatul Bibescului ca să ceară Constituție. Când oborenii dumitale te vor vedea în fruntea lor, vor veni cu duimul, fără să mai întrebe măcar unde merg. Așa numai se vor schimba lucrurile.

— Io nu văd dacă e nevoie de Constituția aia, cum îi ziceți. N-o să se îndrepte nimic... Cu Constituție ori fără Constituție, o să fie tot cum a fost. Tot cu borfașii și cuțitarii pe cap rămînem, noiăștia din Obor.

Atunci Axente Sever, scos parcă din sărite, se ridică în picioare de pe marginea patului și venind lîngă bătrîn îl apucă de marginea pieptarului negru, din dreptul umerilor, zguduindu-l.

— Ascultă, baciule, de cînd te știu o ții una și bună cu acsizarii și cu cuțitarii ăia ai dumitale. Asta nu-mi prea place.

— Păi ce vrei? că noi cu ei ne mîncăm viața, ei sînt leprele stăpînirii aici în Obor. Și tot ei o să rămîină tari, mormăi moșneagul morocănos, cu obraji uscați de încăpăținare.

— Dar ce, numai ei sînt cu revoluția? Cum, baciule, eu sînt acsizar? Dorcea ăsta e acsizar, ori dascăl de istorie? Turnăvitu nu e, după cîte știu, nici el acsizar, e profesor. Dumnealor, căpitanul ăsta Zăgănescu, și locotenentul ăsta Deivos, sînt oare acsizari?

— Ba... n-or fi...

— Atunci ce tot dai cu acsizarii? Uite, eu vreau să știu ceva. Au bucureșteniiăștia o vorbă care îmi place. Cînd unul nu e om întreg și nu are bărbăția în el, să aleagă, ei spun că „o scaldă“. Eu, drept să-ți spun, baciule, mie mi se pare că dumneata, care-ai fost și ești Fărșerot de la Pînd și mocan din Ardeal de la noi, de cînd ești prin locurile astea o cam scalzi. Uite, noi ne-am săturat de atîta vorbă. Eu vreau să știu limpede: dumneata ești cumva pentru orînduirea de astăzi? Da sau ba?

Moșneagul sări de pe muchea patului de-a dreptul în picioare, de parcă l-ar fi împuns o undrea între umeri. Ochii mici îl scăpărau subț sprîncelele mari ca niște mustăcioare cărunte.

— Io, cu orînduiala dă azi? Măi, ficior de oameni cumsecade, cum poți să spui tu asemenea ticăloșie? Cum, mă? Dar pă mine și pă toată negustorimea asta din Obor nu ne seacă la ficați orînduiala dă azi? Dacă ai știi cum ne jegmănesc oamenii Agiei, cum ne amenință cu bătaia, așa, pentru te miri ce, numai ca să dăm rușfet pînă nu mai avem dă unde. Acum două săptămîni, unbrutar, om de ispravă, cîstit ca oușă de biserică, ține pă o nepoată a mea, a fost ținut gol dă la brîu în uliță, uns cu miere și legat cu mîinile la spete. Mîșteau că au găsit pîine lipsă la cîntar, dar nu era așa, că știe lumea că Trică, așa îl cheamă, e cîstit și nu s-a plîns niciodată nimeni că pîinea făcută dă el e lipsă ori e necoaptă, ca să tragă mai greu. Da' vezi că el, deși e un pumn de om, e mîndru și n-a vrut să plătească rușfet la oamenii Agiei, care umblă după gheliruri. S-a dus bietul de el să se plîngă la Agie, la Vornicie. Tot pă el l-au bătut, că în țara asta nu e dreptate pentru bietul negustor, că nici la Divan nu mai merge azi negustorimea. Ti-e silă dă lăcomia și nerușinarea judecătorilor stăpînirii. Vin oamenii mai bine, cu daraverile lor, aci, la mine, să le fac dreptate după „judecata Oborului“, fără avocați și fără rușfet. Auzi, noi cu stăpînirea? da' știi dumneata cît plătesc io foaia dă aramă din care fac căldările oamenilor? O plătesc dă trei ori prețul ei, fiindcă la vamă oamenii stăpînirii pun încă două prețuri peste cel adevărat. Și tot așa la cuțite și foarfece, la postav, la sticlă, la tot ce are nevoie

negustorul ca să-și facă meșteșugul lui. Tot ce e adus dă peste graniță e umflat, dă trebuie să luăm și noi și pielea de pe om cînd îi vindem ceva... Și prinse iar să dea în clocot: Auzi, îmi place orînduiala boierilor? Asta-i bună! Da' ce avem noi, mă, dă la stăpînire? Uite, mor oamenii ca muștele dă holeră și nu găsim ajutorare la nimeni... Și mai sînt și alte boaleșnițe, nu e numai holera. Uite, iarnă, toamna și primăvara înotăm în noroi pînă la genunchi, aci, că nu te poți mișca fără cizme groase, iar trăsurile boierilor bocăne pă caldarîmul făcut cu banii noștri. Auzi! Ne place orînduiala boierilor? Uite, n-avem biserică nici în Oborul nostru, că trebuie să mergem la Sfîntu Ion Moși, în partea cealaltă, vai dă noi, pînă să ne botezăm copiii, iar pînă să capete un bolnav Sfînta împărtășanie, își dă duhul că n-ai dă unde să-l iei pe popă. N-avem școli, de ne rămîn copiii proști, că la învățătură nu sînt primiți decît la margine, cu picătura.

— Nu sînt școli nici în mijlocul orașului. Ce-i aia o școală, două, pentru cincizeci de mii de suflete, spuse cu amărăciune Constantin Dorcea, flăcăul înalt și cam obez, sfios tocmai din pricina asta.

— Și la ce i-ar ajuta în viață pe copiii de negustori mici să învețe carte în țara asta? întrebă minios Scarlat Turnavitu, de-i flutura basmaua roșie de le gît peste jacheta neagră. La ce i-ar ajuta? Toate slujbele mari sînt păstrate numai pentru feciorii de boieri, chiar dacă nu învață carte și chiar dacă sînt tîmpiți din naștere, numai pentru că au ieșit din niște foale înscrise în arhondologie. Uite, baciule, iartă-mă că-ți spun și eu așa, dar și pe la noi, pe Teleorman, coboară baci de-ai dumneavoastră. Uite, zic, dumnealui căpitanul Zăgănescu și parucicul Deivos ăsta, pe care-l vezi aci, și mai e unul Dincă Bălșoiu și altul Dănescu, pentru că sînt feciori de mici negustori pe care i-a făcut ofițeri Kisseleff, Odobescu i-a trecut la pompieri, ca să nu mai cîștige și ei cinuri în armată. Auzi, la pompieri, să lupte cu tumba cu apă, nu cu tunul și pușca, ăștia care sînt ăi mai strașnici ofițeri din armată. Apoi te-întreb și eu ca onoratul meu coleg Axente Sever: au dumitale îți place cumva orînduiala asta?

Tudor Fărșerotu se ridică în capul oaselor și zise limpede:

— Nu-mi place, oameni buni!

— Atunci vii cu noi? îl întrebă cu ochii rotunzi, jucăuși în fundul orbitelor, Axente Sever.

— Vin cu dumneavoastră, mormăi moșneagul încruntat.

— Cu toți ai dumitale, cu toți finii, cu tot Oborul? își mai agită, mic și vioi, de data asta entuziasmat, Scarlat Turnavitu legătura roșie de la gît.

— Cu ai mei, negreșit. Vin și cu finii, poate, cu popa ăla nu știu, că face tot după capul lui și acum e cu nevasta și copiii la vie, dar cu tot Oborul, poate. Io atîta pot să vă spun, că dacă vine un om al dumneavoastră la mine, într-o jumătate dă ceas îi adun pă ai mei și în fruntea lor, ca un berbec bătrîn, sprijinindu-mă în toiagul ăsta, dă-i zic ăștia dă pă aci bîtă, oi porni-o încet, încet.

— Și c-un steag tricolor. Îți trimitem noi și un steag tricolor, strigă Turnavitu, care nu concepea revoluție fără steag tricolor.

— Și steag tricolor? Ce-i aia steag tricolor? La ce folosește să meargă lumea cu el împotriva boierilor?

— Fiindcă-i steagul nației, baciule, îi spuse apăsător Axente Sever.

— Steagul tricolor este semnul libertății, este steagul poporului, îi spuse Deivos.

Atunci, căpitanul Zăgănescu, care, în uniforma lui plină cu tot felul de cureleși franjuri, nu scosese o vorbă, stînd tot timpul în picioare, își mișcă nu fără puțină trudă buzele groase sub mustățile ca vrabia, și spuse apăsător. Ceilalți, neobișnuiți să-l audă vorbind, încremeniră auzindu-l grăind parcă întîia dată.

— Domnule Fărșerotu, nu vă supărați dacă vă pun și eu o întrebare. Uite, nu vi se pare dumneavoastră că neamul românesc a rămas încovoiat din șale de cînd tot îndură jugul turcilor, de cînd se tot ploconeste, cu spaimă, la tot felul de ciohodariși de bei? Află că s-ar putea ca într-o bună zi acest steag să fie împlîntat pe vreo tabie turcească.

Aci se întîmplă un lucru destul de neașteptat. Moșneagul începu să se încovoie și să tremure. Din ochi îi curgeau șiroaie de lacrimi.

— Iertați-mă, oameni buni, sînt un bătrîn beteag și nevolnic. Io am împlîntat acum vreo cincizeci-șaizeci de ani un steag pă o tabie turcească. Era la Ismail. Erau alte vremuri. Ei, s-a isprăvit. Io, cu mîna asta nu mai pot împlînta nici măcar un băț, ca să sesprrijine fasolea de lîngă peretele casei, necum să pun un steag pă o tabie. Dar am cu turcii socotelile mele de acasă, de la Pind, de la Hîrșova și altele. Credeam că o să mor fără să le mai plătesc vreodată. Uite, merg cu voi, unde vreți și cînd vreți. Merg ca niște moaște pe care vād io că doriți să le purtați cu voi, dar, mări ficiori de oameni cumsecade, vă cer și io un lucru. Dacă vreodată steagul ăsta tricolor va fi înfipt pe o tabie turcească și va fi bătut dă vînt acolo, deasupra, să-mi duceți oasele astea uscate și le îngropați dedesubt. Lacrimile îi curgeau șiroaie, buzele-i tremurau. Acum duceți-vă, că e prea mult pentru mine. M-a biruit neputința.

Axente Sever vru întîi să-l îmbrățișeze, dar simți că acum ar fi cu totul nepotrivit. Nici ceilalți nu scoaseră măcar o vorbă, privindu-se cam peste timp. De altfel, rezemat de perna de la perete, bătrînul ațipise. Ceilalți, tăcuți și înfiorați, ieșiră pe rînd. Turnavitu, întors dintr-o dată la dragostea lui, adună în privire, cu grijă, toată odaia asta în care se mișca de dimineață pînă seara Tincuța, jurîndu-se că nu va uita nimic din ea, toată viața.

În curte, Reveca le apără cu chipul ei încă frumos, prins în fuiorul mătășos al părului dus întins dincolo de tîmplele de ceară vie, și îi văzu mirată că se îndreaptă spre poartă. Ii întrebă îngrijorată.

— Au v-a supărat baciul cumva, de plecați așa fără să stați să vă ospătăm și noi cu ce-om putea?

Axente Sever îi zîmbi și îi puse mîna pe umăr:

— Să ne supere? Du-te să vezi că doarme ca un înger. Iar de ospătat, ai să ne ospătezi după ce vom isprăvi ce avem de isprăvit...

Tocmai ieșeau din prăvălie, soarele abia căzuse dincolo de plopul din ulița Chiristigiilor, cînd se auzi un ropot de copite care zguduia pămîntul și, pe maidanul larg dintre Cîmpul Moșilor și Obor, trecură în galop nebun patru călăreți, ridicînd nori de praf în înserarea ușoară și lină. Din pricina șatrelor, musafirii lui Fărșerotu nu putură vedea încotro au luat-o, dar negustorii ieșiseră toți în fața prăvăliilor și se uitau spre viile lancelui, încotro se vedeau sporind norii de praf. Cînd să se urce în căruță, văzură un pîlc de dorobanți călări, în galop și ei, gonind după fugari.

Deivos întrebă mirat, și un dorobant îi spuse, așa, în goană:

— L-au împușcat pe Vodă. Țștia l-au împușcat pe Vodă...

De altfel, peste încă un sfert de ceas toată lumea era în mijlocul maidanului, uimită, speriată, fremătînd.

— Asta e rău pentru noi, frate, murmură Axente Sever. Cei care au făcut-o, nu ne sînt prieteni. Era mai bine să-l arestăm pe Bibescu, nu să-l ucidem.

Zăgănescu și Deivos, care erau în uniformă, căci locotenentul desbrăcase straiile de lipcan, hotărîră să meargă să vadă ce sa-a întîmplat și să vie la cîrciuma dinspre Vitan să le spună și celorlalți care vor aștepta acolo.

Pe la zece seara veni numai Deivos, care le povesti totul, celor care așteptau nerăbdători, dornici să mai afle, căci de cîteva ceasuri vuiau Bucureștii și umblau fel de fel de zvonuri, nimeni neștiind ce s-a întîmplat anume. În sfîrșit aflară adevărul. Deivos știa totul de la căpitanul Mavrocordat din arma cavaleriei, prieten cu revoluționarii.

Către ceasurile opt și jumătate, cînd soarele sta gata să asfințească, iar așa zisa lume bună a Capitalei ieșea în calești și carete să se plimbe pe șoseaua Kisseleff spre dumbrava de la Băneasa, Vodă Bibescu, mîndru că înăbușise ieri răscoala, ieșise și el într-un landou, alături de frumoasa lui Maricica Doamna, și întovărășiți de Alecu Villara, ca să culeagă privirile pline de admirație ale aristocrației. Se opriseră în marginea dumbrăvii în fața unui lung șir de trăsuri de tot soiul care opriseră și ele, aliniate, așa cum era obiceiul, printre plimbăreți. Atunci, din spatele cabrioletei cu cai albi a Frusinicăi Băl Ceaurescu, ieșiră patru călăreți, care se îndreptară spre landoul lui Bibescu și unul dintre ei trase două focuri de pistol. Cel dintîi nu l-a nimerit, iar cel de-al doilea i-a sfărîmat epoletele mare de metal aurit fără să-l rănească. A fost o învălmășeală de nedescris, încît călăreții au putut dispărea. Frusinica Băl Ceaurescu a fost pe loc arestată. A dat numele a trei din ei, dar pe al patrulea spunea că nu-l cunoaște și nici nu i-a înțeles numele bine cînd i-a fost prezentat. Pretindea că nu știa nimic despre gîndurile celor patru și că era foarte obicinuită să vadă, în fiecă zi, cinci-șase călăreți oprindu-se acolo în dumbravă în jurul ei, cum se întîmplă de altfel și cu alte calești și carete în care se află femei tinere, cărora li se face curte. Cei trei tineri pe care-i cunoștea erau Dumitru Cretzulescu, Grigore Peretz și Alecu Paleologu.

De acolo, de la șosea, Bibescu a trimis un aghiotant călăre ca să poruncească ofițerilor din infanterie și cavalerie să se adune în cazărțile respective. Se înfățișă numai decît și el, mai întîi la cazarma cavaleriei, unde în prezența ștabului, în frunte cu colonelul Odobescu, arătă ofițerilor epoletul sfărîmat, cerîndu-le să depeie un nou jurămint de credință și să răzbune mișelescul atentat. Primit la început cu urale, văzu că atunci cînd era vorba de jurămint și răzbunare, cuvintele lui cădeau într-un gol înghețat. La cazarma infanteriei fu și mai rău. Aci primirea fu rece de la început, iar cînd Bibescu vorbi de jurămint, maiorul Polizu ieși în fața frontului și declară în numele camarazilor, nu în al tuturor, firește, că ei sînt gata să depeie un nou jurămint și să apere patria și pe domnitor împotriva vrăjmașului, dar că ei cred că vor putea lupta foarte greu împotriva poporului, care cere Constituția, și că mai ales le e teamă că soldații nu vor vrea să tragă în frații lor.

Vorba despre jurămînt a rămas așa, pe muchie, neclară. Vodă a plecat, deși însoțit de aclamații, destul de plouat, la Palatul de sub Dealul Mitropoliei. Mai rău s-a speriat însă, văzînd că nu departe de Palat, peste Dîmbovița, un foc mare mistuia cîteva prăvălii, iar pompierii luptau din greu să-l stingă. Avea o bănuială și vedea în asta un semn rău.

Deivos trecuse și pe acolo să vadă ce e, și de aceea întîrziase atît.

DEMOSTENE BOTEZ

SCRISOARE

Unui tânăr poet ieșean

*Te văd — de-aicea, tinere poet,
Prin Iașul vechi al tinereții mele,
Pe unde am trecut cîndva, încet,
Pe subț același cer spuzit de stele.
Te văd acum, de-aicea, de departe,
Și parcă-aud al pașilor ecou,
Pe dealul care urcă la Copou,
Duci subțioară, ca și mine-o carte.
Pe-aceeași stradă-am mers și eu o dată,
Acum aproape doi pătrari de veac,
Pe subț aceeași umbră de copac,
Pe-o toamnă ca și asta, minunată.
Nu-ți cunosc, dar parcă-mi ești un fiu,
Ce duce mai departe visul meu,
Cu jocuri de culori de curcubeu,
Prin nopțile frumoase, pîn-tîrziu.
Tu parcă-mi duci prin ani, tot înainte,
Nețărnută dragoste de oameni,
Și ca din trupul meu, mi te asameni,
Și îți cunosc și glasul din cuvinte.
Vii ca și mine din același munte,
Purtat și tu de miticul Pegas,
Mi-i mersul meu de mult, în al tău pas,
Și-i părul tău în firele-mi cărunte.
Sîntem doi frați ce nu s-au cunoscut,
Și prin Olimp sîntem și-acum vecini,
Crescut-am din aceleași rădăcini,
Și cu plămădă din același lut.
Eu mi-am purtat tristeți chinuitoare
Pe străzile pe care mergi acum,
Dar tu, de umbli pe același drum,
Mergi într-un răsărit frumos de soare.
Eu am călcat pe vechiul mușgai,
Cu lungi singurătați de om stingher,
Și visul meu se-năbușea sub cer,*

Adulmecînd mireasma lunii mai.
Aceleași străzi duceau în nicăieri,
Și într-o noapte ce-o credeam de veci...
Pe străzile pe care astăzi treci,
Nu mai străbat miazmele de ieri.
Tu mergi acum cu soarele în față,
Și ochii tăi văd azi tot mai departe,
Și cînți voios un cîntec plin de viață,
Nu cum cîntam, litanie de moarte.
Tu nu ești singur pe pustii alei,
Și în orașul tinereții mele
N-auzi un zornăit de lanțuri grele,
Cum se-auzea ades în anii mei.
Pe frunza moartă-a veacului apus,
Pe sub castanii care-i știu de mult,
Cu pieptul plin de-al vieții noi tumult
Pășești încrezător, cu fruntea sus.
Cîntarea nu ți-i astăzi întreruptă
De ȕpătul străvechilor stafii.
Tu treci pe stradă printre oamenii vii,
Și cîntul tău de-acum e cînt de luptă.
Tot spre Copou și pașii tăi te poartă,
Pe unde-n Iași trecură-atiți poeți,
Dar subt lumina unei alte vieți,
Cu-aceleași gînduri, dar cu altă soartă.
Sîntem doi frați, ce n-ar putea uita,
Izvoarele din care au băut.
Și de mă vezi, departe, în trecut,
E visul meu și-n poezia ta.

CRISTIAN SÎRBU

EȘTI PRETUTINDENI

*De unde te cunosc pe tine munții?
De unde oare te cunoaște marea?
De unde te cunoaște Bărăganul?
Hai, spune-mi tu, să-mi potolesc mirarea!*

*Căci toate-aceste lucruri amintite,
Cu bucurie mi-au vorbit de tine,
De fruntea ta, de-obrajii tăi, de ochii,
De părul și privirile-ți senine.*

*Sau poate eu le-am povestit de doru-mi,
Umblînd prin țară-ades cu tine-n minte,
Și-am prins din zbor, trecînd din nou pe-acolo,
Cuvintele-mi rostite mai 'nainte?*

*Oricum ar fi, am auzit de tine
În munți, pe Bărăgan, pe țărnul mării;
Fiindcă ești ca viața, pretutindeni
Și semenii mult cu frumusețea țării.*

DE VORBĂ CU TOVARĂȘUL MARCENCO

Ostașii comandați de colonelul Marcenco,
au fost primii eliberatori care au intrat în
Capitala Patriei noastre.

*O primăvară... Harcov... Și târziu
Numai noi doi ne preumblam pe stradă...
Și un luceafăr mare, auriu,
Se rezema în zare ca-ntr-o spadă.*

*Dar alt luceafăr, mai apropiat,
Am deslușit în calda ta privire,
Cînd îți vorbeam de tot ce-am înălțat
Și-ți aduceam din țara noastră știre.*

*Era în toate cîte ascultai
Avîntu-ți viu din anul biruinții,
Cînd ai luptat și tu pe-al nostru plai
Să îngropăm văleatul umilinții.*

*De-aceea, azi, din nou vreau să vorbim,
Așa, deschis, cum știu vorbi ostașii,
De toate cele cîte împlinim,
Pe-aici, pe unde îți sunară pașii.*

*Luptam în Tatra, sau munceam pe Jiu.
Aceeș pîine aspră, înghețată
O împărțeam — hei, cît de bine-o știu! —
Cînd o strîngeam în pumni ca o granată.*

*Apoi urmară anii secetoși,
Dușmani haini și plumbi trași pe la spate.
Din cei mai buni, din cei mai credincioși,
Mulți au căzut străfulgerați în noapte.*

*N-am plîns nicicînd, și dacă am scăpat
Pe-al lor mormînt o lacrimă curată,
Ea slăbiciune nu a însemnat,
Ci veghe trează, veghe necurmată.*

*N-a fost ușor. Flămânzi, de multe ori
Noi adormeam pe-o pagină de carte,
Ca să pornim mai hotărâți în zori,
Să ducem lupta vie mai departe.*

*C-un pumn, doar, de mălai, pe fund în sac,
Noi învățam pe Lenin, a sa slovă,
Și-ntrezăream cum s-o-implini prin veac
Tot ce visa uscata-ne Moldovă.*

*Drum de-nceput. El ne-a călit întii.
Îl măturam de pleavă și de sgură,
Avînd drept arme tari la căpătii,
Și dragostea și paloșul de ură.*

*Zimbiră unii: — „Veacul cum să-l miști?
Nu vor schimba ei lumea, nu se poate!”
Noi am răspuns atîta: — „Comuniști!
Sub văzul lor le vom clădi pe toate!”*

*Din niciun cer nu imploram minuni,
Le-nfăptuiam tăcuți, cu modestie.
Alți Prometei, — prin beznă și furtuni,
Noi străbăteam cu noua-ne făclie.*

*Încrezători, noi ne-am încumetat,
Să ridicăm spre zările albastre
Tot ce-un mileniu ȧara a visat,
Străvechiul vis al visurilor noastre.*

*Nalte clădiri să crească nesfîrșit!
La fel ca meșterul din altă vreme,
În zidul nou am pus lîngă granit
Și cîntecul, și cartea de poeme.*

*Și de pe schele, nu de rare ori,
Cu pumni încinși de var și de mînie,
Noi am isbit, cum știm, în trădători,
Să creștem țării noua temelie.*

*Gata de pradă unelteau pirați,
Des socotind sub îngustimea frunții
Cit aur și cărbuni sînt în Carpați.
Purtam în noi și aurul și munții!*

*Iar drept răspuns, noi din ciment și fier
Urcam viața tot mai minunată.
C-un braț zideam mai spornic pe șantier,
Cu cellalt stam pe arma încărcată.*

*Zimbiră unii: — „Oare care preț
Va răsplăti tot zelul ostentării?”
Da, este cel din toate mai măreț:
E prețul vieții, prețul fericirii.*

*De-aceea, vezi, nu glorie-am visat,
Noi pentru ea nu ne-am bătut vreodată.
Un om mai drept, mai bun, mai învățat,
E ce-am dorit, și el ne-a fost răsplată.*

*Succese, lauri, nu ne-au amestit,
Dușmani și lupte încă ne așteaptă.
Dar am ajuns pe-o culme, însfirșit,
Republica urcăm treaptă cu treaptă.*

*Și dacă azi ni-e traiu-ndestulat,
Noi și visăm la altul, la mai bine.
Așa sîntem, așa ne este dat:
Să vrem mai mult în ziua care vine.*

*Străbunii toți, cu ochii treji spre noi,
Ne cîntăresc azi fiecare faptă.
Au pățimit o viață de nevoi
Și-n traiul nostru ei își vor răsplată.*

*Știm, sarcini mari pe umeri azi purtăm,
Viitorimii miine-i vom răspunde.
Noi capu-n fața ei n-o să-l plecăm,
În fața ei, noi ochii n-om ascunde.*

*Cu fruntea sus, atunci vom întreba:
Răspundeți drept, așa cum se cuvine,
Vreunul din nepoți poartă cumva
Din vina noastră urmă de rușine?*

*Și, hotărît, prin secolii ne-or cinsti,
Căci demni purtăm onoarea ce ni-e dată,
Istoriei deapănarea-i vom fi
Din generații cea mai încercată*

*Și cea mai tînără din cîte știm...
Zăpada de la tîmple, timpurie,
Sînt ghiociei, buchete ce primim
Răsplată și trofeu în bătălie.*

★

*Tovarășe Marcenco, eu ți-am spus,
Din inimă, tot ce voia să-ți spună
Poporul meu. Și-acum, paharul sus!
Sărbătorim victoria-mpreună.*

*Și pentru pace, încă un pahar!
Pentru triumful zilelor senine,
Pentru că azi lucesc, aproape, clar,
Din comunism întîile rubine.*

CLAUDIA MILLIAN

AUTOPORTRET

*Paleta-i plină de culori și mîna plină de penële,
Oglinda-n față este-o apă, cu umbre moi și umbre grele.
Se vede pictorul în ea cum s-ar privi într-o fîntînă
Și ride spre adîncul ei, ținînd paleta într-o mînă.
Se vrea interesant sau poate irezistibil ca Narcis,
Într-un muzeu de Stat se vede, în cadru auriu, închis.
Hei! Pictore, acu-i acu, să faci o operă măreață —
Examinîndu-se își zice și se privește lung în față.
„Nu! Capul mai întors spre dreapta. Așa, e nasul lapidar.
Ce-ar fi o frunte mai înaltă, iar ochiu-i viu și temerar?
Între cum e și cum va fi începe bătălia surdă;
Cînd lași posterității chipul, realitatea e absurdă.
Portretul spre a fi lăuntric și-ntruchiparea mai de preț,
Pe gura larg încondeiată să pui un rictus de dispreț...”*

*Pornește formalist, portretul, și pînza-i grasă de culori.
Un om ciudat se desenează. Emoția îi dă fiori.
Nu se mai uită în oglindă. În chipul său din nou creiat
Îi pare geniul că ridică talentul simplu la pătrat.
E mulțumit de pasta densă și de culoarea tenebroasă.*

*— Dar cine-i în tabloul ăsta? încep confrății să-l descoasă.
Misterios, artistul tace. — Nu ești nici tu și nici ți-e frate —
O fi cu fruntea gînditoare dar n-are personalitate.
Nu zic, cu tine-ar aduce, dar e-o structură mai de seamă.
Te știu cam slab, el pare dîrz — un om ce n-ar simți vreo teamă.
Tu ai un ochi mai obosit, el are o privire vie
Și uite, ce ciudat, pe buze îi flutură o ironie!...
Apoi adaugă un altul: — Ce s-o lungim încoaci și-ncolo...
Nu poate luciul din oglindă să te preschimbe în Apollo.*

*E singur în atelier. Oglinda pare întunecată.
Un gol atît de mare-n suflet nu-l bîntuise niciodată.
— Așa dar, altul e pe pînză. E un străin. Un ins fictiv.
E parodia mea, cînd totuși am vrut să fiu mai expresiv...
Și ce acute contradicții — un ochi prea viu și gura-amară,*

*E-atît de convențional, parcă-i pictat pe dinafară.
Deschide repede un tom: Rembrandt și operele sale.
Rembrandt! Și fiecare pînză e cu artistul, tale-quale.*

*Rembrandt ca tînăr, ca matur, Rembrandt — etern și viu model.
Rembrandt, din tom îl urmărește, cu milă căutînd spre el.
Iubea pe Saskia aicea. Un autoportret cu ea.
Și uite forța lui de viață desenul cum însuflețea!
O! Cite chipuri! Patruzeci, și-n toate este-acelaș „el”,
Aceași mască tălmăcită de genialul său penel —
E viața ce se desfășoară, cînd cu nădejdi și cînd mai tristă —
O vezi cum umple de nuanțe întruchiparea realistă.
Ca să-nțeleagă bine rostul acestor chipuri, fel de fel,
Se-apucă să citească textul, să se cultive puțintel.*

*...A dus o viață chinuită și lumea nu l-a înțeles,
Dar el muncea și zi și noapte, cînd zorii-l apucau ades,
Ca să găsească adevărul în fiecare chip al său,
Să afle lumea, fără voie, că vremea lui îl doare rău,
Că ochii umezi strîng din pleoape, cînd lacrimile vor să cadă,
Că sînt dureri care-l apasă sub haina-aceea de paradă
Și că tirziu, spre bătrînețe, el vede pîinea tot mai rar —
Atîtea autoportrete creiase fiul de morar!...
Sînt sincere și diferite; Rembrandt, în fiecare an,
Mărturisea descoperindu-și martirologiul de titan.*

*Privește-artistul meu tabloul, unde se vrea nemuritor.
Nu poți vedea realitatea cînd ești pe jumătate chior.
Atunci își pune ochelarii și lung se uită... Asta-i el?
Și rîde cum ar rîde-n hohot sardonicul Mefistofel.
Apoi în bitum, pămătuful înmoaie fără vr-un regret,
Lăsînd să cadă o cortină pe falsul autoportret.*

1953

V. NEGRU

SCRISORI DINTR-O GOSPODĂRIE COLECTIVĂ

Am întîlnit, dintr-odată, tot satul. Era înainte de revărsatul zorilor. În întineric, casele abia se deslușeau. La ceasul acela care trebuia să fie al somnului cel mai dulce, se adunaseră, în marginea satului, o mulțime de oameni. Se afla acolo, purtat cu fală de un băietan, și un steag mare roșu, iar lîngă el, un armonist mărunțel și roșcovan însoțit de un om gras, cu o tobă cît toate zilele, atîrnată de șold. Cîntau și lumea din jur rîdea și vorbea cu zgomot. Toți purtau pe umeri sape. Întocmise un tablou tare ciudat împerecherea aceasta a semnelor unei zile obișnuite de muncă cu portul unei adevărate sărbători.

Apoi steagul a mișcat și toba a prins să bată cu putere, acoperind cîntul armonicii. Și mulțimea s-a îndreptat spre cîmp, pe un drumag colbuit.

Copiii pămîntului

...Nu mi-a fost greu să-l găsesc pe președintele gospodăriei colective. Mergea în grupul din frunte, și era cel mai agitat și cel mai vesel dintre toți.

— Hai cu noi, tovarășe! O să vorbim pe drum! La noi, astăzi e zi mare.

Și președintele îmi dezvălui îndată pricina ciudatei împerecheri a sapelor cu armonica și cu steagul cel roșu.

— Azi sînt rusaliile. Din bătrîni a rămas obiceiul că într-o asemenea zi e păcat să lucrezi. Eri... ce să mai povestesc, am avut la sediul gospodăriei un tîmbălău cum nu s-a mai văzut. Trebuia să prășim cît mai repede fasolea. Avem zece hectare de fasole într-un loc, pînă astă toamnă înțelenit. Abia a intrat acolo plugul. A ieșit o frumusețe de fasole, dar și buruienile au crescut mai mari ca-n alte locuri. Cum îți spun, trebuia neapărat să ieșim la prășilă azi. Cînd colo, aseară, numai ce-și aduce aminte unul de rusalii. „E păcat — zice — să lucrăm. Noi nu sîntem decît niște copii. Pămîntu-i mama noastră și nu se cade să-l supărăm și să-i nesocotim obiceiurile“. Chiar așa spunea! Pe cuvînt! Sarcîțiva cu gura să-l lămurească, dar se ridică de-odată încă unul: „Eu nu cred în poveștile vechi! zise el. Dar dacă ieșim mîine la prășilă, ne stricăm cu satul. O să spună lumea că batjocorim datinile bătrînești; n-o să mai avem curaj să scoatem obrazul pe uliță. Așa ceva nu-i în interesul colectivei“...

Președintele — Mihai Bamboi — povestea toate acestea mergînd, întrerupîndu-se mereu ca să răspundă întrebărilor puse de oameni și căznindu-se în același timp să nu rămînă în urmă.

— Când am auzit-o și pe asta, crede-mă, mi-a sărit țandăra. „Cine spune așa, nu-i om din ziua de azi! Adică ce sîntem noi, ca să ne fie frică de vorbele babelor? De ce-am mai făcut atunci colectiva? Eu pun cu voi un rămășag. Dacă lămurim pe oameni, dacă le arătăm că Dumnezeu e una și munca alta, că grîul n-o să-l creștem cu rugăciuni, și că buruienile din fasole au mai mare frică de sapă decît de moliftă, osă vedeți cum osă înțeleagă. Doar nu mai sîntem cu zece ani în urmă! Așa le-am vorbit eu. Și s-a ridicat apoi Nicolae Bivolaru... Acela cu părul roșu, care vorbește acum cu toboșarul. E secretarul organizației de bază și grădinarul colectivei. „Eu propun — a zis Bivolaru — să ne adunăm mîine și să chemăm cu noi pe orice om din sat care o vrea să vină. Să arătăm că sîntem mai tari decît babele, ce dracu'! Nimeni n-are nimic cu credința omului, dar pîinea-i pîine. Numai munca o crește“.

...Așa dar, de asta se aflau aici steagul și armonica. Am întrebat pe președinte cîți oameni din sat au venit.

— Jumătate-s ai noștri și jumătate oameni din sat... individuali. Mihai Bamboi rîse.

— Dacă puneam rămășag, îl cîștigam! Copiii pămîntului au crescut, s-au făcut mari! Au trecut printr-o școală care i-a învățat să judece altfel lumea. Școala asta a durat cam mult. O istorie întreagă. Dar dă roade... și astea-s abia semnele adevăratelor roade.

Istoria satului acesta de pe malul Jijiei, numit Cîrpiți, și așezat pe marginea celor mai găunoase și mai sdrențuite rîpi din partea locului, istoria vieții oamenilor care-l locuiesc, merită să fie cunoscută. E istoria tuturor sate-lor noastre, școala care ridică pe „copiii pămîntului“ la o altă înțelegere a rostului muncii și vieții lor.

Armonica lui Răuș povestește

Am ajuns la cîmp. Muzicanții au tăcut, băietanul a sprijinit steagul de un pom și oamenii au pus mîna pe sape.

— Hei! a dat dintr-odată glas un flăcău. — Răsare soarele!

Și, cîteva clipe, pe întinsul cîmpului nu s-a auzit nici un zgomot.

Tăceau cu toții, așteptînd. La orizont, către Prut, se înălțau, creșteau, se desfăceau ca niște gigantice petale de mac, văpăile răsăritului. Picăturile de rouă căpătaseră, ca prin farmec, străluciri de nestemate. Cîmpul întreg se îmbogățise cu milioane de mărgele de rubin.

Dealurile galbene, pădurea Jijia, toate din jur așteptau parcă, odată cu oamenii, ca soarele să ridice bagheta, dînd tonul străvechei și neasemuitei simfonii a unei noi zile de viață. Era o clipă de liniște și de încordare solemnă.

...Și dintr-odată, fără veste, s-au înălțat peste cîmp acordurile unui cîntec. Un cîntec trist, dureros, o melodie care nu avea nimic comun cu clipa de sărbătoare a răsăritului. M-am întors. Armonistul cel mărunțel desfăcuse burduful armonicii. Cu ce drept tulbura el frumusețea clipei, măreția și bucuria înălțării soarelui?

Omul nu privea către soare. Avea ochii umbriți.

— Hei, Răuș!... mai bine zi-i una veselă!...

Armonistul ridică ochii spre cel care-i vorbise: un bărbat, nu mai înalt ca el, dar negricios, cu priviri șirete de țaran mai răsărit.

— Da, omule! Pe cuvînt, mult mai sănătos ar fi să ne zici una veselă.

Armonistul nu-și descreți fruntea. Dar își împinse spre ceafă pălăria veche și privi în jur. Apoi întoarse cîntecul fără să mai spună nimic. Din doină

dădu într-o sîrbă. Totuși, pe fața lui nu apăru zîmbetul decît după ce chiotele celorlalți făcură să răsune valea întreagă.

Sapele porniră să lovească în țărînă. Ziua începuse și armonica lui Răuș ținea isonul muncii încordate a colectivîștilor.

Răuș nu-i în colectiv. Mai stă încă pe margină, se mai gîndește. Adică el s-a gîndit și-a hotărît de mult. Dar femeia nu-l lasă să facă asemenea pas. Și așa, pînă și-o lămuri femeia, Răuș își petrece mai toată vremea liberă la colectivă.

Am aflat chiar în seara aceea, la un sfat în curtea gospodăriei, în vreme ce armonica lui Răuș rîdea și plîngea, se bucura și jelea, taina amărăciunii lui.

Răuș e un pribeag. Nu-i de loc de pe malurile Jijiei. A venit aici, cu vreo cincisprezece ani în urmă, căutînd de lucru pe moșia lui Roznovanu. Ai lui pieriseră cu toții: unii de foame, alții de boli. Singur pe lume, Răuș a prins să colinde satele, căutîndu-și un adăpost. Dar n-a avut parte. Și în firea lui au rămas, pînă azi, stăpîne, tristețea și amărăciunea. Cîntecele lui de jale vor parcă să amintească oamenilor că nu întotdeauna le-a fost viața cum le este acuma.

În urmă cu ani se înălța pe malul Jijiei un castel. Un castel singuratic, așezat în mijlocul pădurii, ferit de privirile lumii. Aici își strîngea bogățiile boier Roznovanu, unul din jecmănitorii pămîntului Moldovei. Și azi încă, la zece ani după ce flăcările războiului au nimicit cuibul corbilor Roznoveni, sătenii spun locului acela „la robie”. Bunicul lui Roznovanu era stăpîn și pe munca și pe viața omului. În curtea castelului, se vede și azi vechiul loc al spînzurătoarei. Ultimul Roznovan părăsise obiceiurile din bătrîni. Nu mai spînzura. Dar robia pe moșia lui era mult mai crîncenă. În mîinile boierului erau pămîntul, plugul și sămînța, primarul, jandarmul și popa. Două părți din trei, lua boierul. În cele mai frumoase zile, vătafii goneau oamenii să lucreze pe moșie. Grîul țaranului se scutura pe cîmp, pînă să termine bietul om cu truda boierească. În pădurea întinsă din jurul castelului nu putea pătrunde picior de „mojie”. Gloanțele păzitorului — și uneori chiar ale boierului — loveau de departe pe îndrăzneț.

Apostol, unul din șefii de echipă ai gospodăriei, a lucrat ani de zile pe moșia lui Roznovanu. E un om falnic, voinic, nalt ca bradul, cu o mustață neagră ca pana corbului. Așa falnic cum arată, Apostol era în trecut ținta batjocurilor slugilor boierești. Lucra la moșie și cîte odată și pe la chiaburi, la de-alde Spițălnicu sau la alții.

— Tu, măi Apostole, ai avut noroc: ai crescut așa, în neștire, ești om voinic și poți cîștiga o pîine dacă o să fii cuminte.

Dar Apostol nu era om cuminte. Dacă vătaful boierului îl trecea la catastif cu datorii mai mari decît se cuvenea, Apostol își zbirlea îndată mustața neagră.

— Ține-ți pliscul! se răstea atunci vătaful. Nici numele nu ți-l poți așterne pe hîrtie și îndrăznești să te legi de registru? Asta-i lucru cu știință, nu-i pentru unul ca tine.

Și cît țipa Apostol și făcea gălăgie — tot degeaba. Ba se mai alegea uneori și cu cîțiva pumni după ceafă.

— Învață carte, măi Apostole! îl sfătuia alde Ilie Bamboi, unul din cei mai clonțoși dintre sărantocii satului.

— Carte? se mira Apostol. Parcă ce, tu dacă știi carte, trăiești mai bine ca mine? Te-ascultă cineva cînd vrei să-ți ceri dreptul?

Și Apostol, cel mai voinic și mai mîndru om din sat, a rămas pînă dincolo de treizeci de ani neștiutor de carte. De altfel, mai bine de treisferturi din

locuitorii satului erau analfabeți. În registrele perceptorilor, rubrica semăturilor era plină cu urme de degete.

Despre toate acestea povesteau oamenii, în vreme ce armonica lui Răuș îngîna cîntece de demult.

Se aflau în curtea gospodăriei, la clacă, o mulțime de colectivști. Erau și mulți țărani cu gospodărie individuală care munceau cu aceeași tragere de inimă ca și colectivștii. Aveam să cunosc mai târziu explicația acestui fapt. Deocamdată, oamenii vorbeau despre treburile satului.

Despre o pasăre de basm și o poveste adevărată

Unul din învățători povestea tocmai cum a dat copiilor să scrie o compoziție liberă.

— Cei mai mulți, știți despre ce-au scris? se minuna învățătorul. Despre felul cum s-a refăcut satul nostru în urma războiului.

Și învățătorul povesti cîteva din cele pomenite de copii.

— Oameni buni — spunea el — abia atunci mi-am dat eu bine seama de cîte s-au făcut la noi. Copiii au ochi ageri. Pe toate le văd. Din ce-au scris ei, mi-am dat seama că aproape totu-i nou în sat la noi. Am renăscut din cenușă ca pasărea Phönix...

Oamenii ascultau vorbele învățătorului, atenți, cu plăcere. Dar un bătrîn care, cu o bucată de scîndură-n mînă, trebăluia alături, la cociună, se apropie și îl întrerupse pe învățător.

— Despre ce cenușă și despre ce pasăre-i vorba. Dacă știi vreo poveste frumoasă, spune-ne-o și nouă... nu ne lăsa neștiutori.

Și învățătorul îi explică, rîzînd, povestea păsării minunate. Se aștepta probabil să producă o puternică impresie asupra ascultătorilor. Dar moșneagul clătină nedumerit din cap:

— Nu zic că nu-i frumoasă povestea. Dar nu se potrivește cu ce-i la noi în sat. Ce-ai spus dumneata a născocit mintea oamenilor din vechime, dar ce-am făcut noi nu-i poveste, ci-i lucru adevărat...

— Dumneata, moș Ursachi, nu pricepi! Asta am spus-o eu numai așa, ca o figură de stil, o vorbă frumoasă adică...

Dar Neculai Ursachi, tîmplarul satului, nu se arăta iubitor de „vorbe frumoase“.

— O fi, da' nu se potrivește. Iaca, eu mi-am ridicat casă! Cum? Din cenușa cea veche? Doamne păzește! Din ce-a fost, nici cenușa să nu mai rămîie. Mi-am făcut-o singur, ca-n basme? O fi tocmit eu ușile și ferestrele, că nu degeaba-s tîmplar, dar casa întregă n-o puteam face numai cu mîinile mele.

Și cu cît se înmulțeau vorbele lui moș Ursachi, cu atît povestea de demult a păsării fermecate se depărta și pălea.

S-a depănat aici, pe malul Jijiei, cu zece ani în urmă, o altă poveste. A început cu cîntecul tunurilor, a crescut în pălălaia focului și și-a găsit firul ei cel adevărat odată cu așezarea temeliiilor unui sat nou.

Războiul ștersese satul de pe fața pămîntului. Plîngeau femeile prin păduri, blestemînd soarta care le luase soții la război și care le lăsase acum pe drumuri, cu plozii plîngînd de foame și frig.

— De-acu' s-a zis cu noi! Pîn'-aici ne-a fost, doamne!

Ardea satul, ardea castelul, începuse să ardă și pădurea. Tunurile băteau cumplit, rupînd din lutul rîpilor și așa destul de pustii și sdrențuite.

— A venit sfîrșitul pămîntului! spuneau babele.

Dar tunurile au tăcut, focul s-a stins și sfîrșitul pămîntului nu voia să se arate. Cîțiva ieșiră din pădure. Cei mai mulți așteptau. Le era frică. Numai

copiii alergau în voie peste tot. Și iată că într-o zi, câțiva băetani au adus în pădure o veste ciudată.

— Lui bădița Neculai Afloarei îi ajută niște oameni străini să-și facă casă!... Nu-s de-ai noștri. Îs îmbrăcați cu niște bluze închise și pe șepci au cîte o stelută roșie.

Au ieșit atunci cu mic cu mare din pădure. Vestea adusă de copii era adevărată.

Cu ajutorul ostașilor sovietici, sătenii din Cîrpiți au început să-și ridice peste ruine un sat nou. Moș Neculai Ursachi s-a numărat printre primii care și-au făcut casă nouă.

O singură ruină a rămas în Cîrpiți. Dar ruina aceea nu se află în sat, ci pe deal, în locul unde se-nălțau trufașe zidurile castelului Roznovanilor. Moșia pe care au robit atîta vreme, era acum în stăpînirea țăranilor.

În sat, veneau în fiecare duminică muncitori din Iași. Și în jurul lor se strîngeau cei mai cinstiți și mai hotărîți dintre săracii satului. Ilie Bamboi, cel cu clonțul mare, Neculai Bivolaru — roșcatul, Apostol — cel frumos ca bradul și mulți alții. Frămîntări noi se iviră în viața oamenilor și în curînd satul avea să treacă pragul unei noi lumi.

Cum s-a certat și cum s-a împăcat Ilie Bamboi cu fratele său

— Eu v-am spus totdeauna! Cărțile acestea ticăloșesc sufletul! Fac din om cîine! Uitați-vă la el! Nu-i mai ajunge cît i-a lăsat dumnezeu. Rîvnește la munca altuia. Nici cu ai lui nu se mai înțelege. Blestamate zile am ajuns să trăim!

Așa vorbea Spițălnicu, chiaburul, speriat de lucrurile ce se petreceau în sat în ultima vreme.

Muncitorii din Iași veneau duminica, stăteau cîteva ceasuri în sat și plecau. „Săptămîna-i a noastră!“ rîdea Spițălnicu.

Dar în curînd s-a dovedit că în multe case, muncitorii vorbeau în așa fel, încît oamenii se gîndeau la spusele lor toată săptămîna. Duminica muncitorii lăsau, la cine credeau ei, cîte o carte. Și lui Ilie Bamboi i-au lăsat într-o zi, rîzînd, o asemenea carte. Se chema „Pămînt destelenit“.

Și Ilie a început să citească. A citit o filă, două, trei... a terminat un capitol și-a început a se plimba prin încăpere.

— Tu, muier, păcat că nu știi citi. Dar ascultă aici și minunează-te de oamenii aiștea. Parcă-s ai noștri din sat.

Și-a început să citească, de la capăt, cu glas tare.

Cîteva seri la rînd, în casa lui Ilie s-a desfășurat, ca de pe lemnul unui mosor nevăzut, viața unor oameni străini, dintr-un sat depărtat, dinsteapa răsăritului. Au rîs amîndoi cînd a fost de rîs. A plîns femeia, cînd slovele îi cereau să plîngă, în vreme ce Ilie o cerceta pe furiș, gînditor.

Pe urmă, vreme îndelungată, duminică de duminică, Ilie Bamboi cerea muncitorilor cărți.

— Nu vă supărați. Voi spuneți multe, bune toate, dar parcă tot mai limpede vorbește cîteodată o asemenea carte.

Muncitorii nu se supărau. Rîdeau, îl întrebau ce-a înțeles, îl lămureau unde li se părea lor că Ilie nu pricepuse și-i aduceau mereu alte cărți.

Și alți țărani săraci și mijlocași trăiau acum aceleași simțăminte.

— Ei, bade Ilie! Ce zici, dacă ați întemeia și voi, aici, o gospodărie ca cea din Greamecii-Log?

Întrebarea asta, pe care i-a pus-o pe neașteptate unul din muncitori, l-a făcut pe Ilie Bamboi să tresară. N-a răspuns nimic atunci. Dar s-a gîndit,

s-a sfătuit cu nevasta și-a hotărît să vorbească și cu alți oameni din sat. Nu se poate spune că hotărîrea asta i-a adus bucurie. I-a liniștit numai frămîntarea sufletului. Dar multă vreme, alături de dîrzenia cu care lupta pentru noua lui idee, Ilie păstra o urmă amară de părere de rău. După ce-i părea rău? În sărăcie se născuse, în foame crescuse. Nu după ce-a fost îi părea rău lui Ilie Bamboi. Îl durea inima cînd se gîdea să părăsească visul lui din nopțile tinereții: o casuță trainică, o bucată de pămînt, a lui, o viață tihnită, netulburată de nimeni. „O să mori și tu, ca atîția milioane de țărani, fără să-ți vezi visul. O bucățică de pămînt nu-ți poate da fericirea.“ Așa-și spunea Ilie Bamboi deseori. Dar de părut rău, tot îi părea. Un lucru îl ajuta în privința asta. Frate-su nu vroia nici în ruptul capului să asculte de vorbele lui Ilie. „Numai colhoz mai lipsea să ne aduceți“. Tot luptîndu-se cu frate-su, Ilie simțea cum crește în el încrederea în gospodăria cea nouă, mare, frățească.

A încercat el să-l lămurească pe frate-su, dar degeaba. Într-o bună zi, frate-su i-a trîntit ușa-n nas.

— De azi înainte nici nu vreau să mai aud de tine! Treaba ta! Aruncă-te-n fîntînă, dar pragul casei mele să nu-l mai calci.

I-a părut rău lui Ilie Bamboi de cele întîmplate. Dar înapoi nu mai putea da.

În sat erau acum mulți care gîdeau ca și el. Neculai Bivolaru era unul. Altul era Mihai Bamboi. Nu-i neam cu Ilie, dar potrivirea de nume s-a nimerit să răspundă unei potriviri mai adînci. Amîndoi sînt la fel de clonțoși și de încăpățînați, amîndoi sînt cunoscuți în sat ca gospodari vrednici, pe care numai sărăcia i-a împiedecat să trăiască omeneste.

Și într-o seară, în sala căminului cultural, s-au adunat vre-o șaptezeci de gospodari. Au vorbit vreme îndelungată, s-au certat, au strigat, au întors pe toate părțile fiecare cuvîntel din statutul gospodăriei.

Și cînd șazeci și cinci dintre ei au hotărît să înființeze gospodăria colectivă, Ilie Bamboi s-a ridicat și a propus ca numele gospodăriei să fie împrumutat de la cartea cea care a deschis ochii multora dintre ei: „Pămînt desțelenit“.

— Iar numele acesta — a adăugat Neculai Bivolaru — să ne aducă aminte că avem în lunca Jijiei atîta întindere de pămînt înțelenit, în care o să trebuiască să băgăm la urmă fierul plugului. Dacă n-o s-o facem noi, cei uniți, cine s-o facă?

Așa a ajuns Ilie Bamboi colectivist. Nevastă-sa a plîns cîteva săptămîni în șir.

— De ce bocești, proasto? Doar și tu ai vrut!

— Am vrut! Și-acuma vreau! M-am saturat de sărăcie!

— Atunci de ce plîngi?

— Nu știu! Parcă-i altfel casa. Ne-am înstrăinat de oameni. Nici cumnatu' nu mai ne calcă în casă. Sîntem singuri, Ilie! Oare o să fie bine?

Ilie se supără și plecă bombănind: „Femeia tot femeie. Unde vede ea că sîntem singuri, cînd muncim șazecișicinci de gospodari la un loc?“ Dar supărarea lui frate-su tot îl necăjea un pic și pe dînsul.

Au venit zilele campaniei în colectiv. Ieșeau oamenii pe cîmp să-i vadă pe colectivști cum lucrează toți laolaltă.

— Ca pe moșie, bre! striga cîte unul.

— Moșie, moșie, da' ei îs boierii! răspundea Ion Răuș, uitîndu-se cu curiozitate și cu oarecare părere de rău cum înaintau, cîntînd și glumind șirurile de colectivști.

Pentru prima dată au lucrat în Cîrpiți tractoarele. Pentru prima

dată s-a însămîntat grîul în rînduri drepte, în cruciș... Și colțul firav al pîinii viitoare a ieșit de sub zăpadă mai voinic și mai frumos ca oriunde.

— Nu vă puteți plînge! Aveți noroc!

— Mai mult brațe și cap avem, decît noroc! răspunde înțepat la asemenea vorbe Ilie Bamboi.

Și iaca, a venit ziua împărțirii primei recolte. Ilie Bamboi a pus un steag roșu în fruntea carului și s-a dus la magazia gospodăriei. Și tot cu steagul în frunte s-a întors el cu carul plin.

Iar a început să-i plîngă nevasta.

— Ce ai, femeie?

— Nimica n-am, Ilie... Tu știi cît am muncit noi la gospodărie. Am muncit mult și frumos. Da' n-o fi cumva o greșeală?

De data asta Ilie nu se mai supără. Rîse și-și văzu de treabă. „Mi se pare că au dreptate Mihai și Bivolaru. Eu îs fruntaș în gospodărie, citesc cărți agrotehnice și nevasta nu știe să scrie. De unde să știe ea toată taina zilelor-muncă?”

Ilie Bamboi începu s-o ajute pe nevastă-sa să învețe scrisul și cititul. Stăteau pînă tîrziu seară de seară, și vorbeau de toate. Abia acum, în colectiv, parcă se cunoscuseră bine, abia acum se legaseră ca adevărați prieteni.

Și cum stăteau așa, într-o seară, numai ce încep cîinii să latre. Dă Ilie să iasă, dar cîinii se liniștesc. „Vreo dihanie!” se gîndește Ilie. Dar în ușă răsunară chiar atunci bătăi. „Cine-i? tresare Ilie. Și dacă e cineva, de ce-au tăcut cîinii?”

Frate-său era. A intrat grăbit. Nu părea supărat și nici rușinat din pricina celor petrecute.

— Spune drept, Ilie! Jură-te! Ce-ai adus tu acasă i-al tău? Ți-au dăruit ție atîta?

Ilie se uită la el.

— Ești nebun! E munculița, mea, nu-i nici un dar!

— Și nu ți-au luat nimic înapoi? Prin sat se spune că împărțeala asta a fost numai propagandă, că noaptea vi se ia totul înapoi.

Ilie îl privi iar, lung, pe frate-su.

— Tu ești mai rău ca Toma necredinciosu'! Din pricina ta o să-mi stric eu hodina și-o să mă urc în pod să-ți arăt bucatele... Hai! Și să chemi tot satul să mă scoale noaptea din somn!... Că ești în stare!

...Cînd au coborît, frații erau din nou frați. Și nevasta lui Ilie Bamboi a mai plîns încă odată fără să poată spune de ce niciunuia din cei doi bărbați care au rămas să stea de vorbă pînă noaptea tîrziu.

Stegulețul întrecerii

Apostol a avut în vara aceasta o întristare și o bucurie. A învățat dintr-o întîmplare, cît ar fi învățat în luni ori în ani.

Fostul argat al Roznovanului e azi șef de echipă în brigada lui Ilie Bamboi: din celelalte trei echipe, două sînt ale unor băieți tineri: Costică Ciornei și Ion Ungureanu, iar de a patra răspunde Vasile Balamău, un om închis la fire și „fără noroc” cum spun, căinîndu-l, femeile.

Apostol, Ciornei și Ungureanu au cîștigat, pe rînd, steagul întrecerii din brigadă. Numai Balamău n-a ajuns niciodată fruntaș.

— Ce ai tu, mă Vasile? Cum de nu-ți merge ție treaba niciodată?

Balamău tace și nu spune nimic. Oftează numai.

A trecut așa o bucată de vreme. Ilie Bamboi i-a chemat într-o zi pe ceilalți trei șefi de echipă.

— Parc-ați fi niște chiaburi! Fiecare culotul lui! Dar de interesele colectivei nu vreți să țineți seamă? Poate vă și bucurați că Balamău nu-și face cum se cade treaba?!

Apostol a dat să răspundă, dar Ilie era așa de mînios, că nu l-a lăsat.

— Degeaba! Ați făcut-o! Neculai Bivolaru ne-a batjocorit aseară, în camera președintelui, de-mi venea să intru în pămînt. De ce nu-l ajutați pe Balamău să-și organizeze munca?

Costică Ciornei, care avea în săptămîna aceea steagul, nu înțelegea supărarea lui Ilie Bamboi.

— Ce-mi pasă mie de ce spune Bivolaru? Nu cumva vrei să las treaba și să mă apuc să-i ajut lui Balamău? Ca să fie pe urmă nu una, ci două echipe codașe? Mai lăsați-mă-n pace!

Apostol s-a certat atunci cu Ciornei.

— Ar trebui să-ți fie rușine, Costică! Lui Balamău i-au murit în vara asta și nevasta și copilul. Omul e necăjit. S-a cufundat în durerea lui și a uitat de toate. Cum poți să-l lași fără ajutor? Are dreptate brigadierul.

Apostol și Ungurcanu au hotărît împreună să-l ajute pe Balamău. Rămînea să vorbească cu oamenii și gata!

Echipele lor sînt organizate „ca la carte”. Fiecare om știe ce are de făcut dinainte de a ajunge la cîmp. Și nu-i seară în care șeful de echipă să nu facă „analiza”.

Aveau tocmai de prășit floarea soarelui. Au terminat partea lor, cînd soarele abia cobora spre chindie.

De obicei, în asemenea împrejurări, Apostol își mîngîia mustața neagră și se ducea zîbind la Ilie Bamboi. Acum însă rămase pe loc.

— Măi băieți, eu vreau să vă cer un slat! a început el. Vasile Balamău, uitați-vă și voi, a rămas iar în urmă...

Se întoarseră cu toții spre locul unde lucra echipa lui Balamău. În loc de opt oameni, acolo erau numai patru. Terminaseră abia jumătate din cît aveau de prășit.

— Acum voi îl știți, îi cunoașteți necazurile! Merită ori nu să-l ajutăm?

...În ziua aceea, echipa lui Balamău și-a îndeplinit planul. Și zile la rînd, munca a mers de minunc. Numai că Balamău tot supărat umbla, tot cu capul în pămînt.

— Nu-i nimic, o să-i treacă! zicea Apostol.

În sinea lui făcuse un plan. S-a dus într-o bună zi să i-l dezvăluie lui Ilie Bamboi. L-a găsit în sediul gospodăriei. Era și Bivolaru acolo.

— Ce-i? l-a luat repede brigadierul.

Apostol s-a lăsat pe o bancă și s-a aplecat spre el, ca și cum ar fi vrut să-i spună o taină.

— Cui dați săptămîna asta stegulețul întrecerii?

— Nu te teme: i-a zis Bamboi. N-o să-l dăm după ochi, nici după mustață! Degeaba ai venit aici.

Apostol a rîs și el, dar repede a redevenit serios.

— Eu nu glumesc! Am o idee. Dați-i steagul lui Balamău. Poate măcar asta să-l bucure!

Așa de tare și așa de pe neașteptate i-a aruncat Ilie Bamboi o palmă zdravănă în spinare, încît Apostol a rămas o clipă descumpănit. Cînd s-a întors spre brigadier, acesta se pregătea tocmai să-l îmbrățișeze.

— Ai un cap luminat, Ghiță! O asemenea idee face toate paralele! Tii! Ce-o să fie în brigadă! Balamău frunțaș!

Și în privirile lui Bamboi strălucea lumina unei bucurii adevărate.

— Dacă o să faceți treaba asta — s-a auzit de odată glasul lui Neculai Bivolaru —, Balamău o să fie și mai trist, și mai necăjit...

Au sărit în sus, în aceeași clipă, și Bamboi și Apostol. Bivolaru i-a privit cu mirare.

— Măi fraților, cum judecați voi omul ca pe un copil! Cine are nevoie de mila și pomana voastră? Lui Balamău îi fac treaba băieții lui Apostol și ai lui Ungureanu. Asta nu-i bine!

— Parcă ai fi Ciornei! s-a supărat Apostol.

— Stai o clipă! Lasă-mă să termin! Nu-i bine, fiindcă Balamău se învață așa și gospodăria risipește degeaba munca oamenilor! Lucrînd pentru un codaș, furi din timpul gospodăriei! Asta-i una! Pe urmă, gîndiți-vă și la Balamău! Nu cumva vă închipuiți că el nu-și dă seama datorită cui a ajuns fruntaș? Ba-și dă seama, și asta-l întristează mai rău. Dacă o să-i dați steagul, o să ia asta drept o pomană! O să-l doară, o să se îndepărteze și mai mult de noi. Balamău n-are nevoie de mila noastră! E om întreg. Bucurie nu-ți poate aduce decît munca. Nu muncii în locul lui. Învățați-l pe el cum să muncească și asta o să-i fie cel mai bun ajutor.

...Pe lotul lui Balamău nu mai vezi astăzi oameni din alte echipe. Apostol l-a ajutat vreo două luni să-și organizeze munca, l-a luat odată la el în echipă, la o „analiză”; pe urmă, la cîmp, l-a lăsat în pace. În schimb, nu l-a lăsat în pace acasă. A început să treacă mai des pe la el, să-l cheme în locurile unde se adună lume multă, la cămin, la sfat, la cinematograful cel nou.

Acum, Balamău nu mai e codaș; ce-i drept, stegulețul cel roșu, nici pînă astăzi nu l-a luat. Dar în glasul lui a apărut o undă de hotărîre, și uneori, în zilele de muncă încordată, peste cîmp se aude un rîs scurt și gros, rîsul unui om care-și aduce aminte cu greu ce-i bucuria.

Apostol ascultă rîsul cel nou și dă din cap, gînditor.

Interese mari

— Gospodăria noastră — se lăuda într-o zi președintele —, cuprinde acum optzeci de familii. Lucrăm aproape trei sute de hectare, pe cincisprezece din ele am întocmit o grădină, iar patru sînt acoperite de merii și perii livezii celei noi. Vie avem cam puțină: abia două hectare. Dar la anul o să punem vie bună pe o întindere mare. Cît anume, o hotărî adunarea generală. Colectiviștii noștri trăiesc în belșug. Vin țărani de la zeci de kilometri să-i vadă. Se crucească, nu le vine a crede. Dar faptele-s fapte.

Într-adevăr, la Cîrpiți, faptele sînt fapte. Fața întregului sat s-a schimbat. Case noi, acoperite cu tablă sau olane, curți largi, gospodărești, livezi și vii peste tot. Rîpale lutoase din marginea satului se strîng, fac loc verdeții, grădinilor. În sat s-a ridicat și o școală nouă. „Nu-i alta la fel în regiune” — spun cei din Cîrpiți. Școala-i într-adevăr mîndră, cu clase mari, luminoase, zidite solid și frumos, nu în zgîrcenie, de meșteri pricepuți de la Iași. Acum, însă, școală nouă găsești mai în fiecare comună de prin partea locului. Cei din Cîrpiți se mai mîndresc însă cu un lucru, mai rar întîlnit azi în sate: și-au ridicat un cinematograf. Sala căminului cultural nu-i mai mulțumea. Au vrut o clădire nouă, anume pentru „cinema” și și-au făcut-o „ca la oraș” — vorba lui moș Ursachi, tîmplarul, care a lucrat voluntar zile în șir la aranjarea ușilor, ferestrelor, băncilor și scenei cinematografului.

— Ne trebuie electricitate, spune președintele gospodăriei colective. Ne trebuie și nouă, colectivei, și satului. Am electrifica măcar o parte din

munci, am duce lumină în case... Cîte n-am face! Închipuiți-vă numai, cum ar lucra stația noastră de radioficare. Am organiza conferințe. Ce? Ilie Bamboi n-ar putea vorbi despre organizarea muncii în brigadă? Sau am da concerte. Doar avem o echipă premiată!... În satele în care a pătruns electricitatea, altfel e viața.

De curînd, cei din Cîrpiți au trimis o delegație la raion să discute despre ruinele castelului. Vor să facă acolo un parc și propun raionului să le dea o mîină de ajutor să reconstruiască masiva clădire a castelului. „Se poate deschide acolo un sanatoriu, o casă de odihnă, o școală. Noi sîntem gata oricînd să lucrăm la o asemenea treabă“.

— Bine, oameni buni! s-a mirat odată Ion Răuș, ascultînd toate planurile acestea. Voi puneți țara la cale, ca și cum toate treburile aistea ar fi o joacă. Tare mă tem că mai mult vorbe o să rămîină din poveștile noastre.

Neculai Bivolaru răspunde unor asemenea păreri cu vorbe și mai îndrăznețe.

— Trebuie să citești cum se cuvine cuvîntul Directivelor. Ochii tuturor sînt îndreptați spre noi. Și dacă cei care ne conduc spun acum că interesul cel mare al țării e să se ridice agricultura, fiți siguri că viața în satele noastre o să fie în curînd alta.

Țăranii muncitori din Cîrpiți au și început să dea viață cuvintelor Directivelor, continuă Bivolaru. Ei pregătesc acum destelenirea a o sută hectare de pămînt. Pentru primăvara care vine, au în plan lucrări noi care să smulgă bălții și mlaștinei, altă întindere. Colectiviștii dau ajutor țăranilor muncitori să întemeieze asociații. Ei le împrumută unelte, le dau sămînță bună, treierată și tratată. Acelaș ajutor îl dau și țăranilor muncitori cu gospodărie individuală. Doar și ei produc pîine pentru cei ce muncesc. Moș Ursachi, Răuș-armonistul, Iordache Apetrei, Hristache Rașcu și mulți alți săteni au lucrat în toamna asta cu uneltele împrumutate de gospodăria colectivă. Tot ce putem o să dăm pentru belșugul recoltelor viitoare!

Istoria satului așezat pe malul Jijiei, istorie începută în plinul robiei, călită în flăcările războiului și în luptă cu jecmănitorii, pășește acum spre o filă nouă, filă în care va fi înscrisă înfăptuirea de către muncitorii pămîntului a celor hotărîte de partid în folosul lor și al țării.

GEORGE DAN

CORABIA CU REGI-STRIGOI

...*Regele Paul și regina Friederica*
(*Ce încă-s regi peste norodul grec*)
Și-au invitat ex-regii — toată clica —
Pe iahtul lor regal, zis „Agamémnon“.
Ex-majestățile la bord petrec,
Ca pe-o corobie-fantomă niște demoni...

Mediterrana... Țărmul Italiei... Amurg...
Grădini de portocali în floare...
Pe brize ce din țărm se scurg —
Îl gîdilă plăcut la nări aroma
Pe regele-strigoi Umberto de la Roma...
Visează fascii cucerindu-i metropole...
La braț cu Mussolini pășește-n Acropole...
Mihai de Hohenzollern se vede la Sinaia...
Castelul Peleş... Pelisorul... Foișorul...
Sau la Balcic îl poartă dorul
La vila „Stella maris“, să-și ia baia...
Ex-regele se-ntreabă: — Oare-i teafăr
Cadoul englezesc, iahtul „Luceafăr“ ?...

Se plimbă regi-strigoi pe-un iaht-fantomă
Și beau a mării și-a pămîntului aromă...
Augustele și-albastrele și gingașe ființi
Dorm ca păpușile de ceară... Dorm cuminți,
Cu ochi deschiși: ex-regi... ex-conți... ex-prinți...

Se plimbă regi-strigoi fără coroană,
Ca pe-o corabie-fantomă niște draci...
Foșnește-ți valul mai încet, Mediterană,
Și vînt ce bizii printre pînze, taci!
Tăceți, matrozi! Pe punte ca pe ouă să pășiți!
Ex-majestățile visează... Încet... Nu le treziți!

Dorm ca păpușile de ceară... Dorm cuminți.
Ex-regi.. ex-conți... ex-arhiduci... ex-prinți...

Dorm în șezlonguri și în balansoare,
Alene picotind pe-a mării legănare...

*Cînd se trezesc și „majestăți” și „excelește”,
Curtenitori ca rațele fac zeci de reverențe,
Cu zîmbete tăiate ca-n silex.
Din politețe trei cuvinte ocolesc;
„Exil”... și „ghilotină”... și prefixul „ex”...*

*— O, iaht regal, cu pînze ca zăpada
Din piscurile ninse în Elada —
Spre care port-fantomă o să-ți duci
Povara asta de strigoi și de năluci?
Și cum porți nume de erou din Iliadă,
La bord cu-a stîrpiturilor pleiadă?
Cum nu te sfarmi, pe valuri cum nu joci,
Să-și spargă tigvele, la fund să cadă,
Această bandă de ex-excelește și excroci?*

*Eu parcă văd matrozii greci, prin întunerie,
Cum hohotesc în risul lor homeric!*

*Și eu am fost matroz pe-un iaht regal,
Și-am rîs în pumni de regele-amiral...
Dar într-o zi cu-ntreg poporul am spus: — Hai,
Ia-ți tălpășița, ex-majestatea ta Mihai!*

*Curînd, matrozii de la polul sud, la nord,
Vor azvîrli relicvele regale peste bord!*

*Căci decît lumea-aceasta de stafii
Cu mutrele lungite și livide —
Mai vii sînt gudronatele mumii,
Ce dorm de mii de ani în piramide...
Decît Mihai sau Paul sau Umberto,
Ce sorb șampanie din cupă —
Mai viu e ajutorul-bucătar de pe covertă,
Ce curăță cartofii pentru supă...*

*Din mare se ridică zorii roșii-roșii,
Și de pe țărm cucurigesc cocoșii!
Strigoii lumii vechi ca fumul pier
Sub pumnul roșu-al soarelui din cer!*

*Ciubota uriașă-a Italiei, cu vîrful
Le-azvîrle peste-Atlantic — stîrvul.*

1954

URMAȘILOR

*Nu sînt profet, să spun în care an
Sub roata vremii-n pulberi s-o preface
Și ultima sămînță de dușman,
Sau cînd va fi pe-ntreg pămîntul pace.*

*Dar va sosi și-această zi, precum
Aprinșii zori în alba dimineată,
Cătușele s-or prăbuși în drum
Și zările s-or scutura de ceață.*

*Ni-i drumul greu, ca drumul nebătut
Și-n umbră-ascuns dușmanul ne așteaptă,
Dar l-om zdrobi, că nu cunoaștem cînt
Să stăvilească lupta noastră dreaptă.*

*Urmașii, știu, cetînd în cărți de noi,
S-or minuna, sau alții, cine știe,
Ne-or trece-n basm, crezîndu-ne eroi
Creați de vreo bogată fantezie.*

*Atunci, pe lume n-or mai fi cătuși,
Lumini vor fi în fiece ungher
Și n-or mai fi nici lacăte pe uși
Și-uitat va fi cuvîntul temnicher.*

*Oricare ușă-o fi deschisă larg.
Doar conștiința va mai sta de pază.
O, lume-a fericirii.-al tău catarg
Îl și zăresc cum drumu-mi luminează!*

*Mormintele în care noi atunci
Vom odihni, de ei vor fi sfințite.
Dușmanii însă, în viroage-adînci,
Vor fi uitați sub viscole cumplite.*

*De-aceea azi, la fiecare pas,
Să ne-ntrebăm în parte fiecare,
Am dat și dăm noi totu-acestui ceas
Ce plămădește-o lume viitoare?*

SCRISOARE DE DEPARTE

*În zori — un cort stă singur la marginea miriștii.
Un foc, spre cort asvîrle puzderii de scînteii...
Mai dorm adînc, în paie, sub pături, tractoriștii,
Veghiați de-o lampă spartă, pătată cu ulei...*

*În jurul lor, — cîmpia. Pămînt uscat, sălbatec...
Nici geană de pădure, nici umeri de fîntîni,
Ci numai răsufierea văzduhului tomnatec,
Ci numai orizontul ciupit de trei salcîmi...*

*Ei, primii la chemarea partidului, — departe
Plecat-au din uzină, în aspre bătălii.
Sînt mii și mii de brazde spre casă... E departe...
Ca să le-aduni, un astfel de număr nici n-ar fi!*

*În fața lor stă frontul: Pămînturi țelenite.
Ca sperietori pe-ntinsuri stau gîrbovii ciulini,
Și norii ce se-așează ca paseri ostenite
Pe-un soare roș și rece, ca inima de vin.*

*Tăcere. Cortu-i singur la marginea miriștii.
Abia suspină focul și pîlpîie-n scînteii.
Și dorm adînc, în paie, sub pături, tractoriștii.
Și treaz e numai unul, mai tînăr dintre ei.*

*Pe-o ladă grea de scule stă aplecat și scrie,
Plutînd parcă prin aburi ce se tîrăsc pe brînci.
Ba rîde, ba se plînge penița-i argintie,
Atînsă de arcușul simțirilor adînci.*

*...Curînd, curînd, iubito, în vuiet de șenile,
Porni-vom la atacul pămîntului pustiu.
Și-s mîndru că-s ostașul acestei aspre zile,
Și-s fericit că astăzi, iubito, pot să-ți scriu.*

*Ades te văd în noapte, acasă, la fereastră,
Scriîndu-mi o scrisoare, mușcînd încet din toc,*

*Și văd în parc cum luna, în iia ei albastră,
Străpunge lin castanii, și-ți sboară peste bloc.*

*Și-ți pare că pe trepte mi se aude pasul,
Că sare clopoșelul din somn, speriat, târziu...
Și nimeni nu-i. Doar vîntul cutreeră orașul,
Rizînd la colț de stradă, voios, ca un chefliu.*

*Să nu m-aștepți atîta cît pe-acest șes de piatră
Se svîrcolesc ciulinii, șoptind, trosnind în vînt,
Cît vîntul ca o jăvră, din lanț scăpată, latră,
Prin iarba ce, sburlită, se culcă la pămînt.*

*Așteaptă-mă în ziua cînd coșul unei case
Va fumega prin vișini, aici, domol și blind,
Atunci cînd pe sub creanga livezii răcoroase
Sburda-va iedul sprinten, sălbatec și plăpînd.*

*Cînd va-nvia întinsul în lanuri foșnitoare,
De-ți va părea că zarea se dă într-un scrinciob,
Cînd vor părea că-s fluturi, cu-aripi scînteietoare,
Văpăile luminii, sărînd din bob în bob.*

*Așteaptă-mă în ziua cînd mîna mea crăpată
Va strînge-n pumnu-i griul, fierbinte, auriu,
Cînd voi putea, iubito, cu inimă curată
Că mi-am ținut cuvîntul, partidului să-i scriu.*

*...În zori un cort stă singur la marginea miriștii.
Un foc, spre cort asvîrle puzderii de scînteii...
Mai dorm adînc, în paie, sub pături, tractoriștii
Și treaz e numai unul, mai tînăr dintre ei.*

*În jurul lor, — cîmpia. Pămînt uscat, sălbatec
Nici geană de pădure, nici umeri de fîntîni,
Ci numai răsuflarea văzduhului tomnatec,
Ci numai orizontul ciupit de trei salcîmi.*

ION BĂNUȚĂ

BOBUL DE OREZ

La castelul Peleş se află într-o cutie de aur
un bob de orez trimis în dar regelui Carol de un
maharadjah indian, pe care este scrisă, din multe
sute de cuvinte, o urare.

*Din Indii, pe cămile,
la Peleş, ca în vise,
într-o cutie de-aur,
un bob de-orez sosise.*

*Pe el Maharadjahul
urare-a pus să scrie...
Un rob cu mâini măestre
a scris cuvinte-o mie.*

*„O! Rege-al Romîniei!
Primeşte-n casă darul!
Asupră-ne tot cerul
din plin reverse-şi harul!*

*Şi robii să ne-asculte!
Domnia, lungă-ţi fie,
dureri şi răsvrătire
n-ajungă la domnie!”*

*Frumos suna urarea
din Indii depărtate,
şi bucurase foarte
pe-a noastră Majestate.*

★

*... Cu lacrimi mari, de sînge,
a scris în noapte robul
cuvintele de farmec
ce înfloriră bobul.*

*Dar robul cel din Indii
şi robul Romîniei
nici pic atunci băut-au
din cupa bucuriei.*

*Ci cupa de revoltă,
o beau cu sîntă sete!
Şi prins-a băutura
cu focu-i să-i îmbete.*

*Cumplita vîlvătaie
născută din năduşuri
se înălţa în valuri,
înfricoşînd văzduhuri.*

*Să tremure-ncepură,
la Peleş, domnişorii.
Din piscuri mari de ură
se prăvăliră norii.*

*Pe rege-l înecară,
şi curtea şi boierii.
O lespede de piatră
i-a dat pe toţi tăcerii.*

*Dar bobul ce-i la Peleş
prieten ne rămase,
De India vorbeşte,
de zările-i frumoase.*

*A muncii strălucire
pe om de om îl leagă
şi luminînd prin vreme
unî-va lumea-ntreagă.*

RĂTĂCIND PE VALEA PELEȘ...

Pictorului Szöny, care și-a lucrat un imens tablou în atelierul de pictură din Castelul Peleş al fostei regine.

*Rătăcind pe Valea Peleş,
În castelul dintre coaste,
Mă-ntîlnii cu poezia
Și penelul vremii noastre.*

*Am suit cu toți spre slava
Timpului ce ni se-arată.
În genuni e-acum regimea
Cu-a ei frunte-ncoronată.*

*Pină ieri, stătea în Peleş,
ca și-n grîul nalt, neghina!
... Pe atunci, cu craii vremii
Pînze mîzgălea regina.*

*Ne-a rămas — ca mărturie —
Opera Măriei Sale:
Ciini mărunți, vreun chip de fante,
Greu de-armură și de zale.*

*... S-a dus timpul de bejenii
Cînd poza regina-n artă,
Cînd picta scafeți și stele,
Patronînd a noastră soartă.*

*Azi — unde picta regina —
Pe-o imensă pînză-albastră
Un artist al libertății
Zugrăvește viața noastră.*

*Pe-a lui pînză-s oameni. Oameni,
Plini de vise-nflăcărate,
Și-a lor inimă fierbinte
Într-a pictorului bate.*

*Măestrit — în faldul vremii —
Era noastră el o pune;
Sub penel și sub culoare,
Parcă vremea se supune!*

CULESUL ALUNELOR

*T*ii minte, Galina,
Al toamnei descîntec,
Trezind peste vale
Ecouri de cîntec.
Plecăm după-alune,
Ceilalți, pe-ntrecute,
Glumeau, noi la urmă
Mergeam pe tăcute...
Și cum să nu-ntîrzi
Prin tufe-ncurcate
Cu-atîtea alune
Și crengi aplecate?
Sub fiecă creangă
Stam mult, o minune,
Și-umplurăm la urmă
Tot coșul cu-alune.

Acolo-n pădure,
Departă de casă,
N-aveai cum să fugi, doar,
De-un dor ce m-apasă.
Cu coșul de-alune
Și multe și grele,
N-aveai cum să fugi, doar,
De vorbele mele...
De ce oare-acuma
Îmi scrii rar, Galina,
Uitat-ai de-alune,
Poteca și clina?
Sau buzele-ți, poate,
Sînt reci și uitară,
N-au spus adevărul
Cînd mă sărutară?

E toamnă devreme,
Senin și răcoare,
Din noapte, tractoru-mi

Lucrează pe-ogoare,
Pe drumul spre casă
Un gând mă ogoaie
Să-ți văd urma încă
Neștearsă de ploaie...
În raza de faruri
Și-a stelelor, iată
Drumeagu-unde luarăm
Rămas bun, odată...
Mă plimb pe ogoare,
Pe unde în taină
Cu tine-n secară
Mergeam la combaină.
Prea rar scrii, Galina,
Tristețea mi-e-amară.
La școală-ți scriu doru-mi
În fiecare seară...
Ți-am pus în scrisoare
O frunză rămasă
De-atunci, din alunul
Din valea umbroasă.
Primind-o, Galina,
Voi ști, de-astădată,
Că poate vei scrie
Dumbrăvii uitate,
Ecoului toamnei,
Cărării pe cline
Ce-n crîngul de-alune
Te cheamă la mine...

În romînește de Const. Argeșeanu

I N E A

*Din nou văd în zări cunoscutele sate.
Mă-ntîmpini în fiecă an
Cu valuri ce saltă foşnind, înspumate,
Tu Inea, rîu siberian.
Înalţi, coniferii, dau fuga spre tine,
Şi crînguri în verde vestmînt;
În albe vîrtejuri se-nalţă mîlinii
Sub freamătul dulce de vînt.
Eu merg fermecat spre unde ta lină —
Un tremur plăcut m-a cuprins;
Mereu mi-eşti mai dragă, mereu mai senină,
Privirea-mi te cată-nadîns.
Căci tu alergi iute prin cîmpuri bogate,
Tu curgi prin păduri ca-n poveşti;
Iar sufletu-ţi, Inea, frumos şi curat e
Niciicînd ostenită nu eşti.
Cu tine mi-e drag să-mi împart ce mă doare,
Şi dorul şi visul meu viu;
Cu sufletul tînăr să urc către soare
Şi-n toate ca tine să fiu.
Ş-alerg neoprit, îndrăzneţ ca şi tine
Dorind curăţenia ta.
Rîvnit e-acest drum minunat, de oricine;
Hai spune-mi, nu-i oare așa?...*

În romîneşte de Ioan Meîtoiu

NICOLAI RIBALCO

FLORILE

*Eu nu văd a zilei lumină,
Nici stele. În noapte-s căzut.
Fetița îmi spune,-n grădină:
„Privește ce flori au crescut!”
De unde să știe ea oare
Că orb m-am întors din război?
Mă-ntreabă: — Ia spune-mi, ce floare
E-aceasta-n grădină la noi?
Atunci i-am răspuns cu durere,
O floare-atingînd-o ușor:
— Eu, dragă, de mult n-am vedere
Ca tu să te bucuri de flori...*

In romînește de Ioan Meițoiu

SIMION ALTERESCU

CONCEPȚIA UMANISTĂ ÎN DRAMATURGIA LUI M. DAVIDOGLU

„O, dacă aș putea, natură, să fiu *doar un om* în fața ta, atunci cu adevărat aș merita oboșala de a fi om“. Răspunsul faustian la întrebarea care a frământat etern umanitatea: cine sîntem? ce sîntem?, este invocarea omului care se dorește eliberat de mistica evului mediu. Dorința de a fi *doar un om* nu a putut rămîne însă întotdeauna idealul omului.

În societatea capitalistă, burghezul și mic-burghezul au proclamat idei umanitare pretențioase, dar activitatea lor practică le-a contrazis întotdeauna.

Vierme solitar îl numește Gorki pe micul burghez avid de „independență“, apărător al „dreptului suveran al individului“, dar ros și descompus de viermii lăcomiei, egoismului și ambiției. Ceea ce caracterizează existența micului burghez este această dualitate, pe care el vrea s-o ascundă în fața societății. Format de structura de clasă a orînduirii capitaliste, burghezul n-a mai putut fi nici măcar: *doar un om*.

„Și a fi „*doar un om*“ încă nu este destul“, scria Gorki, în anii de după Revoluția socialistă. „Istoria, spunea el, cere crearea unui om nou, eliberat de prejudecățile rasiale, naționale și de clasă. Acest om este posibil! Clasa muncitoare este pe cale de a-l forma. Depuneți toate eforturile, folosiți toate zilele vieții voastre pentru crearea acestui om visat, și veți deveni voi înșivă“.

Căutînd să dezvăluie, în opera sa dramatică, procesul de formare a acestui om

nou, Mihail Davidoglu dă curs îndemnului marelui umanist socialist.

Dramaturgul Mihail Davidoglu, prin concepția umanistă a pieselor sale, a contribuit în cea mai mare măsură la ruperea literaturii noastre dramatice de influențele literaturii burgheze, la crearea unei dramaturgii realist-socialiste. Aceasta nu numai pentru că piesele sale au o tematică strîns legată de actualitate, pentru că conflictele pieselor sale redau contradicțiile tipice momentului istoric contemporan sau pentru că eroii săi sînt oameni ai zilelor noastre, ci în primul rînd pentru că obiectul principal al literaturii lui Mihail Davidoglu este omul, procesul de formare a omului nou, apariția năzuințelor etice superioare ale omului care se eliberează de exploatare.

Acei care, uneori, în mod superficial, acuză dramaturgia lui M. Davidoglu că ar fi influențată de formele tragediei antice, ar putea să observe mai cu folos că ceea ce a învățat scriitorul din cultura antică este marele adevăr al lui Protagoras: „omul este măsura tuturor lucrurilor“. Dramaturgul nu s-a lăsat însă cucerit doar de caracterul general omenesc al acestui adevăr. Piese sale nu reflectă lupta între individ și destinul implacabil din tragedia antică, ci lupta între proletariat și burghezie, între umanismul socialist și caracterul inuman, exploatator, al capitalismului, în perioada construcției socialiste. Căci, literatura sa este rodul unei concepții materialist-istorice

asupra evoluției societății. Caracterul realist socialist al dramaturgiei sale, izvorât dintr-o cunoaștere reală a vieții actuale, este determinat de atitudinea sa combativă în a dezvălui lupta socială care determină formarea omului nou, purtător al umanismului socialist, de faptul că dramaturgul concepe transformarea omului ca o luptă între vechi și nou, ca un reflex al luptei de clasă care duce spre victoria proletariatului, spre totala eliberare de exploatare.

Se poate spune că M. Davidoglu — scriitor atras în cea mai mare măsură de noul care se dezvoltă în societate, de problematica morală și filozofică a eroilor zilelor noastre — este primul dramaturg care dezvăluie lumea de idei și psihologia muncitorului, pătrunzând cel mai adânc în viața spirituală a eroilor contemporani.

Concepția umanistă a dramaturgului se recunoaște din felul în care eroii săi trăiesc marile sentimente morale: eroismul, abnegația, dragostea, prietenia. De altfel, după cum vom vedea, atunci când va renunța să se preocupe în operele sale de problemele fundamentale ale conștiinței omului nou în favoarea descrierii mărginite, limitate, a proceselor tehnologice, își vor face apariția și schematismul și eroii convenționali, dezumanizați. (vezi Panait Șerban, din „Schimbul de onoare“).

Eroii lui M. Davidoglu mai stîrnesc interesul pentru că de cele mai multe ori sînt purtătorii unor preocupări filozofice, ei trăiesc frămîntarea întrebărilor esențiale ale vieții. În însuși felul cum apar în piese întrebările „cine sînt“, „care este adevărul“ și a răspunsurilor care se nasc, se poate urmări evoluția dramaturgului în ceea ce privește clarificarea sa ideologică, trecerea sa, de la umanismul primitiv al lumii „Omului din Ceatal“, la concepția umanismului socialist așa cum se reflectă — de pildă — în viața spirituală a eroilor „Cetații de foc“.

În „Omul din Ceatal“, pescarii trăiesc în mijlocul unui cadru natural, primar, într-un stadiu de relativ semi-primitivism, de unde superstițiile și înclinațiile lor spre fatalism. Oamenii deltei aveau o condiție de existență cu totul specifică. Mijloacele primitive de muncă la care-i obligă exploatarea, dependența lor de apă și de cer,

viața lor pusă în pericol de furtuni și ape umblătoare, a dat naștere unei mentalități primare care acceptă legile nescrise ale unei colectivități puternic închegată prin vitregia muncii, a existenței.

Totuși, superstiția, elementele mistice, fatalismul, sînt înfrînte. Ignoranța și misticismul, rezultate ale exploatarei, și condițiile primitive de existență nu înăbușe în pescarii deltei puterea de muncă și de luptă.

Eroii principali ai piesei, Ion și Lavrentie, pradă acestui complex care stăpînește lumea lor, au o continuă frămîntare în căutarea adevărului: „care este adevărul“ sau „unde și cine este adevărul“? Răspunsul îl va da însăși viața: adevărul este omul, adevărul este în om. Odată adevărul aflat, Lavrentie, care stătuse în închisoare împreună cu deținuți comuniști, va deveni „învățătorul“ pescarilor, el va împărtăși acest adevăr și altora ca o consecință a propriei iluminări, ca un act rațional de solidaritate cu colectivitatea.

Ion, care nu mai acceptă „legea veche, nescrisă“ a deltei, nu se limitează la întrebarea răscolitoare „cine sînt eu? „La ce-mi folosește că sînt om, spune el, dacă viața pe care-o duc nu-i viață de om“. Conștiința valorii sale umane nu-l satisface atîta vreme cît condiția sa de existență este inumană („dacă viața pe care o duc nu-i viață de om“). De aci îndemnul părintelui său: „Ioane, ai cuprins lumină din toate întristările și se cuvine s-o împarți și celorlalți. Pornește cu ea în deltă“; de aici presimțirile lui Spiro, bătrînul marinier de apă dulce, că Ion, pornind în deltă, „a înțeles pentru ce trăiește omul“, că Ion „își ia rămas bun de la lumea lui a veche“. Alături de Lavrentie, Ion va afla că „viața nu se încheie niciodată cu adevărat“, „că ea începe mereu din alt loc și-i mereu mai dreaptă și mai frumoasă“, dacă mergi pe drumul ce se așteaptă străbătut, drumul spre oameni.

Ca o trezire a conștiinței sociale a acestor oameni și ca un semnal profetic al viitoarelor lor victorii răsună îndemnul lui Lavrentie din finalul piesei: „Dreptatea-i de partea noastră și a venit vremea să dovedim ce poate neamul nostru, al pescarilor“.

Cu toate acestea, viziunea eroilor piesei „Omul din Ceatal“ mai este limitată, și

nu numai de condiția lor de existență. Autorul însuși manifesta pe atunci încă confuzii în ceea ce privește rolul istoric al claselor societății; altfel nu s-ar putea explica faptul că autorul mai are (odată cu eroii săi) o concepție greșită asupra orașului și moralei orașanului, văzînd în oraș numai descompunerea morală a burgheziei, dar nu și forța socială înaintată a proletariatului.

Pînă la „Minerii“, autorul a străbătut un drum apreciabil în ceea ce privește clarificarea poziției sale ideologice. Aceasta se vedește și din felul în care dramaturgul a selecționat din noianul problemelor actualității una dintre cele mai de seamă. Pătruns de importanța efortului depus de clasa muncitoare pentru transformarea societății, de rolul înnoitor al acesteia prin introducerea unui nou mod de viață și a unei noi morale în viața socială, M. Davidoglu s-a apropiat în mod conștient de viața unor fruntași ai clasei muncitoare. Odată cu piesa „Minerii“, pătrundem în lumea acelor eroi care constituie tipuri reprezentative ale elementelor conștiente, înaintate, ale clasei muncitoare, eroi cu un conținut uman nou, care se formează în procesul muncii și al luptei pentru desființarea exploatării, pentru construirea socialismului. În mediul minerilor, al oțelariilor, în mediul unor categorii de muncitori înaintați, legați de tradițiile revoluționare, autorul a putut urmări și oglinzi mai bine conținutul nou al vieții lor spirituale.

Chiar dacă sînt angajați într-o luptă dusă în cu totul alte condițiuni decît cea a pescarilor deltei, minerii din Valea Jiului sau oțelarii „Cetății de foc“, eroii pieselor lui M. Davidoglu nu părăsesc preocuparea esențială a căutării rostului vieții. Întrebările de felul celor pe care și le puneau Ion, Spiro, Lavrentie, nu se mai repetă însă. Eroii piesei „Minerii“ au cîștigat conștiința valorii lor umane, preocuparea lor majoră a devenit cea enunțată de eroul principal al piesei, Anton Nastai: „de seamă este să știi pentru ce trăiești“. Sentimentul solidarității sociale de clasă, încă primitiv la oamenii deltei, condiționează acum în mod direct reacțiile mun-

citorilor față de toate problemele personale sau colective.

La eroii acestor piese apar trăsăturile noi, caracteristice oamenilor muncii în perioada construirii socialismului. Ceea ce îi caracterizează este atitudinea lor ofensivă, atitudinea nouă față de muncă, răspunderea socială, eroismul și spiritul de sacrificiu în slujba colectivității, noua morală pe care o adoptă în societate ca și în viața personală. Acestea sînt trăsăturile unui nou umanism, ale umanismului socialist, în spiritul căruia prind viață și se definesc eroii teatrului lui Mihail Davidoglu, eroi care au căpătat conștiința că „într-o zi, fiecare e o pasăre care zboară“.

Unul dintre aceștia este Anton Nastai care, prin ideile și acțiunile sale, este un reprezentant tipic al clasei muncitoare.

Rolul pe care și-l asumă Anton este acela de a trezi în muncitori conștiința că munca în noile condițiuni nu mai este chinul din trecut, că munca devine un mijloc pentru îmbunătățirea vieții lor. Calea cea mai bună pentru a însufla această conștiință muncitorilor este drumul spre sufletul omului: („în cetatea asta a noastră, a Jiului, nu-i ușor lucru să ajungă cineva pînă la sufletul omului, că aproape nici noi singuri n-am ajuns să ne cunoaștem“). În acest fel reușește Anton Nastai să trezească în muncitori ca Noc-baci sau bătrînul miner înapoiat Mihali, pasiunea pentru muncă și sentimentul responsabilității colective, căci „omul cînd știe pentru ce trăiește, culege și sfinții de pe cer“.

Nastai denunță caracterul inuman al muncii în trecut („Tu nu știi, mamă, cîte mii de kg cîntărește o singură tonă de cărbune. Fumegă carnea pe noi și mi-e rușine că sînt om... I-am svîrlit de aici pe alde Bujoiu și ceilalți cîini și ne-am dezrobit, dar și-au lăsat urme adînci“), dar, totodată, desvăluie tovarășilor săi perspectiva unui viitor fericit: „mă gîndesc la anii care or să vină, fiindcă noi clădim pe ziua de azi, dar cu ochii departe, dincolo de viața noastră, pentru șiruri întregi de viață“... „Hai cu noi, bătrîne, îi spune Anton lui Mihali — și ai să întineresti! Fiindcă munca noastră îi miez din lupta noastră; o luptă cînstită și dreaptă pentru un trai mai bun, pentru o viață mai bună, tuturor. Tu, Mihali, cu

fiecare tonă de cărbune pe care o smulgi din munte, îți trimiți inima și gândurile să încălzească și să lumineze".

Dragostea de muncă, pasiunea creatoare, îl caracterizează pe Anton Nastai, căci munca a devenit pentru el o bucurie, o chestiune de onoare. Munca nu reprezintă un scop în sine, cărbunele pe care îl scoate — și vrea să scoată din ce în ce mai mult — este pentru el „legătura cu oamenii”, iar prin munca sa, el are convingerea că va trăi „mai departe în sute și sute de mii de oameni”.

Pasiunea lui Anton este contagioasă prin exemplu, și cuprinde masa muncitorilor. Noe-baci, care a scos zeci de ani cărbunele cu dușmănie, dar l-a scos „că nu știa face alta”, acum vrea să dea mai mult „că-i pentru noi”. Ui-baci ar vrea „să răstoarne muntele cu cărbunele în sus”, să ajungă „să strângă cărbunele cum pasc vitele iarba” și chiar tânărul miner Ianco, reîntors de pe drumul trădării de clasă, „ar rupe piatra cu dinții și ar îneca valea cu cărbune”.

Transformarea acestor oameni se petrece însă în procesul unei aprige lupte de clasă. Spusele lor sînt manifestările exterioare ale unor profunde schimbări petrecute în conștiința lor, schimbări care-i determină la acte de eroism în muncă, — izvorîte din dragostea de oameni și generează totodată în ei o ură plină de patimă împotriva celor care le stau în cale.

În „Cetatea de foc”, Adolf Klein, „fierul vechi”, e poreclit astfel pentru că pare lipsit de energie, inert. Și totuși, cînd producția de oțel este periclitată de sabotori, izbucnește: „Nu știu cine este! Un lup, o fiară... Tu mă știi, Piter, că sînt un om blînd, dar să-i prind urma!... Vai să-mi cadă în mină! Cît mă știi de blînd, Piter, dar îi rup beregata cu dinții; rup și torn sare și rup iară. Așa pînă nu mai rămîne nimic”.

Aparent, Adolf Klein dă dovadă de cruzime, dar substratul moral al acestei pătimase răzbunări nu este decît voința de a apăra libertatea cîștigată.

★

Umanitatea acestor eroi nu este știrbită cu nimic pentru că urăsc. Dimpotrivă. Ura lor împotriva exploatării și a exploataților, împotriva uneltelor acestora, este

o trăsătură care arată conținutul nou al umanismului lor. Această ură împotriva dușmanului de clasă generează dirzenia caracteristică oamenilor care au suferit, eroismul lor care merge pînă la sacrificiul de sine.

„Chemi bărbații să facă grevă!? — i se adresează Ana, mama lui Anton, diversio-nistului Bilean, — „Murim de foame, dar grevă nu facem; să se umple cășile de morți, dar grevă nu facem. Flămînzească cine stă la ziuă, iar cîtă hrană rămîne s-o dăm subteranilor pentru cărbune. Murim noi, femeile, dar valea să-și dea cărbunele”^{*)}). Eroismul personajului este dublat de un puternic sentiment patriotic, de conștiința responsabilității pe care o are în fața poporului.

Filosofii idealști, căutînd „să demonstreze celor sătui și celor flămînzii necesitatea de a limita egoismul”, acesta fiind, de fapt, conținutul umanismului burghez, ajungeau la o fariseică propovăduire a iubirii aproapelui, la o filantropie verbală care nu atenua cu nimic suferințele maselor, dar îi permitea burghezului: „să muncească puțin, să gîndească puțin și să mănînce mult”. În numele acestei filantropii împăciuitoare, umanitariști burghezi încercau să conteste valoarea morală a umanismului socialist, care propovăduiește dragostea pentru om odată cu ura împotriva celor care împiedică o existență cu adevărat umană a individului.

Conținutul nou al umanismului socialist este determinat tocmai de faptul că are la bază o concepție materialistă asupra evoluției omenirii, că s-a constituit ca expresie a țelurilor luptei de clasă a proletariatului, devenînd o parte integrantă a concepției fiecărui om înaintat și o pasiune militantă în slujba desființării claselor. Omul, reprezentînd capitalul cel mai prețios, scopul umanismului socialist este eliberarea și transformarea sa, recîștigarea sa, atunci cînd se lasă copleșit de vechile prejudecăți.

Mihail Davidoglu este unul dintre acei scriitori legați de partid, care avînd o justă perspectivă istorică asupra realităților contemporane, a știut să scoată în e-

^{*)} Acțiunea piesei se petrece în anul 1948.

vidență prin eroii săi, tocmai aceste caracteristici principale ale umanismului socialist.

Prețul nemăsurat al omului, dragostea și atenția pe care o merită, justifică și mai mult ura pe care acești eroi o poartă dușmanilor omului. Profesiunea de credință a secretarului de partid Muntean („Cetatea de Foc”) este semnificativă pentru marea dragoste de oameni a comuniștilor: „*să-i urăști pe bandiți nu-i de ajuns, dacă nu iubești pe ai tăi și nu duci bătălia, cât de grea, ca să-l ridici și să-l înalți și pe cel mai umil. Partidul ne reconstruiește aproape din nou pe fiecare. Și asta-i poate, cea mai mare tărie și cinste a noastră*”.

Lui Pavel Arjoca, oțelar la Reșița, care crede că socialismul poate fi construit numai cu „*aleși*” ca el, care nu vede că bătrînul Arjoca este „*un om din clasa noastră muncitorească — înapoiat — dar muncitor de-al nostru*” îi dezvăluie același Muntean trăsătura caracteristică a comuniștilor: „*ce-i deosebește înții și înții de ceilalți oameni decît dragostea și înțelegerea cu care se apropie de fiecare*”.

De aceea, autorul privește în mod critic lipsa de înțelegere și umanitate a lui Pavel Arjoca. Acesta, în dorința de a construi cît mai grabnic socialismul, uită de oameni, este stingist, își cheamă în anchetă pe propriul său tată, nu știe să se apropie de oameni, și adoptînd o atitudine boierească e gata „*să asvîrle la rebut un om ca pe o zdreanță*”.

Pavel nu știe și nu poate să pătrundă în inima bătrînului maestru furnalist, nu-și dă seama că și el „*e muncitor și știe ce înseamnă răspunderea obștească*”. Dar lui Muntean, care-l îndeamnă să-și privească locul de muncă. „*așa cum înțeleg comuniștii, ca pe o chestiune de glorie și de onoare*”, bătrînul Arjoca îi cere mai mult decît „*vorbirea frumoasă*”, căci „*cu durerea mea, cu neîncrederea voastră față de mine, cu chipul meu de zile și săptămîni — de cînd îmi merg jurnalele prost — fără de-un cuvînt de dragoste, fără o mîngîiere, ori vorbă de la inimă, cu astea toate cum rămîne?*”

Frămîntarea interioară este caracteristică celor mai buni dintre eroii teatrului lui Davidoglu. Iar autorul folosește ciocnirea dintre Petru și Pavel Arjoca, pentru

a pune în evidență conținutul sufleteș al acestor eroi, felul lor de a gîndi și mai ales procesul lor intim de transformare, modul în care se formează oameni de o structură nouă.

La baza piesei „Cetatea de foc” stă un conflict specific dezvoltării societății noastre, izvorît din lupta muncitorilor fruntași împotriva tendințelor de comoditate, a atitudinii mic-burheze față de muncă a unor muncitori influențați de ideile reformismului social-democrat. Acest conflict nou se naște din lupta pentru educarea socialistă a oamenilor muncii. Felul în care autorul îl rezolvă, dovedește caracterul de clasă al conflictului, arată că lupta împotriva mentalității celor înapoiați se transformă adeseori, în condițiile actuale, într-un aspect esențial al luptei de clasă. La baza acestui conflict stă ura împotriva influențelor dușmănoase ale educației burheze și totodată patosul revoluționar al elementelor înaintate, dragostea pentru oameni și pasiunea comuniștilor, pentru care meritul înainte este o necesitate organică.

Obiectivul principal al piesei este desvăluirea procesului de conștiință al lui Petru Arjoca. Eroul lui Davidoglu trăiește drame sufletești puternice, care izvoresc din contradicția dintre tendința burheză de a-și apăra fericirea personală, egoistă, și conștiința de clasă care-l solicită tot mai mult la viața socială în desfășurarea căreia îi revine o însemnată răspundere.

Astfel, Mihail Davidoglu îndeplinește importanta sarcină a dramaturgilor de a oglindi bogăția spirituală a eroului, de a dezvălui trăsăturile individuale ale caracterului acestuia, în lupta și în munca pentru construirea socialismului, pentru crearea unui om nou. Acest lucru autorul l-a reușit arătînd puterea de influență a colectivului. (Muntean, Pavel, Silvia, Dominic, Aron Gheighei, toți acționează și caută să determine la bătrînul Arjoca o etică nouă), cît și prin dezvăluirea proceselor intime ale vieții interioare a personajului, prin transformările petrecute în psihologia sa, prin prezentarea dialecticei evoluției eroului.

De la viziunea îngustă, tehnică, asupra muncii „*există o rezistență a utilajului și o disciplină a materialelor peste care nu se poate trece*”, sau „*furnalul nu-i capră s-o*

mulgi și să vie lapte și pentru iezi, totu-i calculat, dozat, cîntărit“). Petru Arjoca ajunge, printr-un complex proces autocritic să recunoască: „*Ar trebui să mă arunci în căldarea de sgură. Da! fiindcă eu, aici, la furnal, am sarcină de frunte, dar simțul meu de orientare e cît și al ciinelui care umblă să-și prindă coada*“.

De la mentalitatea de „*lup apucător numai pentru sine*“, care părăsește producția și puțin îi pasă cese va întîmpla („*ducă-se dracului și cînte, și tot, și dați-mi copilul meu, pe Dumi*“), Arjoca ajunge să-și recapete conștiința de clasă, sentimentul solidarității și răspunderii în fața colectivului care-i dictează îndatoririle: „*înțelegi tu, Pavel, eu se cheamă că fac parte din clasa muncitoare. Și cît îi ea de mare, a pierdut un om, și poate nu-i cel mai de seamă, dar nu-l lasă pierdut așa, ca frunza pe apă. Vezi, de aceea sîntem tari, noi ăștia, clasa muncitoare*“. Această nouă conștiință este suportul actelor de eroism de care devine capabil Petru Arjoca atunci cînd, pus în fața dilemei tragice: a intra în fabrică sau a-și pierde fiul, el se hotărăște să se întoarcă la furnal.

Morala comunistă, cu tot ce comportă ea ca atitudine nouă față de muncă, răspundere colectivă, eroism, spirit de sacrificiu, dragoste părintească — , nu este afirmată declarativ, ci se instaurează treptat în conștiința eroului principal printr-o luptă puternică. Petru Arjoca — exemplu de prezentare bogată și multilaterală a unui erou dramatic — se călește într-un conflict care urmărește, odată cu educarea comunistă a oamenilor, și afirmarea unui nou tip de umanism.

Privind transformarea eroilor săi ca o luptă între vechi și nou, dramaturgul relevă procesul dialectic care stă la baza afirmării unei noi conștiințe.

Cînd autorul părăsește însă problemele fundamentale ale vieții eroilor săi, atunci cînd autorul se îndepărtează de realitate și se teme că conflictul care se desfășoară între elementele reprezentative ale clasei muncitoare și cele, dușmănoase, ale foștilor exploataori, între muncitorii frunzași, purtători ai unei noi atitudini socialiste față de muncă și cei înapoiați, nu este suficient pentru a determina în mod dramatic transformările din conștiința eroilor, recurge

la complicații dramatice colaterale, străine conflictului principal, așa cum se întîmpla în prima versiune a piesei — la elemente naturaliste.

Aducerea lui Pavel Arjoca în scenă, orbit, numai cu scopul de a trezi interesul spectatorului prin aspectul jalnic al rănitului, dorința de „dramatizare“ forțată a realității, l-a făcut pe autor să-și pună personagiile în atitudini inumane. De pildă, soția lui Pavel, în momentul în care acesta este adus rănit, nu găsește timp nici măcar să se uite la el, nici cum să-l mai îngrijească. Prima ei preocupare este să dea un soi de „proclamație“ declamatoare, stridentă. Desigur, o astfel de atitudine inumană este de natură să submineze puterea de convingere a faptelor și totodată să slăbească profilul moral și fondul de umanitate al eroului zilelor noastre.

După cum la același rezultat ajunge dramaturgul prin eroi ca Pișto Svoboda, sau Moș Costache („Orașul în flăcări“), a căror caracterizare se face prin ticuri verbale exterioare, și nu prin dezvăluirea lumii lor spirituale.

★

Desigur că umanitatea eroului nu presupune perfecțiunea. Un erou care ar avea idealizate toate calitățile morale ar deveni o ficțiune ruptă de viață. Eroii pozitivi din teatrul lui Mihail Davidoglu — cu excepția lui Panait Șerban din „Schimbul de onoare“, asupra căruia vom reveni — sînt valabili și convingători, reali, tocmai pentru că odată cu lupta împotriva exploatației trăiesc un proces complex — uneori brutal și dureros — de rupere de influențele ideologiei și moralei burgheze.

„Oameni urmărind același scop, tovarăși de muncă pentru viitor, manifestă în raporturile lor neglijență, uscăciune sufletească, necunoașterea calităților lor respective și o tendință de a sublinia cu răutate și prea multă grabă defectele lor. Colectiviști convinși, ei acționează adesea de o manieră foarte individualistă în relațiile personale cu tovarășii lor, și în special cu femeia. În aceasta stă desigur spiritul mic-burghez, asta-i moștenirea nenorocită pe care ne-a lăsat-o. Dar — continuă Gorki — omul nu poate renaște în

zece ani și să creeze în acest răstimp o morală nouă, noi „reguli de conduită“ („Micii burghezi“ — articol scris 10 ani după Revoluția din octombrie 1917).

Eroii lui Mihail Davidoglu sînt interesați tocmai prin faptul că ei luptă și cu ei înșiși pentru a se dezbara de rămășițele mentalității mic-burgheze.

Ce altceva decît uscăciune sufletească dovedește Pavel Arjoca cînd, în relațiile cu oamenii, și chiar cu tatăl său, manifestă atitudinii stîngiste? Pasiunea, entuziasmul, voința de a construi cît mai grabnic socialismul nu pot justifica lipsa lui de încredere în oameni, stîngismul care-l face să-și cheme tatăl în anchetă pentru sabotaj, sau individualismul care-l face să disprețuiască capacitatea de muncă a femeii. („îți vine greu să crezi că Marica ta s-ar pricepe și ea cît de cît“).

Aceeași atitudine o întîlnim și la Anton Nastai, de asemenea unul dintre acei pe care Gorki îi numește „colectiviști convinși“. Muncitor fruntaș, pe care-l leagă puține lucruri de morală burgheză, el manifestă totuși o nepermisă neglijență față de soția sa. Este adevărat că Maria, legată încă de vechile prejudecăți, e înapoiată, „își plînge spaimile din sine“. Dar ce a făcut muncitorul conștient Anton ca s-o schimbe? Aceeași neîncredere, aceeași subapreciere a femeii, aceeași superioritate pe care morală mic-burgheză a instaurat-o în relațiile dintre bărbat și femeie îl caracterizează și pe Anton Nastai. Ca și Pavel Arjoca, Nastai este un comunist, un muncitor înaintat, care caută să determine gradul de conștiință al tovarășilor săi de muncă, să înlăture din mintea muncitorilor rămășițele ideologiei mic-burgheze care-i trag înapoi și le limitează perspectiva, un muncitor înaintat care caută să ajungă la sufletul tovarășilor săi. Dar nu face acest lucru în primul rînd cu omul cel mai apropiat, cu soția sa: — „Auzi Toni, îi reproșează Maria. Cînd lucri acolo jos, mai gîndește și la cei de la ziuă! Îmi vine să cred că acolo în întuneric, noi ceilalți ne destrămăm ca un vis din altă lume, și cînd urcați sus ne luați în seamă cît luați și visele“.

Abia tîrziu se va trezi Anton și își va da seama că pasiunea luptătorului social, dragostea de muncă și de oameni îl obligă

în primul rînd să-i ia cu el — în urcușul lui — pe cei mai apropiați: „Nu, Marie. Am urcat și m-am ținut mîndru în munca mea, dar n-am făcut nimic ca să te ajut să urci și tu...“. Nastai va învăța să-și iubească și să-și prețuiască soția de două ori: „ca femeie și ca tovarăș“.

La Noe-baci, Mihali, Petru Arjoca, inginer Jemănar, influențele mentalității mic-burgheze se resimt în atitudinea lor față de muncă, în felul rutinier-tehnicist în care concep munca. Noe-baci e un muncitor care „s-a obișnuit să dea muncă numai lor“ (capitaliștilor, n.n.), Mihali vrea să părăsească Valca Jiului în momentele grele de după eliberare pentru că nu crede că munca s-ar putea ușura și viața îmbunătăți vreodată. Inginerul Jemănar a învățat din tinerete „să vorbească cu rigla de calcul“, iar bătrînul Arjoca este încă legat de o concepție mic-burgheză asupra fericirii personale.

Viața îi va transforma însă. Noe-baci va înțelege să dea mai mult, „că-i pentru noi“, Mihaly va rămîne miner și cu fiecare tonă de cărbune pe care o smulge din munte, „își va trimite inima și gîndurile să încălzească și să lumineze“, inginerul Jemănar își va corecta rigla și va „începe să calculeze după oamenii de azi“, Petru Arjoca va deveni un muncitor conștient care-și va împărtăși marea sa experiență de muncă spre binele colectivității. Și apoi, Adolf Klein, „maestru la fier vechi“, simbol al felului în care regimul capitalist distruge personalitatea, își recapătă prestigiul de om; Aron Gherghei, bătrînul oțelar scos la pensie, ar vrea „să fluture și pe jurnalele Reșitei drapelul roșu, că destul a filfiit pe zidurile celor de la Hunedoara“; Marica — soția lui Pavel — ajunge normator și secretar administrativ, Maria — soția lui Anton — va deveni „o tovarășă nouă de viață“. Alături de ei, tineri entuziaști cărora li s-au deschis toate drumurile: Florica, inovatoare la macarale, Dominic — prim-topitor pentru care oțelarul este „întîi și întîi un om care îndrăznește“.

O galerie de eroi vii, într-o continuă transformare a calităților lor umane, progresînd într-un ritm neobișnuit, corespunzător vremii, și care dau imaginea imensului proces de creștere socială și morală a oamenilor în luptă pentru desființarea totală

a exploatării sub influența ideologiei înaintate, a umanismului socialist.

★

De ce nu-l putem încadra însă și pe Panait Șerban — eroul piesei „Schimbul de onoare” — în această înșiruire de oameni noi sau recâștigați? În primul rând, pentru că Panait Șerban este un erou pozitiv al cărui caracter este construit pe trăsături exterioare, generale, universal valabile pentru categoria muncitorilor conștienți, înaintați, îndrăgostiți de muncă. Dramaturgul nu rezolvă aci problema individualizării eroului, nu pătrunde în viața lăuntrică a personajului care trăiește drama prieteniei înșelate, trădate. Panait Șerban este mai puțin individualizat decât eroii din piesele anterioare și el nu se ridică nici măcar la nivelul eroului negativ al piesei, Stratulat.

Eroul lui M. Davidoglu acționează mecanic, pentru că acțiunile sale sînt preconcepute de autor, pentru că, acordîndu-i eroului o sumă de calități exterioare, intenția dramaturgului este de a înlocui noțiunea de erou pozitiv cu cea de erou ideal. În acest fel, se ajunge la eroi al căror conținut uman rămîne în afara vieții, înafara unor plămuiți perfectissime de laborator scriitoricesc, dar fără nici o legătură cu viața reală.

Panait Șerban este unul dintre acei eroi din dramaturgia noastră cu teme actuale, lipsiți de un mod de gîndire propriu, de sentimente puternice, de o viață lăuntrică care să se ridice la nivelul actelor de eroism pe care ei sînt capabili să le înfăptuiască.

În „Schimbul de onoare”, în timp ce caracterizarea eroului negativ se face prin dezvăluirea vieții sufletești a personajului, în situații care-l determină să ia atitudine, care-i demască personalitatea, caracterul fa-rișeic, trădător, caracterizarea eroului pozitiv nu se face printr-un proces de individualizare care să dezvăluie psihologia personajului. Eroul pozitiv nu-i individualizat în funcție de drama personală pe care o trăiește.

Panait Șerban este pus în situația de a trece de la stadiul prieteniei care-l leagă de Stratulat, la convingerea necesității demascării acestuia ca dușman. Și în acest

proces dramatic, real, eroul pozitiv vine aprioric cu o certitudine prestabilită, care nu-i permite nici o îndoială, nici o ezitare, nici un regret.

Panait Șerban nu are o frămîntare creatoare proprie, care să dezvăluie bogăția sa sufletească, concepția sa etică despre prietenie și care să arate că în fond pentru comuniști, în societatea din care dispăre exploatarea, prietenia sau dragostea nu sînt ușor sacrificate ci numai atunci cînd convingerea trădării a luat locul sentimentelor.

Este aici un exemplu tipic pentru dramaturgii noștri, care de teama „psihologismului” — pericol real dar care nu trebuie confundat cu analiza complexă, realistă, a vieții sufletești, — nu relevă psihologia eroilor lor, înlocuiesc frămîntările eroilor pozitivi prin tehnologism, printr-o siguranță ostentativă în numele cărora eroii sînt desfigurați, dezumanizați.

Lipsa de umanitate apare, deci, ca o consecință a schematizării eroului pozitiv, atunci cînd dramaturgul, dînd o greșită accepție umanității unui erou, idealizează în mod arbitrar, simplist, reducînd conținutul uman al personajului prin convenții dramatice formale și mulțumindu-se doar cu trăsăturile caracteristice exterioare.

★

Că umanismul este o atitudine militantă, Mihail Davidoglu o dovedește nu numai prin figurile reușite de eroi pozitivi pe care le-a creat, ci și prin felul în care caracterizează personagiile negative din piesele sale, demascînd cu patimă caracterul inuman al acțiunilor și ideologiei lor.

Exemplul cel mai edificator în această privință îl oferă Stratulat din „Schimbul de onoare”. Director administrativ al unei fabrici — aparent un fost muncitor îmburghezit, rupt de masă, care-și pierde simțul de clasă, se înconjoară de dușmani, încearcă să saboteze producția, să compromită pe cei mai buni dintre muncitori — în Stratulat se împletesc decăderea morală și politică cu înșelarea și trădarea clasei muncitoare.

Demascarea politică și morală a lui Stratulat se produce în ciocnirea cu colectivul muncitoresc. Contrastul dintre două men-

talități opuse dezvăluie trăsăturile specifice ale acestui dușman, trădător al clasei muncitoare, ascuns sub falsa calitate de muncitor și fost ilegalist.

Pentru a dezvălui fondul său ticălos, pentru a demasca fariseismul lui Stratulat, dramaturgul a recurs la mijloace subtile. Stratulat nu se demască — cum fac multe dintre personagiile negative ale dramaturgiei noastre — din proprie inițiativă, ci numai forțat de acțiunile muncitorilor din fabrică.

Pentru a-și ascunde trecutul și acțiunile dușmănoase de azi, el recurge la un limbaj demagogic: „*Imposibilul? Nu cunosc acest cuvânt. Noi, comuniștii, n-am cunoscut imposibilul nici în timpurile grele ale ilegalității, dar mi-te astăzi când luptăm liberi pe baricada păcii și a socialismului*“. Sau: „*Imperialismul mi-a jucat jocul lui pînă mai ieri, uite aici, (își arată palmele) și palmele astea bătătorite, nu-s nici ele teorie. M-da.. asta-i*“.

Ticurile verbale ale lui Stratulat au același conținut demagogic: „*să ardem cangrena cu fierul roșu*“, sau: „*Cedumnezeu, am cucerit noi cetăți și mai și...*“

Motorul acțiunilor sale dușmănoase este ura împotriva clasei muncitoare. Inovațiile muncitorilor sînt pentru el lovituri. Pe Panait îl urăște pentru avîntul în muncă, dar asta nu-l împiedică să-l numească „*șotimule*“, „*vultur al producției*“.

Duplicitatea este ceea ce caracterizează activitatea și personalitatea lui Stratulat. Orgoliul, vanitatea, arivismul, — principalele sale trăsături caracterologice — sînt mascate în spatele unei ipocrite atitudini de recunoaștere a greșelilor atunci cînd simte că este încolțit: „*Cu fierul roșu am să-mi fac autocritica. Am să cer să fiu criticat cu toată asprimea... Eu, în conștiința mea, știu ceea ce am de făcut*“.

Cînd demascarea sa a devenit inevitabilă, nu se sfiește să șantajeze, pentru ca atunci cînd nu reușește, să treacă de la amenințări la milogeli umile. Ca să scape, Stratulat își trădează complicitățile, este dispus la orice compromis, își părăsește ambițiile de parvenire, implorînd doar iertarea. Numai atunci cînd totul este pierdut, izbucnește plin de ură: „*Toți sînteți împotriva mea. Toți. Înainte aveam un stăpîn. Acum toți*

sînteți stăpînii mei. Pentru ce vreți să mă trimiteți voi la ocnă, mă?“, demascîndu-se ca un vechi dușman ale cărui manifestări exterioare ascundeau trădarea și ura împotriva clasei muncitoare.

Îndrăzneala creatoare a dramaturgului s-a manifestat, în primul rînd, în demascarea plină de ură a dușmanului de clasă, ceea ce l-a făcut să găsească mijloace de caracterizare care pun în evidență imoralitatea și abjecția personajului, inumanitatea sa. În acest fel, ura împotriva lui Stratulat se transmite spectatorului cu o deosebită eficacitate, cu o putere de generalizare care mărește combativitatea oamenilor muncii împotriva tuturor acelor rămășițe ale miciei burghezii, „care se preface mai mult sau mai puțin abil în „animale sociabile“, se strecoară chiar și în rîndurile comuniștilor, își apără „eul“ cu întreaga forță a vicleniei, fățarniciei și minciunii — forță moștenită de ei din trecutul secular“. (Gorki).

Caracterul inuman al lui Stratulat ar fi ieșit și mai mult în evidență dacă contrastul între felurile de a gîndi ale celor doi eroi ar fi fost mai puternic accentuat prin dezvăluirea bogăției sufletești a principalului erou pozitiv cu care se ciocnește Stratulat, Panait Șerban.

În ultima sa piesă, „Orașul în flăcări“, Mihai Davidoglu reușește să pună într-un contrast izbitor diferențele de mentalitate a două lumi care se înfruntă.

De data aceasta, dramaturgul face un sondaj adînc în psihologia eroilor săi punîndu-i în condițiuni dramatice care prilejuiesc portretizarea pregnantă a acestora.

Este vorba de cîteva personaje. De o parte, Tudorița Roșca, mama lui Dumitru Roșca, muncitor, Ioana, slujnica Ralucăi, Gheorghiu, profesor, Costache Husaru, muncitor; de cealaltă parte, Ralucă și George Caramfil, proprietari și industriași. Adăpostul în care trăiesc laolaltă zilele din a-junul eliberării țării de către armatele sovietice, se transformă pentru scriitor într-o cameră de plumb în care cristalizează caracterele oamenilor. Substanța umană a fiecărui personaj este supusă tratamentului marilor evenimente care se întîmplă în afara zidurilor adăpostului. Oamenii care au trăit unul în apropierea celuilalt o viață întregă, — familia Tudoriței a locuit în casele

din curtea Ralucai Caramfil—fiecare constituind totuși o lume aparte, aduși laolaltă de împrejurări, ciocnindu-se, își dezvăluie trăsăturile specifice. În aceste condițiuni, scriitorul urmărește procesul de descompunere al Ralucai și al lui George Caramfil și modul în care se naște la viață o lume nouă, a Tudoriței, a lui Dumitru, și a celorlalți.

Mai mult ca în oricare din piesele sale, se observă în eroii principali ai acesteia — la Tudorița Roșca și Raluca Caramfil — că „orice individualitate este un rezultat al grupării sociale“. Autorul leagă și explică mentalitatea eroilor săi în funcție de viața lor, de mediul și educația respectivă. Contrastul este deosebit de puternic între altruismul și puterea de sacrificiu a mamei Tudorița și „individualismul zoologic“ al Ralucai Caramfil.

Contrastul caracterelor se naște, în mod dramatic, din reacțiile eroilor în fața evenimentelor.

Tudorița, cu un fiu arestat, temătoare pentru viața lui, trăind sub bombardamentele hitleriștilor care vor să distrugă orașul înainte de a-l părăsi, e totuși liniștită: „ce bucuroasă sînt! Sînt așa, un fel de liniște. Nu știu de unde-mi vine. Poate că știu bine c-o să ne vedem curînd“. (e vorba de Vasile, fiul ei arestat, n.n.) Intensitatea sentimentelor ei materne relevă o mare noblete sufletească, o atitudine morală superioară.

Raluca sau George Caramfil nu se pot desprinde însă de mentalitatea lor bazată pe instinctul de proprietate și instinctul de conservare. (George: „Să mă prindă ca pe un prost, cu toată fabrica!“).

În funcție de valoarea pe care o acordă omului, se definesc și caracterele celor două femei. Pentru Raluca oamenii sînt răi, („omul-i lucru' dracului“), căci ei stau în calea dorinței ei animalice de a-și salva averea. Egoismul și lăcomia o fac să fie mai legată de boarfe decît de familie și de copii, de viață chiar. Ceea ce domină existența ei în aceste momente este ideea terorizantă a pierderii averii. Veselia lui moș Costache o exasperează: „Păi e vesel pentru că n-are nimic. Calicul e mereu vesel“.

Singura rațiune de a fi a Caramfililor

este averea: „Eu fără avere nu înseamnă nimic. Ca un mort mă simt“. „Cine n-are nimic, e de prisos și trebuie să dispară“ — izbucnește desnădăduit George Caramfil.

Pentru Raluca, „fără de case, fără de nimic“ e „ca și cum s-a terminat“. Furia animalică pe care i-o provoacă pierderea averii, o face „să-și dorească sfîrșitul“, iar egoismul ei este atît de mare încît nu se poate împăca cu gîndul acesta decît făcînd ca propriul ei sfîrșit să fie al tuturor: „Imi vine așa, să mușc, să sfarm zidurile, să desvelesc casele de acoperișuri, să le arunc una peste alta, să iau întreg orașul, tot pămîntul și să-l arunc în aer. Nimic să nu se mai aleagă! Intuneric și praf!“.

Disperarea și teama, ura animalică împotriva celor care n-au de pierdut averea ci doar robia, o face pe Raluca să-și dea pe față caracterul sălbatec, egoismul și lipsa de umanitate, duse pînă la sadism.

Cînd Tudorița află că i-a murit băiatul cel mare, Raluca o amenință: *Mai ai un băiat, Dumitru. Vezi să nu-l plîngi și pe el*“. Ideea că și cel de al doilea fiu al Tudoriței ar fi ucis de hitleriști îi dă o satisfacție diabolică („parcă o și văd pe Tudorița smulgîndu-și părul și svîrcolindu-se pe jos“), pe care și-ar procura-o chiar denunțîndu-l pe Dumitru.

Cinismul Ralucai se manifestă însă și în relațiile cu fiul său. Cînd George îi ia cu forța poșeta cu bijuterii, singura avere care i-a mai rămas, nu se sfiește să-l amenințe și pe el că-l denunță („celui dîntii neamț ce mi-o veni în față îi spun“...) Amenințarea se transformă însă curînd într-o umilitoare înjosire. Tîrîndu-se în genunchi în fața fiului hrăpăreț, Raluca imploră: „Aruncă-mi la picioare, ca la un ciine“.

Răspunsul fiului e demn 'de mamă: „Ești bătrînă. Ți-ai trăit traiul“, ca și de cinismul sorei sale, Roro, care pentru a-și salva viața și averea își părăsește copilul.

Nicăeri în dramaturgia noastră actuală nu a fost dată la iveală cu atîta forță de caracterizare fizionomia clasei burgheze, individualismul zoologic cu care burghezia a molipsit lumea întreagă „și de care ea însăși piere“.

Odată cu prăbușirea Caramfililor, odată

cu descompunerea lor socială și morală, în piesă se petrece un proces invers. Tudorița, Ioana, Gheorghiu, se trezesc la o viață necunoscută pînă atunci. Eliberarea apropiată dezvoltă în ei sentimentul valorii lor umane, dorința de libertate ascunsă în conștiința lor țîșnește dintr-odată și îi determină la acte eroice care merg pînă la sacrificiul de sine. Acești oameni, într-un răstimp infinit de mic față de întreaga lor viață, se înalță vertiginos, vădind un imens proces etic-social de creștere.

La flacăra încinsă a evenimentelor istorice, cei putezi se fărîmîtează, se descompun (George, Raluca), ceilalți cristalizează și capătă transparența rocii pure, plină de lumini interioare.

Lumina interioară a acestora din urmă este însuși umanismul lor, generozitatea și altruismul, dîrzenia și pasiunea cu care știu să se dăruiască pentru colectivitate. Ceea ce impresionează la acești oameni este marea lor simplitate, bogăția sufletească manifestată în cele mai grele împrejurări și exprimată în forme cu atât mai impresionante.

Veghindu-l pe Dumitru, rănit de hitleriști, în pivnița asediată, mama Tudorița stropește cu apă florile pregătite de Ioana pentru întîmpinarea eliberatorilor. Pînă vor sosi soldații sovietici, ea va muri eroic, dar în închipuire ea apucase să trăiască această mare înfîlnire — cu discreția și simplitatea caracteristică întregii ei vieți: „*Bun venit — le-ar fi spus ea. — Veniți de la drum lung și o-ți fi osteniți. Să ne așezăm și să vorbim. Să ne cunoaștem. Din cîte mi-a povestit băiatul, pot spune că aproape vă cunosc. Aș vrea să vă vorbesc despre el, dacă m-ați asculta, și despre ceilalți feciori, și despre gineri, despre nurori și copii. Să încep cu Iancu, feciorul cel mare. Are o casă grea și se mai ajută cu copiii. Ii cizmar. Nu știe altceva decît casa și copiii. Și-acum, omul ăsta greoi și-a lăsat casa și-a coborît cu toată strada să-i ajute pe cei din Bădălan căzuți în nenorocire. Și-apoi Dumitrele, mezinul, nu l-am cunoscut. Nici nu știam ce-i poate inima. Dar nici pe mine singură nu m-am știut.*”

Prin felul în care Mihail Davidoglu construiește personajele în majoritatea pie-

selor sale, el vădește o anumită modalitate artistică pentru reliefarea caracterelor în funcție de valorile lor sufletești.

Acest lucru se întîmplă și în piesa „Orașul în flăcări”, în mod special cu Tudorița și Raluca Caramfil. Dar, ca și în „Cetatea de foc”, ca și în „Schimbul de onoare”, se face și aci simțită tendința dramaturgului de a complica în mod inutil acțiunea și conflictul piesei.

În „Orașul în flăcări”, pentru a mări potențialul dramatic al conflictului, autorul recurge la personaje fictive, care nu participă la acțiunea piesei. Astfel sînt Vasile, fiul Tudoriței, și Roro, fiica Ralucai. Folosite în sensuri contrarii — în ceea ce privește stabilirea profilului lor moral — — dar într-un acelaș scop: sporirea intensității dramatice a conflictului, aceste două personaje despre care se vorbește în piesă, dar care nu apar, nu fac decît să îndepărteze atenția de la conflictul principal, de la ciocnirea de mentalitate între Tudorița și Raluca.

Iar tendința nefericită a dramaturgului de a caracteriza personaje prin ticuri verbale (vezi Roro, Pișta ș.a.), îl fac să sărăcească valoarea morală a lui moș Costache din această ultimă piesă. Eroul nu este însă numai sărac caracterizat printr-o formulă care-i ascunde personalitatea și-l face uneori chiar ridicol. „*Pornesc vitejii la război, — Doi cîte doi, — Doi cîte doi*”.

Prin spiritul de frondă pe care-l dovedește încă de la început, vorbindu-i industriașului Caramfil ca și cum puterea ar fi fost deja în mîinile muncitorilor, moș Costache periclitează în acest fel veridicitatea dezvoltării conflictului dintre Tudorița și Raluca, care crește odată cu procesul de clarificare al evenimentelor din afara adăpostului, și mai ales contrazice desfășurarea interesantului proces de creștere al eroinei principale, Tudorița.

Incercările autorului de a „dramatiza” se soldează deci și cu greșeli de conținut. Aceasta este o problemă la care dramaturgul trebuie să reflecteze în mod serios pentru că goana după complicații, incidente și motive dramatice prejudiciază operei nu numai din punct de vedere compozițional, ci și din punctul de vedere al caracteri-

zării eroilor, al dezvăluirii vieții lor spirituale reale.

În dramaturgia lui Mihail Davidoglu moare o lume veche și se naște alta nouă.

Spiritul de partid se manifestă la M. Davidoglu nu numai în prezentarea unor eroi tipici realităților noastre sociale, ci în special în felul în care îi prezintă. Mai mult ca la oricare alt dramaturg contemporan, se simte la autorul „Cetății de foc” și „Orașului în flăcări” ura cu care demască exploatarea și pe cei care o practică, și dragostea nemărginită cu care se apropie de oamenii simpli, de acei oameni care au devenit întâi eroi în viață și apoi în piesele sale.

Prin opera sa, Mihail Davidoglu dă lovituri puternice lumii bazată pe exploatare, și mai ales ajută la afirmarea unui nou ideal uman, a unui nou tip de moralitate, la nașterea unui om nou, a unui umanism nou.

Realismul socialist al teatrului lui Mihail Davidoglu constă în însuși umanismul nou

pe care acesta îl proclamă prin eroii săi. Umanismul socialist se exprimă prin sentimentele fundamentale pe care le trăiesc acești eroi, prin conținutul nou al eroismului, al dragostei, al prieteniei, al solidarității.

Opera lui Mihail Davidoglu este dedicată muncitorului, „omul cel mai indispensabil pe pământ”, și care îndeplinește o sarcină de o enormă importanță istorică: crează o viață și o lume nouă. Autorul își închină opera odată cu Hanu Gherghei, unul din eroii „Cetății de foc”: *„pentru toți oamenii cinstiți, care nu stau în loc și pun umărul la carul unei vieți mai bune”*.

Opera sa dramatică, inspirată din actualitate, va avea dreptul la o lungă viață literară și teatrală pentru că problemele înfățișate în piesele sale sînt probleme fundamentale ale vieții noi, pentru că eroii săi dramatici sînt caractere valabile permanent, prin conținutul lor uman, prin sentimentele lor înaintate, prin modul filozofic în care odată cu autorul *concep* viața.

THEODOR VIRGOLICI

O PAGINĂ DIN EMIL GÎRLEANU

În anul 1906, regimul burghezo-moșieresc din țara noastră, a organizat cunoscuta „expoziție jubiliară” a celor 40 de ani de domnie a lui Carol I, ani plini de cruntă mizerie și asuprire pentru poporul nostru. Mărturiile oamenilor de atunci, mărturiile însingurate ale anului 1907, au dovedit însă câtă demagogie ascundeau decorurile fastuoase ale pavilioanelor, câtă mizerie și durere domnea în spatele „prosperității” înjghebate la comandă. Ipocrizia acestei ridicole expoziții au arătat-o faptele, au oglindit-o în operele lor, direct sau indirect, scriitorii noștri realiști, printre care se numără și Emil Gîrleanu.

Chiar în zilele expoziției, Em. Gîrleanu scrie articolul „Expoziția națională a tuturor romînilor”, articol publicat în „Neamul Romînesc” și rămas în paginile revistei, ne mai fiind introdus nici în volumele apărute în timpul vieții scriitorului, nici în cele postume: „O lacrimă pe-o geană” și „Priveliști din țară, schițe, însemnări”.

Mai înainte de a reproduce articolul, socotim necesare unele precizări. Revista „Neamul Romînesc” aparținea lui N. Iorga și se făcea ecoul atitudinii naționaliste pe care o avea atunci conducătorul ei. Emil Gîrleanu, deși făcea parte din redacția revistei, nu slujea orientările lui N. Iorga. Aceasta o dovedește faptul că Emil Gîrleanu a publicat în ea numai trei articole, a căror orientare se deosebește radical de poziția oficială a revistei. Spre exemplu, în articolul „Veteranii”, publicat în Nr. 5, din 25 mai 1906, vorbind, printre altele, de totalul dezinteres față de construirea Palatului Invalizilor, Em. Gîrleanu scria: *„Cei bogați, tare bogați, n-au ajutat cu nimic, — aceia, știindu-se ei singuri invalizi, își fac palate pentru dinșii, și au făcut bine că n-au dat ajutor, căci, dacă palatul se rădica în București, subțirii neamului nostru l-ar fi vizitat ca pe o grădină zoologică, iar, de s-ar fi înălțat afară din oraș, câte excursii de plăcere, în automobile, n-ar fi îndurat acest nou local de petrecere!”*

Cît timp a lucrat la „Neamul Romînesc”, Em. Gîrleanu a muncit pînă la epuizare fiind întrebuințat, pe lîngă munca de redactor, în toate treburile administrative. Însuși N. Iorga mărturisește¹⁾ că Em. Gîrleanu era pus să facă toate muncile, încît și cele 3000 de adrese pentru abonați tot el le scria și le lipea, de două ori pe săptămînă, pînă după miezul nopții, aju-

1) N Iorga: Oameni care au fost, vol. II, Buc., 1935, p. 110

tat de soția sa. „*Eu îl ajutam să facă expediția. Scriam amîndoi adresele pe benzi*²⁾“, își amintește Marilena Gîrleanu. Prost remunerat, Em. Gîrleanu își ducea zilele cu greu, într-un continuu zbucium. Doveditoare și acuza-toare sînt rîndurile dintr-o scrisoare adresată lui N. Iorga, la 28 octombrie 1906: „*Astăzi n-am casă, nevasta mea o să nască... și eu sînt silit să-mi fac bugetul cu 120 lei... Acum însă e iarnă, sînt multe greutateți. M-ați întrebat mai ieri ce ați putea face pentru mine... Să cereți, dacă credeți că eu merit, să cereți 480 lei, din cei 5000 făgăduiți de d-l Știrbei și aceste 6 luni din urmă să mă plătiți cu 200 lunar; 480 lei orișicînd ni i-ar pune d-l Știrbei în folosul revistei. Atunci cu 200 lei, voi scăpa de multe nevoi... Așa, dimineața sînt la revistă, iar după prînz trebuie să alerg să caut parale, — ca să pot trăi*³⁾“.

Atît din cauza orientării revistei, cît și din cauza grelelor condiții de viață, Em. Gîrleanu părăsește revista „*Neamul Românesc*“, alăturîndu-se, la începutul anului 1907, revistei „*Convorbiri*“, devenită mai apoi „*Convorbiri critice*“.

Publicăm mai jos articolul lui Em. Gîrleanu din „*Neamul Românesc*“ An. I, (1906), Nr. 23, p. 360, considerînd că este un document prețios pentru cunoașterea atitudinii militante a acestui scriitor realist, într-o vreme cînd poporul suferea sub împilarea claselor exploataatoare

EXPOZIȚIA NAȚIONALĂ A TUTUROR ROMÎNILOR

Acel care nu cu multă vreme în urmă a văzut cîmpul Filaretului, va rămînea uimit de strălucirea expoziției ridicată atît de repede și cu o așa înfățișare de bogăție. Vor rămînea încîntați și anume oameni doritori de lucruri noi, doritori de lucruri ce ies din obișnuitul faptelor de toate zilele, a faptelor obositoare pentru dîșii care nu trăiesc de cît din desfătarea searbădă a ochilor. Va rămînea „satisfăcută“ și o anume pătură aristocratică a societății noastre — mai ales a celei bucureștene — care deprinsă să ne cunoască numai pe de-asupra va găsi încîntătoare perspectiva încînteii, din înălțimea automobilului lor sforăitor. Și firește că expoziția așa cum e ea, își are părțile ei, cele bune și de mare interes... După cum Water-Scute-ul, Toboganul, Ruleta, Chinezii și Negrii Casinului nu pot fi socotiți ca o înaintare făcută de țara noastră în arta de a te da tumba peste cap sau de a înghiți cărbuni. Nici Port-Arthurul nu ni-l putem apropia; îl lăsăm, dacă nu rușilor cari n-au avut norocul să și-l păstreze, îl lăsăm posesorului d-sale, un domn locotenent american. Ne mai lipsim și de pavilionul „adevărului“ cum bucuroși dăm toate distracțiile „américane (iar „americane“). Vom fi drepti dacă nu vom pune în sarcina culturii și bunului gust romînesc, searbădul pavilion al Doamnelor Romîne. Boierimea noastră, trecutul boieresc (prezent boieresc n-avem) se vede, dincolo, în „Cula“. Atunci se va zice, ce ne-a rămas? Ne-a rămas, vom răspunde, mai puțin, dar în aceeași vreme mai mult. Ne-au rămas unele pavilioane ale noastre, cele țărănești.

Iată pavilionul regal, în față e coroana de oțel, de jur împrejur drapelele războiului din '77. Și una și celelalte sînt dăruite țării de către acei umiliți plugari cari lăsînd sapa au luat pușca și au plecat să se ieie de piept cu turcul. Fără brațul țărnimii de la '77, nici coroana de oțel, nici drapelele sfîșiate, și nimic din ce se vede acolo n-ar mai fi avut astăzi ființă, căci altfel s-ar fi întors lucrurile... Acolo se intră cu sufletul smerit ca-ntr-un altar de muncă, de vitejie

2) De vorbă cu Marilena Gîrleanu, *Universul literar*, an, XLVII, nr. 40, 19 nov. 1938, p. 8

3) C. F. I. E. Torouțiu: *Studii și documente literare*, vol. VII, Buc., „Bucovina“, 1936

și de jertfă. Liniștea acestui altar nu trebuia tulburată de bubuiturile tunurilor false din Port-Arthurul american. Și care n-a gândit la muncitorii pământului acestei țări când a văzut bogăția pavilionului Agriculturii? Căci acolo fiecare bob a stors un bob de sudoare de pe frunțile plecate spre pământ. Mîinile acelor muncitori, mîinile lor cele sfîșiate, cele îngroșate, palmele pe scrijeliturile cărora poți citi obida neamului nostru, ca pe o piatră cu slove din vremi bătrîne, palmele cele ce-au arat, sămănat și strîns bogăția de aur a holdelor. Dar cine știe ce aprig storcător de viață și bani va lua darul regal hărăzit celor mai frumoase grîne! Liniștea acestui pavilion nu trebuia tulburată de scrișnetul mașinei ce primește banii doritorilor de cîștig ieftin.

Că și restul pavilioanelor e făcut din banii adunați în cea mai mare parte tot din munca țeranilor nu mai vorbim. Dar când rătăcești prin mijlocul atîtor avuții strînse la un loc și te gîndești la răsplata împărtășită de acești oameni, și când îți amintești de chipurile lor slabe de mucenici, de copiii lor bolnavi de nemîncare, de cocioabele lor în care n-are unde sta lumina soarelui, când îți amintești cum i-ai văzut pe cîmp, în mijitul zilei, începînd munca ce-o părăsesc tocmai noaptea tîrziu, muncind aproape de geaba și când știi că nu cîteva mii ci milioane ce alcătuiesc neamul tău stau în robia și ticăloșia asta, te întrebi ce cauți tu în incinta desfătărilor, și ce cauți desfătarea într-o țară unde se plînge atîta! Atunci nu aceasta e expoziția romînească, pentru că nu toți o pot privi fără părere de rău. Nu aceasta, că va fi o alta. Cînd? Dumnezeu știe! Poate cînd se va întrupa în sufletul unui om mare avîntul mare al unui Kogălniceanu. Atunci se vor coborî iarăși privirile și inimile spre acești frați umiliți ai noștri, atunci se vor îndrepta multe și se va face tot ce trebuia de făcut. Și după o muncă de ani și ani vom putea colînda țara de la un capăt la altul, în lung și-n lat, ca să vedem și noi, nu în cuprinsul unui cîmp, dar în largul pământului nostru „Expoziția națională a tuturor romînilor“.

CONDICA DE SUGESTII

CONSTANTIN ADAM

LUI A. MIREA

*Vin prea plecat, maestre. Trecu atîta timp
de cînd îţi caut urma albastră prin Olimp.
Şi azi îţi stau în faţă, smerit şi cu sfială,
ca să invoc, maestre, făptura ta duală,
dar nu cu două feţe, ci c'un condei lucid,
gravînd pe coala albă cuvîntul lui acid.
Salut în tine omul, poetul, ne-nfricatul,
ce-a pălmuit hoţia, minciuna şi păcatul,
salut, maestre-al strofei de bici şi de stilet,
miliardar de rime şi trubadur discret...
Şi eu sînt tot ca tine, nu la talent, desigur,
dar sînt la fel, adică tot doi într-unul singur
şi-mi vine greu ca-n lume, cu glasul temerar,
să fiu plural, şi veşnic vorbind la singular...
Dar tu îmi stai 'nainte şi parcă mă-nţeleg:
nu două emisfere compun pămîntu-ntreg?
Doi ochi nu-i spală oare acelaş val de plîns?
Nu leagă rima oare două cuvinte, strîns?
Timid păşesc pe urma-ţi, acum, strunindu-mi lira,
Căci şi în lumea noastră îşi are rost satira.
Tu ai lovit, maestre, în veacul tău besmetic,
vibrînd, ca şi busola cu acul ei magnetic,
spre lumea noastră nouă, spre mîndru-i edificiu.
Şi dacă-ţi cer ca mie să-mi treci acuma biciul,
e pentru că în preajmă mai sînt destule rele
şi sînt dator, la rîndu-mi, să lupt şi eu cu ele.*

*De pildă—nici n-ai crede! — chiar în literatură
mai sînt şi gură-cască, mai sînt şi buni de gură,
poeţi ce se tot umflă şi panglici scot într-una,
mandolinişti cu ziua, entuziaşti cu luna,
romancierii ce viaţa o sorb numai din fişe,
sau dramaturgi ce schimbă-ntre ei priviri piezişe,
şi critici ce la virguli te purică, atent,
şi scriitori cu ifos, şi chiar... fără talent.
Cînd azi literatura, ca o grădină-n soare,
îşi leagănă-n vînt ramuri cu sarcini moi de floare,*

cînd pretutindeni crește un ritm năvalnic, nou, —
 nu-ți pare rău, de-odată s-auzi un vechi ecou?
 Ingrată meserie, colegii să ți-i critici,
 să spui c-au luat-o razna, că-s leneși, apolitici...
 Că ți se-ntoarce vorba precum un bumerang,
 sau te pîndește unul, în noapte, dintr-un gang...
 Dar mă gîndesc la tine — și forțe-ncep să-mi crească.
 De vreme ce există și „Viața Romînească”
 și-mi dă, — ca ție-alt-dată, un spațiu locativ,
 voi profita de-ofertă; de ce să fiu naiv?
 De ce să stau pe gînduri și, sperios, să preget?
 Mai bine să-ncerc marea măcar atît, c-un deget!
 Deci dă-mi îngăduința, maestre, să încep.
 N-am multă fantezie, dar dacă trag de cep,
 Odată-ncepe vinul să spumege-n bărdacă,
 Amar și totuși dulce... M-or înjura. Ce dacă?
 M-aprobi? Salut, maestre! Ești tot cum te știam!
 De astăzi ies în lume eu,

Constantin Adam

SCRISOARE DESCHISĂ PENTRU CARICATURISTUL „GAZETEI LITERARE”

*Eu sînt o fată de liceu,
 am șaisprezece ani aproape,
 și de vreo cîțiva ani, mereu,
 adorm cu poezii sub pleoape.*

*La Ateneu, de cîte ori
 e-o șezătoare literară,
 i-am ascultat pe scriitori,
 mărind gingașa mea comoară.*

*Credeam pe toți că îi cunosc!
 Dar, vai, Gazeta voastră-anume
 (scuzați expresiunea!) tros!
 mi-a-nfățișat o altă lume.*

*Ce chipuri stranii! Ce momii!
 Sînt unii grași, ca tata mare,
 iar alții parcă-au supt lămîi
 sau au băut apă de mare.*

*Ca-ntr-o oglindă diformantă
 sînt lați, sau lungei, cu nas pătrat,
 cu frezele ca de paianță
 și cu priviri de evadat.*

*Ce mi-ați făcut din Cicerone?
 Din Dumitriu? Din Beniuc?*

*Suave lacrimi vărs, în tone...
Ce să mă fac? Un' să mă duc?*

*Breslașu cum se va mai duce
— cu-așa figură banditească,
văzîndu-l, zău, îți faci o cruce —
printre copii să mai citească?*

*Dar criticul Crohmălniceanu
pe scriitori nu-i înspăimîntă?
Il voi visa, cred, și la anu'
ca un apaș cum stă la pîndă.*

*Nu! Nu mai vreau să văd Gazeta
cu-aceste chipuri infernale!
Mai bine fac pe-analfabeta
decît să-mi mai apară-n cale!*

*Tovarășe desenator!
Te rog din sufletu-mi de fată,
nu-i mai sluși pe scriitori,
prezintă-ni-i precum arată!*

*Chiar dacă faci caricatură
și conștient exagerezi,
s-o faci din artă, nu din ură,
dintr-un înalt și nobil crez!*

*Iubesc nespus frumosul vieții,
dar, cît te-ai crede tu de sus,
ți-arăt eu, de-mi slujești poezii!
Să nu pretinzi că nu ți-am spus!*

DOCUMENTAREA

...așa cum o practică unii...

*Locuința mea de vară
Nu-i la țară,
Fiindcă sînt bucureștean.
Insă-mi cere meseria,
Poezia,
Uneori să fiu țăran.*

*Șiți prea bine că prezentul,
Și talentul,
Cere viață și teren.
Deci îți faci frumos valiza,
Îți iei viza
Și biletele de tren.*

*Vai! Frumoasă e natura!
Să caști gura,
Să observi tot ce e nou!
La documentare haide!
Căci e vai de
Cel ce stă numa-n birou.*

*Ce frumoasă-i țara noastră
Prin fereastră,
In vagon-restaurant!
Vezi țărani muncind în soare
Și tractoare...
E ceva interesant!*

*De la gară, e mai jale...
Lungă cale,
Kilometri 25.
Asta nu prea îmi convine....
(Ghete fine,
nu ca ăștia, în opinci!)*

*Dar de-aceea-i telefonul.
Capăt tonul
Și chem Sfatul Popular:
— Sînt poet. Doresc mașină!
Poa' să vie?
Că-mi pierd timpul în zadar...*

*Dar n-aveau decît o brișcă.
Abia mișcă...
M-am neurastenizat...
Insă-așa e meseria,
Poezia,
Te sacrifici ne-ncetat.*

*Și-am ajuns în sat, spre seară!
Sînt la țară!
Te-am uitat, funest oraș!
Și cum stau cu fruntea-n mînă
La fîntînă,
Totu-mi pare drăgălaș.*

*Am o săptămînă-ntreagă.
Nu-i de șagă,
Vreau să mă planific strict.
Rime am destule-n torbă,
Nu e vorbă,
Insă-mi trebuie conflict.*

*Luni m-am odihnit, firește.
Ca un clește,
Oboseala mă strîngea...*

*Marți am fost să dau de știre
De sosire...
Cum s-ar zice, o zi grea!*

*Miercuri m-am plimbat prin arii.
Versuri varii
Mă solicitau pe rînd.
M-am uitat atent la spice.
Cine-ar zice
Că mălai vor fi curînd?*

*Că tractoru-o să le taie
Și-n copaie
Maiul le va secera?
Și că boaba asta roză
In batoză
Ne va da cîndva fidea?*

*Cu aceste gînduri triste,
Realiste,
Pînă seara m-am sbătut.
Și la ceas de miez noptatec,
Singuratec
Am oftat și am băut.*

*Joi am vrut s-o iau d-a capo.
Dar la cap o
Amețeală mă lovi.
Am umblat prea mult prin soare!
Ei, răbdare,
Căci și mîine e o zi.*

*Vineri, cînd să ies de grabă
Iar la treabă,
Ghinion! Ploua turbat!
Dar mi-am zis: Cu-atît mai bine!
Știu, în fine,
Cum sînt ploile la sat!*

*Sîmbătă, la Sfat sînt iarăși.
— Dragi tovarăși,
Mîne plec. Vizafi, vă rog.
Mi-a plăcut agricultura.
Bravo! Ura!
Am și scris un mic prolog.*

*Iar duminică, plecarea.
Toată zarea
Parcă mă-nsoțea cu dor...
Dacă mai ședeam o oră,
Pe la horă
Culegeam ceva folclor!*

*Nu-i un rînd semnat de mine
 Știți prea bine,
Să nu fie plin de miez!
Trenu-aleargă către casă,
 Eu, la masă,
Stau mereu și tipizez.*

*Locuința mea de vară
 Nu-i la țară,
Fiindcă sînt bucureștean.
Dar cu omul nou, în viață,
 Față-n față,
Stau în fiecare an!*

Dr. S. CROHMĂLNICEANU

CRONICA LITERARĂ

Petru Dumitriu: „Pasărea furtunii“

Oamenii apreciază mărimile comparându-le, după natura lor — cu palma, cu pasul sau cu distanța pe care o străbate într-un an lumina. Situația e oarecum similară și în problemele literare; pînă la urmă, nici candidatului la titlul de erou pozitiv nu-i poate rămîne indiferentă natura forțelor în raport cu care își exprimă superioritatea.

Biruind prin istețimea sa adversitatea zeilor ca și floarea vitejiei antice omenesci, iscusitul Ulișse se situează — de pildă — cu mult de-asupra bravului Scapin, deși n-aș jura că eroul lui Molière se dovedește mai puțin șiret ca vestitul prinț al Itacăi. E clar însă că nu-i vorba aci doar de un raport cantitativ. Și totuși, unii strigă cît îi ține gura, că dacă vom înălța numai cu doi, trei centimetri, nivelul obstacolelor din calea eroului pozitiv, acesta își va cîștiga imediat calitatea de model uman prin simpla doborîre a ultimelor recorduri sportive cunoscute.

Dar ceea ce impune un personaj literar, îl face demn de admirație și-l apropie de cititor, nu e nici cumulum aritmetic al marilor sale virtuți, nici dozajul admisibil al „micilor lui slăbiciuni“, ci adîncimea problematicei social-morale pe care omul respectiv o trăiește și o rezolvă în spiritul unui ideal de viață superior. De această idee — nu fără fericite consecințe — mi se pare a fi fost stăpînit Petru Dumitriu în crearea figurii lui Adam Jora, eroul

ultimului său roman. Scriitorul a urmărit să sugereze înălțimea idealului uman socialist printr-o încheștare grandioasă, opunîndu-și personajul însăși noțiunii de predestinare, ca expresie a menținerii minții, voinței și forței omului sub stăpînirea necesității neînțelese, care-i apare tocmai de aceea ca o putere tiranică, umilitoare, de neînvins.

Ideea îndrăzneată, de mare amploare și adîncime filozofică deschide cărții lui Petru Dumitriu o perspectivă neobișnuită și-i îngăduie să lumineze cu o intensitate încă neatinsă în proza noastră, ceva din semnificația bătăliei omenirii pentru a-și croi altăsoartă. Neurmărită însă cu consecvență în spiritul ideologiei marxiste, aceleași idei artistice și întunecate în procesul dezvoltării ei, de rămășițele unor concepții greșite, care — trebuie spus de la început — îl duc uneori pe autor la erori serioase. Ia o prezentare pe alocuri chiar deformantă a realității. Iată și despre ce e vorba :

Adam Jora e un tînăr pescar, care n-are altă avere decît viața lui, vigoarea celor șaptesprezece ani ai săi. Înalt, ciolănos, cu un moț rebel de păr de-asupra frunții, el nu s-ar deosebi, mai cu nimic, de ceilalți „moriaci“ dacă nu i s-ar arăta cîteodată în ochii-i cenușii o întunecare îndărătnică, dovedind că era din fire — așa cum spune autorul — „mînios, încăpățînat și răzvrătit“.

Ca și alți pescari săraci, Adam lucrează cu sculele cîrciumarului Danilov, omul care ține un sat întreg în rețeaua năvoadelor lui.

... Romanul se deschide cu un preludiv tragic : Lotca pescărească în care se află eroul a fost prinsă de furtună în larg și acum e asvirlită ca o jucărie de tălăzuirea năpraznică a apelor furioase. Dar Adam Jora nu vrea să moară, nu-și face cu smerenie o cruce mare, lăsându-se plin de stoică resemnare în voia domnului ca bătrînul Filoftei, nici nu se tăvăleşte scîncind nepuținios pe fundul bărcii, ca nenorocitul Trofim.

Lui Adam Jora, moartea aceasta stupidă îi apare o nedreptate strigătoare, sălbatică. Ultima, cea mai mare, dintr-un lanț lung cuprinzînd copilăria chinuită, sărăcia de acasă, palmele crăpate muncind pentru alții, mama bătrînă, amenințată să rămînă fără nici un sprijin și să se prăpădească de foame; fata pe care o iubește și cu care n-a apucat să se căsătorească.

„Nu se poate, nu mă îneci tu nici într-un chip, sfîntul și aghiasma ta de mare!” — urlă el într-o încordare disperată, înfruntînd parcă întreaga așezare a lumii. *„Ți-arăt eu ție! Cu dinții te rup! Haha! Parcă așa merge? Na! O vîslă în burtă! Na, încă una...”*

Revolta împotriva nedreptății, setea de fericire a acestui om tînăr, sînt atît de intense, se măsoară cu o atît de aprigă adversitate a soartei, încît împrumută o măreție simplă, adînc umană chipului eroului.

În conștiința pescarilor din lotca lui Danilov, pornită de la nivelul experienței celei mai directe și mai elementare de viață, puse în termenii ei, se ridică întrebări de o gravitate excepțională:

„De ce? De ce?” — se agită înnebunite gîndurile. *„Noi nu răspundem de ce. Nici nu știm. Nici tu nu știi. Așa e legea. Care lege? A ta și a noastră. Schimb-o dacă poți. Poți schimba legea?”* De fapt, de aici începe a se defini însăși mentalitatea omului nou, a cărui problematică fundamentală Marx a rezumat-o lapidar: *„Filosoții n-au făcut decît să interpreteze lumea în moduri diferite; e vorba însă de a o schimba”*. Să schimbăm o asemenea ordine a lumii, să se opună unei necesități oarbe, neînțelese, care i se așează de-a curmezișul vieții, lovindu-l parcă dintr-un fel de pornire răutăcioasă, crîncenă, umilitoare, e năzuința cea mai adîncă a firii lui Jora. Acestei năzuințe,

romancierul îi lărgeste considerabil sensul, exagerînd în mod conștient, asociind cu o rară artă a concentrării dramatice, împrejurările cărora eroul trebuie să le facă față.

Jora scapă din naufragiu, dar întors acasă, vlăguit, bolnav, aproape neom, întilnește iarăși aceeași vitregie a rînduelilor. Dușmănindu-l pentru că le-a distrus paragatul și pentru că a intrat în rivalitate amoroasă cu unul de-ai lor, îndrăznind chiar să-l lovească, „ai lui Danilov” îi svîrle în spate o năpastă groaznică. Acuzat că și-ar fi ucis tovarășii din lotcă, Jora e întemnițat, judecat, condamnat la ocnă; maică-sa moare de mizerie și supărare, pe logodnica lui, Uliana, o ia de nevastă Simion, feciorul cîrciumarului. S-ar părea că soarta acîștigat deocamdată prima etapă a bătăliei. După 23 August, lui Jora i se iartă pedeapsa și omul nostru se întoarce în sat, unde-și găsește casa pustiită și dragostea călcată în picioare. Cu sufletul ars de ură, pleacă în lume, lucrează ca hamal la Constanța, arată ca un om calcinat interior, închis într-o muțenie mohorîtă, amară. Dar uriașul acesta spătos e departe de a socoti lupta încheiată. Vechea lui îndîrjire nu s-a frînt, ci maturizată, s-a tras înăuntru, și printre muncitorii din port e cunoscut pentru îndrăzneala cu care știe să se ridice în apărarea dreptății celor mulți. A fost ales în comitetul sindical, a trecut prin școli, a ajuns activist al regiunii de Partid și acum, iată că împrejurările îl pun iarăși în față cu ceea ce se numește pe limba celor slabi, soarta, destinul omului.

Lui Jora îi revine sarcina să afle ce se petrece pe vasul-fabrică „Steaua din Octombrie”, unde oamenii se plîng că o mîină de netrebnci cocoțați la conducerea muncii de partid își fac de cap, sugrumînd critica și terorizînd echipajul sub potopul unei lozincării demagogice. Lumea e însă mică: în fruntea acestei clici, ca președinte al comitetului de întreprindere și membru în biroul organizației de bază stă însuși Pricop Danilov, cel care l-a trimis altădată pe erou la ocnă, iar sub aripa lui protectoare, în flota de pescari, lucrează liniștit, ca „om al muncii”, Simion, bărbatul Ulianei. Vechea bătălie reîncepe, dar ea se desfășoară de astă dată în condiții noi. Esența omenească

superioară a firii lui Adam Jora, devenit din simplu răzvrătit un luptător conștient pentru cauza poporului, are abia acum ocazia să se releve din plin. Omul se simte mistuit de o ură înfricoșătoare: „ar fi vrut să fie un uriaș, să calce în picioare casa lor și pe ei toți înăuntru ca pe un cuib de furnici“..., dar în același timp, investit cu o putere care-i cere să nu facă nimic decît „după dreptate“. Nu doarme nopți întregi, frămîntîndu-se, învățînd să se stăpînească: „Dacă sînt oameni muncitori și nu fac rău, n-o să aibă nimic de la mine, decît bine; puterea pe care-o am aici nu e a mea; nu-i drept s-o folosesc ca să-i zdrobesc... n-am să mă răzbun niciodată“... își zicea el cu răsufierea apăsată, stingherit de silnicia pe care și-o făcea. Apoi, cîteva clipe, îl cuprindea o mare liniște și i se părea că a cîștigat lupta, că și-a înfrînt ura. „Și de odată valul venea iar, îl treceau fierbințeala și sudoarea odată cu o minie și o sete de răzbunare cumplită, cu o nevoie de-a fărîmița, de-a strivi. de-a ciopîrți, de-a rupe cu mîinile“...

Gîndurile și sentimentele în virtutea cărora Adam Jora refuză iarăși să se supună imperiului orb al întîmplării încep să contureze de astă dată și un ideal etic superior. Prima oară, apărîndu-și cu o îndîrjire disperată singurul său bun, viața, revoltîndu-se împotriva unor rînduiri strîmbe, inumane, ale lumii, eroul întrezărea doar că nu e singur, că problema lui e o parte din problema întregii nedreptăți de pe pămînt.

Acum, însuși criteriul principal de la care pleacă, e lupta unită a oamenilor împotriva acestei nedreptăți. În raport cu ea, Jora cîntărește ce-i bine și ce-i rău. De aceea, cercetează cu o mare scrupulozitate lucrurile, stă de vorbă cu fiecare și numai cînd are convingerea nestrămutată că dușmanii săi personali sînt și dușmanii poporului, pornește să-i sfărîme.

Ridicat la o asemenea semnificație morală, pînă și sentimentul urii sale năpraznice se înobilează, devine o expresie a dușmăniei comunistului față de tot ce întunecă și înjosește existența omului. „Tot ei erau și aici“... constată cu o minie ascuțită pînă la durere, Adam, retrăind vechea nedreptate, dar cu o intensitate înmîită, colectivă:

„Vreți să mă mai condamnați încă odată? Vreți să-i mai condamnați și pe alții? Cine nu vi se pleacă, cine nu vă face pe plac, cine nu face sluj și nu se umilește în praf, pe burtă, să treceți peste el“... — „tot ăla, tot ăla, tot noi?“

Învățîndu-se să descopere adîncimea nedreptății, Jora a aflat și calea pentru a-i opune forțe omenești mai mari. Împotriva bandei lui Pricop, el organizează solidaritatea comunistilor și a tuturor oamenilor cinstiți de pe vas și din flota de pescuit, ajutîndu-i să poată folosi din plin armele de nebiruit ale Partidului și să dărîme sub focul criticii deschise, neiertătoare, o satrapie bazată pe intimidare și nerușinare brutală.

Ca în orice creație complexă, bogată, ideea centrală a romanului o dezbat sub diferite fețe și alte personaje. O putere de a refuza să-și accepte resemnată soarta se trezește și în Uliana. Cîtă vreme a fost o femeie singură, lovită de nenorocire, s-a mulțumit doar cu o rezistență interioară, morală, față de Simion, pe care la insistențele familiei și prietenelor l-a luat de bărbat. Cînd aude că Adam trăiește și, probabil, n-a uitat-o, pentru că-i „tăcut și trist“, o cuprinde o silă imensă de Danilov, de casa lor, de toată viața de pînă atunci. Se consumă de dor, „slăbea și se subția ca o mîță bolnavă. Ii străluceau ochii peste fire, dar nu limpezi, ci lucioși ca ai cuiva care are friguri“.

Apoi, cu decizia bruscă a ființelor voluntare, de îndată ce Simion lipsește de acasă, îi anunță pe socrii că pleacă la oraș, și cînd aceștia-i amintesc de bărbatul ei „în fața lui Dumnezeu“, le țipă cu patimă: „E bărbatul meu în fața dracului din iad! Și voi n-o să mă țineți, că vă omor pe amîndoi!“

De altfel, chiar prin întreg grupul pescarilor și al membrilor echipajului de pe vasul-fabrică, romancierul schițează, — din păcate cu vizibil mai puțin succes — un acelaș proces de zmulgere a existenței de sub domnia necesității oarbe, neînțelese, văzută ca o fatalitate. Cu toate că vioiciunea tonalității culorilor aci scade, tabloul nu-și pierde semnificația.

Oamenii care ieșeau altă dată în larg pe bărcile lui Eftei Danilov, ale lui Toma Carp și ale celorlalți bogătani, nu mai

pleacă pe mare cu sentimentul apăsător că-și riscă viața pentru nimic, că se supun unei îndeletniciri silnice, primejdioase și înrobitoare. Acum muncesc pentru ei, și în viața lor, ca un prim semn al libertății, a pătruns pentru întâia oară bucuria, o bucurie copilărească, sgomotoasă, neobișnuită pentru acești uriași bărboși sau flăcăiași bălani cu obrazul ras și umerii puternici.

„In scurte vâtuite și cisme de cauciuc, sau în haine de-ale lor, pătate de catran și sînge de pește, și încălțați cu cizme de iuși”, — „ veneau de pește tot, ieșeau de prin case, soseau pe ulițele învecinate, vorbeau tare; răcneau chemări:

— Cosma! Nicolai! Vino aici, măi!”

„Pe atunci nu făceau atîta gălăgie; acuma răcneau și rideau: li se scosese botnița de la gură” — se gîndește cu ură neputencioasă Eftei, privind vesela plecare a pescarilor la Constanța pentru îmbarcare.

Romancierul subliniază cu inteligență tocmai această expansivitate firească, apărută în felul de a fi al oamenilor. Figurile lui Iermolai Popov și Emelian Romanov se suprapun contrastant peste amintirea nefericiților tovarăși de lotcă ai lui Adam Jora, din tinerețe, întunecatului Filoftei și blîndul Trofim, poreclit Ion Gură-Cu-Lacăt. O siguranță, o încredere în viață și în puterea oamenilor muncitori de-a o face mai frumoasă, izbucnește cuceritoare în ciuda unilateralității aspectelor, atît în permanenta predispoziție la haz a vînjosului Emelian, cît și în gestul cu care uriașul Iermolai se bate cu palma grea peste piept, mărturisind, topit de bunătațe: „ — Uite-aici, în inimă vă am pe toți! Așa sînt eu! În inimă vă țin!”

Eliberarea energiilor latente din sufletul acestor simpli pescari, nu anulează însă problema ridicării însăși a activității lor la un nivel mai puțin supus capriciilor întîmplării. Înzestrați cu unelte perfecționate, ocrotiți în furtună de vasul-fabrică, „mama” — cum îi spun — oamenilor le e ușor să scoată o cantitate de pește mult superioară normelor vechi. De aceea, nici nu se prea omoară cu lucrul și, mulțumiți că au avut „noroc la pescuit”, își petrec cea mai mare parte a timpului în cambuza de pe bord. Dar fără o organizare mai

înaltă, fără o nouă atitudine față de muncă și față de proprietatea obștească, activitatea pescărească nu poate răspunde sarcinilor producției socialiste. Romanul urmărește prin comportarea lui Iermolai, a lui Emilian sau a lui Luca Gheorghe tocmai relevarea acestei transformări, a modului cum se leagă sensul ei moral de întreaga problematică a cărții. O alternare îndemînată a tonului narațiunii, pune în evidență și gama variată a situațiilor respective, purtate firesc de la hotărîrea gravă cu care oamenii primesc să plece pe furtună pentru a salva lotcile părăsite, pînă la insistența comică, amărită, cu care Andrei, flăcăiașul cel spurcat la gură, îl „roagă” pe unchiul Iermolai să lase dracului băutura și să se apuce de treabă.

Pescarii abia *descoperă* un înțeles mai adînc al muncii lor de fiecare zi și se luptă cu ceea ce împiedică ridicarea preceperii, hărniciei și curajului fiecăruia, la înălțimea acțiunii conștiente pentru făurirea lumii socialiste. Elementele înaintate de pe vasul-fabrică și în primul rînd cumuniștii au această înțelegere a lucrurilor. Ei știu ce trebuie făcut și se simt în consecință răspunzători pentru fiecare ceas care întîrzie construirea unei vieți mai drepte și mai bune. Oameni ca timonierul Prodan, ca bosmanul Marinică, sau tovarășa Mitea, responsabilă fabricii, resimt cu o ascutime dureroasă paralizarea organizației de Partid de către lepădăturile strecurate la conducerea ei. Ideea împăcării cu situația dată le apare monstruoasă și necesitatea luptei pentru a o schimba li se impune cu o intensitate dramatică. Remarcabilă e în acest sens scena ședinței de la care Jora lipsește. O clipă, nădejile se clatină, totuși, oamenii, în ciuda intimidărilor, vorbesc. În picioare, întrerupt, repezit, Marinică se gîndește oftînd: „*bagă de seamă că intri la primejdie. Ai nevastă, ai copii la școală, dacă te dă afară, pînă-ți cauți altă leafă, ce te faci cu ei? Marinică, nu te lega de Pricop și de Prețiosu. Sînt tari, au băgat ei pe mulți în buzunar, ai să te trezești că nu mai ești șef de echipaj*”.

Dar marinarul cărunt simte că nu poate tăcea și vorbele îi ies din gură la fel de aspre și apăsate.

Semnificativ e faptul că, luptîndu-se

împotriva diferitelor forme de strîmbare și urîțire a existenței, împotriva a ceea ce ar părea că le-a fost hărăzit ca parte de nefericire în viață, toți acești oameni se lovesc într-un fel sau într-altul de Pricop și ai lui, de esența lumii pe care ei o întru-chipează.

Ai lui Danilov și puterea lor în sat au constrîns-o pe Uliana să-l ia pe Simion de bărbat, și balastul aceluiași prejudecăți etico-religioase, care au adus-o în casa chiaburului, o mai țin în lanțurile unei legături familiale silnice. Pricop Danilov și acoliții săi cultivă cu îngăduință calculată un spirit de nepăsare și abrutizare printre pescari, împiedecîndu-i să devină elemente conștiente ale construcției socialiste. Însfîrșit, tot în virtutea moralei de junglă a Danilovilor, a lumii celor „*vicleni ca vulpea din stepă, ascunși, tainici, mincinoși, fățarnici, strecurări prin toate sitele, sprijinindu-se unul pe altul pe nesimțite și întinzîndu-se ca ploșnițele în lemnul casei*“, se instituie tirania lui Prețiosu pe bord. Ideea, conținută și în experiența vieții lui Jora, apare astfel întărită: Bătălia cu soarta e, în primul rînd, bătălia cu orice formă a opresiunii sociale. Forțele ostile fericirii omenești se materializează, iau chipul bătrînului Estei, al feciorilor săi, al solemnului Prețiosu sau al fostului armator Zarifu.

Petru Dumitriu dezvăluie cu o mare pătrundere natura inumană a actelor și mentalității fiecăruia dintre aceste exemple reprezentative pentru o ordine bazată pe înșelăciune, exploatare și asuprire. Voința lor, mînată de un egoism animalic, brutal, se ridică tot atît de aprig, dar nu ca să înlătore inechitățile vieții, stările ei nefirești, ci ca să le perpetueze și să le înmulțească.

În Pricop, trăiește — de pildă — o crîncenă sete de putere, născută din deprinderea de a porunci a fiului dechiabur, din obișnuința lui de a-și afirma cu grosolanie înțîietatea.

Ca să-și arate tăria, el îl trimite la ocnă pe Adam, pe „*milogul care a îndrăznit să ridice mîna împotriva neamului Danilovilor*“.

Vicisitudinile unei existențe aventuroase înrăiesc instinctele de satrap ale lui Pricop. El îi urăște pe cei care îndrăznesc să-i comande, care știu sau pot ceva mai mult

ca dînsul și-i disprețuiește pe cei care i se supun.

„*Nu putea iubi pe nimeni. Nici nu voia. N-avea nevoie de ei; ei aveau nevoie de el, și se temeau de el. Și dacă n-aveau nevoie și nu se temeau, apoi trebuiau aduși să aibă și să se teamă.*“ Tot ca să-și certifice „tăria“, Pricop îl umilește pe comandant. Încurajează apucăturile anarhice și e gata să strivească oamenii cari au cutezat să-l înfrunte. Pe Adam Jora, reîntorsul de la ocnă, simte că-l urăște mai sălbatic, abia pentru că i-a făcut pe vremuri un mare rău.

Însăși prezența fostei sale victime, îi exasperează pornirile tiranice, contrariindu-i umilitor sentimentul de superioritate. Ca Jora, „*desculțul de altădată*“, pe care (ei, Danilovii, n. n.) îl băgaseră în pușcărie, „*îi luaseră muierea, îl înmormîntaseră*“, să mai existe, e pentru Pricop o idee chinuitoare „*cu neputință de răbdat*“. „*Trebuie terminat cu el*“, se gîndește neliniștit și pentru a face să dureze mai departe vechea nedreptate, nu se dă îndărăt de la noi ticăloșii și nedreptăți. Voința lui, îndreptată împotriva cursului firesc al vieții, acumulează, așa dar, neomenia, răspîndind-o în jur.

Simion n-are, ca frate-său, această sete a puterii, în manifestările ei exterioare. Obscur, morocănos, măcinînd în el o dușmănie surdă, cel de al doilea fecior al lui Estei „*se dă la fund*“; umblă desculț, zdrențăros, nebărbierit, mai neîngrijit decît oricare pescar, ca să uite lumea cine e. Dar în reacțiile lui sumare, nu trăiește o mai puțin îndărătnică forță, care se opune fericirii celorlați. Ca să-și satisfacă instinctul de posesiune, îi zdrobește Ulianei viața, deși-și dă seama, din noaptea nun că femeia nu-l iubește. O chinuie cu o ură neascunsă, batjocoritoare. Cu aceeași ură de fiară îl pînțește pe Adam, neslăbindu-l din ochi nici în momentele cele mai dramatice ale furtunii din final; mut, neclintit, se ține la celălalt capăt al bărcii, oricît de violente ar fi smuciturile valurilor, și atunci cînd i se pare că se apropie clipa morții, izbucnește într-un urlet plin de o bucurie „*sălbatică, descreeată, desnădăjduită*“:

„*Ai să te înneaci și tu! Ai să crăpi! O să te mînînce peștii, Adam Jora și pe tine!*“

Observația se poate extinde și la Prețiosu, și la Zarifu, și la Spiru Vasiliu, oricât de derizorii ar fi aspectele pe care le îmbracă mobilurile lor, iar faptul că o acțiune criminală comună (planul răpirii „Stelei din Octombrie“) le adună către finalul cărții voințele, capătă o valoare simbolică.

În aceeași ordine de idei, preocupat cu o vizibilă pasiune de latura etică a fenomenelor sociale și creator adevărat, Petru Dumitriu dă prin analiza comportării personajelor sale negative și o imagine complexă, dialectică, a modului cum viermele destrucțiunii roade tot ce se clădește pe exploatarea, înjosirea și înșelarea omului. În îndârjirea disperată cu care încearcă să-și recâștige privilegiile pierdute sau să-și întemeieze altele noi, stă nocivitatea dar și slăbiciunea unor indivizi ca Prețiosu, Pricop sau Zarifu. Apărînd injustiția, neomenia, căutînd cu o viclenie mereu sporită s-o reînvie în alte forme, ei trezesc protestul celor loviți și fac să se ascuță procesul luptei de clasă.

Forțe din ce în ce mai conștiente și mai organizate li se opun din afară, și întreaga experiență a lui Adam Jora, ca și a tovarășilor săi de luptă de pevas și din flota de pescuit, ilustrează de-a lungul multor pagini aceasta. Dar interesant e cum romancierul luminează și contradicțiile care minează dinăuntru asemenea situații monstruoase. Complicitatea ticăloasă din familia lui Eftei Danilov, generează o atmosferă sufocantă de ură. Bătrînul se ceartă cu fiul său mai mare, acesta ridică mîna la el, apoi fuge de acasă, jefuindu-l.

După ce-și pierde averea, cîrciumarul ajunge să fie tratat ca o slugă. Nevastă-sa îi poruncește, celălalt fecior îl bănuiește că mai are aur ascuns undeva și-l iscodește mereu cu răutate. La rîndul lui, sub disprețul rece, tăcut, al Ulianței, Simion își simte sufletul otrăvit și-și bea mințile ca să uite.

Tot așa, monstruoșitatea pe care se clădesc planurile nebunești ale lui Spiru Vasiliu și Zarifu se întoarce împotriva lor. Și fostul secund fercheș de pe „Arabella Robertson“, și fostul om de afaceri de la „Maritima Import-Export“ sînt, de fapt, doi morți, două făpturi ieșite din ceea ce constituie pentru ei mișcarea vieții.

Amîndoi încearcă, însă, să-și redea

iluzia că trăiesc mai departe, îngropînd în locul lor tinerețea Angelicăi, a cărei existență o negociază cu disperare.

Craiul decrepit re trăiește sub focul pasiunii sale senile vremurile cînd era elegantul căpitan Vasiliu. Aceasta e și principala voluptate pe care o caută cu un egoism jalnic, derizoriu:

„— Nu-și vedea pantalonul tocit și cu genunchi scoși, ciorapii murdari și pantofii scîlciiați“... „se simțea tînăr, bîrbierit, parfumat, ieșit de sub duș, cu rufăria albă, nepătată, în uniformă albastru închis, cu galoanele de aur pe mîneacă.“

„...era fericit și tînăr; se repeta, a nu știu cîta oară, aceeași scenă; tatăl său, soțul care se întoarce acasă, momentul de jenă și de bănuială, explicațiile degajate ale lui Spiru. Ah, ce bine era!“

Imaginea raiului pierdut, rechemat de Vasiliu, trezește aceeași agitație înnebunitoare în mintea lui Zarifu. Se vede combinînd iarăși marile lovituri, și o exaltare pe care o dau numai dorințele cotropitoare exclusive, îl cuprinde. Construcțiile imaginației se materializează pentru el obsesiv și începe să creadă atît de puternic în apropiata vreme cînd vor veni „ăia“, încît realizează ascuțit, ațîțător, sentimentul concurenței. Ii explică febril lui Vasiliu importanța cîștigării cursei pentru „primele zile“: „Și ei, Spirule, și ei, vor ce vrem noi. Și ei își numără relațiile, rudele bogate din străinătate, își păzesc aurul sau pietrele scumpe, îngropate undeva... și ei fac planuri...“

„...„O să trebuiască să fim primii! Să ne repezim înainte cu ghiarele și cu dinții! Să ocupăm primele locuri, să facem primele tranzacții, să prindem primii clienți.“

Angelica, fata armatorului, e unica miză reală a acestei afaceri demente. Zarifu, pentru a-l lega pe Vasiliu, o pune fără șovăială în joc. Dar însuși caracterul degradant al tîrgului ascunde, în ciuda raporturilor afective pe care le îmbracă și în ciuda pasiunilor pe care le pune în mișcare, premisele prăbușirii lui. Angelicăi i-e silă de insistențele amoroase ale lui Spiru Vasiliu, îi observă chelia pămîntie cutele de pe obraz... Străină complet de toată exaltarea din jur, refuză să plece și provoacă printr-o reacție de apărare

instinctivă ruina planurilor și moartea tatălui ei.

Fapt curios însă, deși tocmai lupta cu soarta, refuzul de a accepta nedreptatea, suferința și nefericirea ca lucruri sorocite pe veci omului de tainice decizii ale hazardului, în sfârșit căutarea pasionată a căilor pentru făurirea unei altfel de lumi, sînt elementele care împrumută o măreție simplă figurii lui Adam Jora și a tovarășilor săi în principalele episoade ale cărții, totuși sentimentul predestinării, al fatalității, nu se spulberă complet și ideea zădărniceii eforturilor omenești se insinuează pe nesimțite către sfârșitul narațiunii. Astfel, ultimele episoade țintesc să ilustreze cum se desfășoară într-o societate nouă bătaia cu calamitățile naturale. Pescarii sînt opuși iarăși stihiiilor mării, și într-adevăr, acum nu mai înfruntă urgia singuri. Un spirit nou în aplicarea cuceririlor științei și tehnicei, devenite bunuri ale colectivității, o pricepere superioară în organizarea muncii, raporturi tovarășești, de ajutorare reciprocă, le îngăduie să limiteze considerabil sfera distructivă a forțelor elementare.

„Steaua din Octombrie“, cu motoarele ei puternice, cu aparatele perfecționate de pe bord, nu se mai sperie de furia valurilor mării. „Mămica“ înaintează prin noapte și furtună, strîngînd lotcile pescărești; prova ei despică disprețuitoare talazurile spumegînde și luminile-i semnalizează parcă de departe: „nu vă temeți, nu vă lăsați singuri, umblăm după voi, și eu, și cuterele, și pescadoarele flotei!“

Autorul caută să arate că hotărîrea de a lupta cu cea din urmă fărîmă de energie, de a nu se da bătută în fața soartei, se păstrează printre oamenii noi ca o expresie a tăriei lor și în împrejurările accidentale, tragice, pe care continuă să le creeze chiar în această lume acțiunea legilor naturale. Adam Jora însuși e adus iarăși, ca în tinerețe, înaintea furiilor mării. Îndîrjirii disperate din trecut i-a luat locul o tărie calmă, bărbătească; eroul vislește tăcut, neclintit, și cînd în jurul lui răsună glasuri îngrozite: „Și acolo-s valuri prea mari... Murim, Adame, răcnește mai tare ca urletul furtunii.“

„— Nu, înnotăm! Scăpăm!“

iar la oftatul desnădăjduit, trist: „*Ne înecăm, Adame!*“ — răspunde sumbru, mîrîind, cu o imensă mîndrie omenească:

„— *Ei și? Am trăit... am muncit... acum o să ne odihnim...*“

Dar toate acestea nu risipesc o atmosferă de apăsare, o impresie că, totuși, un soi de voință misterioasă, atotputernică, regizează existența fiecăruia, că într-un fel imperiul ei continuă să se păstreze oricum, și de sub tirania lui nimeni nu poate scăpa.

De unde vine o asemenea impresie, nu e greu de răspuns.

Înfățișînd ridicarea eroilor săi împotriva tuturor formelor sub care oamenii se simt micșorați, depășiți de acțiunea unei forțe neînțelese, de-asupra lor, romancierul a atacat pe plan filozofic însăși problema raporturilor dintre libertate și necesitate. În rezolvarea ei nu s-a bizuit însă cu consecvență pe concepția marxistă. O serie de rămășițe ideologice fataliste, mistice, l-au influențat de aceea în procesul de creație, împiedicîndu-l să vadă cu claritate soluția problemelor și să scoată la iveală cu destulă vigoare noul din viață.

Aci e rădăcina deficiențelor cărții, și oricît de întemeiate ar fi reproșurile aduse de tov. Dumitru Miču în cronică din „Scînteia Tineretului“ Nr. 1732 diferiților recenzenti care au trecut ușor peste liniile nesigure, estompate ale figurii lui Adam Jora, neobservînd legătura lor cu slăbiciunile conflictului de pe vas, cauza principală a lipsurilor romanului nu poate fi dezvăluită alîta timp cît obiecțiile cronicarului se mărginesc la o problemă de construcție, de unitate caracterologică și nu discută însăși semnificația și claritatea răspunsului dat de Petru Dumitriu problemelor de viață închise în ultima sa lucrare. Ba se crează impresia că, în ciuda rezervelor, criticul e în fond mulțumit de rezolvarea generală a situațiilor; altfel ce înțeles ar avea amendarea aprecierii negative formulate de tov. S. Damian cu privire la finalul cărții?

E curioasă însă, dacă nu îngrijorătoare chiar, grija cu care, pe această temă, diversele opinii critice asemănătoare sau contradictorii ocolesc discutarea șovăielor ideologice ale romanului.

Aşa se întâmplă ca tov. Mihai Novicov*) cerind criticilor să se ocupe în primul rând de sensul, de valoarea ideilor unei opere literare, face tot felul de observații pe marginea unei cronici a tov. Radu Lupan la „Pasărea furtunii“, dar nu suflă un cuvânt tocmai despre umbrele fataliste care denaturează înțelesul luptei lui Adam Jora, iar o ultimă recenzie din „Steaua“ Nr.7 dă desfășurarea celei de a doua furtuni drept o izbutire ideologico-artistică deosebită, cu adevărată semnificație „simbolică“.

Totuși, fără discutarea serioasă a modului cum răspunde Petru Dumitriu problemelor pe care le-a atacat în cartea sa, nu e posibilă o apreciere judicioasă a acesteia.

Oamenii înving ideea de predestinare, sentimentul că sînt la discreția forțelor oarbe din realitate, învățînd să înțeleagă necesitatea.

„*Libertatea nu constă în visata independență față de legile naturii* — scria Engels — *ci în cunoașterea acestor legi și în posibilitatea deschisă prin acest fapt de a le pune sistematic în acțiune pentru atingerea anumitor scopuri*“ (Antidüring) E vorba însă aci de un proces istoric — cum precizează marxismul. În concepția clasei muncitoare, abia cînd anarhia din sînul producției sociale este înlocuită printr-o organizare conștientă și sistematică „*condițiile de viață înconjurătoare, care i-au dominat pînă acum pe oameni, trec acum sub dominația și controlul oamenilor care devin, pentru prima oară, stăpîni conștienți și adevărați ai naturii, pentru că devin, și pe măsură ce devin stăpîni proprii lor vieți sociale*“ (ibid). Aceste două laturi ale luptei pentru trecerea „*din imperiul necesității în imperiul libertății*“, nu se pot despărți decît cu riscul alunecării în considerente abstracte, metafizice, pîndite de nălucile fatalismului.

Greșeala lui Petru Dumitriu provine tocmai dintr-o asemenea tendință, care duce, în ultimă instanță, la subestimarea aspectului social al problemei.

În primele episoade, pasionantă era conjugarea și împletirea contrarietăților de care se lovea Jora, înfățișarea realității a procesului istoric concret prin care oamenii ajung să-și biruie soarta, să devină — cum spune Engels — „*stăpîni conștienți și adevărați ai naturii*“, luptînd pentru a deveni mai întîi „*stăpîni proprii lor vieți sociale*“. Soliditatea și siguranța compoziției romanului, stringența intrigii lui, veneau aci de asemenea din urmărirea ingenioasă a dezbaterii purtate pentru afirmarea acestei idei. Dezvoltarea acțiunii în două momente istorice radical deosebite, legarea lor printr-o continuitate a luptei, canalizarea treptată a planurilor nebunești urzite de Vasiliu și Zarifu, către lumea pescarilor și a marinarilor pe care o înconjoară ca o primejdie latentă, exteroară, în sfîrșit situațiile antitetice și corespondențele valorificate astfel, căpătau o rigoare logică interioară dictată de înțelegerea științifică a fenomenelor vieții, de reliefarea clară a sensului dezvoltării lor.

Ultimele episoade ies însă din această fericită înlanțuire. Rostul lor pare căutat independent, în afara proceselor social-istorice, într-o artificială luptă pe care ar purta-o omul, izolat, cu efectele calamităților naturale.

De aceea, bătălia cu Pricop și Prețiosu, începută în condiții grele, dramatice, este expedită neverosimil de repede, după ce Jora obține formarea unei organizații de Partid, unice pe întreaga flotă; eșuarea tentativei de răpire a vasului nu mai are nici o contingență cu activitatea instructorului, în general autorul desface acum nefiresc legăturile dintre situații, le izolează, spre a pregăti condițiile strict accidentale, în care eroiul urmează să fie adus față-n față cu stihia mării.

Caracterul social al conflictului sărăcește în consecință simțitor, și acest fapt mărginește uneori posibilitatea de dezvoltare pînă la capăt a esenței unor personaje. Pricop este pus să se comporte cu o jalnică ușurință, resursele lui interioare și exterioare topindu-se brusc, ca printr-un miracol. Întreaga lui tărie devine astfel îndoielnică, ceea ce aruncă o umbră de îndoială însăși asupra naturii efective a satrapiei de pe

*) „Dezbaterile literare din Uniunea Sovietică și învățămintele lor pentru literatura noastră, „Viața Romînească“ Nr. 11/954.

bord, care nu mai numără printre componenții ei decât un demagog nerușinat și mărginit ca Prețiosu și câteva lichele mărunte de talia dănsărețului Lae Cambuzierul.

Tot din cauză că a sărăcit caracterul social al conflictului, romancierul nu izbuțește să arate cu destulă forță creșterea conștiinței socialiste în rîndurile pescarilor și oamenilor din echipaj. Iată de ce apar mai terne, mai lipsite de culoare și de viață paginile care prezintă activitatea vasului-fabrică și a flotei de pescuit în noile condiții istorice. Reacțiunile oamenilor rămîn sumare, modul cum un ideal social-moral superior le luminează conștiința, îi face să înțeleagă și să stăpînească forțe care altădată li se părea că domină întreaga existență umană, nu se impune în carte cu vigoare. Aceeași sărăcire a conflictului de elementul său social nu-i lasă suficient prilejul nici lui Jora să-și arate calitățile de luptător pentru cauza socialismului, să se arate frămîntat de problemele concrete ale muncii de Partid pe vas. În schimb, îi crează o agitație morală stranie, o neliniște intelectualistă, în discordanță cu firea și cu educația eroului.

Abătută de la datele concrete sociale, însăși problematica principală a romanului nu-și mai poate găsi o dezlegare corespunzătoare. Cum se ridică omul nou chiar deasupra efectelor tragice ale calamităților naturale? Răspunsul final plutește în plină confuzie.

Exterior, Jora se comportă ca un comunist, ca un om pe care nu-l încovoiaie nici o încercare. Dar în raport cu întrebările inițiale ale cărții, ce răspuns aduce această ultimă întîmplare din viața lui? Prin ce frămîntare morală dramatică, inedită, mai poate trece eroul, cînd i s-a interzis măcar un țel al prezenței sale pe mare. Jora se află în barca lui Filoftei, doar ca să-și ia rămas bun încă odată de la îndeletnicirile pescărești. Libertatea de a hotărî, de a nu te socoti supus soartei o încerci pe măsură ce-ți apare, mai evident, caracterul necesar al actelor tale.

„Cu cît judecata unui om cu privire la o anumită chestiune este deci mai liberă, — observă Engels — cu atît mai mare va fi necesitatea determinării conținutului acestei

judecăți; pe cînd nesiguranța izvorită din neștiință, care alege aparent în libertate între numeroasele, diferitele și contradictoriile posibilități de a decide, își dovedește tocmai prin acest fapt lipsa de libertate și dominarea ei de către obiectul pe care trebuia să-l domine.“

Din ultimele acțiuni ale lui Jora, a fost eliminată însă printr-o construcție artificială orice finalitate concretă, clară, ca un efect al tendinței de separare, de izolare a luptei omului cu natura din cadrul procesului social-istoric general. Reprezentarea necesității, care-i determină comportarea, nu-l poate duce, de aceea, pe erou, decât la o serie de raționamente abstracte, incapabile să valorifice printr-un intens sbucium sufletească concepție etică superioară, un mod de a gîndi și de a simți tipic pentru luptătorul comunist.

De aceea, Petru Dumitriu nici n-a mai încercat să înfățișeze dinăuntru, ca la început, procesul de conștiință, în virtutea căruia acționează eroul său. De aceea, în însuși modul cum a fost conceput, finalul romanului n-are posibilitatea să explice și să afirme tăria omului nou.

E evidentă aci o neputință rezultată din considerarea îngustă, artificial separată, a lucrurilor, pentru că e de ajuns să ni-l închipuim pe Jora tot în puterea mării, dar plecat, de pildă, să-și ajute tovarășii sau să împedice răpirea vasului *) ca termenii abstracți în care i se pun eroului problemele să dispară complet și dezbateră din conștiința lui, la o intensitate chiar superioară celei inițiale, să se poată iarăși desfășura.

Pentru că autorul însuși n-a fost în stare să-și reprezinte clar în lumina filozofiei marxiste răspunsul întrebărilor pe care cu lăudabilă îndrăzneală le-a ridicat, unele situații nu-și dezvăluie cu limpezime sensul și tind să afirme în spiritul unor credințe înapoiate tocmai autotputernicia întîmplării. Întîmplarea pare că decide soarta lui Cozma, care, cu cuțitul în mînă zărește la lumina neașteptată a fulgerelor imaginea grotescă a rivalului său, dezvelit în somn și renunță astfel la proiectul de a-l ucid. Întîmplarea rămîne într-un

*) Acestea nu sînt recomandări de soluții, ci simple situații ilustrative pentru demonstrarea ideilor expuse.

fel amestecată și în final, dacă ne gândim la blestemul cu efect al bătrînului Danilov sau la faptul că o coincidență ciudată îi aduce în aceeași barcă pe Simion și pe Adam Jora.

E incontestabil că Petru Dumitriu s-a avîntat cu îndrăzneală în „Pasărea furtunii” către probleme grave și mari ale vieții, încercînd să le răspundă cît mai complex, cu pasiunea artistului autentic, dar că, pe acest teren, rămășițele unor concepții străine de ideologia clasei muncitoare s-au manifestat în creația sa. Ori, abia pentru scriitorul preocupat de problemele dificile și complexe ale existenței, abia pentru scriitorul dornic să descopere drumuri noi, să se ridice la generalizări artistice curajoase, studierea în profunzime și însușirea marxismului devine o necesitate vitală. E concluzia care se impune cu evidență din romanul „Pasărea furtunii”, atît pentru Petru Dumitriu cît și pentru toți creatorii noștri. Numai sborul cu aripile gândirii înaintate revoluționare nu cunoaște riscurile încercării temerarului, dar prea puțin chibzuitului Icar.

★

Ca în lucrările sale anterioare, poate și mai mult, Petru Dumitriu se dovedește în „Pasărea furtunii” o pronunțată personalitate artistică. Faptul e cu atît mai remarcabil, cu cît e vorba aci de arta unui romancier prin excelență, adică a unui creator care-și obiectivează foarte categoric personajele și situațiile, se mișcă în medii sociale destul de variate și nu se arată preocupat prea mult de pitorescul expresiei verbale.

Prin ce se manifestă atunci într-un asemenea caz personalitatea artistică a scriitorului?

E neîndoios că și aci toate aspectele creației, de la concepția generală a diverselor opere, pînă la particularitățile limbii în care au fost scrise, păstrează o anumită amprentă personală. Problema e însă a descoperi, de la scriitor la scriitor, forma sub care ea se lasă identificată mai evident, mai ușor. Semnalăm, de pildă, la Petru Dumitriu, chiar în alegerea temei și în prezentarea ideii artistice, o anumită pre-

ferință pentru latura etică a problemelor sociale. Această înclinație era prezentă de altfel și într-o năvălă ca „Bijuterii de familie”, unde neomenia reprimărilor răscoarelor din 1907 se dezvăluia în primul rînd prin abjecția morală a personajelor principale (amintiți-vă scena cînd, după ce și-a ucis sora ca s-o jefuiască, doamna Vorvoreanu îl roagă în biserică pe Dumnezeu să împiedice descoperirea crimei).

Individualitatea artistică a unui romancier sau dramaturg se manifestă de obicei însă mult mai vizibil în alura particulară, deosebită, a personajelor sale. Se vorbește de aceea curent despre *sensibilitate eminesciană*, *viziune dantescă* și *eroi balzacieni*, *cehovieni* sau *caragialești*. Faptul dovedește că prin preocuparea mai atentă a artistului de anumite laturi ale vieții omenești, prin scoaterea lor în evidență cu o pătrundere specială, între principalele personaje ale unui autor se păstrează ceva asemănător ca între descendenții aceluiaș părinte. Se întrezărește la Petru Dumitriu — de exemplu — o preferință pentru studierea firilor voluntare, dominante, obișnuite să treacă brusc, adesea cu violență, de la hotărîre la acțiune. Așa e Adam Jora, așa e Uliana, așa e Cosma, flăcăul cel gelos; așa arăta Bedros din Bazargic, Iordan sau Maria Selimionova.

Asemenea oameni nu sînt numai pasionați, impulsivi, ci se caracterizează și prin stăpînire de sine. Cum spune poporul, ei nu arată ușor „ce au în burtă”, și aceasta tot dintr-un fel de mîndrie, de tărie interioară, de dispreț pentru slăbiciune. Calmul lor e însă numai aparent și nestabil; îndărătul vorbelor și gesturilor stăpînite se ghicește o stare de încordare sufletească foarte puternică. O trădează — de pildă — muțenia și „liniștea severă” a lui Adam Jora, frumusețea „fără zîmbet”, „rece și rea” a Ulianei, gestul cu care Cosma înfige cangea în inima morunului. Sub regimul aceleiași tensiuni morale se consuma și drama unuia din cei mai reușiți eroi mai vechi ai lui Petru Dumitriu, bătrînul Iordan din „Drum fără pulbere”.

Scriitorul descoperă și valorifică astfel, artistic, o imagine caracteristică pentru modul în care firea unor oameni simpli a fost

modelată de condițiile acelei existențe comune deosebit de dure, supuse zilnic greutăților și încercărilor. Monologul interior al lui Adam Jora: „*Ce să zbori departe? Trebuie muncit, ca să ai piine la iarnă; trebuie muncit, că te trage la răspundere stăpînul bărcii și al paragatului; ce să zbori departe?... Ce să zbori îndărăt la Daniloșca și să strîngi fetele în brațe seara? Stă bătrîna acasă și așteaptă să-i aduci bani, să cumpere făină și gaz, și o pereche de cizme pentru fiu-său, că i s-au rupt și-i ies degetele de la picioare din botul lor căscat...*

Of, of, of, sîngele și catapeteasma ta, sărăcie... — rezumă și explică într-un fel factura psihică a unei întregi familii de eroi din proza lui Petru Dumitriu.

Interesul pentru formele sub care pasiunea, violența clocotesc abia ghicite sub încordarea uriașă a voinței, îi ajută scriitorului într-un plan opus să înțeleagă mai bine și să prindă iarăși într-o expresie plină de adevăr un regim sufletesc specific de astă dată foștilor stăpîni, dușmăniei lor ascunse, pînditoare, nostalgiei chinuitoare după paradisul pierdut, urei amestecate cu neputință. E regimul sufletesc al lui Zarifu, Spiru Vasiliu, Eftei, Simion, sau Mateica.

De observat că autorul nu ignoră și altfel de firi, dar le acordă roluri episodice, reacțiile lor ocupîndu-l doar sub raportul exterior, cum se întîmplă cu blajinul și expansivul Iermolai sau cu nehotărîta Margarita.

De asemeni, prin repulsie, pe indivizii abulici ca Dona Vorvoreanu sau Prețiosu, îi vede prăbușindu-se în situații jalnice sau grotești.

Și evoluția conflictelor poartă urma acestor înclinații temperamentale. Stările de pregătire, de adîncire treptată a contradicțiilor sînt, de cele mai multe ori, expuse foarte concis, sau doar sugerate. Prezentarea propriu zisă a ciocnirilor se face în pragul dezlănțuirii voinței îndelung încordate a eroilor, în momentele cînd conflictele dintre ei s-au copt îndeajuns. E climatul în care Adam Jora își face apariția pe „Steaua din Octombrie“, Uliana părăsește casa Danilovilor, sau Zarifu începe să fie posedat de ideea lui Spiru Vasiliu.

Ne găsim, de fapt, astfel, aproape de

cîmpul literaturii dramatice și n-ar fi o surpriză ca romancierul, revenind la mai vechi încercări, să-l încalce cu un egal succes.

Momente întregi cu foarte bogat și complex conținut psihic se concentrează în scene de mare intensitate dramatică, definite, ca la Rebreanu, mai ales prin expresivitatea mișcării, a situației și a gesturilor, capabile să imprime celor cîteva cuvinte spuse un relief deosebit.

Adam, înșelat de Pricop, îl caută pe Simion Danilov. Acesta face pe prostul dar, cu o bucurie răutăcioasă, gustă voluptatea victoriei. La întrebarea: „*Ascultă, dumneata trebuia să-mi spui ceva aseară. De ce nu mi-ai spus?*“ — se arată nepăsător, întreprîndu-și mirat lucrul: „*toamai despica un rechîn cu burta albă; se ridicase cu cuțitul însîngerat în mînă. La picioarele lui, trupul ca un fus, cu pîntecul alb deschis de spîntecătura roșie, lăsa să i se scurgă din măruntaie zemuri negre-cafenii peste piciorul gol al lui Simion. „Ce“? — întrebă Simion.*

Adam repetă întrebarea. Simion îl privea în față, fără să clipească, cu dezgust, cu dușmănie, cu o ură mulțumită și sfidătoare. „— *Am uitat*“ — *zise el scurt, gata să-i ridă în nas lui Adam. Apoi se aplecă și urmă să spîntece peștele*“.

Petru Dumitriu posedă însă și simțul deosebit de a evoca atmosfera specifică a unui mediu, a unui stil de viață, observînd în spiritul ilustrei lecții balzaciene limbaul fațadelor de clădiri, al interioarelor, obiectelor și detaliilor vestimentare. Amin-tiți-vă strada Aristide Papapericles (Filoromîn 1840—1921), casa „*agățată pe buza falezei*“, „*ce se prăbușea în mare bucată cu bucată*“, grădina „*cu copăcei prăfuiți și strîmbi*“, pavilionul din papură „*vestejită, mobilele desperechiate*“ (dulapul cafeniu și vechi de la 1900, masa neagră, cubistă din 1930), lumina „*scăzută și iertătoare din odăi, limba de tras pantofi, uitată pe masă și purtînd inscripția „W. Hansen Zapatero Arsenal 2411 Buenos Aires*“, felul cum toate acestea vorbesc despre existența domnului Zarifu, despre trecuta-i bună stare și actuala-i decrepitudine, despre naufragiul „*Maritimei Import-Export*“ ca și despre legăturile ei de altă dată cu Banque du

Levant-Marseille sau cu agențiile de navigație din Pireu, Alger sau Barcelona.

Asemenea înclinații artistice se valorifică prin particularitățile proprii realității însăși, nu contravin esenței fenomenelor înfățișate. Tocmai aici stă originalitatea romancierului realist, care nu impune o viziune subiectivă asupra vieții, ci în diversitatea acesteia alege și dezvăluie ceea ce-i e mai apropiat, ceea ce a înțeles mai bine, a simțit mai viu și e totodată esențial, adevărat. Individualitatea artistului nu intră astfel în contradicție cu valoarea obiectivă de cunoaștere a imaginilor sale, ci, dimpotrivă, o întărește, concretizînd-o cu un maximum de autenticitate. Firile „tari“, voluntare, se potrivesc lumii pescarilor, lumii oamenilor aflați într-o permanentă luptă cu marile adversități naturale. Latura morală către care împinge Petru Dumitriu diferite probleme ale existenței acestor oameni, constituie de asemenea o realitate însemnată, legată strîns de însuși felul lor de trai. Imaginea e bogată, plină de adevăr, atîta timp cît înclinațiile individuale ale creatorului respectă complexitatea vieții. Cînd însă, în virtutea acelorași înclinații, el încearcă s-o readucă la tiparele unei problematice abstracte, artificiale, ca în ultimele scene, imaginea pălește, se tulbură și se șterge în apele oglinzii.

Dacă în valorificarea personalității sale creatoare scriitorul realist se bazează pe particularitățile reale, efective, ale realității obiective, el pleacă totuși de la anumite date psihice, individuale, proprii, care-l îndreaptă către unele din aceste particularități și nu către altele.

Scriitorul însuși e înrudit temperamental cu eroii săi preferați. O stăpînire de sine, ca expresie a tăriei firilor voluntare, apare în proza lui Petru Dumitriu și sub raport stilistic, ca o asprime sentimentală, naratorul manifestînd vizibil dorința de a nu se arăta vreodată emoționat, copleșit sau depășit cumva de patetismul unor situații. Cum aceasta nu-i e pînă la urmă posibil, el practică un fel de detentă a mișcărilor sufletești prin sarcasm.

Imaginilor bănuite a trăda un prea intens fond emotiv, li se adaugă imediat amănuntul care le aduce cu cruzime la nivelul prozaic:

„Uliana zise de față cu toți că-l așteaptă pe Adam și că ea s-a jurat în biserică la toate icoanele, că o să-l aștepte“. „Mințea — precizează povestitorul —; „nu în biserică jurase, ci în niște cucule și bălării, sub sălcii, noaptea; și nu la icoane, ci lui Adam Jora, care acum, tăia sare la ocnă“.

Observația că „apa portului lucea metalic, mătăsos“ în lumina farurilor, sclipind uneori „violet, trandafiriu sau ca purpura“, poartă numaidecît completarea: „pluteau pe ea verze, o mătură veche, bucăți de ziar care se loveau alene de bordajul vasului vechiu, cenușiu“.

Efectul e valabil, întrucît risipește atmosfera de literaturizare a vieții marine, apăsînd în spiritul cărții, pe asprimea și greutatea ei. Evocarea lui *Sagoland* (Göteborg), „alb ca o navă din vise“, nu e lipsită astfel de precizarea că fantastica siluetă „răspîndea o duhoare înspăimîntătoare de ciumă, de putrezire, de molimă: cîteva mii de tone de piei crude din Buenos-Aires“. Idem, în picioare, înaintea unui magnific răsărit de soare, pescarii își îndeplinesc cu solemnitate necesitățile fiziologice, iar în clipa cînd asupra lotcii se prăbușește cerul de cărbune, zidul valurilor întunecate și biciul cumplit al vîntului, între două rostogoliri amețitoare, Adam își explică răul de care e cuprins Trofim, murmurînd: „Aha... Piinea și cirnatul“.

E evident, însă, că insuficienta consecvență în scoaterea cu vigoare la iveală a noului se întîlnește aci cu o oarecare atracție spre „cruditate“, spre violență. Excesiva subliniere a izbucnirilor elementare, a brutalității în comportări și expresie după rețeta naturalistă, împiclește tabloul muncii libere pentru construirea socialismului.

Ar fi însă greșit să credem că romancierul n-are sentimentul grandiosului. Dimpotrivă, tocmai caracterul reținut al patetismului ridică uneori înclăștarea dintre om și natură la o intensitate excepțională. Descrierea primei furtuni n-are, poate, egal în literatura noastră și nu pălește nici în fața celor mai bune pagini ale lui Conrad.

Violența cu care Adam simte primejdia morții și exaltarea cu care se bate împotriva ei trece în fiecare rînd, ascuțindu-l pînă la strigăt.

„Adam închise ochii. Iar îi era somn.

Trage la vîsle, Adame, că altfel pierim cu toții. Vîntul ți le împinge cînd le scoți din apă. Vîntul nu te lasă să vîslești, se împotrivește. Impinge-le împotriva vîntului. Intr-o parte valul e jos, la doi metri adîncime, dincolo e la două palme pe marginea lotcii; într-o parte vîri toată vîsla în apă, dincolo vîslește în aer! Vîslește, Adame, în apă și în aer, că altfel pierim. Valul te înalță de ți se string măruntaietele, apoi te suge în adîncuri de ți se urcă inima în gît. Te izbește dintr-o parte de-ți svîcnește capul pe umeri, apoi te asvîrle în partea cealaltă, gata să te arunce din barcă. Vîntul te apasă pe umeri de parcă te-ar apăsa cu mîinile, apoi îți svîrle în ceață găleți de apă pulberată mărunt, să te pătrundă mai bine. Apa asta rămîne în barcă și clipocește liniștit! Trofime, muncește, sîngele mă-tii, că se îngreunează lotca!“

Cînd încordarea ajunge atît de intensă, încît fiecare gest se umple de semnificație, fiecare clipă devine decisivă, tonul adecvat îl aduce tocmai stăpînirea gravă cu care se istorisește sec, rece, ultimul act al bătăliei:

„Valul cenușiu-verzui se înalță deasupra lor, își rostogoli creasta și lotca urcă pieziș pînă sus, apoi alunecă și se opri de-a curmezișul într-un căuș de ape lucii, întunecate, străbătute de vîrtejuri, de bulboane, de valuri mai mici. Al doilea val o prinse de-a latul, o ridică la cîțiva metri înălțime, o apucă în creastă, și cînd creasta se înfășură,

răsturnă și lotca și o cuprinse în fierberea albă a spumei“.

Vorbele au devenit aici de prisos. Simplă mișcarea, ca actele succesive ale unei tragedii mute, realizează ceea ce știe oricine a trecut printr-o asemenea încercare: „*Furtuna ține o mie de ani. Furtuna ține o veșnicie. Cîte o veșnicie de spaimă e în fiecare clipă...*“ Acesta e sentimentul care dictează ritmul frazelor de încheiere;

„Cînd trecu valul, alunecă de pe el în jos pîntecul negru, ud, lucios, al lotcii răsturnate. Pe lîngă el ieșiră din apa clocotitoare capetele celor trei pescari, apoi veni al doilea val și răsturnă iar lotca, înghițind-o. Cînd se ivi iar, se înfășurase pe ea o saulă.

Un om era agățat de lotcă: al doilea nu se mai vedea; al treilea înota. Veni alt val și o întoarse iarăși. După ce trecu valul, un om era culcat pe fundul lotcii răsturnate: zăcea întins fără mișcare. Spinarea celui de-al doilea plutea la fața apei, cu capul, brațele și picioarele cufundate în apă. Al treilea înota mereu“.

★

Tocmai calitățile deosebite ale acestei cărți îl obligă pe autor să elimine la o viitoare ediție petele atît de distonante semnalate și care împiedică romanul să devie — așa cum destule date ne îndreptătesc să credem — o operă într-adevăr mare a noii noastre literaturi.

O NOUA PIESĂ VALOROASĂ

Deși Aurel Baranga își situează acțiunea din „Arcul de triumf” în același moment istoric ca și Mihail Davidoglu în „Orașul în flăcări”, deși pozițiile lor ideologice înaintate sînt identice în prezentarea conflictului, pentru că amîndoi înfățișează în esență ciocnirea dintre burghezia în descompunere și lumea nouă care se ridică, operele lor dramatice sînt bine diferențiate și reflectă personalitatea artistică a fiecăruia dintre ei.

Vladimir Colin în „Torpilorul Roșu” dramatizează un fapt real în primii ani ai marii Revoluții Socialiste, încheagă o frescă istorică cu eroi plini de avînt și patos revoluționar. Mihail Davidoglu, în „Orașul în flăcări”, realizează o piesă în care transformările revoluționare apar mai mult prin contrastele dintre caractere, prin reflexul lor în conștiințele oamenilor și de-abia la sfîrșit în gesturi concrete, dar individuale. Aurel Baranga, în „Arcul de triumf”, cuprinde un peisaj social mai larg. Astfel, el reprezintă un crîmpei de viață mai complex, contradicțiile epocii se vor expune printr-o gamă întregă de sentimente și de fapte, în figuri cotidiene, ale căror manifestări și aspecte pendulează între comic și tragic, ca în viață. Antagonismele sociale apar la acest autor cu o bogată polichromie.

Ideea principală a piesei lui Aurel Baranga este că pe măsură ce acțiunea clasei muncitoare, sub conducerea Partidului, se intensifică, pe măsură ce armatele sovietice — care poartă în faldurile drapelelor

lor ideile atotbiruitoare ale comunismului se apropie, — forțele reacționare se descompun, se destramă asemenea urmelor murdare de zăpadă la razele soarelui de primăvară, iar mugurii proaspeți și plini de sevă ai vieții noi cresc liberi.

Forțele antagonice sînt concretizate pe de o parte în persoana colonelului Ciolac, șeful siguranței, care dispune de toată puterea organizată a aparatului de stat al lumii capitaliste, și de cealaltă parte în Magda, instructoarea Comitetului Central, membră devotată a Partidului, care luptă în ilegalitate. Armelor unei lumi intrate în putrefacție — teroarea, corupția, șantajul, abuzurile de tot felul — Magda le opune devotamentul fără margini față de Partid și credința într-o lume nouă, mai bună, mai dreaptă, mai fericită.

Acțiunea piesei se desfășoară la Iași, în timp ce trupele sovietice se apropie de vechea capitală a Moldovei. „Vîrfurile” societății orașului sînt cuprinse de panică: protipendada nu știe cum să fugă mai repede.

Tipurile pe care autorul le prezintă ca să înfățișeze burghezia și moșierimea în descompunere sînt Titu-Priboiești, industriaș, proprietar pe o jumătate din oraș, mare acționar în petrol și cărbuni, cămătar, fost prefect și parlamentar, care a traficât cu hitleriștii în tot timpul războiului; Fanache Verzea, moșier, căsătorit tu Zinca Verzea, moșiereasă și ea, avară și bigotă; generalul Ageamolu, scos din comandă în timpul războiului, „*avansat la baston*”,

face acum strategie și mută stegulețele pe hartă; soția lui e Jeni, fată de moșier, care și-a risipit averea cu „dame” și la cărți. Jeni Ageamolu e de o moralitate dubioasă și visul ei e să plece în străinătate, unde să facă „rezistență”.

Această vermină burgheză, îngrozită de apropierea trupelor sovietice se agită și fierbe în propria ei zeamă. Autorul o creionează cu mult sarcasm, arătând cum, în aceste momente cruciale pentru destinul ei, când se pregătea să fugă din fața primejdiei, își dă și mai mult pe față întreaga josnicie și lașitate. De vreun ideal nici nu poate fi vorba. Dezagregarea acestei lumi apare însă și mai reliefată când vezi cum reprezentanții ei se ceartă în aceste clipe pentru interese maschine, josnice. Astfel, când Fanache Verzea, ca să-și dea singur curaj, se laudă cu un articol așa zis democratic, pe care el l-ar fi scris în favoarea țăranilor, și din care crede că acum va putea trage foloase, Ageamolu îi răspunde:

Ageamolu: *Teoria asta trebuia să le-o ții și allora de ai proces cu ei la Vadul lui Vodă. De ce i-ai tras în judecăți pentru o sfoară de islaz?*

Fanache: *Dar dumneata, de ce mi-ai făcut proces de ne judecăm de unsprezece ani și am ajuns și în „secții unite” pentru o falcie de pământ?*

Ageamolu: *Altă socoteală. Chestie de principiu. Dreptul inviolabil al testamentului.*

Fanache: *Testamentul spune limpede: „Las nepotului meu de frate, Fanache Verzea, îndeosebi scump inimii mele, o șesime dintr-o șeptime de moșie, și Bălfața.”*

Ageamolu: *Pardon, respectă litera testamentului. Zice precis: „O șesime dintr-o șeptime de moșie și Bălfața”. Adică Bălfața intră în șeptimea de moșie.*

Fanache: *Aș, dac-ar fi fost așa, de ce mai era nevoie să spună nepotului meu de frate, „în deosebi scump inimii mele?” A precizat tocmai fiindcă a vrut să facă o deosebire între ngi. „O șesime dintr-o șeptime...” Și Bălfața separat.*

Ageamolu: *Ne judecăm pînă în ziua de apoi.*

Vii la parte egală cu noi.

Fanache: *Om vedea.*

Ageamolu: *Ce să mai vedem, că am văzut: pînă la casație am cîștigat.*

Zinca: *Bine că ai găsit momentul să vă certați...*

Jeny: *Nu te amesteca, să se descurce bărbații între ei...*

Zinca: *Lasă că vin rușii să vă sature, să vă dea moșie, să n-o puteți duce.*

Dar aceste contradicții care se ivesc între meschinele figuri ale oligarhiei românești, apar și în sinul ofițerimii germane. Colonelul von Stumm reprezintă cel mai retrograd corp ofițeresc din lume. În concepția reacțiunii armata era „marea mută” și de aceea și colonelul neamț nu întimplător se numește „von Stumm”. Aghiotantul lui e locotenentul Klemm, industriaș german. În fața prăbușirii iminente a regimului hitlerist, Klemm sosește cu o dispoziție de ultim moment a comandamentului, luată în interesul marilor industriași, printre care se numără și el:

Von Stumm: *Numai înțeleg nimic. (Alaltăieri primesc ordin de evacuare, astăzi, de rămînere pe loc. Ce urmărește comandamentul? Să ne dea legați pe mina rușilor? Ce spui, care-i părerea dumitale?*

Klemm: *Cea oficială, sau cea particulară?*

Von Stumm: *Părerea lui Otto Klemm, de care mă leagă cincisprezece ani de prietenie, în care timp nu l-am auzit spunînd nici o absurditate.*

Klemm: *Cred că nu-i chiar atît de rău, cum bănuiești și n-ai curajul să ți-o mărturisești singur. Cairo comunică un fapt important. Deschiderea unui nou front e o chestiune de zile, de ceasuri poate.*

Von Stumm: *Și asta înseamnă că nu e rău? Ascultă Klemm, am impresia că ți-ai pierdut mințile. Ce se alege de noi, te-ai gîndit?*

Klemm (neconținut liniștit): *Ce se alege? Iată ce se alege: familia Klemm posedă în Westfalia opt stabilimente industriale. Șase au fost rase de bombe pînă la pămînt. Dacă scapă două, înseamnă că Woltan nu e chiar imbecil, și că tata a fost om prevăzător. Sintem trei frați. Cel mai mare a făcut filozofia. A scos o carte pe*

care n-a cumpărat-o nimeni, și în care ținea să demonstreze, negru pe alb, că Adam și Eva au avut sînge „pur german”. Fratele meu mijlociu, Johann, a fost prins de război la Londra. Acolo a rămas și se descurcă binișor. Și eu, care am făcut academia de comerț din Philadelphia. Precum vezi, trei frați, trei destine. Din unul trebuie să se aleagă ceva.

Von Stumm: Atunci, spune deschis că-i aștepți pe americani.

Klemm: Spune-mi mie confidențial: dumneata îi aștepți pe ruși? (violent) Aici debarcă americanii.

Von Stumm (stupefiat): Aici?

Klemm: Aici. Aici. În Balcani. În inima butoiului cu pulbere. În Serbia și la Marea Neagră. Dar ce-ți închipui, că americanilor le e indiferent ce se întîmplă în acest colț de lume?

Von Stumm: Uită-te-n ochii mei: cu ce te îndeletnicești, Klemm?

Klemm (cinic): Scrutez viitorul. Viitorul contează. Și cred că nici dumitale nu-ți poaterămîne indiferent. Ai copii, nu?

Von Stumm: Trei.

Klemm: Nici copiilor dumitale nu le poate fi tot una dacă tatăl lor e prizonier la ruși, ori la americani...

După cum se vede, capitalismul de oriunde este și rămîne în primul rînd capitalism, trecînd cu ușurință peste problemele naționale, cînd vin în contradicție cu interesele profiturilor.

Von Stumm îi dă mîna liberă lui Klemm să transmită colonelului Ciolac aceste sugestii. Ofițerul neamț nu are nevoie de prea multe argumente. Ciolac ascultă de hitleriști fiindcă știe că și Antonescu, stăpînul lui, tot de naziști ascultă. Deci, cînd Klemm îi spune că trebuie creiață în oraș o atmosferă de rezistență în așteptarea viitoarei debarcări americane, Ciolac pune mîna la chipiu și spune „am înțeles”, mai ales că interesul lui personal este identic. Ciolac caută să convingă pe reprezentanții cei mai autorizați ai burgheziei să nu fugă, ci dimpotrivă să organizeze un așa zis „centru de rezistență”. El convoacă pe Titu Priboiești, Fanache Verzea, Zinca

Verzea, general Ageamolu, pe doctorul Sava Zapan, un intelectual progresist, Penciu-Lungu, reprezentantul funcționarilor, evreul Mayer Bayer și pe ziaristul Miluță Jipa, socialist de dreapta, și le spune cu un patos declamator: „Domnilor, v-am convocat într-un moment greu. Nu voi încerca să-l descriu... Vă cer dumneavoastră, care reprezentați ceva, în acest oraș, să vă păstrați calmul, și să dați prin atitudinea dumneavoastră personală un exemplu de patriotism. Să combatem deruta”. Și el, care pînă atunci se pregătea să fugă, o ia acum pe altă coardă:

„Vreau însă să vă avertizez cu tot simțul răspunderii, că nu e umplută cupa suferințelor noastre. S-ar putea să trecem prin încercarea unei debarcări, aici, la noi”. La care Zinca Verzea spune: „Maica domnului să te audă”. Dar Ciolac n-a auzit-o și continuă solemn: „Va fi, desigur, prilejul unui grav examen pentru noi și pentru marii noștri aliați. Dar îl vom trece. Nu ne-am sacrificat, n-am dat un asemenea tribut de sînge, ca să sfîrșim ocupați de americani sau de englezi. Fac deci apel la conștiința dumneavoastră nepătată ca să-mi urmați sfaturile. Duceți în toate straturile populației un cuvînt de îmbărbătare. Convingeți oamenii să-și păstreze căminul. Nu dați crezare zvonurilor interesate. Nu plecați urechea la șoapte tendențioase. Avem un rege, o patrie, și un ocrotitor: pe marele Führer. Să fim la înălțimea ceasului grav pe care-l trăim, și Dumnezeu va veghea asupra destinelor noastre. Vă mulțumesc, domnilor”.

Ciolac reține însă, la o convorbire mai intimă, pe Fanache, pe Zinca, pe Titu Priboiești și pe Miluță Jipa. Cu aceștia el vorbește altfel, pentru că îi cunoaște, pentru că și ei îl cunosc, pentru că se înțeleg. „Socialistului Jipa” îi spune: „Ai avut legături cu comuniștii”. Acesta îi răspunde cu subînțeles: „Bine, dar dumneavoastră știți mai bine ca oricine”. Iar Ciolac, ca să nu-l trădeze, îi replică: „Eu nu știu nimic. Ai fost un om de convingeri ferme, n-am cunoștință să le fi renegat. E momentul ca energia dumitale să nu se irosească. Să nu lincezească”. Lui Priboiești îi sugerează că nu trebuie să pomenească măcar de afacerile pe care le-a făcut cu hitleriștii. Pe fiecare îl învață cum să-și confecționeze

din trecutul lui o atitudine „democratică“, filo-americană. El le cere să scoată un ziar independent, pentru influențarea opiniei publice, pe care să-l conducă socialistul Jipa. În ce privește linia ziarului. Ciolac o fixează astfel: „Pentru moment, o linie suplă: nici prea-prea, nici foarte-foarte. Scăldat, dar uns cu toate alifiile. Să nu se seziseze cenzura, să nu prindă nemții de știre, dar scris printre rînduri...“ Și Ciolac termină spunîndu-le: „Domnilor, dumneavoastră trebuie să constituiți nucleul adevăratei rezistențe rominești în această parte a țării... Gîndiți-vă, consfățuiți-vă, luați măsuri și acționați.“

Dar nici „centrul de rezistență“, nici gazeta proiectată nu-l pot scuti pe Ciolac de îngrijorările profunde pe care i le provoacă acțiunea subterană, ascunsă, dar plină de vigoare a Partidului. Partidul comunist, pe care-l simte izbînd din toate părțile, dar căruia nu-i poate da de urmă. A primit chiar de la locotenentul Klemm o informație extrem de prețioasă, care-l neliniștește. O agentă importantă, trimisă din București, se găsește în oraș și acționează. Nu știe însă care sînt direcțiile cu care a venit.

Informatorii lui Ciolac, n-au fost în stare să-i relateze ce se întîmplase cu cîteva zile în urmă în casa doctorului Zapan în timpul bombardamentului. Nici chiar doctorul nu aflase că soția lui, Valeria, primise vizita unei necunoscute și că această necunoscută era soția fiului său, comunistul Matei, presupus executat de fasciștii nemți. Scena dintre cele două femei, cînd bătrîna își recunoaște nora, pe care o consideră vinovată în mare măsură de soarta fiului său, deoarece dînsa l-a atras spre comunism, e plină de un vibrant patetism:

Mama: *Dumneata aici? Ce cauți dumneata în casa mea?*

Necunoscuta: *Nu v-am văzut în viața mea.*

Mama: *Eu da. În treizeci și cinci. In gară...*

Necunoscuta: *Vă înșelați, doamnă.*

Mama: *Erai cu Matei.*

Necunoscuta: *E o confuzie, și nu știu cum...*

Mama: *Cînd ai intrat, nu mi-am dat seama.*

Sînt nouă ani de-atunci. Pentru-ce-ai venit? Să te convingi că ți-ai dus opera pînă la capăt? Privește

în jurul dumitale. Ești mulțumită? Uită-te la mine. Nu te apăra. Știu bine ce spun. N-a fost el de vină. Dumneata l-ai împins. Fără dumneata, toată viața lui era alta...

Necunoscuta: *Uitați-vă la mine, doamnă.*

Am douăzeci și șase de ani. Cînd l-am cunoscut pe Matei...

Mama: *Matei al meu era un copil.*

Necunoscuta: *Munceam într-o fabrică de medicamente. Seara, mă întorceam acasă cu degetele umflate. Dar visam o altă viață...*

Mama: *Și eu am fost odată tinărară. Și eu visam o altă viață. Dar am înțeles cînd mi s-a spus: „n-ai să schimbi tu lumea“.*

Necunoscuta: *Noi o s-o schimbăm. Nu putem trăi ca niște viermi.*

Mama: *Cuvintele astea le-am auzit spuse și de el. De la dumneata le-a învățat.*

Necunoscuta: *Eu trebuia să-i deschid ochii asupra adevărului, cînd adevărul urlă la fiecare pas? (detunătură puternică)*

Mama: *Mor oameni pe toate drumurile...*

Necunoscuta: *Temnițe pline... Lagăre... Nu vedeți ce au făcut hitleriștii din țara asta? Încarcă oamenii ca pe vite și-i trimit la abator. Ați fi putut să vă uitați în ochii lui dacă ar fi plecat capul și ar fi tăcut? Mă învinuiți fiindcă am stat alături de el? Doamnă, vă cunosc mai bine decît vă închipuiți. Matei mi-a vorbit nopți întregi de dumneavoastră. Înainte de a ne fi căsătorit...*

Mama: *V-ați căsătorit?*

Necunoscuta: *Acum șase ani. Am stat trei luni împreună și am fost arestată. În închisoare am primit un bilet: „Sînt mîndru de tine, draga mea. Curaj. Noi luptăm pentru fericire“.*

Mama: *Și fiul meu nu mai e! Băiatul meu e mort...*

Necunoscuta: *Nu spuneți cuvîntul ăsta. Nu cred. Nu pot să cred. Nu vreau să cred. Bărbatul meu n-a murit.*

În toți anii ăștia l-am ținut ascuns în inima mea. Ascultați-mă,

doamnă, va veni o zi, simt că va veni, când va deschide ușa. Ni se va părea o minune. Dar o să vină minunea asta. Minunile vieții vin totdeauna. Și-o să-i spun: „dragul meu, iubitul meu, eu te-am așteptat, eu am crezut, eu n-am pierdut nădejdea. Chiar și mama ta... (cu drăgălășenie) Fiindcă va trebui să-i spun. Noi nu ne-am minșit nici o dată. Chiar și mama ta te-a crezut mort. Numai eu... numai eu și felița noastră te-am așteptat.

Mama: *Aveți un copil? De ce nu mi-ai spus? Un copil al lui Matei? De ce mi-ai ascuns? De ce nu mi-ai scris? De ce nu mi-ai dat un semn de viață?*“

Se aud bătăi în ușe. Ciocăniturile devin tot mai insistente. Nora îi cere mamei să nu deschidă și se ascunde într-o altă cameră. Vocea de afară e tot mai stăruitoare. Valeria deschide și în prag apare minunea de care vorbise necunoscuta: Matei! Fiul său Matei, care trăiește și s-a reîntors, îi cere mamei să nu spuie nimănui că l-a văzut, nici chiar tatălui său, doctorului Zapan. Când află însă că soția lui Magda e alături, vrea s-o vadă. Dar Magda a fugit.

Iată dar că în oraș activează Matei Zapan și soția lui, Magda. Marea surpriză de abia acum urmează. Șeful siguranței, după ce a aranjat „centrul de rezistență“, și apariția ziarului, dă ordin să se introducă un arestat. Și atunci spectatorul, cu o surprindere dureroasă, constată că arestatul e Matei Zapan. Acțiunea duce din surpriză în surpriză, remarcându-se prin permanenta ei noutate și prin virtuozitatea tehnică cu care e realizată.

Ciolac: *...Te miri că te afli aici?*

Matei: *M-am obișnuit de mult să nu mă mai surprindă...*

Ciolac: *Atunci o altă întrebare: dumitale nu ți se pare curios tot ce s-a petrecut cu dumneata în ultimii ani?*

Matei (cu un zîmbet amar): *Curios? Cred că termenul nu e cel mai potrivit,*

Ciolac: *Să recapitulăm: închisoare, liber, din nou arestat, preluat de nemți, preluat de ai noștri, din nou liber (subliniind). Liber! Bagă de seamă: e vorba de un comunist cunos-*

cut, cu state vechi și dosare voluminoase. Cum se spune în mod tehnic: „periculos ordinii publice“. (zîmbind) Cunoști multe cazuri asemănătoare? Să vorbim deschis:... îți închipui că nu știam de existența dumitale în oraș? Sper că te-am lămurit. Am făcut un semn și te afli aici! La mine în birou... Știi pentru ce te-am chemat? (pauză pregătitoare de efect) Ca să-mi dai dobînda.

Matei: *Dobînda?*

Ciolac: *Exact. Dobînda. Nu te preface, înțelegi ce spun. Orice se plătește pe lumea asta, dar mai ales un lucru atât de prețios ca viața. Va trebui să plătești tot atât de cinstit pe cit de corecți au fost germanii când te-au cruțat să nu te hodinești acum la doi metri sub pământ.*

Matei: *...Mă iertați, domnule colonel, dar nu vă pricep.*

Ciolac: *...Te-am anchetat de atâtea ori, și am fost mereu încredințat că am în față un om deștept. Nu pricepi? ...E momentul să-ți achiți obligațiile.*

Matei (violent): *E momentul să vă gîndiți la toate crimele pe care le-ați făcut și la scadența care vine. Să-mi plătesc eu obligațiile? Față de cine?*

Ciolac (cu cea mai mare liniște): *Față de mine. Te-am preluat. Cred că îți dai seama de situație.*

Matei: *Evident. Sint în mîna dumneavoastră... Faceți cu mine ce vreți: arestați-mă, condamnați-mă, închideți-mă în lagăr.*

Ciolac (izbucind în rîs): *Ei, bine, dar știi că ai un haz extraordinar? Crezi că de asta te-am smuls din ghiarele Gestapoului, ca să te svîrl din nou în închisoare? Ce îți închipui dumneata, că duc lipsă de deținuți?*

Matei: *Atunci, împușcați-mă. N-ar fi primul asasinat.*

Și pe această tensiune care merge crescînd, urmează dezvăluirea unor fapte cu adevărat uimitoare. Ciolac scoate din buzunar declarația pe care Matei o dăduse hitleriștilor, scrisă și subscrisă de mîna lui. Ca să-și salveze viața, Matei denunțase conducerea comunistă a lagărului și astfel, de pe urma lui, zece tovarăși fuseseră spînzurați. În

fața acestui document, rezistența lui Matei se prăbușește, și el va trebui să alunece mai departe pe panta trădărilor. Șeful siguranței îi cere: să dea numele celui ce va lua contact cu „centrul de rezistență” din partea comunistilor — să pună la cale, prin comuniști, distrugerea nodului de cale ferată — să organizeze o încercare de evadare a deținuților în trecere prin oraș și — mai cu seamă — să-i spuie cine e comunistă sosită de la București:

Matei: *Și ce legătură poate să fie între o deraiere și o încercare de...*

Ciolac (tăindu-l): *De ce faci pe naivul și pui întrebări inutile? Atentatul, deraierea, s-au produs ca să ajute evadarea! Represaliile sînt legitime. Mă așteptam să-mi ceri o explicație mai logică. De ce nu mă amestec singur, cu forțele mele, în mersul trenurilor. Îți răspund tot alît de loial cum ți-am vorbit și pînă acum: mă simt supravegheat. Vrei să-mi pună germanii devotamentul la îndoială? Să cădem împreună înghiara lor? Ii detest fiindcă sînt inumani și inabili. Se jucau cu hîrtia asta a dumatule, cum te joci cu un petec de ziar, fără să-și dea seama că țin în mînă soarta unui om...*

Matei (definitiv înfrînt): *De ce n-are fiara asta de om curajul să-și zboare creerii?*

Ciolac: *Fiindcă e fiară. În oraș se află o agentă comunistă trimisă de București. Ce știi în direcția asta?*

Matei: *Nu știu nimic, vă dau cuvîntul meu de onoare că nu știu nimic.*

Ciolac: *Trebuie să afli repede, cît mai repede.*

Fiindcă Ciolac se simte slab în fața unui inamic care izbește din umbră, dar pe care el nu-l cunoaște și nu-i poate da de urmă. Matei spusese adevărul. Lui nici prin gînd nu-i trecea că agenta pe care o căuta Ciolac cu înfrigurare este chiar Magda, soția lui. Magda este sufletul acțiunilor comuniste de care se izbește directorul siguranței, și cu toate că el și-a asigurat chiar înăuntrul partidului comunist un trădător de talia lui Matei, pînă la urmă va fi înfrînt fiindcă nu are de partea sa o cauză dreaptă, ci una abjectă, criminală. În lupta care se dă, Partidul, în afară de

Magda, e reprezentat de trei muncitori: Opreșan, Tudose și Lungu, toți trei activiști încercați, temperamente deosebite, bine individualizați de autor. Opreșan e încă ușuratic, încrezut, prea entuziast; el greșește scontînd prematur victoria, și din această cauză e imprudent. Opreșan e cel care urmează să stabilească legătura cu „centrul de rezistență”. Magda îi recomandă însă prudență, dar Opreșan, sigur de el, îi răspunde: *„N-ai grijă, tovarășe. Am experiență. De ce crezi că s-a oprit tovarășul Virgil la mine? Ii cunosc eu pe dumnealor. Știu fiecare cîte parale fac. Mă duc să-i ascult. Dardacă o fi nevoie, știu să-i pun la punct. De cînd aștept eu ceasul ăsta... să mă răfuesc cu dumnealor... O să pun și problema fițiucii ăsteia. Cine-o scoate? Cu ce fonduri? În ce scop?”* Surprinderea ei crește și mai mult cînd un alt muncitor, Tudose, îi spune că acum „nu e unitate de vederi”, deca-rece, raționează el: *„cînd frontul era departe, și băteau nemții spre Volga, ori spre Don, atunci sarcina noastră, a ăstora de aici, era să lovim cum puteam mai bine, și, în primul rînd în căile ferate. Ca să n-ajungă acolo, nici soldați, nici muniții... Dar acum... Frontu-i dincolo de oraș. Îi așteptăm să intre din clipă în clipă. Acum ce rost are?”* Magda, din ce în ce mai surprinsă află că același tovarăș Virgil a dat și această directivă, așa că nu poate gusta prea mult nedumerirea lui Tudose, exprimată alît de plastic și de pitoresc: *„cînd a zburat un tren în aer, de s-a ales din el puzderie, era dialectic bine. Astăzi, cînd trebuie să intre rușii, dacă mă ating de nodul ăsta de cale ferată, e dialectic prost.”* Magda îl determină să nu strice liniile ferate *„fugi, tovarășe Tudose, fă ce știi și oprește-i... Aleargă, tovarășe Tudose, comuniștii ajung totdeauna la vreme. De aceea sînt comuniști.”* Acum Magda așteaptă nerăbdătoare să ia legătura cu tovarășul Virgil, ale cărui acțiuni îi apar cel puțin curioase și nejustificate. Virgil vine, și e nu e altul decît trădătorul Matei. Magda însă nu putea ști ce zdreanță umană a ajuns omul alături de care a făcut primii pași în spre Partid, omul pe care îl socotea un martir, scăpat ca prin minuno de la spînzurătoare, și care acum e investit din nou cu încrederea Partidului. După primele efuziuni sentimentale, după rapide și vagi

explicații asupra fugii lui din mâinile nemților, iată-i ajunși să discute în contradictoriu între dînșii, ca doi membri de Partid, care în îndeplinirea unui mandat important își apără fiecare punctul său de vedere. Și problema cea mai gravă e evadarea. Pentru amîndoi e o chestiune vitală, deși din motive diferite: Matei s-a obligat față de Ciolac să provoace evadarea, iar Magda e convinsă că evadarea înseamnă să trimiți la moarte patru sute de oameni. Discuția pornită la început cu argumente și pe un ton calm se înflăcărează:

„Magda: *Dragul meu, iubitul meu, ce s-a întîmplat cu tine?*

Matei: *Acum nu mai sînt nici „dragul meu“, nici „iubitul meu“. Sîntem doi tovarăși cu o sarcină dintre cele mai grele în față“.*

Magda, cu multă răbdare și înțelepciune îi spune că ea nu face decît să susțină hotărîrea Comitetului Central, care a interzis asemenea încercări, tocmai fiindcă are grija fiecărui om:

Matei: *...Un tovarăș din conducere a dat dispoziție în sensul celor spuse de mine.*

Magda: *Stiu. Un bandit. A fost demascat. Și izolat. Și poate că nu e singurul. ...Vii să-mi dai o directivă care pune în primejdie viața a patru sute de oameni“.*

Atunci criminalul, ca s-o intimideze, recurge la un ultim argument:

„Va trebui să vie ziua în care să vedem ce a făcut fiecare. Pînă atunci, acționez cum știu eu. La care, Magda îi aruncă în față: „*Chiar dacă faci jocul siguranței?*“

Matei: *Am vrut s-o aud și pe asta. Am așteptat-o și pe astă. Acum știu, știu cu cine am de-aface: tu vrei să-iucizi...*

Magda: *Eu? Eu? Stai, nu pleca... N-ai să pleci de aici... Eu vreau să-miucid tovarăși? (cu nesfîrșită durere) Mie-mi spui asta?*

Matei: *Mă uit la tine și nu știu pe cine am în față. În orice caz, va trebui să rupem legătura...*

Magda (albă ca varul, dar neclintită): *Da, va trebui să rupem legătura“.*

Magda, care vede pe ce drum a alunecat tatăl copilului ei, nu se preocupă în acest moment de prăbușirea căsniciei lor, ci gîn-

dul ei întreg e la evadarea care nu trebuie să aibă loc. Problema care se pune e cum și prin cine s-o oprească. Un gînd salvator îi vine. Va face apel la mama lui Matei. Valeria trebuie să ajungă la Ciolac. E singura care-i poate cere șefului siguranței autorizația de a-și vedea fiul, care ar putea fi în acest convoi.

Autorul folosește aci cu multă pricepere o stratagemă. Valeria știe că Matei nu poate fi în tren, dar se duce pentru a salva alîtea vieți de luptători cinstiți. Pe de altă parte Ciolac știe mai bine ca oricine că Valeria nu-l va găsi pe Matei în vagon, dar îi dă totuși învoirea cerută, pentru că are sadismul de a pune zadarnic pe bătrîna pe drumuri, și nici nu putea să-i spună că Matei e în slujba lui. Pe Ciolac, cînd află că trenul cu hitleriști n-a sărit în aer și că evadarea nu numai că nu s-a produs, dar că și vagoanele cu deținuți politici au fost atașate la același tren, așa că toți comuniștii i-au scăpat din mînă, îl apucă nebuniile. Ridică pe soții Zapan; dar bătrîna nu vrea să mărturisească nimic; atunci o confruntă cu Matei. Valeria, cînd înțelege că fiul ei e în serviciul siguranței, cade lovită de apoplexie. Ciolac face orice ca să dea de urma luptătorilor din ilegalitate. Astfel provoacă o întîlnire a șefilor așa zisului centru de rezistență cu un reprezentant al comuniștilor, și îi arestează pe toți. Sînt aduși în cabinetul lui Ciolac: Ageamolu, Verzea, Titu Priboiești, Miluță Jipa și Oprișan, care nu a ascultat-o pe Magda și a căzut în cursă. La anchetă însă, deși torturat, nu dezvăluie nimic, nu spune cine e agenta de la București.

Scena dintre „rezistenți“ și Ciolac e o satiră de cea mai bună calitate, demascatoare a moravurilor vechii lumi. Șeful siguranței promite fiecăruia în parte, cași soțiilor care vin înnebunite să-și reclame bărbații, că le va da drumul, dar că a trebuit să procedeze astfel din superioare interese de stat. Convorbirea dintre Ciolac și socialistul Miluță Jipa e edificatoare: Jipa (intrînd): *Ce-mi făcuși, nene Griguță?* Ciolac: *Ce să-ți fac? Văd că arăți foarte bine.*

Iar te-ai făcut socialist. Se vede cale de-o poștă.

Jipa: *După ce, coane Griguță?*

Ciolac: *După lavalieră. Ce-i cu ziarul?*

Jipa: *E bine, coane Griguță.*

Ciolac: *Saltă tirajul? Aveți grijă... Băgați în fiecare zi fitilul: debarcarea. Aici vin americanii. Băgi fitilul, pînă te suspend.*

Jipa: *Cînd, coane Griguță?*

Ciolac: *Cînd oi avea și eu dispoziție. Da'ce, eu sînt de capul meu? La București e fierbere mare. Pot să-ți spun de pe acum, că Grigore Ciolac a fost fericit pentru felul cum își poartă caii. Liber. Fugi la ziar.*

Numai socialistul Jipa a fost făcut scăpat. Pe ceilalți toți, inclusiv pe Matei, care a cerut singur să fie arestat — căutînd în felul acesta să înșele mai departe Partidul — Ciolac nu-i eliberează și îi lasă să cadă în mîna hitleriștilor, în timp ce el și cu șeful lui de cabinet, Tătaru, fug cu o mașină, cînd află că trupele sovietice au intrat în oraș. Magda, denunțată de Matei, a fost și ea arestată împreună cu Mayer Bayer, așa că toți sînt anchemati de Von Stumm — von Klemm a fugit și el — și desigur ar fi fost împușcați, dacă în ultimul minut soldații sovietici și gărziile muncitorești nu i-ar fi scăpat. Sub semnul marelui biruinți a trupelor sovietice eliberatoare își încheie Aurel Baranga piesa.

„Arcul de Triumf” e o isbutită lucrare dramatică prin înalul ei nivel ideologic, prin măiestria artistică și tehnica teatrală adîncită și perfecționată față de alte lucrări ale aceluiaș autor. Astfel, apropiind-o de „Pentru fericirea poporului”, cu care are aderențe de ton și tematică, se constată un substanțial progres. Acțiunea dramatică diluată și nestringent legată în vechea lucrare, apare de astă dată mult mai bine încheată. În loc de șapte episoade cinematografic prezentate, cadrul acțiunii se restrînge la trei decoruri simple. Numărul personajelor este restrîns la strictul necesar, iar amănuntele de care se servește autorul au valoare dramatică. Astfel, cînd mama lui Matei cere lui Ciolac autorizația de a-și căuta fiul în convoiul de deținuți, ea nu izbutește să-l înduplece pe asprul șef al siguranței decît mituindu-l: își scoate cerceii din ureche, — singura ei bijuterie — și-i oferă nemilosului ofițer. Episodul

cu cerceii s-ar fi putut opri aici. A. Baranga reușește însă să-l integreze mai adînc în desfășurarea acțiunii. Aceiași cercei vor folosi colonelului Ciolac ca să răsplătească bunele grații ale frumoasei doamne Ageamolu, care i-a acordat o întîlnire. Iată deci cum un detaliu, căruia un autor mai puțin experimentat s-ar fi mulțumit să-i dea un singur rost, îi servește lui A. Baranga într-un scop întreit: subliniază gestul de sacrificiu al bătrînei, demască abjecta venalitate a unui înalt funcționar și ajută la creionarea satirică a moralei așa zisei bune societăți.

Conflictul dramatic — lupta dintre lumea care piere și cea nouă care se ridică — este cu măiestrie concretizat în înfruntarea clasică dintre doi protagoniști: Magda și Ciolac. O trăsătură de virtuozitate tehnică apare și în faptul că cei doi prototipi se ciocnesc, se luptă, se înving, fără să fie puși niciodată față în față de-a lungul piesei.

Un alt merit al autorului este puterea lui de sinteză, de tipizare. Prin cele cîteva figuri ce reprezintă lumea în descompunere, autorul reușește să satirizeze cu ascutime mediul burghez și să demaște fizionomia abjectă a acestei clase. După cum, printr-un mie număr de eroi pozitivi, redă devotamentul, puterea de sacrificiu, tăria de caracter a clasei muncitoare.

Pentru caracterizarea personajelor, Baranga folosește un limbaj specific. Pitoresc atunci cînd trebuie — Zinca, Ageamolu, Fanache; de o vulgaritate periferică la nevoie — agenții de poliție; de inspirație populară la țărani. Iată cum răspunde țăranul Dominte la interogatoriu:

Ciolac: *Ce faceți, măi, oameni buni?*

Dominte: *Bogdaproste, boierule, ne bate...*

Ciolac: *De ce, măi, oameni buni?*

Dominte: *De, boierule, dumneavoastră știți...*

Ciolac: *Sînteți răi, măi, oameni buni...*

Nu vă e milă de mine, să mă supărați în halul ăsta? Spuneți cine v-a dat manifestele și ați scăpat. Tăceți. ai?... Cine v-a dat manifestele, mă? Spuneți, mă, că vă bat pînă...

Dominte: *Tot așa cu porția, boierule?*

Ciolac: *Cum? Cum?*

Dominte: *Tot așa, după program: un ceas dimineața, și un ceas seara?*

Ciolar: *Dacă nu vorbești, vă bat așa încă o săptămână...*

Dominte (se sfătuiește din ochi cu ceilalți): *Păi dacă e vorba numai de-o săptămână... v-am ruga și noi ceva.*

Ciolar: *Ce?*

Dominte: *Să ne bată azi și mâine mai îndesat, și să ne dea drumul acasă, că ne mor fimeile și copiii.*

În gura altor personaje întâlnim replici sintetice, ce dezvăluie în câteva cuvinte mentalități sau situații pentru care s-ar fi putut folosi pagini întregi. Când generalul Ageamolu spune: „*Ai noștri mă scot din comandă ca incapabil, iar rușii mă acuză la radio de crime. Una din două: cine are dreptate?*”, generalul ne arată că în mintea lui incapacitatea însemnează a nu știi să săvârșești crime, iar a fi capabil e tot una cu a fi criminal. Iată cum autorul, printr-o dilemă absurdă, stigmatizează mentalitatea militaristă.

Tot așa, expresia ce revine ca un refren în gura lui Titu Priboiești: „*Am protestat, coane Grigută, am protestat, mereu am protestat*” — dezvăluie atitudinea lașă a politicienilor care-și închipuiau că-și pot găsi o acoperire alcătuind — în timpul marii înțeleșări — memorii sterpe și demagogice, sau făcând proteste ridicole.

Meritele deosebite ale noii lucrări a lui Aurel Baranga îndreptătesc o exigență critică sporită din partea noastră. Fără a căuta cu tot dinadinsul pete, nu vom încerca nici să ascundem lipsurile existente. Astfel, prima apariție a lui Matei Zapan, din actul întâi, imediat după surprinzătoarea intrare a soției lui, Magda, — se poate spune că este o lovitură de teatru comandată, un fel de „*deux ex machina*”. Tot atât de nejustificat este și apelul pe care Magda îl adresează bătrinei Valeria Zapan în actul al treilea. Nicăieri, în desfășurarea piesei, nu vedem că raporturile dintre Valeria și nora sa au evoluat în așa fel, au ajuns atât de strânse încât să îndreptățească cererea pe care Magda o face bătrinei: să obțină, în puterea nopții, o audiență la colonelul Ciolar și apoi să ducă un mesaj secret celor din convoi ca să împiedice încercarea lor de evadare. După amar-

nicele reproșuri pe care Valeria Zapan le face Magdei la prima lor întâlnire, după ce vedem că bătrina o socotește pe ea vinovată de intrarea lui Matei în mișcarea comunistă — ceea ce Valeriei i se pare o adevărată nenorocire — siguranța cu care Magda se îndreaptă către doamna Zapan, ne apare lipsită de justificare psihologică. Consecințele acestei false premize sînt că sacrificiul și întrecerea acțiune a Valeriei Zapan din final apar nefirești, voite de autor, iar moartea ei, un efect melodramatic excesiv. Valeria Zapan nu e o luptătoare comunistă, pe care mișelia și trădarea fiului ei să o poată lovi atât de greu încît durerea ei copleșitoare să ducă la acest tragic sfîrșit. Pentru a putea fi convinși de valabilitatea acestor momente înălțătoare, autorul trebuia să adîncească procesul suflătesc al Valeriei Zapan; iar valoarea piesei ar fi crescut mult dacă ni s-ar fi arătat evoluția acestui personaj.

Doctorul Sava Zapan merge și el pe o linie destul de neclară. La începutul acțiunii el este — împreună cu generalul Ageamolu — partizan al evacuării, gata să se refugieze și se luptă să convingă și pe alții că așa e bine. Ceva mai mult: declară că după ce în tinerețe a crezut și el în searbate ideaturi, și-a dat seama acum că „*e bine ca fiecare să-și gospodărească cortul lui*”. Pentru ca, în actul următor, să-l vedem pe cele mai înaintate poziții, semnatar curajos al „*memoriului*” către „mareșalul” Antonescu, gata să-și ia răspunderi inutile.

Caracterul de frescă al piesei face ca unele personaje să nu fie suficient adîncite, cum ar fi, de pildă, agenții de siguranță. Sau țărani, introduși mai mult din preocuparea de a nu omite și acest aspect, dar a căror apariție este pur formală.

Deficiențele piesei, arătate aci, nu întunecă valoarea lucrării în laturile ei esențiale. „Arcul de triumf” rămîne o lucrare teatrală valoroasă, care împletește o atitudine critică și satirică cu un patos dramatic autentic, prezintă chipuri din vechea societate demascate cu ascutime și virulență, în opoziție cu avîntul revoluționar al luptătorilor comunisti, într-o acțiune puternic susținută, însemnînd astfel un succes real al tinerei noastre dramaturgii.

PETRE SOLOMON: „LUMINA ZILEI“

Trei cicluri: „Prin castelul Peleş“, „Însemnări de la Bicăz“, și „Tablouri dintr-o expoziție“, formează treptele principale ale acestui nou volum de versuri ale lui Petre Solomon, „Lumina zilei“.

În primul ciclu, poetul e vizitator alături de noi, și ghid totodată. Motto-ul din Byron profilează întregul grup de poezii, îmbogățind și anunțând înțelegerea și atitudinea artistului în fața relicvelor fostului Kaiser al Peleşului: „...Și când veți auzi că ne vorbește / De tronuri și de cei ce-au stat pe ele / Mirați-vă, cum ne mirăm și noi De oasele mamuților“...

Cunoscător al valorilor artei universale, atunci când vorbește în numele omului simplu, poetul prețuiește în raport cu aceste valori castelul depozitar de stiluri întortochiate și de lucrări lipsite de gust. Dintru început, Peleşul îi apare ca ieșit dintr-o poveste, dar o poveste crîncenă, întunecată:

Din ce poveste a ieșit castelul
Clădit în coasta muntelui, în stîncă?
Chiar fără regi, rănește ochiul încă
Și amintește jaful și măcelul.

Reacțiile și sentimentele vizitatorului simplu, odată intrat în labirinturile acestei stranii clădiri, sînt urmărite și explicate indirect prin însăși descrierea formelor decorative expuse privirilor:

Om simplu, nu-ți găsești într-însul locul.
Nedumirit, ți-alunecă privirea
Și scîrba se îmbină cu uimirea,
Cum în castel Ev Mediul și Barocul,

Prima poezie din ciclu sfîrșește într-o strofă bogată în sensuri, dezvăluind și na-

tura generală a gustului, și simțul artistic neviciat al omului simplu, prețuitor adevărat al frumuseții:

Căci nu Van Eyck, nici Rubens, nici Da Vinci

Dau sălilor acestea triste, tonul,
Ci prostul gust cu care teutonul
A grămădit tot ce-a furat opincii.

După această introducere, poetul străbate sală cu sală, dînd la o parte grelele draperii și dezvăluind adevărata înfățișare, adevăratele rosturi ale lucrurilor. Iată-l, reînviind „crîncenul trecut / Închis în împietritele-i imagini“: în sala cavalerilor, unde „spînzură strămoșii în teutone poze-ncremeniți“. Sintem puși în fața meschinăriei unei întregi descendențe făloase:

Un alt strămoș a fost sculptat în lemn, —
I-e barba jumătate retezată:
E de la Papa, drept pedeapsă, semn,
Că a trădat credința lui odată.

Urmașul lui l-a așezat aici,
Fălos de obîrșia lui aleasă.
Dar cavalerii lui par măscărici
Cu dubul stins sub greaua lor chiurasă.

Ultima strofă, fixează atmosfera exactă a acestei expoziții, a tarabei, redusă pînă la urmă la instinctele acaparatoare de negustor încoronat ale monarhului:

În jurul lor, urmașul — negustor —
A strîns tot lucruri scumpe — alandala —
Aici un vas, acolo un covor —
În cît îți pare o tarabă sală.

În sala armelor, toate vitejeștiile unelte, care par a vorbi de nemaipomenite și don-

quijoteștu aventuri, nu sînt altceva decît niște obiecte folosite de cine știe cine, cum-părate cu bani peșin și, — „plătitescump“. Numai stilul artei țării romînești lipsește din aceste săli înzorzonate, și poetul găsește explicația potrivită:

Nu se simțea acasă teutonul,
Decît printre străini. Și-avea toamei,
Căci șubred totdeauna i-a fost tronul
Și nu și-l bizuia decît pe ei.

„Istoria se deapănă ușure/Sub pașii noștri“... și poetul, redînd o scenă din activitatea cotidiană a regelui, o mică tranzacție cu misiții adunați „ca într-o pădure... pe ascuns“, pătrunde în „sufrageria-n stil baroc nemțesc“, unde, printr-o fulgerătoare aducere aminte a poeziei lui Vlahuță: „Min-ciuna stă cu regele la masă“, proiectează în mintea cititorului imaginea rășcoalei din 1907, sugerînd întreaga semnificație a adunării acestor luxoase obiecte. Versurile finale, din păcate, nu concentrează sentimentele multiple și complexe ale „spectatorilor“ care-au luat cunoștință de această paradă a bogățiilor și gusturilor regale, ci redă repetînd, negru pe alb, mînia și bucuria, cunoscute de altfel din prima strofă a ciclului. Deși inegal, acest grup de poezii cuprinde un tablou convingător, demascator, în care Petre Solomon își dezvăluie personalitatea artistică și-și dovedește măiestria.

Ciclul „Însemnări de la Bicăz“ aduce sub obiectivul poetului o lume cu totul deosebită. Peisajul muntos, de veacuri supus numai schimbării anotimpurilor, își modifică înfățișarea sub acțiunea creatoare a omului eliberat de exploatare. De data aceasta, puterile omului egalează puterile naturii. Poetul, integrîndu-se în atmosfera locului, surprinde aspectele diferitelor acțiuni umane printr-o optică a ființelor băștinase, la început, desprinzîndu-se parcă el însuși din mijlocul peisajului, ale cărui schimbări le schițează în linii sugestive. În comparație cu cele folosite în ciclul anterior, mijloacele poetice sînt aci cu totul altele. Versurile par, fie maisgrunțuroase, fie mai luminate, mai aerisite, asemenea tablourilor care le evocă:

Pe- aici vorbeau doar munții și schivnicii
pitiți
În văgăuni, departe de clocotul vieții.
Urlau la lună lupii hrăpareți, hămesiti,
Și le țineau isonul hultanii și ereții.

.....

Pe- aici vorbeau doar munții—dar oamenii
vegheau,
Și-n suflute, obida creștea adînc, și ura.
Prin blesteme, aceste meleaguri cuvîntau,
Mai aprige ca apa cînd vine viitura.

„Fauna“ este poezia ciudatelor viziuni ale sălbătăciunilor, pentru care mașinile aduse pe șantierul de la Bicăz capătă înfățișările zoologice ale unor făpturi coborîte parcă de pe altă planetă:

Au apărut girafe macarale
Cu gîtul lung, elastic și vînjos.

Apariția omului însuși: „călare pe-o namilă de fier“, trezește teama jivinelor care „n-au zăbovit... să scape/din codrul preschimbat în șantier“. În poezia aceasta, formele reale iau dimensiunile fantasticului; poetul, glumind compătinator cu ființele pădurii, folosește un mijloc artistic interesant, pentru a ne da amplasarea transformărilor acestor locuri virgine. În „Culoarea anotimpurilor“, peisajul e schimbat, elemente neobișnuite sînt învăluite de anotimpuri și oglindite de apele Bistriței:

Nu-s toamnele la fel ca-ntotdeauna
Căci lîngă brazieri, cresc arbori de metal,
Pe care nu-i îndoaie nici furtuna,
Atîta-s de adînc sădiți în mal.

Altminteri oglindește apa cerul:
E parcă mai adînc și mai înalt
De cînd e dedesuptu-i șantierul
Și panglica șoselei de asfalt.

Ceahlăul însuși, împărat al împrejurimilor muntoase, așteaptă să se oglindească în lacul pe care „smeii“ îl vor construi la poalele sale. Și în lumina viitoare a Moldovei „poate-un Nică-a lui Ștefan a Petrii/Va desluși la licărul ei, slova“.

Petre Solomon a creat în acest ciclu poezii valoroase, utilizînd mai ales tehnica

pastelului și sugerînd prin uluitoarele prefaceri ale locurilor chipul și puterile omului. Din această lume a munților și a șantierului rămîne ca un lucru neînțeles în sufletul cititorului, ostilitatea cu care, pe alocuri, natura neschimbată de veacuri se opune acțiunilor umane. E ca și cum pe aici n-ar fi trecut pădurarii și plutașii Bistriței, ca și cum istoria Moldovei și Ardealului, cu toate luptele și bejeniiile n-ar fi înfrățit pe om cu codrul și muntele. Socotim că dacă ar fi căutat mai multă înțelegere a acestui sentiment, care e cuprins în însuși specificul folclorului nostru, și dacă intrarea omului cu mijloacele tehnice în lumea pădurilor ar fi fost privită cu mai multă înțelegere, întregul ciclu căpăta un sens mai firesc și mai profund al transformărilor naturii de către poporul liber și stăpîn.

Al treilea ciclu, care caracterizează în cea mai mare măsură una din însușirile prețioase ale volumului lui Petre Solomon, este „Tablouri dintr-o expoziție”. Poetul se oprește în fața diferitelor obiecte expuse, și după o scurtă descriere ori simplă pomenire, cu meșteșug poetic evocă un complex de gânduri și sentimente omenești interesante, caracteristice. Din prima poezie, „Intrînd pe sub arcada chinezească”... poetul reușește să exprime astfel ceva din dragostea și prietenia poporului nostru pentru marele popor chinez:

Trecînd prin săli, te uiți și înțelegi
Tăria vieții noi, biruitoare
Azi, pe întinsul Chinei populare,
Dar mîine, pe cuprinsul lumii-ntregi.

În „Vitrinele” și „Din lumea minereurilor”... poetul pornește de la „lungul fir de cupru”, de la „țandăra ovală de cvartș subțire ca un trandafir”, sau de la „un noian de piese, cabluri, freze, rulmenți, izolatori de porțelan”, pentru a sugera munca de artist a minerilor Mancuriiei, ori a muncitorului eliberat din Pekin și Șanghai. În „Bucate chinezești...” finalul poeziei schițează o antiteză sugestivă plină de adîncime:

Privindu-le, în față îți răsare,
Un lan de grîu, sau de orez, rodit,
De apa unui mare rîu, pe care
Tăranul Chinei noi l-a domolit.

Și te gîndești, sub vraja grea a clipei,
La un pămînt pe care-și năpustește
Puhoaietele — alt fluviu: Mississippi,
Pe-al cărui mal doar floarea urii crește.

În fața unei simple cești albe, poetul meditează asupra măestriei celui care a făurit-o și recheamă în amintire miile de ani „de artă și migală” ai poporului chinez, din vremea dinastiei Min pînă în „vremea noastră, a dinastiei Omului”. Gîndul îl duce iarăși pe alte tărîmuri, vede alte figuri omenești, nu străine de trecutul colonialist al Chinei:

În ceașca asta vezi pe marii meșteri
Ai Chinei vechi și noi, pe lîngă care
Asemeni canibalului din peșteri
Yankeul de la Washington îți pare.

Realizările pe care le înscrie volumul „Lumina zilei” le întîlnim în aceste trei cicluri. Restul poeziilor, deși cuprind o tematică valoroasă, sînt insuficient realizate artistic. Inutile se dovedesc cele două arte poetice care deschid volumul, pentru că repetă lucruri cunoscute, într-o formă de mult perimată. Lipsite de un conținut poetic sînt cele două tablouri ale fărîi, în care expresii uzate vorbesc de o mulțime de lucruri generale, de lumină, de poame, de ploi și zări, de ape și munți, numai de oameni și de sentimente reale și profunde, nu.

Ciclul antiimperialist e greoi, prozaic și lipsit de putere de convingere. La fel și ciclul Festivalului, în care poetul se mîrginește la constatări asupra dimensiunilor vaste și a cîtorva aspecte de decor. În „Brigadierul Tițirigă”, omul a cărui viață o descrie poetul e o umbră mișcătoare care dispare cu ultimul rînd citit.

Lui Petre Solomon, autorului altor traduceri valoroase din literatura universală, nu i se pot socoti scăpări din vedere, neglijențele, stridențele de limbă, prozaismele și versurile inutile, după cum nu-i sînt scuzaibile naivitățile ori repetările. Cuvîntul viu e folosit cu rost și fără rost, de multe ori pleonastic (viață vie, trăiește vie); pe timpul lui Mihai Viteazul, la Mirăslău, oștenii unguri și romîni, „s-au sfădit”; chia-burul e „tîmp”; cătunele „s-au fost înfiripate” (sic); brigadierul pe șantierul de la Bicăz e

văzut de poet cum „asudă... ai zice — un fînc“^(*); primăvara are „culoarea... de foc“; pe străzile Bucureștiului trec „mulțimi fără de număr“, etc.

Cum asemenea neglijențe se întîlnesc destul de des alături de poezii de o reală valoare, de versuri pline de vibrație a

unui poet talentat, cum textul cuprinde odată cu remarcabile realizări un balast care nu depășește linia de mijloc, situîndu-se chiar uneori dedesubtul ei, volumul „Lumina zilei“ poate fi socotit mai degrabă o fîgăduință decît o reală împlinire poetică.

Ioan Horea

„FATA APELOR“*)

Crearea unor basme noi de către scriitorii noștri, necesită redarea într-o lumină nouă a materialului din basmele populare, a motivelor folclorice. În aceasta constă, de fapt, activitatea creatoare a scriitorului, care nu e obligat să imagineze neapărat o lume inedită de simboluri și personaje tradiționale, dar e dator să reliefeze în special elementele ideologice cele mai înaintate, conținute în basm, să le valorifice tocmai în raport cu concepțiile noastre de viață.

Numai atunci scriitorul crează o operă originală și nouă, numai atunci opera lui poartă amprenta epocii sale.

În lumina celor spuse mai sus, basmul dramatic al Veronicăi Porumbacu — „Fata apelor“ — apărut în nr. 9/954 al „Vieții Romînești“ — ridică unele probleme serioase.

Inspirîndu-se după un motiv cunoscut în basmele noastre (vezi, de pildă, „Aflatul“, cules de Ion Pop Reteganul) — autoarea încearcă o prelucrare, păstrînd în liniile ei mari, fabulația și acțiunile basmului popular.

Aici, e vorba de un boier care, nimerind într-o noapte ploioasă în casa unui om sărac (tocmai cînd acestuia i se năștea un fiu) — află că ursitele au hotărît ca noul născut să-i moștenească averea. Intenționînd să se opună soartei, boierul caută să omoare copilul. Îl ia de aceea de la părinții săi, în schimbul unei sume mari și-l lasă într-o pădure. Copilul este însă găsit de un cioban, care-i pune numele Aflatul și-l crește alături de copilul său.

După douăzeci de ani, boierul află că băiatul sortit ca să-i moștenească averea nu

a pierit. Hotărît să sfîrșească odată pentru totdeauna cu el, boierul îl trimite cu o scrisoare către nevastă-sa la conac. În scrisoare poruncea însă ca aducătorul mesagiului să fie ucis. Pe drum, Dumnezeu și Sf. Petru apar în calea băiatului; schimbă textul mîșivei și, conform cerințelor noului text, boieroaica, în loc să-l ucidă pe băiat, îl căsătorește cu fata ei.

Întors acasă, boierul face o ultimă încercare să scape de cel ursit să-l moștenească. Pregătește o cursă, în care însă cade, pînă la urmă, el însuși. Concluzia basmului, învîțătura lui, o rostește însuși boierul înainte de moarte: „Împotriva ursitoarelor să nu se pună om pămîntean“.

În „Fata apelor“, poeta Veronica Porumbacu încearcă brodarea unor întîmplări noi, cu o puternică semnificație socială, pe fondul basmului popular.

E vorba, acum, de un împărat hapsîn și rău care a închis într-un turn pe Zina Apelor. Poporul e lipsit astfel de elementul său vital și, ca să-și adape turmele de mioare, păstori din „țara fără apă“ trebuie să plătească dări împăratului:

.....
După răcoare oamenii tînjesc.

Arareori mioarele se-adapă,
căci riul e, de veacuri, bun domnesc.

Uscată este iarba și bătrînă,
uscați la fire oamenii din sat,
din vremea cînd frumoasa apei zîină
răpita-a fost în munți, de împărat.

*) Veronica Porumbacu, *Fata Apelor*, „Viața Romînească“, nr. 9/954.

În casa pădurarului sărac Onisie, se naște însă o copilă — care e ursită să-i scape pe

oameni de secetă, și să o elibereze pe Zina Apelor. Ca și boierul din basmul ardelean, împăratul poposește în casa pădurarului tocmai în noaptea când ursitoarele se string la căpățîiul noii născute; împăratul aude astfel urările acestora:

Tu vei crește-ntre ciobani
și curînd ți-o fi dușman
aprig și pizmuitor
oaspele de pe cuptor!

Conflictul care se dezlănțuie e asemănător cu cel din basmul popular. Împăratul încearcă și el fără succes, ca și boierul din basmul popular, să se opună soartei.

Poeta introduce însă și un conflict social, pîntind să actualizeze basmul popular. Astfel, în acțiune intervine mulțimea ciobanilor și a țaranilor, siliți să plătească dări împăratului. Unul dintre ei, Petre, fiul păstorului care-o găsisse pe fata părăsită în pădure — se răzvrătește și nu vrea să mai plătească biruri stăpînirii.

El înfruntă străjile și apoi îndeamnă poporul să se răscoale și să lupte împotriva tiranului, care a ferecat în turn pe Zina Apelor. Poeta urmărește întru-citva cu atenție, pe parcursul poemului, acțiunea acestor răsculați și o prezintă cu simpatie, ca pe un element de seamă. Rămînînd însă prea mult în tiparele basmului popular — păstrînd întocmai și amplificînd în mod greșit uneori ideea de bază a acestuia — (ursita e atot-puternică și muritorii nu pot scăpa de ea, orice-ar face) — Veronica Porumbacu diminuează și întunecă părțile noi, originale, ale basmului său. Astfel, pînă la urmă, cititorul capătă impresia că ceea ce determină desfășurarea acțiunii nu e — așa cum i s-a părut o clipă — un conflict social între împărat, ca reprezentant al forței exploatare, și poporul de păstori, cărora li se ia apa.

Ceva din afară, ceva exterior vieții, dezlănțuie conflictul. Acest ceva — situat de-a-supra voinței oamenilor — este, ca și în basmul popular, soarta, care — prin ursitoarele venite lîngă leagănul fetei pădurarului — hotărăște eliberarea Zinei Apelor din robia împăratului.

Chiar pornind de aici, poeta ar fi putut să dea o altă linie basmului său, să o adap-

teze unei idei noi, în care rolul dominant să-l fi avut nu fatalitatea, ci poporul, oamenii ajutați, sau împiedicați, bineînțeles, de diferite puteri miraculoase, specifice basmului.

În poem, însă, lucrurile nu se întîmplă așa. În mod nefericit, linia directoare a basmului, de la conflictul social — împărat-păstori —, e abătută prin introducerea monologurilor oedipiene ale împăratului care, conștient de faptul că soarta îi e potrivnică, își arată dorința de a lupta împotriva ei și de a o nimici:

...Ce e ursita lumii? Eu o fac,
cu o înnod. și tot eu o desfac.
Ursita pentru mine? Doar o plasă,
nevolniciei să-i prind mai bine-n leasă.

.....
Ursita mea, cu tine cum să lupt?
În rîul meu de-acasă am să te-afund
sub ghiață
Ba, nu, te duce apa dedesubt,
și-n altă parte-mi vei ieși în față
și firele ursitei nu le-am rupt.

Acest monolog, împreună cu diferite afirmații pe care autoarea le „susține” prin gura altor personaje, întăresc, punctează mereu ideea atotputerniciei și a inevitabilității soartei ca stăpînă a vieții. Împăratul cel rău nu luptă astfel cu poporul — pe care-l disprețuiește — ci cu o forță aflată de-asupra lui și a oamenilor, — cu soarta — care se arată potrivnică unora și favorabilă altora. Din această pricină, eroii pozitivi ai basmului, Aflatul, ca și Petre — ciobanul ce conduce răscoala — nu apar, de fapt, ca exponenți ai lumii obidite a păstorilor — în mijlocul cărora se nasc și trăiesc, — ci ca niște simpli purtători de cuvînt ai celui *Fatum* implacabil, în care autoarea nu lasă să credem pînă la urmă. S-ar părea, din desfășurarea episoadelor — că ursita este singurul motor a ceea ce se petrece în viața lor și deci și pe scenă. În loc să ilustreze mai viu cum crește revolta și lupta celor exploatați împotriva tiranului care ține în captivitate pe Zina Apelor, poeta îl contrapune, în mod nefericit, acestei acțiuni pe împărat, înfruntîndu-se mereu cu soarta sa, exprîmîndu-și neîncetat teama față de ea. Așa se întîmplă și la începutul acțiunii, cînd

împăratul aruncă copila în pădure, și după ce o trimite la curte cu scrisoarea pentru împărăteasă, și după ce o închide în turn alături de Zina Apelor, și chiar când îi pune pe cap coroana sa fermecată, sperînd ca poporul să o omoare, confundînd-o cu el.

Și, în sfîrșit, cînd uneltirile nu-i reușesc împăratului și țărani il prind și vor să-l omoare — iar exclamă ca Oedip:

Vai, în zadar te-am ocolit, ursită!

deoarece sfîrșitul îi vine tot pe o cale implacabilă, neașteptată, dictată parcă de o voință enigmatică. Căldul, pe care împăratul — ca și bufonul din „Le Roi s'amuse” — îl tocmise și-l plătise ca să-l suprime pe dușmanul său de moarte (în cazul nostru Aflatul) îl ia drept altul și-l ucide chiar pe el...

Însuși faptul că autoarea se grăbește și aici să-l împingă pe tiran în propria-i cursă, nelăsîndu-l să fie pedepsit de cei care aveau dreptul s-o facă, diminuează încă odată aspectul social al problemei și întărește mai mult credința în soarta care trebuie oricum să se îndeplinească.

Ceea ce lipsește poemul de unitate și claritate e faptul că poeta separă acțiunea oamenilor de acțiunea soartei celei bune, care aici nu ajută propriu-zis personajele, ci hotărăște dinainte și dictează ceea ce ele trebuie să îndeplinească.

Ori, știut este că în cele mai valoroase basme populare lupta Binelui cu Răul și biruința inevitabilă a acestuia din urmă se realizează totuși de către un erou uman, — de pildă Făt-Frumos — cu sprijinul simbolic al unor forțe miraculoase.

În „Fata Apelor” însă, soarta, situată deasupra oamenilor, hotărăște acțiunea de eliberare a Zinei din captivitatea împăratului. Aflatul nu întreprinde mare lucru — în afară de faptul că roagă pe una din roabele de la palat să arate poporenilor săi turnul în care se află închisă Zina Apelor. Fata apare mai mult urmărită și pusă în primejdie de minia împăratului, ce se teme de soartă, și rînd pe rînd e salvată de forțe supranaturale — în ultima instanță, — de soarta favorabilă. Poeta nu a făcut din acest personaj — așa cum ne-am fi așteptat — o eroină, ci doar o victimă, un pretext pentru a demonstra atotputernicia soartei care hotărăște pedepsi-

rea celor răi. Pe de altă parte, și lui Petre, ciobanul, i se limitează în mod arbitrar ocazia de a apărea pe deplin în rolul unui adevărat erou popular. În afară de faptul că se opune oamenilor împăratului, veniți să ia birul, și că strînge poporul și-l ridică la luptă, Petre, și împreună cu el, cei răsculați, nu ajung să pedepsească pînă la urmă pe reprezentantul Răului, pe împărat, pentru că soarta — tot ea, — le-o ia înainte.

În felul acesta, însăși acțiunea menită să simbolizeze lupta poporului pentru libertate, prezentată la început ca un act conștient al voinței umane, e întunecată, devenind mai puțin o ridicare împotriva vieții grele, impuse de domnia tiranică a împăratului celui rău, și mai mult un joc al soartei.

Atît episoadele acțiunii dramatice, în care împăratul este arătat ca fiind urmărit de o soartă neîndurătoare, chinuit de gîndul sorții, terorizat de această putere supranaturală pe care nu o poate învinge, sfîrșind prin a cădea în plasa pe care el însuși o pregătise pentru alții, — cît și desele sublinieri și afirmații ale personajelor ce-și mărturisesc teama ori speranța în această soartă — subliniază ideea veche din basmul popular: „Impotriva ursitoarelor să nu se pună om pămîntean”. Așa dar, poeta nu a preluat în mod critic motivul folcloric. De aceea, încercarea de a da o semnificație nouă episodului introdus — lupta țărănilor — rămîne fără prea mari rezultate. Datorită acestei orientări limitate, însuși elementul fantastic apare străin și artificial.

Fantasticul nu se împletește organic cu ideea cea nouă care, pe alocuri, încearcă să-și facă loc; el nu e pus în slujba reliefării tipicului — din cauza aceasta rămîne parazitar, lipit, de sine stătător. Din aceeași cauză, apar în poem și deficiențe de ordin dramatic. Așa, de pildă, cînd împăratul se luptă cu Petre, poeta, ca să arate că eroul nostru e pîndit de mari primejdii, o pune pe împărăteasa, ascunsă în trunchiul mărului sub care fusese împins eroul, să-l înlănțuie și să-l imobilizeze pe acesta. Urmează, apoi, o scenă destul de lungă, în care Petre stă paralizat de brațele — ca niște liane — ale împărătesei — vrăjitoare, țărani și ciobanii se minunează și se gîndesc ce să facă să-l scape, dar... un lucru nu ne spune autoarea: ce face împăratul? A rămas cu paloșul în

aer, a înlemnit de admirație față de puterea supranaturală a soției sale, în loc să-l omoare pe vrăjmaș? O asemenea neglijență duce, mai ales pe scenă, la un moment cu totul nefiresc. E păcat că serioasele deficiențe semnalate întunecă arta cu care talentata poetă Veronica Porumbacu zugrăvește frumusețea sufletească a oamenilor săraci, asupriți de împăratul hapsîn, și redă aspecte zguduitoare ale vieții lor grele. Figura omului din popor, a eroului anonim, care întrunește o serie de calități, o lume de sentimente și doruri, așa cum o întâlnim în producțiile folclorice, ia întrupare în cele mai bune pagini ale poemului.

Acest univers sufletesc este adus la lumină în chip discret și simplu, așa cum o face însuși poporul, cel mai adesea cu ajutorul unei situații, a unei împrejurări — poeta dovedind că minuieste cu iscusință arta dezvoltării sufletului uman.

Încă din primele momente ale dramei, ni se face cunoscută frumusețea morală a omului simplu. Sufletul ospitalier al lui Onisie nu poate răbda să lase noaptea, în viscol, pe un drumet: el îl poștește și-l găzduiește în casa sa pe împăratul rătăcit în pădure:

Ba, da, să-l omenim,
c-afară suflă viscolul de ghiață,
și nu pot alunga un biet pribeag,
bătînd la ușa unui om sărac.

Deși săraci lipiți în „țara fără apă”, Onisie și nevasta lui se bucură nespuse de nașterea fetei lor și nu s-ar lipsi de ea nici în ruptul capului. De aceea, cînd împăratul le ia fetița, drept răsplată pentru găzduire, după cum spune el, — Onisie îl roagă să-i cruțe de o asemenea nenorocire:

Eu în genunchi te rog, ca rob smerit,
să-mi lași lumina mea. Tu ai de toate:
răcoarea, umbra, ape nestemate,
noi, numai un copil neprihănit.
Mai repede ia-mi viața. Sînt bătrîn,
doboară trunchiul meu, dar nu lăstarul.

Cînd Petre, după ce s-a luptat cu străjile, care voiau să-i ia oile, e urmărit de oamenii împăratului, țărani se oferă cu toții să-i dea adăpost în satele lor:

Al doilea țaran: Adăpost îți dăm în sat.
Nu ni-i satul prea bogat,
că-i cu foame legănat,
și Flămînzii e botezat.

Poeta dezvoltă cu acest prilej nu numai felul cum ia naștere sentimentul de solidaritate al oamenilor asupriți în lupta lor împotriva tiranului împărat, dar, folosind un procedeu ingenios, — înșirarea numelor satelor care-i oferă adăpost lui Petre, — ea sugerează sărăcia cumplită în care se zbate acest popor: fiecare nume de sat aduce aminte de foamete, de sărăcie, necazuri și lipsuri:

Al treilea țaran: — Și... dacă se află
unde e ascuș?
Al patrulea țaran: Valea noastră are
sate îndeajuns
Alt țaran: Din Flămînzii să treacă
spre Fîntîna-Seacă.
Altul: Și-n Valea-Săracă.
Altul: Și în Arse Văi!
Altul: Și la Vaideei
nu-i doar un bordei!
Altul: Ba chiar la Arșite
sînt ele căsuțe!
Altul: Și în Lutărie
ar putea să mîie!
Primul: Ți-or da șapte sate
adăpost, fîrtate!

Poeta a știut să folosească cu pricepere și să pună în valoare o serie întreagă de sentimente și credințe populare — cum ar fi dragostea pentru codru, pentru stejarul (care aici e „duhul pădurii”) atât de cîntat în folclor — înfrățirea omului simplu cu natura și gingășia sufletului său care își mărturisește jalea acestui prieten tăcut și apropiat. Asemeni ciobanului din cea mai frumoasă baladă a folclorului nostru, Aflatul își destăinuie jalea sufletului său mioriței, în versuri de o pronunțată și autentică factură populară:

Mioriță știi tu, știi?
Plec în crepetul de zi.
Plec de lîngă focul vetrei,
fără să-l mai văd pe Petre.
Și-am crescut de militei,
ca doi miei, doi gemenei,
ca doi brazi într-o tulpină,
cu aceeași rădăcină.

Aspru trai de ciobănie,
fată sînt și n-am noroc!
Înflorește, nu sub iie,
Caldul sînului boboc.
Și mă duc. De ce și cum
mă trimit acum la drum?
Cum o fi pe-acolo locul?
Pomii, curtea? Știi tu? Spune!
S-a sfîrșit de azi cu jocul...
Cum arată larga lume?

Ciobanii și țăranii din poemul Veronicăi Porumbacu sînt frați buni ai celor din realitate, ai eroilor isteți și curajoși, ospitalieri și înțelepți din literatura noastră populară. Poeta îi face să vorbească adesea într-un vers cu limpezimi și frăgezimi deosebite, care poartă vădit semnul inspirației folclorice. Legănat și muzical ca o doină, cu imagini luminoase este cîntecul prin care Petre își mărturisește dragostea lui pentru fata aflată în pădure:

Ași fi vrut să-ți dau un dar.
Nu am parte. E-n zadar.
Eu ți-ași da podoabe grele,
spumele de vălurele,
dară nu sînt ale mele,
și-ți dau numai cer cu stele,
și ți-ași da mărgăritare,
ca apa sclipind în soare,
dară nici un crîng n-o are
și-ți dăruî o zi cu soare.
Ți-aș da iie de crăiasă,
clătită în rîu acasă,
împăratul nu ni-l lasă,
și-ți dăruî un snop de rază...

Cu suavitătea și duiosia caracteristice poeziei sale, artista reușește să creeze acest cîntec de jale al Aflatului — prizonier în palatul împărătesc:

Depărtat zăvoi,
iarbă, iarbă arsă,
dor îmi e de voi,
dor îmi e de casă.
Dor îmi e de Petre,
dor de cîntul lui,
dor de focul vetrei,
dorul cui să-i spui?
Mîndre ciobănaș,
duce-m-aș tot duce,
peste munți vrăjmași,

pînă la răscruce
să-ți aud cîntînd,
fluierul, a jale,
și în cînt spunînd
dragostele tale.

Dar nu numai doinele de dor sau jale i-au servit poetei ca mijloc prețios de inspirație din folclor.

Pentru a reda lumea de sentimente și imagini a personajelor basmului, cu multă măiestrie e folosită o altă formă a poeziei populare — blestemul — pe care-l rostește împărăteasa cea crudă și rea, cînd o trimite pe fata pădurarului în temniță. Imaginile puternice cad în ritmul solem al iambului:

Să plîngi cît vrei sub bolta veche.
E temnicerul tare de ureche,
Să ți se moaie degete și brață,
să ți se prindă mucegai pe față,
să putrezești în fund ca niște moaște
să ai un giulgiu de mătasea braștei,
să plîngi, să plîngi, că nimeni nu te-aude!

În jurul tău sînt zidurile surde,
în jurul tău sînt pietre umede,
în jurul tău sînt bolte mucedu,
să plîngi, să plîngi, cu lacrimile rîu,
Că lacrima noi n-o ținem în frîu!

Este evidentă, pretutindeni în poemul „Fata apelor“, o deosebită atenție pentru vers, care în general e lucrat și șlefuit cu minuțiozitate și atenție la flacăra inspirației folclorice.

Am voit să subliniem în această ultimă parte modul în care poeta Veronica Porumbacu a știut să se inspire din folclorul nostru atît de bogat, și cum apelul la creația populară nu poate decît să folosească creatorilor literaturii noastre noi. Se pune însă și aici, ca și în cazul preluării moștenirii literaturii noastre clasice, problema atitudinii critice a scriitorilor noștri față de materialul respectiv. Credința în existența unei soarte, a unei ursite, date odată pentru totdeauna, care nu poate fi în nici un chip schimbată, care urmărește neîncetat și pe toate căile pe muritori, a folosit și ea în mare măsură claselor exploatare pentru a asupra poporul. Ea a fost, deci, cultivată și întărită pe toate căile tocmai pentru a îmblinzi și a paraliza

spiritul de dreptate și de luptă al maselor. Bineînțeles că n-are rost să valorificăm o asemenea credință, ci dimpotrivă trebuie să căutăm să o combatem.

Neadoptînd o asemenea atitudine, scriitorii noștri pot ușor aluneca spre crearea unor

opere care, sub raportul ideii artistice, să poarte serioase confuzii și a căror valoare educativă să fie simțitor diminuată, cum se întîmplă, de pildă, în feeria Veronicăi Porumbacu.

Eugenia Tudor

CĂLĂTORIA UNUI CĂRTURAR MOLDOVEAN DIN VEACUL AL XVII-lea ÎN CHINA*)

Impresia pe care o lasă primele foi ale cărții lui Dumitru Almaș e că autorul a intenționat să scrie un roman despre Neculai Milescu, dar apoi îți dai seama că de fapt a năzuit, și pînă la urmă a realizat, cu totul altceva: o povestire a vieții cărturarului și călătorului moldovean din secolul al XVII-lea; ceva mai greu și mai ușor, în același timp, decît un roman. Mai greu, pentru că se ivește necesitatea de a înfățișa medii dintre cele mai deosebite între ele, iar în cazul Spătarului Milescu, de bună seamă, necesitatea aceasta e apăsătoare, căci vestitul călător a trăit în Moldova, în Muntenia, la Constantinopol, în Germania, Suedia, Franța, Rusia, a străbătut Siberia și a cunoscut China; pe cînd, de-ar fi vrut să facă un roman cu descrierea societății rusești (dinaintea și din timpul lui Petru cel Mare) ar fi fost, de pildă, suficient ca să ne facă să pricepem epoca și omul pe care și l-a ales s-o reprezinte, așa cum au procedat, de pildă, în nuvelă, Negruzzi cu Lăpușeanu al său, ori Hașdeu în drama istorică; mai ușor, pentru că problema creației de eroi presupune dificultăți mari. În „Neculai Milescu Spătarul“, moș Nichifor Bleah expune reacțiile țărănimii sărace moldovene la nunta fiicei lui Vasile Lupu, un negustor arbănaș, ne spune despre setea de libertate a țăranilor bulgari, din niște anecdote aflăm moravurile curții otomane, Gherman Vlasie vorbește școlarilor despre revolta poporului turc împotriva propriilor lui exploatatori, un marinar englez expune într-o circumstăriență de lucruri din Anglia lui Cromwell; nu întîlnim un diplomat venețian, dar din relații aflăm stilul diplomației venețiene — și așa mai departe pînă la sfîrșit. Ce ar fi fost o

greșeală de neiertat în roman, în povestire e o calitate; pentru că în felul de mai sus nu avem un singur povestitor, ci nenumărați, și povestirea devine vioaie, plină de surprize, atrăgătoare. În fuga povestirii, autorul știe să dea viață autentică personajelor, neîndepărtîndu-se de realitatea istorică. Iată, de exemplu, pe Gheorghe Ștefan la Stettin, cu dorul său de a elibera țara de turci, cu încrederea în sprijinul Rusiei („Dacă ar auzi că rușii se apropie, toate hoardele de la Dunăre s-ar împotrivi păgînilor turci, ca unul“), dar în același timp, podagros încolțit de sărăcie, plîngîndu-și averea pierdută, viile, moșiile; sau, mai înainte, încă în Moldova, jeluindu-se de datorii în timp ce încăleca pe un armăsar alb cu „tarhat într-aurit“, explicîndu-și luxul prin aceea că „numai bogăția și strălucirea aduc bogăție și strălucire“. În chip original, autorul prezintă figurile demnitarilor chinezi, reprezentanți ai oligarhiei, împietriți în datini, cu o ușoară culoare de „figaniadă“, pentru ca ascuțișul satirei să cadă asupra acestora, mai eficient. Ei se ciorovăiesc, scornesc pricină, Milescu le-o retează scurt cînd simte că e fierț în oală seacă, vanii vorbesc ca niște mori hodorogite, se ghiontesc, țopăiesc, se ciondăresc, se clătănesc, încearcă s-o dreagă, mîriie, îndrugă. Insușirile acestea, dacă ne gîndim și la faptul că viața lui Neculai Milescu e prin ea însăși atît de semnificativă, destinează cartea lui D. A. Almaș, deopotrivă maselor interesate să cunoască figura unui mare bărbat progresist din trecut, tineretului care iubește relatările de călătorie, cît și scriitorilor care meditează asupra artei lor și caută să și-o îmbogățească.

Cartea e cu atît mai bine venită cu cît încă n-avem o ediție populară a jurnalului de călătorie al lui Milescu, ediție pe care fără

*) Dumitru Almaș: „Neculai Milescu Spătarul“ Ed. Tineretului, 1945

îndoială că o vom obține în viitorul cel mai apropiat. Nu cumva însă, atunci, partea corespunzătoare din cartea lui D. Almaș își va pierde interesul, pentru că cititorii vor prefera să se informeze despre drumul în China din textul celui ce l-a întreprins? La întrebarea aceasta am și răspuns de fapt în momentul în care am recunoscut calități literare operei de care ne ocupăm aici: în măsura în care narația călătoriei în China se integrează cu aspect de necesitate în structura cărții lui. D. Almaș, autorul, n-are ce se teme de jurnalul însuși al spătarului, mai ales dacă ținem seama de faptul că Milescu nu posedă, la 1675, perspectiva istorică pe care o are scriitorul de astăzi, înarmat cu o viziune științifică a trecutului. „Neculai Milescu Spătarul” este înainte de toate o expunere a stărilor de lucruri dintre 1675 și 1708, în Europa și Asia. Inceputul reacției antifeudale, pe tărîm economic, politic, cultural, Cromwell cu băcăni și piraii lui în Anglia, Descartes în Franța, năzuința spre independență a popoarelor stăpînite de turci, frământările ideologice de la marea școală a patriarhiei din Constantinopol, lupta pentru primul teatru moscovit, în Rusia, lupta pentru piața Chinei, reformele lui Petru cel Mare, iată semnele ivirii unei lumi noi care pretutindeni și în cele mai variate forme luptă cu vechiul încercînd și începînd să-l ia locul. O lume nouă, care venea însă cu propriul ei sistem de exploatare, la fel de apăsător pentru popor, așa cum arată și D. Almaș prin observațiile lui Radu al lui Marcu, fără nărac din Moldova. E o calitate a cărții această justă oglindire a fenomenelor, ca și exactitatea informației. Mici scăpări, cum ar fi de pildă că soția lui Miron Costin se chema Ilinca (de fapt Ilinca, nepoată de fiu a lui Simion Movilă), pot fi doar greșeli de tipar. Însă cînd ajunge să arate împrejurările în care a scris Milescu Enchiridianul, de ce trece autorul atît de ușor peste disputele catolicilor cu protestanții asupra eucharistiei? Căci bagatelizîndu-le („Și ce pricină grozavă de sfadă era? Catolicii ziceau că anafora și vinul din împărtășanie se schimbă cu timpul în trupul și sîngele Mintuitorului. Protestanții credeau că astea-s numai niște simboluri”), aruncă de fapt o lumină îndoie-

nică asupra lui Milescu însuși, ce a intervenit în această dispută prin scrierea citată. Să credem oare că un cărturar ca Milescu scria doar pentru că „cine știe de unde sare iepurele” (143)? Dar mai către mijlocul cărții, D. Almaș ne arată foarte bine cum șederea în Rusia a operat o schimbare hotărîtoare în activitatea lui Milescu, ducîndu-l de la operele cu subiect religios la cele științifice. Or, această schimbare (laolaltă cu cea ce a cauzat-o), nu ne mai impresionează suficient cînd aflăm că cel care o suferă fusese înainte atent la săritura iepurelui. Totdeauna mișcările ideologice sînt semnul mișcărilor mai adînci, din structura de clasă a societății.

Înțelegînd epoca, e evident că Dumitru Almaș ne-a prezentat un Neculai Milescu adîncit, complex. Un singur exemplu: autorul pune pe Milescu să zică, în legătura cu Cresmologionul său în care era vorba despre istoria împăraților din Chaldeea, din Persia, din Roma, din Bizanț, despre împărații romano-germani și prăbușirea viitoarei împărății turcești: „Scriu cartea asta ca să slujesc pentru învățătură și educație tuturor. Să fie de folos la acest început de pătrundere a științei în Moscova. În Moldova asemenea carte n-ar găsi decît doi-trei cititori. Poate vornicul Miron Costin, poate Dosoftei...” În cîteva cuvinte se oglindesc cu claritate și concepția lui Milescu despre știință ca instrument de educație a poporului, și marele devotament pentru Rusia, patria lui adoptivă, — și grija pentru Moldova cea ținută în întuneric de boierii ei și de turci. Și pentru că a venit vorba de Miron Costin, înțelegerea stărilor de lucruri din Moldova de atunci ar fi fost mai completă dacă D. Almaș s-ar fi oprit puțin mai stăruitor asupra unei figuri de o atît de mare însemnătate ca autorul Letopisetului Țării Moldovei, și care în carte se pierde firavă, ușor idilizată. E în „Neculai Milescu Spătarul”, să recunoaștem, o oarecare tendință (rămasă din fericire secundară față de orientarea generală a cărții) spre idilizare. Vedem numai decît aceasta din chiar fraza arhaizantă pe care-o adoptă autorul și care, fără sevele generoase, originale, care circula în fraza lui Neculai, de exemplu, capătă un vag aer de parodie: „Cu toate că nu avea decît douăzeci

și patru de ani, Dosoftei adînc din cărți știa“, „Închin toată inima mea pentru a ta biruință, prietene al meu!“. *D. Almaș nu cade în greșeala semnalată de tov. O. Crohmălniceanu („Viața Romînească“ nr. 7/954) și care constă în acea arhaizare forțată a limbajului în acele tendințe de a da limbajului „o artificială coloratură neaoșe“, tendințe care „n-au nimic comun cu adevăratul caracter national, ci pornesc din concepția naționalist burgheză asupra unui misterios fond etnic-primitiv“, de bună seamă! E totuși locul să reluăm observațiile academicianului Camil Petrescu („Cum am scris romanul „Un om între oameni“, în Contemporanul, 16 (393): „Poporul român n-a vorbit în trecut așa cum se crede în general, adică n-a vorbit nici limba bisericească, nici limba cronicilor, nici limba scriitorilor contemporani epocii respective. El a vorbit și în 1500 limba pe care o vorbește azi, mai puțin termenii noi introduși“ — și să zicem că nu era nevoie pentru crearea culorii istorice ca D. Almaș să se exprime cronicărește. Intr-o operă literară toate se țin strîns, se condiționează reciproc: figura lui Mănescu suferă din cauza limbajului arhaizant — întrebuințat, e drept cu sobrietate și chiar fără consecință — pentru că atunci cînd e vorba să ne înfățișeze mișcări mai intime ale spătarului, de pildă să ne vorbească de sentimentele cu care privea la o tină ră fată, D. Almaș scrie: „Devenea trist, nelămurit de trist“ (la p. 136 Ștefania Mihailovna surîde „istovitor de trist“) ceea ce e cu totul în altă ordine stilistică și naște o oarecare incoerență.*

Cu aceste rezerve de amănunt, se poate repeta că în cartea lui Dumitru Almaș figura boierului cărturar dintr-un secol de tranziție, de adînci prefaceri, e bine evocată. Însă Neculai Mănescu e mai mult, e un întreg episod al relațiilor noastre cu Rusia, un om care, ca alții alții din acel timp, a văzut în marele popor vecin singurul sprijin de nădejde al poporului nostru împotriva turcilor. Prietenii săi ruși l-au primit cu încrederea și afecțiunea pe care nicăieri în altă parte nu le-a găsit, și i-au dat puțința să-și desfășoare în voie bogatele însușiri. „Moscova m-a primit. Acum slujesc Rusia pînă la moarte“ (585), și toate puterile și le pune în serviciul noii sale

patrii: „Ca să ajut și eu cu ceva la sporirea puterii și strălucirii Rusiei, aș vrea să cercetez drumurile care leagă Moscova cu Pekinul“ (183). Dacă datorită poziției lui de clasă Mănescu nu-i bucură să asculte cîntecele despre Stenka Razin („Își înghiți stropșirea care-i venise pe buze gata s-o azvîrle împotriva-le... Să cînte dacă le place, și despre Stenka Razin. N-am încotro...“) în schimb recunoaște poporului rus însușiri care-l disting de celelalte popoare cunoscute în lungile lui peregrinări. În timp ce lumea apuseană era plină „de oameni viteji doar în închipuire“ (147), „Rușii erau altfel de oameni. Mai întîi știau să se poarte omeneste cu toți“ (434) cum recunoaște un demnitar chinez: „Te răpun cu puterea vieții. Nici nu-i sperii, nici nu-i dezbinii. Orice trădător ori vînzător am culege noi dintre dîșii, nu poate săvîrși nici o ispravă. Repede îl amoroasă și-l îngroapă în uitare și afurisenie, cum îngroapă albinele șoarecele mort în înveliș de ceară... Altă plămadă de oameni. Nu seamănă nici cu olandezii, nici cu portughezii“ (366). Ambasada lui Mănescu la Pekin aduce un suflu de viață nouă, contactul poporului chinez cu poporul rus se face sub semnul prieteniei, în ciuda vanilor. Și arătînd contribuția lui Neculai Mănescu la mișcarea culturală a Rusiei, autorul subliniază totodată și ceea ce datorează marelui cărturar patriei lui adoptive: orientarea de la studiile teoretice către cele științifice, punînd în relief adevărul că această schimbare pozitivă a preocupărilor și activității sale nu se putea înfăptui decît acolo, în condițiile unei țări mari care înainta cu vigoare pe drumul progresului.

Țarul Alexei Mihailovici îl primește pe Mănescu într-o încăpere luminoasă, bogat împodobită, însă în chip discret, reținut. Persoana lui respiră puterea calmă; alături, un tînăr pictor lucrează la un tablou, semn al interesului pentru artă al țarului — care discută cu Mănescu simplu, prietenește. Paralel, Dumitru Almaș informează pe cititor asupra forțelor reacționare din Rusia, insistînd atît pe ceea ce le este specific, cît și pe ceea ce au comun cu retrograzii din restul lumii: disprețul claselor exploatare față de propriul popor și față de cele-

lalte popoare. E foarte semnificativ că și noua clasă ce se ridică, burghezia, începe să adopte acest fel de a judeca. Negustorii veniți cu Milescu în China întâmpină greutăți la desfacerea mărfii din cauza hotărârii spătarului de a apăra demnitatea țării pe care o reprezenta, și unul dintre ei, Boris Zotov, strigă: „Nu știe să cîrmuiască solia. Se poartă ca un apusean molturos într-această țară de sălbatici“ (405). Cititorul nu dobîndește doar o viziune clară a trecutului, ci și prețioase lumini pentru prezent — în vederea căruia e scrisă cartea, așa cum este firesc. Cartea lui Dumitru Almaș educă în spiritul dorinței de cooperare culturală între popoare, dar și în acela al urii împotriva celor care dezbină popoarele pentru a le putea jefui. Sînt pline de semnificație acele pagini în care autorul vorbește de spaima pe care o provoacă exploatare înfrățirea poporului rus cu poporul chinez, ori acelea în care arată deosebirea dintre diplomația rusă, și diplomația, să-i zicem venețiană, a cărei însușire de căpetenie era prefecătoria. „Un diplomat venețian întîi și-ntîi învață meșteșugul de a părea prieten“ — pentru ca să poată mai bine practica spionajul (53—54).

Ca să asigure acestui bogat conținut de fapte și idei o cît mai mare eficiență, Dumitru Almaș e foarte atent la compoziția cărții sale. Într-adevăr, scriitorii nerealisti neglijează acest element prețios care e compoziția, și așa se explică în parte aspectul

cenușiu al scrierilor lor care, pe măsură ce citești se fărîmîțează, în urmă prezentînd aspectul unor dezordonate, inutile grămăzi de moloz. Dar îl neglijează? Mai de grabă asemenea scriitori nu pot realiza compoziția, fruct al bogăției de conținut și al entuziasmului creator, pentru că și entuziasmul și bogăția de conținut le lipsesc; au compoziție acele opere ce reflectă cu realism societatea, și n-o pot avea acelea ale căror autori își figurează lumea, societatea, ca pe niște întîmplătoare sume de fenomene mișcate de hazard. Altfel stau lucrurile în cazul cărții ce o dezbatem: autorul vede lumea în chip arhitectonic — și cartea lui se prezintă corespunzător. Acumularea de imagini crește treptat, se colorează, ca să zicem astfel, în culori diferite, după mediile pe care le descrie, și cînd te aștepti ca odată cu sfîrșitul ambasadei în China planurile cărții, ca ale unui text simfonic, să scadă, după o mică, meșteșugit făcută pauză, ele cresc mai sus și cartea întregă se adună în paginile pline de patos în care autorul ni-l evocă pe Petru cel Mare, pagini care domină tot ceea ce le-a precedat în carte și absorb în ele chiar și figura lui Milescu, pînă aici dominantă. În felul acesta Dumitru Almaș subliniază și importanța respectivă a celor două figuri istorice, subliniază și împletirea permanentă în cartea sa a celor două fire: biografia spătarului și monografia epocii. Compoziția servește semnificațiile materialului.

R. Petrescu

INSULA DEZAMĂGIRILOR*)

Pe o insulă pierdută în Oceanul Atlantic, care nu figurează pe nici o hartă din lume, departe de continent și de căile maritime, se desfășoară evenimente de un dramatism excepțional. Nu asistăm însă la înlănțuirea unor aventuri fantastice, eroii romanului nu sînt Guliveri sau Robinsoni.

Pe Insula Dezamăgirilor, ce trebuie să servească fasciștilor drept cîmp de experimentare a bombei atomice, își fac apariția cinci naufragiați de pe vasul englez, „Iron Bull“:

căpitanul american Robert Flammery, ziaristul John Moobs, maiorul englez Ernest Ceratod, fochistul Samuel Smith și căpitanul sovietic Konstantin Egorîcev.

Ne-am aștepta ca acțiunea să se fească în jurul unui singur mare conflict: ciocnirea între grupul unit al celor cinci supraviețuitori ai naufragiului și mica garnizoană germană din insulă. Așa se aștepta și căpitanul Egorîcev și muncitorul englez Smith.

Așa ar fi fost firesc să se întîmple în vara

*) L. Laghin, *Insula Dezamăgirilor*, Cartea Rusă, 1954.

anului 1944, ținând seama de faptul că cei cinci eroi reprezentau marile puteri aliate în lupta împotriva fascismului german. Dar nu așa găneau Robert Flammery, urmaș al renumitei case bancare „Josuah Squeers și fiii” din Philadelphia și Ernest Ceratod, laburist notoriu, ticăloșit în activitatea de înșelare sistematică a muncitorilor din Anglia. În ce privește pecarieristul Moobs, el nu gădea de cât în limita tiparelor oferite de Flammery, cel ce trebuia să-i înlesnească ascensiunea politică la întoarcerea în țară.

Scriitorul denunță mașinațiile, intrigile și diversunile puse la cale și dirijate de Flammery și Ceratod, care reproduceau pe o scară redusă acțiunile de același gen ale guvernanților S.U.A. și ai Angliei. Flammery este sincer emoționat când descoperă în maiorul S.S. Fremdengut, pe cel mai vechi corespondent al firmei sale în Germania. Deși Fremdengut este prizonier, Flammery insistă să fie poștit la masă, alături de acei ale căror popoare luptau împotriva fascismului: „Firmele noastre au de mai bine de o jumătate de secol cele mai strânse legături de afaceri. Va fi foarte neplăcut pentru mine să mă întâlnesc cu mister Fremdengut după război, dacă nu-l vom poști la masa noastră”, îi spune el lui Egoricev.

Ceea ce frapează în atitudinea atât a americanilor sau a englezului cât și a hitleriștilor, este cinismul cu care-și descoperă atracția reciprocă. Fremdengut declară convins că „germanii se pot înțelege întotdeauna cu englezii”, căci aceasta e și dorința guvernanților Marii Britanii. Moobs încearcă să justifice crimele comise de hitleriști pe teritoriul Uniunii Sovietice, scriind în jurnalul său intim: „El nimicesc oamenii care în orice caz vor muri odată și ard orașe care tot au să se transforme în ruine”.

În insula izolată de restul lumii, Flammery, Moobs și Ceratod consideră că e de prisos să-și ascundă adevăratele convingeri și simpatii. Atât poporul american cât și cel englez, sînt prea departe pentru a putea vedea ce se întîmplă într-o insulă oarecare din Oceanul Atlantic.

Și, ceea ce astăzi se petrece în fața lumii întregi, în Insula Dezamăgirilor s-a petrecut în 1944... Căpitanul american și maiorul

englez au reînarmat pe militariștii germani, conferindu-le calitatea de aliați în lupta împotriva lui Egoricev și Smith — adevăratul reprezentant al poporului englez — și împotriva populației pașnice a insulei. În felul acesta izbucnește principalul conflict al romanului.

Ca într-un film, scenele se succed cu repeziciune, făcînd să alterneze cele două planuri pe care se desfășoară acțiunea: „peștera Sfîntă” și satul băstinașilor. Scriitorul își plimbă obiectivul de la un plan la altul punînd în lumină momentele nodale ale acțiunii. Intervin, uneori, în cursul povestirii, suspensii, întreruperi, caracteristice pentru romanul de aventuri, care măresc tensiunea dramatică a narațiunii. Ciocnirile, peripețiile, întîmplările captivante ce se înlanțuiesc în roman, își au tîlcul lor politic.

Flammery, sprijinit de aliații nemți, pornește, ca un veritabil fiu al imperialismului american, acțiunea de subjugare a populației de culoare a insulei. El consideră că e în firea lucrurilor ca Insula Dezamăgirilor să devină colonie americană, iar locuitorii ei să fie transformați în sclavi.

Ca și pe plan mondial, imperialistul american se lovește aici de un concurent mai vechi: imperialistul englez (chiar dacă întîmplător este înscris în partidul laburist), Ernest Ceratod, consideră că Anglia are mai multe drepturi asupra insulei decît America.

Aici, scriitorul folosește un procedeu foarte interesant, determinîndu-i, pe american și pe englez să se autodemaste tocmai pentru a-și sprijini pretențiile de stăpînire asupra insulei. Flammery dezvăluie cu un cinism înspăimîntător mizeria și exploatarea care domnesc în coloniile americane și Statele Unite în rîndurile populației de culoare, pentru a dovedi că locuitorii insulei ar fi putut fugi numai din aceste locuri.

Ceratod ripostează pe aceeași linie: „În imperiul britanic există un număr destul de mare de teritorii din care populația de culoare s-ar fi simțit îndemnată să fugă, în orice caz într-o măsură tot atât de mare ca și negrii din America”. Și enumără senin toate suferințele negrilor din imperiul colonial britanic. Acei care se laudau cu poziția lor de „campioni ai libertății”, s-au angajat într-o bizară competiție pentru cucerirea titlului de „cel mai ticătos” sau, în limbaj imperia-

list, „cel mai potrivit de a fi stăpîn“. În privința ticăloșiei, nici unul nici celălalt nu erau mai prejos de prietenii lor din S.S., cu care incendiau colibele băștinașilor și ucideau pe negri și împreună cu care au încercat să-l asasineze pe Egoricev și să provoace un măcel între satele de negri,

Flammery își exprimă chiar indignarea față de faptul că Fremdengut a declanșat explozia atomică, fără a-i fi trecut prin minte ideea de a nimici cu acest prilej măcar un sat de indigeni: „Așa dar, noi doi (adică Flammery și cu Fremdengut n.n.) am avut o singură bombă atomică. Poți afirma, oare, că am folosit-o cît se poate de rațional? În loc de a mătura de pe suprafața pămîntului fie și un singur sătuc de aici, și prin aceasta transformînd pe veci în adevărate puncte de sprijin ale civilizației toate celelalte sate, dumneata ai folosit bomba noastră — să-mi fie cu iertăciune — ca un copil!“

Deși îi place să acționeze direct și precis, lui Flammery nu-i lipsește totuși o mare rezervă de tartuffism, moștenită de la strămoșul său, Josuah Penticost. Acțiunile sale cele mai criminale le deghizează în vestimente religioase. Cînd Flammery născocesc vreo ticăloșie, el nu uită să o prezinte drept o poruncă primită de la dumnezeu, într-una din desele lor „întrevederi“.

Ceratod are o mască mai modernă: socialismul. Această mască l-a ținut mult timp pe Samuel Smith sub influența laburiștilor.

Asemenea unei mari părți dintre muncitorii englezi, Smith a crezut și el că partidul laburist și conducătorii acestuia luptă cu adevărat pentru socialism. Samuel Smith avea deplină încredere în Ceratod. Dar pe măsură ce acesta se autodemască, dezvăluindu-și atitudinea trădătoare, reacționară, Smith își pierde încrederea în liderul laburist. El e copleșit de rușine și de durere, că un conducător al muncitorimii engleze se alătură capitalismului american și fasciștilor nemți, că îi disprețuiește pe negri și îl urăște pe ofițerul sovietic.

Transformările produse în conștiința lui Smith sînt caracteristice pentru drumul parcurs de conștiința multor muncitori din Anglia. În roman, conștiința muncitorului englez, tulburată de demagogia laburistă, se

limpezește și sub acțiunea bine făcătoare a ofițerului sovietic.

Figura centrală a romanului rămîne Konstantin Egoricev. Egoricev este omul cu o înaltă conștiință morală. El ajută pe locuitorii insulei să înțeleagă scopurile mîrșave urmărite de Flammery și împiedică izbucnirea războiului între băștinași, pus la cale de miliardarul american.

Egoricev este purtătorul concepțiilor politice și etice ale poporului sovietic, ale partidului comunist. Datorită acestui fapt, este previzibilă eșuarea tuturor încercărilor lui Flammery de a-l face să-și trădeze patria, act pe care americanul îl consideră ca pe un business oarecare.

Lupta lui Egoricev nu este ușoară. Dar pe cei patru naziști de pe insulă i-a biruit relativ ușor, deși n-a fost ajutat decît de Smith. Împotriva mentalității înapoiate a negrilor, întreținută și de intrigile veninoase ale lui Flammery, trebuie să ducă o luptă înversunată.

Flammery și Ceratod urmăreau să-l discrediteze pe Egoricev în „fața indigenilor“. Unicul „punct vulnerabil“ pe care au reușit să-l descopere și să-l atace, era ateismul tînărului ofițer sovietic. Acest lucru nu era lipsit de importanță pentru un popor primitiv, a cărui religiozitate mergea pînă la fanatism.

Într-un moment cînd toți băștinașii îngenunchiază pentru a se ruga divinității, Flammery și Ceratod îngenunchiază și ei, urmînd ca prin acest gest să pună în evidență ateismul lui Egoricev, care singur a rămas în picioare. În lupta care se dă în conștiința lui Egoricev între dorința de a nu se discredita în fața oamenilor și convingerile sale morale nestrămutate, înving acestea din urmă. Egoricev rămîne în picioare, dar printr-o frază abilă le dă oamenilor să înțeleagă că el știe mai multe decît ar putea ei afla dela dumnezeu. Cu ajutorul lui Smith și al lui Hamlet Brown, conducătorul satului Noul Bethlehem, un om inteligent și cinstit, un adevărat luptător pentru libertatea poporului său, Egoricev izbuteste să zădărnicească toate acțiunile asasinilor de la „Peștera Sfîntă“, conduși de Robert Flammery.

Acțiunea romanului e dinamică și captivantă, datorită existenței unui conflict puternic, real și dramatic, între forțele care

se înfruntă. Inițial, aceste forțe sînt izbitor de neegale. Egoricev și Smith luptă singuri și fără arme împotriva hitleriștilor bine înarmați și îi înving. Mai tîrziu, Egoricev este nevoit să lupte pe două fronturi: împotriva germano-americanilor pe de o parte, și împotriva mentalității primitive a băștinașilor, pe de altă parte.

Aici, accentuarea inegalității în luptă atrage după sine și intensificarea dramatismului. Obstacolele în calea lui Egoricev sînt numeroase și puternice.

Lupta directă cu astfel de dușmani nu

are sorți de izbîndă și, de aceea, încercatul ofițer sovietic recurge la o strategie abilă. Acțiunea devine mai încordată, iar victoria lui Egoricev și a prietenilor săi apare limpede ca un rezultat al superiorității lor morale.

Sfîrșitul romanului e simbolic. Pieirea lui Flammery, Ceratod, Moobs, Fremdengut și Kumacher în urma exploziei atomice provocate de ei înșiși, se desprinde ca un avertisment teribil adresat dușmanilor omenirii.

D. Sorceanu

GAZETA LITERARĂ

(Numerele 32, 33, 34, 35, 36).

Camil Petrescu termină monumentală sa operă „Un om între oameni”. „Gazeta Literară” ne mai astîmpără curiozitatea publicînd sub titlul „Deșteptîi între ei” un episod din al doilea volum al romanului. Chipul actorului fără talent Halepliu vine să întregască o neuitată galerie de eroi vii și pătrunzător observați. Se descrie o întrevvedere între aga Iancu Manu și Halepliu, venit să denunțe pe capii revoluționari, precum și data de declanșare a insurecției, spre a primi o pungă cu bani. Lașitatea respingătoare și josnicia trădătorului împletite cu suferința sinceră de a fi considerat spion și a fi disprețuit de proprii săi stăpîni dau un caracter uimitor de viabil, prilejuind scriitorului o incizie morală necruțătoare. Halepliu plînge și suferă în chip ridicol de desconsiderarea cu care îl tratează șeful poliției, și suferința sa e sinceră, ca aceea a unui om neînțeles în viață de contemporani: „Și lacrimile îi curgeau de-a lungul nasului uscat... Ah, acest ticălos de Iancu Manu, care-l vinde pe Vodă, asta știe toată lumea, îl crede pe el spion! Spion el, care... Se frînsese tot și trupul i se zgîlțîia de plîns.

— Ah! Jigniți astfel un suflet de artist... Știți dumneavoastră, arhonda, ce e un suflet de artist?” Eroul se sbuciumă la ideea că va trebui să denunțe pe Eliade cu care avea afinități, acesta fiind și singurul prețuitor al talentului său actoricesc. Induiosăt pînă la lacrimi, cu sinceritate de altfel, de propria-i noblețe sufletească, Halepliu crede a ieși în chip onorabil din dilemă, denunțînd nu pe Eliade, e drept, ci pe Negulici, pictorul, posesor al proclamației revoluționare și al altor documente ale mișcării, efectul fiind de altminteri acelaș. Pentru a-și

găsi o definitivă liniște și împăcare, Halepliu roagă umil să fie arestat și pus temporar în cătușe, ca participant activ al revoluției. Caricatura grotescă, împinsă pînă la limitele ridicolului, nu scade din adîncimea morală a personajului; laturile cele mai contradictorii, fără a scinda unitatea eroului fuzionează, dimpotrivă, cu naturalețe, într-un tip de o verosimilitate și o autenticitate ireproșabile.

Sbuciumul omului care, sub mirajul proprietății private părăsește gospodăria colectivă și după o dureroasă deliberare interioară se reîntoarce la ea, face substanța povestirii lui Dumitru Mircea: „Examen”. Mai întîi eroul este zguduit de calmul cu care, contrar așteptărilor, președintele primește cererea sa de retragere din gospodărie. Urmărind gîndurile eroului, chipul în care acesta își închipuise anticipativ scena, scriitorul face, practic, probabil cu bună știință, o izbutită parodie a unei scrieri proaste, tratînd schematic aceeași temă: „Se văzuse intrînd țănoș, hotărit nevoie mare, cu mîinile în buzunar. Apoi, după ce l-ar fi lăsat pe președinte să-l întrebe: „no, ce-i baiu, bade Constantine?” și să-l poștească pe canapeaua de piele, i-ar fi întins hîrtia îndrăzneț și curajos și-ar fi așteptat o leacă să-l vadă răsturnat pe spate și cu ochii lărgiți de uimire... În acea clipă, el, Constantin, s-ar fi ridicat de pe canapea și-ar fi ieșit de-acolo ca un om care a isprăvit cu o ușurință uimitoare cea mai grea lucrare de pe lumea asta. Și s-ar fi dus acasă șuierînd...” „Lucrurile se petrec însă în realitate mult mai puțin simplu; odată predată cererea, omul părăsește sediul gospodăriei cu capul buimac, surprins mai întîi de o mare uscăciune sufle-

tească, bîntuit apoi de gînduri rele, contradictorii. Urmărirea atentă a meditațiilor interioare ale eroului nu dau povestirii un fals aer hamletian, și aici trebuie să recunoaștem că autorul a avut de evitat un pericol mare. Noaptea, eroul se visează pe pămîntul său, încercînd a aduna fînul amenințat de o ploaie năpraznică. Cerul se acoperea repede de nouri întunecați, iar la fiece fulger se iveau „chipul lui Ghiran, mare, îngrozitor de mare și de lăbărtat, rînjindu-i din nou“. Nu reușea să-și strîngă singur fînul, iar ploaia se întesca. În schimb cei de pe pămîntul alăturat al gospodăriei, terminaseră de mult. Apoi auzi din nou risul batjocoritor al lui Ghiran. Frînturi din acest ris se împletesc cu zbuciumul minții lucide. Analiza noastră fiind foarte sumară, ar putea — ne gîndim — să dea senzația unei schematizări. Nu acesta e adevărul. Povestirea e convingătoare și ideea superiorității muncii colective se transmite în mare măsură, deși, în afara eroului principal, celelalte personaje reprezintă apariții cam sumare.

În schița tînrului scriitor Adrian Dumitrașcu intitulată „O pană“, se relatează o întâmplare interesantă. Din nefericire, după ce a sfîrșit povestirea, autorul pune o steluță și se simte obligat să mai scrie două rînduri inutile, bombastice: „Cuvintele soferului m-au hotărît să tac mîlc și să cuget îndelung la ascunzăturile sufletului omenesc“. (?)

În răsîmp de o lună și jumătate, „Gazeta literară“ a publicat două scrieri în proză care merită toată lauda. Ne-am fi bucurat mai mult însă dacă numărul acestor scrieri ar fi fost mai mare.

„Oda fulgerelor“ de Miha Dragomir cuprinde mari pasagii de poezie autentică. Se face elogiul omului urcat pe cel mai înalt pisc al gîndirii și al civilizației, sfidînd dezlănțuirea naturii, stihia oarbă declanșată asupra-i să-l sfîșie — elogiul omului învingător și stăpînitor al naturii:

Privesc ursirea de prăpăd
și rîd și cînt
Oricum mă-ntîmpini, nu mai
mă-nspăimînt.

.....
Sîntem plămădă din aceeași
fire,
dar între noi — tu trebuie
să-nngenunchi, biruită!

Ce-s fulgerele tale? Biată joacă,

Le-am adunat în pumn de mult ca pe
nuiele.

Omul aruncă sfidări naturii, reduce la
nimic puterea ei („Ce luminezi cu-n
fulger? O clipită!“ etc.), ca apoi să-și
afirme el forța.

El întinde mîna și strigă: „lumina să
se facă“ și marile resorturi ale univesului
se pun fulgerător în mișcare spre a-l sluji
cu umilință:

Lumina să se facă! Umerii
de rocă
îi sfărm, și-i cumîntesc
și-i pun de veghe
în brațe strîng puhoaiile
de se sufocă,
le schimb în fulger lung,
să scot scînteie.

Este elogiul omului care a aprins focul
cel dintîi, a clădit piramidele, și a dus galerele
pe mare înfrîngînd spațiile, Icarul doborît
și înviat, creatorul artei și al civilizației
călcînd peste marile adîncimi ale abisului și
aruncînd semeț punte peste spațiile fără
sfîrșit. E elogiul drumului parcurs de la
străbunul ce lua în palma lui stîngace piatra
și se gîndea cum să scoată un topor din ea,
pînă la omul care ia piatra în mînă și con-
templă lumile atomice turnate în ea,
văzînd acolo un cer de stele și rotirea siste-
melor nedesfăcuate.

Este drept că poetul cade uneori într-o
beție a victoriei exagerînd — de astădată
peste măsură (socotim și noi că „exagerarea
cu măsură“ e poezie):

Nu e chip să te strecoți din pumnul
meu vînjos

Te-am răsturnat ca pe-o sălbăticiune
jos

ceea ce, deocamdată, nu e adevărat, fiind vorba
în condițiile noastre de un proces în dezvoltare.

În sfîrșit am mai avea o observație, de
astădată de principiu. Poetul face oarecum un
elogiu al omului abstract, al unei civilizații
în afara spațiului și a timpului.

Încercările de delimitare a celor două lumi
și a celor două viziuni specifice asupra na-
turii se concretizează în versuri cam confuze.
Nu s-a ținut seama de faptul că omul devine
acum stăpîn nu al naturii, ci în primul
rînd al vieții sociale, avînd posibilitatea să

„unoască și să înțeleagă legile dezvoltării societății și să le folosească în mod conștient în interesul său.

Dintre celelalte poezii publicate în numerele recente ale „Gazetei literare”, remarcăm pe acelea semnate de Mihai Beniuc („Moara de la Stalingrad”), Camil Baltazar („Marea prietenie”), Veronica Porumbacu („Celor de ieri” și „Celor de azi”), N. Labiș („Orație de nuntă”). Remarcăm în mod deosebit frumoasele și pătimășele versuri ale Veronicăi Porumbacu:

Co-mi pasă dacă flacăra-mi
înaltă
se mistuie, mai repede
arzînd?

Vă jur, cu jumătate de
măsură

Nici cînd eu n-am să judec
un vrăjmaș.

Ard deopotrivă-n dragoste și ură,
Ca două brațe-a unui uriaș.

Deosebit de fructuoasă ar fi devenit discuția privitoare la problemele poeziei, dacă autorii intervențiilor s-ar fi întemeiat pe un material mai concret. Oricum însă, dezbateră e bine venită, problemele aduse în discuție privind condițiile de bază ale problemelor creației poetice valabile. Discuția a fost deschisă de Eugen Jebeleanu cu a sa „Scrisoare către un tînăr poet”. Se propune să se ia în discuție următoarea problemă: „Cum se face că, în literatura noastră nouă, și totuși atît de bogată mai apar lucrări uneori opace, inexpressive — altele stridente și triviale, și unele și altele apolitice?”

Căutînd soluții, poetul Eugen Jebeleanu se referă la necesitatea însușirii de către scriitori a științei marxist-leniniste. În alt articol, Maria Banuș cere o mai vie legătură cu viața poporului. Marcel Breslașu cere mai multă exigență „totală, necruțătoare, de la primii pași”, combate spiritul de gașcă și de adulare reciprocă, industrializarea unor formule poetice stereotipe, tendințele de imitare a tonalității temelor altora; autorul articolului condamnă cu asprime facilitățile și violentarea spiritului limbii, poezia de „îndemînare” lipsită de o vibrație autentică, zorul de a se impune al tinerilor, goana unora după valorificarea morală și materială a creației. Aceste trei

articole aduc în dezbateră probleme importante și oferă sugestii interesante — dar plutirea în vag, teama de a nu jigni pe cineva, lipsa de analiză a unor opere reale sfîrșesc prin a obosi. Eugen Jebeleanu face o singură referire concretă, dar opinia — cum a arătat Marcel Breslașu în cadrul discuției — e puțin argumentată. Se citează două versuri dintr-o poezie a lui Mihai Beniuc:

In Volga doar atît c-o au zărit
Și împiedecați în zvastici
au murit.

și se trage, în chip nejustificat (e vorba despre fasciști) această alarmanță concluzie: „Poetul, în aceste versuri, nu-și dă seama de ceea ce a însemnat Marele Război pentru Apărarea Patriei”. Versurile lui Mihai Beniuc au un înțeles simbolic și — fără a fi dintre cele mai bune ale autorului lor — capătă un înțeles în context; n-are rost să fie considerate în sensul lor literal, și deci n-are rost să fie confundate cu greutățile implicate de zdrobirea „mașinei de război formidabile” a hitleriștilor.

Nina Cassian critică lipsa de sinceritate în relațiile între poeți, dezinteresul pentru creația altora, familiarismul, ca și atitudinea neprietenească. Substanțială se dovedește intervenția în dezbateră a poetului Mihai Dragomir. Autorul se referă la un bogat material concret, criticînd pe acei poeți care dau publicității tot ce scriu, fără a ține mai întîi seama de criteriul realizării, arătînd în continuare că se manifestă adesea tendința reprobabilă a unor autori de a prinde cîte o temă și a o specula pînă la epuizare. Această din urmă tendință este ilustrată de unele poezii ale lui N. Tăutu, compuse după o rețetă artificială.

Meritul articolului lui Sergiu Fărcășan „Un rodnice început de drum” stă în încercarea de a scoate unele concluzii de ordin general pentru creația satirică din analiza volumului de schițe satirice ale lui Ștefan Luca.

Tezele teoretice reamintite de Sergiu Fărcășan: necesitatea zugrăvirii unor caractere complexe, modurile de reflectare a noului din viață în satira contemporană, sînt juste. Ilustrarea concretă a acestor teze nu e însă totdeauna fericită. Se susține că toate articolele consacrate creației lui Ștefan Luca se întemeiază pe dezbateră „unei singure probleme: unitatea caracterelor”. Or, dacă

nu cumva ne înșelăm, numai un articol — acela din „Viața Românească” — încearcă să dezbată această idee.

După părerea noastră, criticul discută cu un adversar imaginar, stabilind că „sistematorii” pot fi și „flecari”. Nici articolul din „Viața Românească” n-a combătut această idee, dreptă în principiu, ci numai realizarea ei în scrierile lui Ștefan Luca.

Pentru a se demonstra că trăsătura principală a caracterului lui Bălic — falsul spirit sistematizator — se manifestă pretutindeni, criticul extrage scena în care eroul își face o pretinsă autocritică: „Parcă s-ar despărți în doi Bălici. Unul care a greșit, și altul care-l judecă. De primul te-apucă mila. Il admiri pe-al doilea” — comentându-se: „Ce poate fi mai „sistematic” decât această metodică și radicală sciziunea personajului în „doi Bălici” diferiți?” Ori, „sciziunea” aceasta o stabilește autorul povestirii, nu Bălic. Se poate trage concluzia că Ștefan Luca e „sistematic” în descrierea reacțiilor eroului său, nu însă Bălic. Pe planul creației, aceasta e o simplă observație privitoare la un om care-și face autocritică fără sinceritate. Celelalte obiecții ridicate în articolul încriminat, criticul nu le mai discută din lipsă de „spațiu”.

Procedul nu e cel mai indicat într-o discuție.

Meritul semnalat cu privire la articolul lui S. Fărcașan se poate atribui și articolului Georgetei Horodincă: „Scriitori și eroi”.

Problema adusă în discuție, aceea a raportului de ordin biografic între scriitor și eroii săi, e neîndoiește interesantă și observațiile autoarei sînt de multe ori juste.

O temă atît de interesantă, cerea totuși o tratare încă mai atentă. Adesea se discută fără a fi la obiect, tot felul de probleme. Se consemnează, de pildă, în cîteva fraze, că anume personaj e schematic, iar apoi spre a ne pune în acord cu titlul se încheie în chip de leit-motiv: „Aceasta se întîmplă fiindcă scriitorul nu a trăit prin eroul său”, etc. Nu-i un adevăr senzațional.

E regretabil, de asemenea, că autoarea se lansează în considerații asupra unor probleme de istorie literară pe care, — după impresia noastră — nu le stăpînește cu destulă siguranță. Un episod autentic privind istoria

scrierii romanului satiric al lui Cervantes e trecut pe un plan ireal, fiind tratat ca o manifestare a zelului polemic al scriitorului. Se afirmă că Cervantes ridică sabia împotriva unui „închipuit” — de fapt veritabil adversar „care a îndrăznit — zice-se (?) — să scrie și el despre viteazul hidalgo de la Mancha”. Adversarul acesta nu-i o manifestare a fanteziei lui Cervantes, ci o realitate.

Radu Popescu scrie cu vervă și cu o remarcabilă pătrundere critică recenzia romanului lui Tiberiu Vornic („Sub pajura împărăției”). Practic vorbind, se aduc cărții obiecții fundamentale. Se contestă scriitorului talentul epic, capacitatea de a construi o acțiune unitară, cu eroi vii. Romanul, susține criticul, nu înfățișează eroi individualizați, dar nici în descrierea reacțiilor colective nu excelează. Stilul imită, strident, stilul lui Sadoveanu. Acțiunea e mult prea complicată, și în cele din urmă confuză. Demonstrația ni s-a părut convingătoare.

Indoieli trezește însă o lipsă de cuprindere datorită amestecului de obiecții ucigătoare — ca acelea mai sus semnalate — cu elogii de o bunăvoință ce întrec măsura. Cartea ar fi „o cronică de moravuri politice”. Din moment ce calitățile estetice sînt contestate, ce interes mai prezintă pentru literatură o asemenea „cronică de moravuri”?

„Pe linia aceasta” — zice criticul — „tot ce a realizat autorul este pur și simplu excelent”. „Pe linia satirei — se spune în altă parte — autorul este excepțional de dotat”. Intenționează criticul să ia în deridere satira sau cronică de moravuri, considerînd că în raport cu aceste specii, interesul artistic trece pe un plan secundar? S-ar părea că efortul strategic e o parte integrantă din talentul criticului. Am meditat asupra acestui adevăr citind următoarele rînduri, în care defectele vizibile ale cărții sînt tratate drept mari calități. „In toată această prezentare a unei clase întregi și a unui întreg moment politic, numai prin dialog, prin flecăreli interminabile, prin vorbărie încîlcită... scriitorul a dovedit o artă plină de finețe, o insistență în monotonie... o originalitate absolută...”

P. A. Caraiocan păcătuiește de facilitate în recenzia asupra poemului „Pavlik Morozov”, afirmînd că în traducerea lui Cezar Drăgoi, opera capătă o „culoare cenușie”.

După cum a arătat Mihai Dragomir într-o notă publicată în paginile aceleiași reviste, aprecierea aceasta e nedreaptă, grăbită. Observăm însă — oricum — seninătatea cu care „Gazeta literară” cultivă opiniile cele mai deosebite, am zice chiar opuse.

A. E. Baconsky scrie cu sensibilitate un articol despre poezia lui Horvath Imre. Nu e totuși convingătoare afirmația ce se face la un moment dat, în sensul că specificul poeziei lui Horvath Imre ar fi „emoția artistică” prin excluderea „lucidității totale”, care ar fi proprie unui alt poet.

O asemenea opoziție între „emoție” și „luciditate” în poezie nu are nici o bază principială, articolul alunecând aci în pur impresionism.

Recenzia lui Valeriu Ripeanu la povestirea „Ciobanul care și-a pierdut oile” e scrisă cu multă seriozitate, lăudabilă la un tânăr critic. Recenzia lui E. Tudor despre volumele lui H. Zincă e judicioasă. Articole competente semnează prof. Tudor Vianu („Anton Pann”), Teodosia Ioachimescu („Anatole France”), Savin Bratu („Calvarul” de Alexei Tolstoi.)

La rubrica de note și comentarii remarcăm prezența Veronicăi Porumbacu, care ia atitudine împotriva odelor vinului lipsite de un conținut de idei și cultivând o dubioasă înclinație boemă.

L. R.

IAȘUL LITERAR

Terminând lectura numărului 2 al revistei „Iașul literar”, cititorul rămîne cu un sentiment de satisfacție. E incontestabil succesul obținut de redacția revistei prin materialul variat și interesant al numărului de față, a cărui tematică este legată strîns de activitatea și lupta partidului.

Poetul George Lesnea, într-un vers sincer și robust, înflăcărat de patosul dragostei și recunoștinței față de Partid, ne înfățișează în imagini artistice simple și cuprinzătoare, legătura indestructibilă a Partidului cu masele muncitoare și cu pămîntul patriei noastre:

Partidul e-n toate: E-n cele ce sînt
Și-n cele ce mîine vor rîde la soare,
E-n holda întregă și-n bobul mărunț,
E-n pruncul din leagăn și-n omulcărunt.
E-n viața ce veșnic nu moare.

Pe măsura specificului talentului lor, Andi Andrieș în poeziile „Livezile de mîine”, „Impreună” și Constantin Scripcă („Mulțumire partidului”, „Iubire și cîntec”, „Cu voi e Partidul”) scriu versuri străbătute în cea mai mare parte de o emoție autentică.

O poezie reușită compusă cu iscusință este „Prin satul amintirii” de Eusebiu Emanoil Florens. Rememorînd vremuri de altădată, poetul întreprinde un itinerar „Prin țara mămăligii și-a revoltei” și pune față-n față două lumi într-un sat unde:

Aceleași pîrîiaș își poartă unda,
umbrit de ramuri, gîngurînd într-una,
aceleași sălcii își desnoadă funda
de-asupra lui, cu soarele și luna

dar unde la conacul de pe dîmb nu mai străjuesc ochii iscoadelor peste ogoare, „Nici leneșe priviri de domnișoare”, iar „pe frontispiciul alb, lucește-n soare, a colectivei firmă”.

Un merit al revistei îl constituie permanența ei preocupare de a descoperi noi talente. Între acestea se înscrie tînărul Vasile Filip, care în poezia „Se răscolesc amintirile” povestește în versuri cîteva momente autobiografice.

Menționăm aceste versuri:

Purtam șerpar din pînză groasă,
Aveam și fluer cum aveau ciobanii
Și-un cuțitaș lucrat din vîrf de coasă.
Ce-l ascuțeam cînd sîngeram cîrlanii.

Aveam un cîrd de-o sută de mioare
(Avutul sărăcimii din tot satul),
Trei cîini roșcați, ca tăvăliți prin soare,
Și-n stîna mică mai aveam tarhatul.

Andi Andrieș și St. Siklodi semnează traduceri reușite din poezii Zelk Zoltán, Vladislav Bronevski și Iacov Helemski.

Ion Istrati publică „Frumușița“, un lung și frumos fragment din povestirea cu același titlu, aflată în manuscris. Acțiunea e plină de dramatism. Intr-un sat din sudul Moldovei, Frumușița, în anii premergători războiului, țărani muncitori împovărați de necazuri, loviți amarnic de soartă, duc o viață întunecată și apăsătoare.

Anton, tatăl lui Mihăiță, eroul central al povestirii, e dușmanit de moarte de fratele său Cozma Jitaru, care i-a luat averea și-l exploatează apoi chiaburește. Când într-o zi de vară nevasta lui Anton se afla la secerat cu ziua pe ogoarele hapsinului de cumnatu-său pentru două străchini de mălai, e trimisă departe, la izvorul din baltă, după apă. Lăsându-și copilul pe cîmp, cînd se întoarce îl găsește răsturnat cu fața la soare. Fetița — cum își amintește mama îndurerată „era mozolită pînă peste ochi de pămînt și năpădiseră pe ea tăunii și gizoabele cele negre. Obrăjorii îi erau numai o rană. Nici nu-și mai trăgea sufletul. Cît am răcnit, nu știu. Știu însă că așa am prăpădit-o pe Aglaia“. Tot din pricina lui Cosma Jitaru are loc în familia lui Anton o altă dramă. Intr-o zi, în grădina chiaburului intră singura juncană a lui Anton. Bogătanul i-o spintecă, determinînd o nenorocire ireparabilă în familia fratelui său. Mizeria în care acesta se sbătea se accentuează acum și mai mult. Mai tîrziu, Anton piere pe front, iar cei rămași acasă, împinși de sărăcie, ajung să-și distrugă chiar fîntîna săpată în amintirea fetei moarte. Piatra din fîntînă o vînd chiaburului Cozma, care apoi ține fîntîna închisă cu lacăt.

Partea a doua a acțiunii se petrece după 23 August 1944. Ni se înfățișează acum perspectivele noi și luminoase care se deschid în fața țărănimii noastre muncitoare, ajutorul pe care Partidul și oamenii educați de Partid îl dau țăranilor muncitori în lupta lor pentru o viață mai bună.

Povestirea o istorisește personajul principal, băietanul Mihăiță, care de-a lungul acțiunii se găsește în fața unor realități neînțelese, în mijlocul unei atmosfere încărcate, a cărei taină nu o pricepe. Lucrurile se limpezesc pe rînd și cititorul află odată cu eroul diversele întîmplări din povestire, cunoaște odată cu el structura psihică, trăsăturile morale ale celorlalte personaje.

Necunoașterea de către copil a cauzelor care determină diverse raporturi dintre oamenii din sat, nedumerirea lui, dezvelirea treptată a acestor cauze, naivitatea cu care narează, întăresc caracterul captivant al intrigii.

O observație, care s-ar putea face povestirii lui Ion Istrati, o constituie faptul că în cadrul conflictului dintre țăranul sărac Anton și fratele său chiaburul Cozma, cel care e mai activ, cel care urăște mai mult e Cozma, iar Anton cu întreaga lui familie trăiesc parcă sub semnul resemnării, paralizați de-o supușenie cu totul inexplicabilă, chiar în situația mizeră în care se găseau. Se mai poate obiecta celei de a doua părți a povestirii o anume superficialitate, în sensul că materialul de viață nu mai e înfățișat cu aceeași vigoare, oamenii sînt mai puțin conturați și apar mai mult ca difuzori ai unor idei înaintate, decît ca tipuri vii.

În privința prospețimii, frumuseții și capacității de emotivitate și comunicare a limbii folosită de Ion Istrati, se pot spune lucruri dintre cele mai lăudabile. Nu mai întîlnim abuz de regionalisme, nu mai întîlnim expresii populare stenografiate, ci o limbă literară creată pe baza limbii populare, în care contribuția creatoare a autorului este apreciabilă.

Mihai Novicov, într-o bucată în proză intitulată „Nașterea cîntecului“, ne înfățișează scene emoționante din viața comuniștilor ilegaliști închiși la Doftana. E duminică, una din acele zile grele „pentru că va fi nevoie de strigat mult“: ziua e totuși luminoasă pentru că oamenii se simt în-suflețiți de elanul luptei revoluționare, pe care nici copiii statului burghezo-moșieresc, nici zidurile închisorii cu celulele ei n-o pot întuneca și n-o pot strivi. Sînt impresiionante scenele prin care ni se arată hotărîrea de luptă, spiritul de sacrificiu pentru o cauză nobilă, unitatea morală a comuniștilor din închisoare și din afara închisorii, încrederea în izbînda luptei lor, care le permite să creeze chiar în momente de grea cumpănă cîntece vesele cum e cunoscutul:

Hai, trece, trece, trece
Doftana azi petrece.
Doftana azi petrece,
Iar noi ne-nveselim —

Interesante și cu totul bine venite sînt „Stenogramele” lui Adrian Robu, de la rubrica „Jurnal de reporter”. Aci ne sînt înfățișate cîteva figuri de comuniști, de oameni noi cu o înaltă conștiință cetățenească, care participă activ, punînd probleme dintre cele mai interesante, la conferința regională de partid. Sezîsînd ceea ce este mai semnificativ în trăsăturile acestor oameni, autorul „Stenogramelor” izbuteste să creeze cîteva portrete puternice, care rămîn cu farmecul lor multă vreme în memoria cititorului. Nu-l poți uita ușor pe Vasile Păduraru, secretarul organizației de bază din gospodăria agricolă colectivă „23 August” din Hîrtoape, pe țăranul acela „negricios, cu ochi albaștri adumbriți de sprîncene stufoase”, care se urcă la tribună, își drege glasul „și așezîndu-și dinainte, pe pupitru, un carnet roșu pe care și-l smulse din briul care-i strîngea mijlocul, învâlui cu priviri potolite sala”, începînd apoi să vorbească cu pricepere despre agrotehnică, despre problemele agriculturii, despre munca din gospodăria lor.

Gh. Băileanu publică o amintire de acum 35 de ani despre „O întîlnire a studenților ieșeni cu Maxim Gorki”. E evocată figura marelui scriitor sovietic, așa cum autorul articolului îl văzuse la Capri, în Italia, cu prilejul unei excursii.

★

La sectorul de teorie și critică literară sînt publicate un număr de materiale variate și substanțiale, printre care se remarcă în mod deosebit studiul lui Val Panaitescu „Arta schiței la Cehov”. Deși, după cum însuși autorul articolului mărturisește, observațiile cuprinse în studiul de față nu au toate și întru totul un caracter inedit, se găsesc totuși multe observații noi, caracterizate printr-o deosebită putere de pătrundere

și de reliefare a ceea ce este specific schițelor cehoviene. Autorul nu-și propune să epuizeze toate observațiile ce s-ar putea face în legătură cu schițele marelui scriitor realist, dar, cite le face, sînt adînci și esențiale, exprimate într-un stil sobru, fără a fi sec, și trădînd mult talent.

Se urmăresc diverse procedee de construcție ilustrate cu materialul bogat al schițelor lui Cehov, tehnica portretului, raportul dintre personajul principal și personajele secundare, raportul dintre schiță și nuvelă, arătîndu-se că „terenul pe care schița cehoviană se depărtează cu totul de nuvelă e... acela al descrierilor de natură, de interioruri ș.a.m.d.” Se discută de asemenea problema dialogului, a monologului, specificul comicalului și al ironiei lui Cehov, raportul dintre schița scriitorului rus și schițele altor scriitori din literatura universală, etc.

În încheierea articolului, autorul își face singur un rezumat concis și cuprinzător al ideilor cuprinse în studiul său.

Criticul Eugen Luca semnează o cronică despre emoționantul poem al lui Marcel Breslașu „Cîntec de leagăn al Doncâi”, iar Ștefania Popovici o cronică despre romanul „Bărăgan” de V. Em. Galan. Ambele cronici dezbat problemele principale ale celor două opere, subliniînd eforturile redacției de a discuta unele dintre cele mai bune lucrări ale noii noastre literaturi. Un merit deosebit al redacției, și în același timp un merit al unor cadre didactice de la Universitatea din Iași, îl constituie faptul că în acest număr tovarășii N. I. Popa, Const. Ciopraga, Al. Zocordoneț se preocupă cu interes de probleme ale literaturii noastre noi.

Recenzii mai semnează Dan Hăulică („Evocări ale anului 1848”) și Valentin Sofrin („Stepan Razin” de St. Zlobin).

I. B.

CUPRINSUL REVISTEI „VIAȚA ROMÎNEASCĂ” PE ANUL 1954

ROMANE, NUVELE, SCHIȚE, TEATRU

- ANDRAS SÛTÔ: Necazul neîntrecutului
cosaș (schiță), Nr. 7
- BANUȘ MARIA: Îndrăgostiții (piesă în 3
acte, 8 tablouri), Nr. 4
- BARANGA AUREL: Arcul de triumf
(piesă în 4 acte), Nr. 11
- BREITENHOFER ANTON: Al cincispre-
zecelea (schiță), Nr. 6
- CASSIAN NINA: Actrița (schiță), Nr. 7
- CAZABAN ALEX: Inspirație (schiță), Nr. 2
- COLIN VLADIMIR: Torpilorul Roșu (fres-
că în 2 acte, cu un prolog și un epilog),
Nr. 10
- CORBEA DUMITRU: Barbu Lăutaru (sce-
nariu cinematografic), Nr. 5
- COSAȘU RADU: Pasiunea (schiță), Nr. 6
- DAVIDOGLU MIHAIL: Orașul în flăcări
(piesă în 4 acte), Nr. 9
- DOMOKOS GEZA: Întîmplare de demult;
Teri Neni, Nr. 9
- DORIN GH: Directorul nostru (povestire),
Nr. 1
- DUMITRIU PETRU: Davida (nuvelă), Nr. 6
- FĂRCĂȘAN SERGIU: James B. Clawhead
în fortăreața leului roșu (fragment de
roman), Nr. 7
- GALAN V. EM.: Bărăgan (roman), Nr. 3-4-5
- IOSIF PETRE: Fundătura (schiță), Nr. 6
- JAR ALEXANDRU: O poveste simplă
(nuvelă), Nr. 3
- LARIAN SONIA: În fața ferestrei (nuvelă),
Nr. 6
- LUCA ȘTEFAN: Ascensoare; Onoarea o-
rașului; Avansarea lui Chipăruș (schițe),
Nr. 2
- MIHALE AUREL: Floarea vieții (roman),
Nr. 7—8

- MUNTEANU FRANCISC: În orașul de pe
Mureș (fragment de roman), Nr. 10
- NOVAC ANA: La începutul vieții (piesă
în 4 acte), Nr. 6
- PREDA MARIN: Îndrăzneala (schiță), Nr. 7
- PETRESCU CAMIL: Un episod... (nuvelă),
Nr. 7; Un om între oameni (fragment
de roman), Nr. 12
- PETRESCU CEZAR: Vino și vezi! (nuvelă)
Nr. 2
- RALEA MIHAI: Note de drum din Antile,
Nr. 2-4-7; Note de drum din California,
Nr. 11
- SADOVEANU MIHAIL: Moș Irimie Doro-
banțu își aduce aminte de anul 1907
(fragment de roman), Nr. 10
- ȚIC NICOLAE: Tudor (schiță), Nr. 3
- VINTILĂ PETRU: Mr. Guliver în țara
uriașilor (nuvelă), Nr. 4
- ZINCĂ HARALAMB: Urmele; Tambala-
giul Danillo; Povestire despre Ingro și
Agris (povestiri), Nr. 2; Ultimul atac
(jurnal de front), Nr. 5

LITERATURĂ PENTRU COPII

- DRAGU PETRE: Primul pas; Mugurii;
Mieluțul, Nr. 5
- THEODORESCU CICERONE: Vrem cai
frumoși; Adăpostul, Nr. 5; Voinicul;
Domnișorul copiază; Domnișoarea Brîn-
ză-Mare, Nr. 10

POEZII

- ALIGHIERI DANTE: Francesca da Ri-
mini (în românește de Letiția Papu), Nr. 5
- ANDRIȚOIU AL.: Bursa; Lalele și zdren-
țari; Cum a pălit Hans, Nr. 7; Moșie-

- rița valahă către cățelușa ei; Poveste despre distinsa doamnă Huberman, Nr. 10
- AVRAMENCO ILYA: Minka (în românește de H. Grănescu), Nr. 11
- BANUȘ MARIA: Prima carte comunistă; Prima întâlnire, Nr. 5; Pe dîmbul cu gherghini, Nr. 10
- BANUȚĂ ION: Regele; Armele, Nr. 3; Cîntec despre libertate; Focul; Suveica, Nr. 7; Bobul de orez; Rătăcind pe valea Peleş, Nr. 12
- BAGRIȚKI EDUARD: Cîntare despre Opanas (în românește de Ioanichie Olteanu), Nr. 7
- BARDOS B. ARTHUR: Nemuritorii (în românește de Al. Philippide), Nr. 11
- BENIUC MIHAI: În mine, tată, tu mergi mai departe...; Bucuria de a trăi; Aduce anotimpul...; De veghe, Nr. 3; Nu doar-me; Împungi un brad, Nr. 9; Imn; Eroii, Nr. 10; Codrul; Trecutul; Început de toamnă, Nr. 11
- BÎRNA VLAICU: Pace în Indochina, Nr. 9
- BOICULESI VALERIA: Reîntoarcere în sat; Bob de grîu, Nr. 4
- BOTEZ DEMOSTENE: Noaptea, Nr. 6; Scrisoare unui poet ieșan, Nr. 12
- BRAD ION: De veacuri, Nr. 3; Balada împușcăților (poem), Nr. 7
- BRESLAȘU MARCEL: „Micul tratat de zoologie“ (fragment), Nr. 10
- BROWNING ROBERT: Cîntărețul vrăjitor (în românește de Maria Banuș), Nr. 6
- BURNS ROBERT: Omul e om, să știi!; Epitaf pentru Willie fariseul; Epigrame; Bătrînul Rob Morris; O, malurile tale, Doon!... Rînduri despre război și dragoste; Un roșu trandafir; Iubita marinarului (poezii alese și traduse de Mihnea Gheorghiu), Nr. 2
- CĂLDĂRARU EMILIA: În ajun de seceriș, Nr. 8
- CAVARNALI VL.: Mînjii colectivei, Nr. 1
- CAZIMIR ȘT.: Primăvară fără moarte, Nr. 8
- CORNU AURORA: Maica, Nr. 4
- DAN GEORGE: Corabia cu regi strigoi, Nr. 12
- DELCIU SUZANA: Oraș natal (poem), Nr. 5
- DEȘLIU DAN: „Hic fuerunt tartari“; Un cîntec; Dealul florilor; Principalul; Zăpadă tîrzie, Nr. 1; Înainte de luptă (fragment din poemul „Cuvînt despre sergentul Belate Alexandru“), Nr. 7; Cuvînt despre sergentul Belate Alexandru (fragmente), Nr. 10
- DRAGOMIR MIHU: Acasă; Dunărea, Nr. 1; Balada Savului, Nr. 2; Tudor din Vladimir (poem), Nr. 6; Acum zece ani (fragment din „Războiul“, vol. II), Nr. 7
- EFTIMIU VICTOR: Sonete, Nr. 4
- ELUARD PAUL: Gabriel Péri; Proști și răi; „Poezia trebuie să aibe ca scop adevărul practic“ (în românește de Tașcu Gheorghiu), Nr. 4; Moartea, iubirea, viața; Al șaptelea poem de dragoste în război; Celei din visul lor (în românește de Tașcu Gheorghiu), Nr. 9
- FRUNZĂ EUGEN: Industrializare în tîrgul meu; Poveste despre baze, Nr. 7
- GHEORGHE ION: Pegasul meu, Nr. 4
- GHEORGHIU MIHNEA: Scrisoarea stegarului Frățița, Nr. 1; Pe unde fusesse Ion-ăl-mare, Nr. 8
- GHEVORG EMIN: Partidul știe (în românește de Tudor Mănescu), Nr. 3
- GULIA DIMITRII: Partidul (în românește de Const. Argeșeanu), Nr. 10
- HAMZATOV RASUL: Poezii lirice (în românește de Al. Philippide), Nr. 3
- HEREDIA EUGENIO MORENO: Poemul al patrulea (în românește de Aurel Covaci), Nr. 9
- HOREA IOAN: Despre oameni și despre recolte, Nr. 5; Achim; Furtuni, Nr. 8
- IONESCU VICTORIA: La masă cu Simion Darie, Nr. 9
- IUREȘ ȘTEFAN: Legendă străveche: Protestul cremenei și al altor roci tari; Cap sau pajură; O minunată manta impermeabilă, Nr. 1
- JENO KISS: Rapsodie de drum (în românește de Al. Andrițoiu), Nr. 7
- LABIȘ NICOLAE: Moartea căprioarei: Din ciclul „Fiul plaiurilor mele“, Nr. 10
- LUSCALOV PETRE: Scrisoare de departe, Nr. 12
- MAIACOVSKI VL.: Vladimir Ilici Lenin (în românește de Cicerone Theodorescu), Nr. 2
- MAIORESCU TOMA GEORGE: Întoarcerea în patrie (poem), Nr. 8
- MEIȚOIU IOAN: Cîntecul grănicerilor marinari, Nr. 6; Înfruntarea, Nr. 8
- MILLIAN CLAUDIA: Autoportret, Nr. 12

- MUGUR FLORIN: În mica odaie de țară
Nr. 6
- MUREȘAN RUSALIN: Puiul de Moț
(poem) Nr. 2
- NERUDA PABLO: Strugurii și vîntul
(poem) (tălmăciri de Maria Banuș), Nr. 11
- NISIPEANU CONSTANTIN: Ghidul, Nr. 3
- NOVOSELOV NICOLAI: Mi-am amintit
despre aceasta, azi (în romînește de
Demostene Botez), Nr. 3
- PAPU LETIȚIA: Văd cum cîntecele...
Nr. 5; Lîngă un geam deschis; Am
plecat la sat, Nr. 7; Nu v-am cunos-
cut, Nr. 10; Pîinea, Nr. 11
- PEREVALOV N.: Inea (în romînește de
Ioan Meîțoiu), Nr. 12
- PERVOMAIKI LEONID: Pe malarie
Niprului (în romînește de Const. Arge-
șeanu), Nr. 8
- PETRACHE ION: Urmașilor, Nr. 12
- PETRARCA: Întru viața Madonnei Laura
(în romînește de Lascăr Sebastian), Nr. 11
- PORUMBACU VERONICA: Vara; O noap-
te la Sînaia, Nr. 4; Fata apelor (poem
dramatic), Nr. 9
- PUȘKIN A. S.: Evghenii Oneghin (roman în
versuri) (în romînește de George Lesnea),
Nr. 1
- RENDIS DIMOS: Cîntecul păcii (poem)
(în romînește de Vasile Cambitzi), Nr. 4;
Refren eroic; Într-o celulă la Doftana
(în romînește de Al. Philippide), Nr. 6
- RÎBALCO NICOLAI: Florile (în romînește
de Ioan Meîțoiu), Nr. 12
- RUDENCO MIHAIL: Niprul (în romînește
de Tudor Măinescu), Nr. 9; Fericirea
(în romînește de Tudor Măinescu), Nr. 11
- SHAKESPEARE WILLIAM: Sonete (în
romînește de Mihail Sebastian, Ion Frun-
zetti, Mihnea Gheorghiu, Petre Solomon,
Ion Costin, Tașcu Gheorghiu), Nr. 3
- SÎRBU CRISTIAN: Mi-am amintit, Nr. 1;
De vorbă cu Mihali Borș (poem), Nr. 3
Revedere, Nr. 4; Președintele colec-
tivei; Semne de primăvară. Chiaburul,
Nr. 5; Versuri de spital, Nr. 9; Ești pre-
tutindeni, Nr. 12
- SOLOMON PETRE: La cherhana; La ta-
liane; La gura Dunării, Nr. 11
- SPERBER ALFRED MARGUL: Partidul
(în romînește de Al. Philippide), Nr. 10;
Cîntecul unei culegătoare de bumbac;
Călătoriile lui Guliver; Musafirul (în
romînește de Al. Philippide), Nr. 11
- SZEMLER F.: La mormîntul ostașilor că-
zuți în 1916 lîngă gara Bartolomeu (în
romînește de Al. Philippide), Nr. 5;
Cartea care mi-i dragă (în romînește de
Al. Philippide), Nr. 11
- TĂUTU NICOLAE: Parcul Kremlinului;
Dimineată de Iunie, Nr. 6; Borna de
la hotar; Buciumul; Grănicerul Corj,
Nr. 7; Carnet sovietic, Nr. 9; De vorbă
cu tovarășul Marcenco, Nr. 12
- TIHONOV NICOLAI: Ciliz; La un miting
la țară; În trecătoarea Haiber (în ro-
mînește de Victor Tulbure), Nr. 4
- TOLSTOI A.: Merge spre vremea care vine,
Nr. 2; Sacerișuri sfinte; Avantgardei;
Latidului, Nr. 8
- TANASE MAXIM: Căleșul alunelor (în ro-
mînește de Const. Argeșeanu), Nr. 12
- TEODORESCU VIRGIL: Partidului, Nr. 10
- TULBURE VICTOR: Întîiul vers, Nr. 2;
Tezaur; În față; Fala, Nr. 4
- TUTOVEANU GEORGE: Niciodată, Nr. 6
- ZAMFIRESCU VIOLETA: Patru flăcăi;
Scrie, scrie să se știe, Nr. 6
- ZO-CEN-SEC: Mamei (în romînește de
Nicolae Ungureanu); Fata de la Buzău
(în romînește de Daniel Drăgan), Nr. 6

OAMENII ȘI FAPTELE ZILELOR NOASTRE

- DOMOKOS GEZA: Orașul minune, Nr. 10
- NEGRU V.: Scrisori dintr-o gospodărie
colectivă, Nr. 12
- VĂLMARU N.: File de jurnal, Nr. 8
- VÎNTU VICTOR: Dodeni — Jurnal de zi,
Nr. 3

CENTENARUL LUI ANTON PANN

- ARGHEZI TUDOR: Anton Pann, Nr. 11
- CORNEA PAUL: Un clasic al literaturii
populare, Nr. 11

ÎNVĂȚÎND DIN EXPERIENȚA LITERA- TURII RUSE ȘI SOVIETICE

- DEMETRIUS LUCIA: Experiența unei
mari dramaturgii, Nr. 7
- NOVICOV MIHAI: Pilda unui mare scrii-
tor comunist, Nr. 7
- PETRESCU CEZAR: La școala realismu-
lui socialist, Nr. 7

PORUMBACU VERONICA: Tălmăcindu-l pe Scipaciov, Nr. 7

ÎN ÎNTÎMPINAREA CELUI DE AL II-LEA CONGRES AL SCRITORILOR SOVIETICI

LAȚIS VILIS: Fără dragoste față de popor, nu se poate scrie despre popor, Nr. 11

NOVICOV MIHAI: Discuțiile literare din Uniunea Sovietică și învățămintele lor pentru literatura noastră, Nr. 11

POLEVOI BORIS: Eroii vii ai literaturii sovietice, Nr. 11

AL II-LEA CONGRES UNIONAL AL SCRITORILOR SOVIETICI

Salutul adresat de C.C. al P.C.U.S.; Cuvîntul de deschidere rostit de Olga Forș; Situația și sarcinile literaturii sovietice — Raportul tovarășului A. A. Surkov, Nr. 12

DISCUȚII

ÎN LEGĂTURĂ CU PROBLEMA TRADUCERILOR: Nr. 8

LUCA REMUS ȘI OPREA AL.: Mic manual pentru uzul făcătorilor de literatură, Nr. 3

NAFTA I. L.: Cîteva observații asupra nuvelei „Biruința”, Nr. 1

PHILIPPIDE AL.: Despre traduceri din poezia rusă și sovietică, Nr. 8

PUBLICISTICĂ

DUMITRU MIRCEA: La izvoarele artei, Nr. 4

EDEL M.: Călătorie în țara spaimei, Nr. 3

SEN ALEXANDRU: O carte care-și așteaptă autorul, Nr. 9

RENDIS DIMOS: Oameni și neoameni, Nr. 2

PE DRUMUL REALISMULUI SOCIALIST

ALTERESCU SIMION: Teatrul lui Aurel Baranga, Nr. 7; Concepția umanistă în dramaturgia lui M. Davidoglu, Nr. 12

GAFIȚA MIHAI: Opera poetică a lui Cicerone Theodorescu, Nr. 1

IOSIFESCU SILVIAN: Oameni deosebiți, Nr. 2

LUCA EUGEN: Poezia lui Eugen Jebeleanu, Nr. 10

MICU DUMITRU: Cu privire la proza lui Ion Călugăru, Nr. 3

TERTULIAN N.: Transformarea concepției asupra istoriei în opera lui Camil Petrescu: de la „Danton” la „Bălcescu” și „Un om între oameni”, Nr. 7

LITERATURA REALISTĂ ÎNTRE 1920 ȘI 1944

BRATU SAVIN: Moștenirea lui G. Ibrăileanu, Nr. 9

CAMPUS EUGEN: N.D. Cocea, — maestrul pamfletului literar, Nr. 8

POPESCU RADU: Al. Sahia, — amintiri despre un contemporan, Nr. 5—6

VÎRGOLICI THEODOR: Jean Bart, Nr. 4

TEXTE ȘI DOCUMENTE

A. TOMA, Nr. 8

ACORDAREA PREMIULUI DE STAT AL R.P.R. PENTRU LUCRĂRILE DEOSEBIT DE VALOROASE REALIZATE ÎN ANUL 1952, Nr. 7

ACORDAREA PREMIULUI DE STAT AL R.P.R. PENTRU LUCRĂRILE DEOSEBIT DE VALOROASE REALIZATE ÎN ANUL 1953, Nr. 11

BOGZA GEO: Cronică, Nr. 7

BUCUR MARIN: Contribuțiuni la cunoașterea operei lui G. Coșbuc, Nr. 5

CÎTEVA DATE MAI PUȚIN CUNOSCUTE DIN ACTIVITATEA LUI CAMIL PETRESCU, Nr. 4

CIOPRAGA CONST.: G. Ibrăileanu către G. Topîrceanu, Nr. 11

DOI SĂRBĂTORIȚI: Gala Galaaction și Camil Petrescu, Nr. 4

DRAGOMIR MIHU: Date noi asupra vieții și operei lui D.Th. Neculuță, Nr. 8

E.C.: Un scriitor român la Petrograd în timpul Marii Revoluții; Din publicistica lui Gala Galaaction, Nr. 1

GALA GALACTION: 23 August, Nr. 7

Prof. M. NANU: Contribuțiuni la cunoașterea literaturii antidinastice a lui Vla-buță, Nr. 4

SADOVEANU MIHAIL: 23 August 1944, Nr. 7

SCIPACIOV STEPAN: Drumul spre poezie, Nr. 1

VÎRGOLICI THEODOR: O pagină din Emil Gîrleanu, Nr. 12

CONDICA DE SUGESTII

CONSTANTIN ADAM: Lui A. Mirea; Scrisoare deschisă pentru caricaturistul „Gazetei Literare”; Documentarea, Nr. 12

ORIENTĂRI

BUROV A.I.: Despre specificul conținutului și formei în artă, Nr. 5

ÎNSEMNĂRI: „Mic manual pentru îndepărtarea de viață”, Nr. 6

NEDOȘIVIN G.: Problemele artei realismului socialist, Nr. 8

PENTRU O CONTINUĂ DEZVOLTARE A LITERATURII SOVIETICE, Nr. 7

ȚĂUTU L.: Dezvoltarea literaturii în Republica Populară Română, Nr. 2

TEORIE ȘI CRITICĂ

ALEXANDRESCU SICĂ: Despre „Torpilorul Roșu” (Vladimir Colin: „Torpilorul Roșu”), Nr. 11; O nouă piesă valoroasă (Aurel Baranga: „Arcul de triumf”), Nr. 12

BĂLAN DODU IOAN: Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte, Nr. 2; Volumul de versuri al lui Dumitru Corbea, Nr. 7; Cântarea vieții cu sufletul deschis (Ion Brad: „Cu sufletul deschis”), Nr. 9

BOTEZ DEMOSTENE: Reflecții pe marginea volumului de poezii al lui Miron Radu Paraschivescu (Miron Radu Paraschivescu: „Laude”), Nr. 5

CAMPUS EUGEN: Poporul, izvor al forței noastre, Nr. 1; Un nou roman valoros al literaturii noastre (V. Em. Galan: „Bărăgan”), Nr. 7

CARABĂȚ D.: Un scriitor activ: Petru Vintilă, Nr. 11

CROHMĂLNICEANU Ov. S.: Cronica literară (Tineri nuvelisti: Silviu Podină: „Mlaștina”; Francisc Munteanu: „Lenta”; Remus Luca: „Ana Nucului”), Nr. 6; Cronica literară (O biruință a liricii noi: Mihai Beniuc: „Mărul de lângă drum”), Nr. 7; Cronica literară (Cărți pentru copii: Otilia Cazimir: „Baba Iarna într-un sat” (versuri); Vladimir Colin: „Basme”; Octav Pancu-Iași: „Marea Bătălie de la Iazul Mic” (roman); Mioara Cremene: „Trestii de aur” (teatru), Nr. 10; Cro-

nica literară (Petru Dumitriu: „Pasărea furtunii”), Nr. 12

DOREANU N.: Despre romanul „Bietul Ioanide” (G. Călinescu: „Bietul Ioanide”), Nr. 12

DRAGOMIR MIHU: Un poet al revoltei: Alexandru Macedonski, Nr. 4

FOLDES L.: Figura eroului pozitiv în literatura maghiară din R.P.R. (fragment din lucrarea „Proza maghiară în R.P.R.”), Nr. 10

GAFIȚA MIHAI: Mesajul vibrant al poetului pentru pace (Mihu Dragomir: „Războiul”), Nr. 5

GANE TAMARA: De la preistorie la istorie... (Alexandr Tvardovski: „Țara Muravia”), Nr. 8

GHEORGHIU MIHNEA: Howard Fast, scriitor combatant, Nr. 3

HOREA IOAN: De pe pământurile Patriei (Dimos Rendis: „Pământul Patriei”), Nr. 3

IGNAT NESTOR: Cu privire la valorificarea moștenirii culturale, Nr. 8

LUCA EUGEN: O mare conștiință (Geo Bogza: „Anii împotrivirii”), Nr. 6

MICU DUMITRU: O carte vie a zilelor noastre (Ilya Ehrenburg: „Al nouălea val”), Nr. 10

NICOLAU V.: Aristofan, Nr. 9

NICOLESCU TATIANA: Arta portretului la Cehov, Nr. 6

NICOROVICI VASILE: Cartea despre ostaș (A. Tvardovski: „Vasilii Tiorchin”), Nr. 3; „Două torente” (N. Tihonov: „Două torente”), Nr. 9

NOVICOV MIHAI: Scenariul cinematografic ca gen literar, Nr. 8

PARASCHIVESCU MIRON RADU: „Universitățile mele”, Nr. 11

PETROVEANU MIHAIL: Dascăl și ucenic (Al. Andrițoiu), Nr. 3

PRIBOI TITUS: Arta tipizării la un mare scriitor (Vilis Lațis: „Spre țăr-muri noi”), Nr. 2; Faptul de viață și imaginea artistică, Nr. 5

RAICU L. și BĂLAN I. D.: Semnificația dramei „Vlaicu-Vodă”, Nr. 4

RAICU LUCIAN: „Despre pământ” și despre poezie (Maria Banuș: „Despre pământ”), Nr. 6; Despre unitatea caracterelor în satira realistă, Nr. 8

SÂNDULESCU AL.: O nuvelă interesan-

- tă (Nicuță Tănase: „M-am făcut băiat mare“). Nr. 5
- STĂNESCU EUGEN: Însemnări pe marginea unor teme din Istoria Evului Mediu, Nr. 1
- ȘTEFĂNESCU AL. I.: O izbîndă a poeziei noastre tinere (Ștefan Iureș: „Cuvînt despre tinerețe“), Nr. 1
- TERTULIAN N.: Cui prodest? (Pe marginea articolului „Opera poetică a lui Cicerone Theodorescu“ de Mihai Gafița), Nr. 6
- TUDOR EUGENIA: „Mesteacănul alb“ (M. Bubennov: „Mesteacănul alb“), Nr. 6; Pe drumul unui poet tînar (Aurel Gurghianu: „Drumuri“), Nr. 8; „Cantemiriștii“ (Cella Serghi: „Cantemiriștii“), Nr. 11
- VIANU TUDOR: Patosul adevărului în Oedip și Hamlet, Nr. 6
- V. P. : Noi pagini ale „Poveștii omului“ (Demostene Botez), Nr. 4.
- NOTE ȘI RECENZII**
- E. T.: Neglijențe regretabile, Nr. 1; Ceva despre poeți și „arte poetice“, Nr. 4
- I. D. B.: Sărbătoarea cărții, Nr. 1
- L. R.: Cremenea autocritică, Nr. 6
- M. G.: Birna din ochiul propriu... Nr. 1
- MĂNOIU SANDA: Însemnări despre obiectul umor satire, Nr. 4
- NICOLESCU G. C.: Clasicii literaturii în ediții populare, Nr. 1
- REMUS LUCA: Cu privire la povestirile lui Sūtō Andras, Nr. 4
- RICHMAN G.: Scrisoare din Anglia, Nr. 6
- ȘTEFĂNEASCU AL. I.: Mult e dulce și frumoasă... Nr. 6
- VLAD M.: Înfloresc tradițiile populare, Nr. 1
- ALMAȘ DUMITRU: „Neculai Milescu Spătarul“ (Radu Petrescu: „Călătoria unui cărturar moldovean din veacul al XVII-lea în China), Nr. 12
- ANDRAS SŪTŌ: „Mămăliguță cu brînză“ (I. D. Bălan: „Cînd arta e apreciată cu gusturi gastronomice“), Nr. 6
- BAJOV P.: „Floarea de piatră“ și alte povestiri din Urali (Mioara Cremene: „Basmale lui Bajov“), Nr. 10
- BEDNÎI DEMIAN: Figuri cunoscute (Eugen Atanasiu: „Din opera unui mare maestru al satirei politice“), Nr. 4
- CATERLI ELENA: Furca de bronz (B. Marian: „Furca de bronz“) Nr. 1.
- COCETOV V.: Neamul jurbiniilor (D. Soreanu: „Romanul unei familii sovietice“), Nr. 3
- DAN GEORGE: Rapsodia marinarilor (Mihail Cosma: „Un rapsod al marinarilor“) Nr. 10
- DICKENS CHARLES: Note din America (L. Daniel: „Mesajul lui Dickens“) Nr. 1
- DREISER THEODOR: O tragedie americană (D. Diamant: „Theodor Dreiser și o tragedie tipic americană“), Nr. 10
- FAST HOWARD: Treizeci de arginți (Y. Nafta: „Pagini din viața Americii de azi“), Nr. 11
- FRIEDRICH WOLF : (Tereza Macovescu: „Friedrich Wolf“). Nr. 4
- GORBATOV BORIS: Donbas (Marin Bucur: „Donbas“), Nr. 4
- HERTZEN A. I.: Cine-i de vină? (Dan Soreanu: „Cine-i de vină?“), Nr. 8
- IGNĂTESCU C: Nicolai Călărașul (Simion Dima: „Nicolai Călărașul“), Nr. 4
- JOSE MARTI: (Petre Iosif: „Jose Marti“), Nr. 4
- LAGHIN L.: Insula Dezamăgirilor (D. Soreanu: „Insula Dezamăgirilor“), Nr. 12
- LARIAN SONIA: Ghiduș-Arcăduș (Eugenia Tudorică: „Copii adevărați, nu copii de zahăr“), Nr. 1
- LEONOV LEONID: Pădurea rusească (M. C.: „O pasionantă luptă de opinii“), Nr. 9
- LONDON JACK: Pagini alese (Doina Hanganu: „Pagini alese din Jack London“), Nr. 1
- LUDO I: Gură de lup (Eugen Campus: „Orientarea către obiective de maximă importanță“), Nr. 10
- MALTZ ALBERT: Așa stau lucrurile (Emilia Iosif: „În luptă pentru viață“), Nr. 1
- MANN HEINRICH: Supusul (Dan Soreanu: „Supusul“), Nr. 11
- MIHALCOV S.: Satiră și humor (Mihail Cosma: „O armă necruțătoare“), Nr. 11
- PORUMBACU VERONICA: Fata apelor (Eugenia Tudor: „Fata Apelor“) Nr. 12

- PUȘKIN A.: Evghenii Oneghin (Al. Philippide: „Evghenii Oneghin“), Nr. 11
- SOLOMON PETRE: „Lumina zilei“ (Ioan Horea: „Lumina zilei“), Nr. 12
- TEODORU RADU: Brazdă și Paloș (Sanda Radian: „Brazdă și Paloș“), Nr. 11
- UTAN TIBERIU: Kainazarova (Eugenia Tudor: „Kainazarova“), Nr. 3
- VALENTINOV I.: Povestiri din Africa (Ileana Onuț: „Povestiri despre negrii din Africa“), Nr. 9
- VINTILĂ PETRU: Mr. Pikerston în țara uriașilor (M. Cosma: „O reușită nuvelă satirică“), Nr. 9
- VOROBIOV E.: Înălțimi (N. Fotino: „Înălțimi“), Nr. 3
- ZLOBIN ST.: Stepan Razin (AL. Kirițescu: „Cum am lucrat la traducerea romanului „Stepan Razin“), Nr. 11
- ZOLOTOVSKI C.: Meșterii din fundul apelor (Anatolii Barchi: „Din amintirile unui scafandru“), Nr. 4

LITERATURA PROGRESISTĂ DE PESTE HOTARE

- Aceasta este America: M. Edel, Nr. 5
- DESANTI DOMINIQUE: A bras le corps, L. Daniel, Nr. 4

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE
NU SE INAPOIAZA.

REDACȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București
Telefon : 1.88.85, 1.94.91 și 2.20.40

ADMINISTRAȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București
Telefon : 1.17.92

ABONAMENTE ANUALE : lei 60
ABONAMENTE SE FAC LA OFICIILE POȘ-
TALE, PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII
VOLUNTARI DIN INTREPRINDERI ȘI INSTI-
TUȚII.

Faceți abonamente pe 3, 6 și 12 luni.